

HÜSEYN CAVİD

# ƏSƏRLƏRİ

BEŞ CİLDDƏ

III CİLD

“LİDER NƏŞRİYYAT”  
BAKİ-2005

*Bu kitab “Hüseyn Cavid. Əsərləri. Dörd cildə. II, III cildlər”  
(Bakı, Yazıçı, 1982, 1984) nəşrləri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Tərtib edəni:

**Turan Cavid**

Redaktoru:

**Teymur Kərimli**

**894.3611 - dc 21**

**AZE**

**Hüseyn Cavid. Əsərləri.** Beş cildə. III cild. Bakı, “Lider nəşriyyat”, 2005, 304 səh.

Böyük Azərbaycan mütəfəkkiri, məşhur və xariqüladə pyeslər müəllifi Hüseyn Cavidin “Əsərləri”nin bu cildinə müqtədİR sənətkarın, səhnəmizin şah əsərlərindən olub, dünya ədəbiyyatındakı əfsanəvi İblis surətinin çox böyük ustalıqla canlandırıldığı “İblis” faciəsi, mövzusu İstanbul həyatından alınmış “Afət”i, Peyğəmbərin dahiyənə obrazının öz parlaq əksini tapdığı “Peyğəmbər”i və hər b demonunun surətinin yaradıldığı “Topal Teymur” dramı daxil edilmişdir.

Cavid yaşadığı cəmiyyətin, mənsub olduğu soyun və bütövlükdə insanlığın problemlərini əks etdirməyə can atdığı üçün onun mövzucə və qaldırılan problem baxımından heç biri digərini təkrarlamayan bu əsərlərində də dünyanın mahiyyətinə varılır, həyatın, xilqətin fəlsəfi dərkinə çalışılır.

Əsərlərin imlasına toxunulmayaraq, dil və üslubunun qorunulmasına çalışılmışdır.

**ISBN 9952-417-27-4**

© “LİDER NƏŞRİYYAT”, 2005



Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

**“Azərbaycan dilində latın qrafikası**

**ilə kütləvi nəşrlərin həyata**

**keçirilməsi haqqında”**

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı

ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına

hədiyyə edilir







*Dram  
assorteri*



## İBLİS

*Facia – 4 pərdə*

### Ə Ş X A S

İblis – . . . . .

Mələk – . . . . .

İxtiyar şeyx – ağsaqqal bir sövmənişin...

Xavər – İxtiyarın torunu.

Arif – pərişan saçlı, sadə geyimli bir gənc.

Vasif – könüllü bir türk zabiti (Arifin küçük qardaşı).

Küçük zabit – Vasifin arqadaşı.

Rə'nə – son dərəcə gözəl bir şəfqət həmsirəsi (türk).

İbn Yəmin – qırq beş yaşında qaraşın bir ərəb zabiti.

Yaralı zabit – rus ordusuna mənsub bir gənc.

Zənci çavuş – İbn Yəminin xidmətçisi və bir nəfər məiyyəət əskəri.

Teyf – Rə'nənin məqtul babasının xəyalı.

Elxan – zabit (əskəri qaçaq).

Zabitlər, əskərlər, haydutlar, rəqqasələr (ərəb), çingənələr, teyflər, çalğı taqımı və sairə...

### İLK PƏRDƏ

Bağdad civarında ağaclıq, mənzərəli bir guşə... Bir tərəfdə dıxarısı yeşilliklərlə mühat bir çardaq, içərisi həsilrlə döşənmiş sadə bir qülbəcik... Qülbənin iki pəncərəsi, sağda, solda və qarşıda birər qapısı var. Taçqada bir taqım kitablar nəzərə çarpar. Ağustos, ikinci çağı...

Pərdə açıldıqda Arif bir tərəfdə, taxta bir karyola üzərində əlinə təkylə edərək, uzanılıb düşüncəylə dalmış, səhnə qaranlıq, ətrafda göyl gurultusu, şimşək çaqışı, tranpet sədalari, top, tüfək, bomba patlayışları... Qarşıda, səhnənin nihayətində iki böyük göz (pəncərə) atəşlər, alevlər içində dəhşətli bir müharibə təsvir edər. Bir qaç zabit əldə durbini müharibə komandasilə məşğul... Gözlərin birində İblis, digərində Mələk görünür. Gurultudan sonra sükut...

### İ b l i s

*(məmnun qəhqəhələrlə)*

Dəryalərə hökm etmədə tufan,  
Səhraları sarsıtmada vulkan,



Sellər kibi aqmaqda qızıl qan,  
Canlar yaqar, evlər yıqar insan...

*(qəhqəhə)*

M ə l ə k

Ya Rəb, bu nə dəhşət, nə fəlakət?  
Ya Rəb, bu nə vəhşət, nə zəlalət?  
Yoq kimsədə insafü mürüvvət,  
İblisəmi uymuş bəşəriyyətlə?!

İblisin müstəhzi və sürəkli qəhqəhələri ilə bərabər yenə göy gurultusu, top, mitralyoz  
sədalari başlar. Sonra sükut...

İ b l i s

*(çilğın qəhqəhələrlə)*

Toplar veriyor aləmə dəhşət,  
Dəhşət!.. Qopuyor sanki qiyamət,  
Yağmur kibi göyden yağar atəş!..  
Atəş!.. Qaralar, dalğalar atəş!..

M ə l ə k

Ya Rəb, azacıq lütfü inayət!  
Qəhr olmada artıq bəşəriyyətlə.  
Başdan-başə həp yer yüzü vəhşət,  
İblis ilə həmrəngi-siyasətlə.

Gözlər qapanır, səhnə aydınlaşır.

A r i f

*(Uyqudan oyanır kibi alnını və gözlərini ovuşdurur. Yerindən qalqar,  
göyə doğru)*

Dünyaları yoqdan yaratan, ey ulu Tanrı!  
Ey xalığı-hikmətlə!  
Duyduqca, düşündükcə olur qəlbimə tarı



Bin şübhəli illət.  
 Duyduqca, əvət, pərdəli hikmətləri hər an,  
 Bin dürlü həqiqət,  
 Bin dürlü müəmmalı həqiqət bana xəndan,  
 Həpsində də zülmət...  
 Bülbüllərin əlhani, çiçəklərdəki əlvan  
 Ya şö'leyi-əcrəm,  
 Olmaz şu bənim çıldıracaq könlümə əl'an  
 Bir mənbəi-ilham.  
 Ey varlığı yoq, yoqluğu vardan daha dilbər!  
 Ruhum səni izlər.  
 Lütf et, o gözəl çöhrəni bir an bana göstər,  
 Könlüm səni özlər.  
 Uydum da peyğəmbərlərə, qanunə, kitabə,  
 Duydum yenə qəsvət.  
 Başdan-başa hər qəhrü qəzəb, tövbə-inabə,  
 Həp zə'fə əlamət...  
 Hər fəlsəfə bir vəlvələ, həp tatlı xəyalat,  
 Yoq rəhbəri-viddan;  
 Sənsiz doğamaz qəlbimə, vicdanıma, heyhat,  
 Bir şö'leyi-irfan.  
 En, gəl bana, yaxud bəni yüksəklərə qaldır,  
 Gəzdir qonağında;  
 Yerlərdə süründüm, yetişir, göylərə qaldır,  
 Dindir qucağında,  
 Qaldır bəni, bir seyr edəyim xoşmu, gözəlmi  
 Cənnətdə mələklər?  
 Qaldır bəni, ta görməyim insandakı zülmi,  
 Baq, yer üzü inlər.  
 Ya Rəb, bu cinayət, bu xəyanət, bu səfalet  
 Bulmazmı nihayət?  
 İnsanları xəlq etmədə var bəlkə də hikmət,  
 İblisə nə hacət!?

Yorğun və düşüncəli bir halda isikəlməyə oturur. Dərhal səhnənin işığı azalır. İblis sürəkli və istehzal qəhqəhələrlə yerdən – alevlər içindən çıxar. Yaldızlı və əflatuni ridasının ətkələri hərəkət etdikcə atəşrəng sima və əlbisəsi parlar, durur.

## İ b l i s

Arif! Bana baq, sən dəmi evhamə qapıldın?  
Biçarə çocuq, sən dəmi İblisə taqıldın?  
Dahilər, ulul'əzm nəbilər belə bəndən  
Hiç vəchlə təxlisi-giriban edəməzkən  
Daim bəni təhqir edərək əyləniyorsun...  
Həp söyləniyor, söyləniyor, söyləniyorsun...  
Bir gün gəlir, əlbəttə, şu iz'an ilə sən də  
Baziçə olursun qoca İblisin əlində.  
İblis, o böyük qüdrət, o atəşli müəmma  
Bir gün səni də kəndinə eylər kölə... amma  
Heyhat, olamaz dərdinə bir kimsədən imdad,  
İmdadə qoşar, qoşsa fəqət ah ilə fəryad.

Ridasının ətəklərini Arifin yüzünə sürər, laübalı qəhqəhələrlə çəkilib gedər.  
Səhnə aydınlaşır.

## A r i f

*(şaşqın, sinirli bir tevr ilə saçlarını qarışdırır, içəri girməkdə olan  
İxtiyara həyəcanlı bir müztərib)*

Gəl, gəl bana! Gəl, eylə bənim dərdimə çarə!

## İ x t i y a r

Oğlum, yenə dərdin nə imiş, söylə, nə çarə?

## A r i f

*(acı təbəssümlərlə)*

Yar beynimi, aç qəlbimi! Eyvah, açamazsın;  
Qaç bəndən uzaqlaş, xayır, əsla qaçamazsın.  
Bən çılgınım artıq, bana yaqlaşma, kənar ol:  
Gəl, qaçma, xayır, dərdimə lütf et də, dəva bul.

## İ x t i y a r

Oğlum, mədəni aləmi nifrətlə bıraqdın,  
Gəldin şu cədəlsiz, bədəvi aləmə çıqdın,  
İnsandakı haqsızlığı, zülmü unut artıq,  
Qəlbindəki nifrətləri, vəhşətləri yaq, yıq.  
Yüz, bin deyil İblisə uyan... həp bəşəriyyə  
Etmış bu gün ev yıqmağa, qan içməyə adət.  
Arif! Unut, oğlum, unut artıq, bəni dinlə,  
Sən kəndini məhv eyləyəcəksin bu gedişlə.

## A r i f

*(acı qəhqəhələrlə)*

Mümkünmü unutmaq?! Dayanılmaz buna əsla,  
Əsla dayanılmaz şu böyük vəhşətə... zira,  
Yalnız deyil insanlara, vəhşilərə sorsan,  
Onlar belə insandakı vəhşiliyə heyran.

*(göyə doğru, sinirli və həyəcanlı)*

Bilməm şu cinayət, şu xəyanət, şu fəlakət  
Bitməzmi, ilahi! Bu qədər səbrə nə hacət?

*(çılğın)*

Ver, bir buyuruq ver də cəhənnəmlər açılsın,  
Coşsun, bütün atəşləri dünyaya saçılınsın.  
Yaqsın da, şu zalım bəşərin yurdunu yıqsın,  
Həp yer yüzü bir ah olaraq göylərə çiqsın.

Bu sırada dəhşətli göy gurultusu başlar. Gurultu ilə bərabər İblisin şiddətli qəh-qəhələri eşidilir. İxtiyar mə'vus və düşüncəli bir halda qülbədən çıxar. Arif əli alınada olaraq gurultu və qəhqəhələri dinlər. Eyni zamanda səhnənin işığı azalır. İblis Arifin qarşısına keçiverir

A r i f

*(fəsinə qoyaraq, şaşqın)*

Kimsin, nəçisin? Söylə, nədir fikrə məramın?  
Nərdən gəliyorsun, nə imiş şöhrəti namın?

İ b l i s

*(məğrur qəhqəhələrlə)*

Bən şimdi bir atəş, fəqət əvvəlcə mələkdim,  
Həp Xəliqə təsbih idi, təhlil idi virdim,  
İlk öncə mələklər bəni təqdis ediyordu,  
Adəm kibi bir sayğısız axır ləkə vurdu.  
Alçalmadı, yüksəldi fəqət şöhrəti şanı,ım,  
Allah ilə bir zikr edilir namü nişanı.ım.

A r i f

Artıq yetişir, anladım, izahə nə hacət,  
Qarşımdakı İblis imiş, eyvah, nə dəhşət!  
Həp qəhr oluyorkən şu cihan xain əlinlə,  
Bilməm nəyə gəldin, nəyə gəldin bana, söylə?!

İ b l i s

Baqdım, əziyor ruhunu həp qeydi-əsarət,  
Gəldim edəyim ta səni hürriyyətə də'vət.  
Baqdım, səni məhv etmədə bin dürlü xəyalət,  
Gəldim verəyim qəlbinə bir nuri-həqiqət.

A r i f

Uymam sana, hər məl'ənətin bəncə ə'yandır,  
Dəf ol da, get, azğınları, sapqınları qandır;  
Hürriyyətə əsla bəni sən irdirəməzsən,  
Bir zülmət ikən nuri-həqiqət verəməzsən.

İ b l i s

*(istehzalı qəhqəhələrə)*

Lakin bu xəta... Atəşi zülmət sanıyorsun:  
Sən arif ikən halbuki pək aldanıyorsun,  
Zülmət deyilim, iştə bənim hər sözüm atəş...  
Atəş, özüm atəş, yüzüm atəş, gözüm atəş.

A r i f

Bən nurə fəqət talibim, atəş nəmə lazım?!

İ b l i s

Atəşsiz, inan, nur olamaz sabitü qaim,  
Atəş, günəş atəş, bəşəriyyəət bütün atəş,  
Hər bir hərəkət, məbdəi-xilqət bütün atəş...  
Zərdüştü düşün, fəlsəfəsi, fikri, dəhası  
Həp atəşə tapdırmaq idi zümreyi-nası.  
Yalnız bunu dərk etdi o əllameyi-məşhur,  
Yalnız o böyük baş şu böyük kəşflə məğrur...

A r i f

*(sinirli)*

Məhv olsa da həp bənliyim uymam sana, dəf ol!

İ b l i s

Durmam, gedərim...

*(qəhqəhə ilə çəkilir)*

A r i f

Haydı, çəkil, iştə açıq yol!..

*(Fəsinə bir tərəfə atıb əsəbi hallar keçirir. Səhnə aydınlaşır)*

X a v ə r

*(gəlir, həyəcan və təlaş ilə)*

Söylə, Arif! Aman nə oldu yenə,  
Yenə kimlər göründü gözlərinə?

A r i f

Sorma, hiç sorma, nazənin Xavər,  
Bəni məhv etdi iztirabü kədər.

*(onu qolları arasına alır)*

Sən, əvət sən də olmasan, heyhat!  
Bəni bir gün boğar şu qanlı həyat.  
Ah, o gözlər bilirmisin nə diyor?

X a v ə r

Nə diyor, söylə...

A r i f

Ruhu cəzb ediyor,  
Söylüyor əski xatirətü bana.

*(ətrafə)*

Sanki qarşımdadır gözəl Rə'na.

X a v ə r

Bana baq, səndə gizli bir söz var...

A r i f

Onu hiç sorma, sevgilim!

X a v ə r

(ətrafa)

Qəddar!

Bu sırada İxtiyar ilə bərabər İbn Yəmin, Rə'na, zənci çavuş və bir əskər, əlində ufaq bir çanta daxil olurlar.

İ b n Y ə m i n

(səmimi bir tevr ilə əlini İxtiyarın omuzuna qoyaraq)

Möhtərəm İxtiyar, nasıl keyfin?

İ x t i y a r

Hiç qənim yox, var olsun İbn Yəmin!

İ b n Y ə m i n

(alnının tərini silər)

Pək sıcaq, həm də yol bu gün pək uzaq,

(əskərə)

Çabuq ol, haydı, qoş da atlara baq.

Əskər çantayı bir tərəfə bıraqlıb çıxar.

A r i f

(diqqət və heyratla ətrafa)

Ah, o, Rə'na, nazənin afət!

X a v ə r

Yenə bir şeymi oldu, Arif?

A r i f

Əvət.

*(Rə'nayə yaqlaşaraq)*

Söylə, Rə'nəmi isminiz?

R ə' n ə

*(Arifin əlini sıqar, heyrət və sevinclə)*

A r i f!

İbn Yəmin

*(Arifi, süzər, ətrafa)*

Bizə bir əngəl olmasın şu hərif?!

A r i f

Bu gəliş, əfv edərsiniz, nerədən?

İ b n Y ə m i n

*(məğrur və laübalı)*

Səhneyi-hərbdən, mücadilədən.

A r i f

*(acı təbəssümlə)*

Bir fəzilətə öldürüb-ölmək,  
Canavar bizdən əşrəf olsa gərək.



İ b n Y ə m i n

*(istehzalı qəhqəhə ilə)*

İştə bir söz ki, büsbütün yanlış...  
Yaşamaq istiyormusun, çarpış.  
Hərbə qoş, həp vuruş, ya əz, ya əzil!  
Onsuz irmək murada pək müşkül.

A r i f

*(istehzalı və əzici bir təbəssümlə)*

Doğru, pək doğru bir düşüncə... əvət,  
İştə hər əskər, iştə hər millət  
Bu gün olmaqda həp bu fikrə şerik,  
Hiç çəkilməz fəqət bu sərsəmlik.

İ x t i y a r

*(onun qolundan tutaraq)*

Arif, oğlum, biraq münaqişəyi  
Gəl, işim var səninlə...

Sağ tərəfdən çıxarlar

İ b n Y ə m i n

*(ətrafa)*

Ah, nə eyi...

*(Rə'nayə)*

Şu hərif feyləsofmu, ya dəlimi?  
Sanki həp cəhldir bunun elmi.

R ə' n a

Bəslənir hər könüldə bir duyğu,  
Nə yaparsın, onun da məsləki bu...

İ b n Y ə m i n

Bu da məsləkmidir, nədir, bilməm!  
İştə bir kəcnəzər, zəki sərsəm!

Xavərin yüzündə naməmnun hallar.

R ə' n a

Bəncə sərsəm deyil, o pək huşyar,  
Neyləsin, hər bə qarşı nifrəti var.

İ b n Y ə m i n

Onu nerdən tanırsınız əcəba?

R ə' n a

Pək yaqın qomşumuzdu...

İ b n Y ə m i n

(ətrafə)

İştə bəla!

R ə' n a

Əsli İstanbul əhlidir, lakin,  
Pək küçükkən zavallı dərbədərin  
Evi yanmış da, nəsli məhv olmuş,  
Bir küçük qardaşilə qurtulmuş.  
Onu da ən sonunda biçərə  
Qeyb edib böylə qalmış avarə.

İ b n Y ə m i n

*(saatına baqar, Rə'nayə)*

Siz məhəbbət edin də biz çıqalım,  
Əcəba bir nə var, nə yoq baqalım.

*(çavuşla bərabər bir tərəfə çəkilir)*

R ə ' n a

*(karyola üzərində gözünə ilişən iki kitabı göstərir)*

Bu kitablar sənindir, əcəba?

X a v ə r

Əvət, Arif keçən yıl aldı bana.

*(kitabların alt tərəfdə bulunan rəsimli yüzünü birər-birər çevirib  
göstərir)*

Xoca Nəsrəddinin lətifələri,  
Bu da “Bin bir gecə” hekayələri!..

R ə ' n a

*(açıb yapraqlarını çevirərək)*

Bana lütfən bir az sərin su...

X a v ə r

Pəki.

*(dəstiyi alıb sol qapıdan çıxar)*

İ b n Y ə m i n

*(dışarıda pəncərə önündə, çavuşa)*

Pək düşündün, nə var?

Ç a v u ş

Bəyim, hər şey,  
Bir bəla iştə gördüyün Arif,  
Çünkü Rə'nayə pək yaqın şu hərif.  
Daha müdhiş bəla bizim əskər,  
Qorqarım, cümlə sirri faş eylər.  
Bizi görmüş də çünki Rə'nanın  
Babasın qətl edən zaman, xain!

Arif sağ tərəfdən daxil olur, onları dinlər.

İ b n Y ə m i n

*(qafasını oynataraq istehzal təbəssümlə)*

Bir böyük ordu, bir yığın insan,  
Bənim uğrumda oldu həp qurban.  
Keyfə sərf eylədim də milyonlar,  
Yenə devlətcə e'tibarım var.  
Bən kimim, bir ərəb... nə zənn etdin?  
Bir çocuqdanmı qorqar İbn Yəmin?

Gedərlər.

A r i f

*(Rə'naya yaqlaşır, vurğunca bir tevrlə)*

Nə səadət, nə xoş təsadüf, inan,  
Səni gördükdə bitdi tabü təvan.  
Gecə rö'yalərimdə özlərkən

Bu gəliş böylə ansızın, bilsən,  
Nə qədər zevqü nəş'ə verdi bana,  
Haqlıdır hər könül tapınsa sana,  
Burda qalsan, səninlə birləşsək,  
Şübhə yoq, sisli taleyim güləcək.

R ə' n a

*(mütəəddid)*

Bir xəyal iştə, kim bilir, qismət!?

A r i f

Bir sözüüm var, qüsurə baqma fəqət,  
Söylə, Rə'na! Şu qanlı zabitlə  
Nerəyə, hanki səmtə, bir söylə?

R ə' n a

Şu yaqınlarda xəstələr varmış.

A r i f

Saqın aldanma, pək böyük yanlış;  
İnanıb getmə, ah, o pək xain,  
Burda qal, getmə, həm də sorma niçin!

R ə' n a

Bəlkə həp söylədiklərin gerçək,  
Pək güc amma vəzifədən dönmək.

Işıq azalır, ağ saqallı, möhtəşəm simalı bir miralay xəyalı görünür. Rə'na şaşqın və həyəcanlı.

Ah, babam, bir də anlı-şanlı babam!  
İntiqam almadan, inan yaşamam.

B a b a s ı n ı n x ə y a l ı  
(*mühib və ağır bir ahənglə*)

İntiqam! İntiqam!..

(*çəkilir*)

R ə' n a

(*əllərini xəyala doğru açaraq müztərib*)

Aman, bu sual!

İ b l i s

(*xaricdən məmnun qəhqəhələrlə*)

İntiqam, İntiqam!..

A r i f

Aman, bu nə hal!?

R ə' n a

Babamın kim bulursa qatilini,  
Ona bən səcdə eylərim ələni.  
Bəni çöllərdə gəzdirən duyğu,  
İntiqam eşqi... həp bu, yalnız bu.

A r i f

Görünür, sizcə bəllidir qatil?

R ə' n a

Xayır, əsla bilinmiyor o səfil,  
Diyor İbn Yəmin: “İnan bana sən,  
Bulurum nərdə olsa qatili bən”.

A r i f

Bəncə bir hiylədir bu, dinləmiyin.

X a v ə r

*(dəstəyi gətirir, töküb Rə'nayə verir)*

Buyurun, pək gözəl su, həm də sərin...

İ b n Y ə m i n

*(İxtiyar və çavuşla bərabər dönər, su içməkdə olan Rə'nayə)*

Gedəlim!

R ə' n a

*(qalqar, qülbədəkilərə)*

Xeyli razıyım sizdən.

Çavuş çantayı alır.

İ b n Y ə m i n

Gər nəşib olsa evdət eylərkən,  
Qalırız burda bəlkə üç-beş gün.

İ x t i y a r

Ah, o günlər bizimçin ən xoş gün...

Hər üçü çıxar, İxtiyar ilə Xavər də onları izlər.

X a v ə r

*(Rə'nayə)*

Gəlişin pək gözəl, fəqət gedişin  
Umulur şey deyildi...

R ə ' n a

Allah için,  
Yetiştir, fəzlə zəhmət etməyiniz.

X a v ə r

Nə olur, mümkün olsa getməyiniz!

A r i f

Getmə, pək doğru, getmə sən, Rə'na!

*(məhzun və sarsılmış bir halda isikəmləyə oturur)*

X a v ə r

*(geri dönər)*

Söylə, Arif, nə var, nə oldu sana?

A r i f

Ah, o, Rə'na, o nazlı heykəli-nur  
Sanki qarşımda çırpınıb duruyor.  
Ona bən yardım etməsəm gerçək  
Bəni vicdan əzabı məhv edəcək.

X a v ə r

İki söz sormağ istərim sana bən,  
Əcəba hiç sevərmisin onu sən?

A r i f

Sevərim başqa bir məhəbbətlə,  
Əski, pək əski hissi-hörmətlə...



X a v ə r

Yoq, inanmam, xayır, bu pək yanlış...  
O nə halət, nədir o səs, o baqış?  
Sanki bir inqilab içində sənin  
Çırpınıb durmaq üzrə həp bədənin.

A r i f

Sən də Arif qadar düşünsəydin  
Ki, nələr yapmaq istər İbn Yəmin,  
Büsbütün sarsılırdı vicdanın,  
Heyrətindən həməən donardı qanının.

Bu sırada V a s i f l ə arqadaşı küçük zabit, silahsız olaraq, yaralı bir rus zabiti gətirirlər.

V a s i f

*(küçük zabitə)*

Daha dur, tabı qalmamış artıq.

İ x t i y a r

*(onların arqasından yetişib yardım edər)*

Yaralanmışımı? Ah, zavallı, yazıq...  
Gətirin, bir qədər rahatlansın.

A r i f

Ya əsir olmalı o, ya qaçqın.

V a s i f

Xəstə bir rus əsiri, həm yaralı.

İ x t i y a r

Gəl qızım, tez sarıb da bağlamalı.

*(İxtiyarla Xavər yaralının alnını və qolunu sarıb içəri odaya götürürlər).*

A r i f

*(Vasiflə küçük zabitə)*

Ah, nə munis, nə mərhəmətlisiniz;  
Nərdə rast gəldiniz şu zabitə siz?

V a s i f

Pək yaqınlarda, yol kənarında,  
Baqdıq, əhvalı xeyli pəjmürdə.

K ü ç ü k z a b i t

Bir əsir iştə, düşman olsa belə  
Yenə lazım müavinət edilə.

A r i f

Həp şu xislətdə olsa cinsi-bəşər,  
Hiç görülməzdi bunca vəhşətlər.

*(sol qapıdan içəri keçər)*

K ü ç ü k z a b i t

Vasif! Düşünür, həp düşünürsün, bu nə halət?  
Məcnun olacaqsın bu təbiətlə nihayət.

V a s i f

Bulmazsam əgər İbn Yəmin xaini əlbət –  
Əlbət qalır üstümdə şu çılgınca təbiət!  
Rə'na, hələ Rə'na!.. Onu iğva nə deməkdir?  
Bir alçağa layiqmi o gülqönçeyi-bakir?

### K ü ç ü k z a b i t

Türk ordusu ətrafə bu gün həmlə edərkən,  
İranə və ya Qafqaza imdadə gedərkən,  
Rus ordusu durmaz, çəkilərkən önümüzədən,  
Vasif! Nə rəvadır ki, şu parlaq günümüzədən  
Feyz almayaraq biz olalım qəflətə mail,  
Satmaz, satamaz milləti şəxsiyyətə aqil.

### V a s i f

Əfsus ki, hiçdir sonu, türk ordusu varsın,  
İstərsə bütün Hindi də, Əfqanı da sarsın,  
İstərsə bütün qarşı çıxan manei yıqsın,  
Turanı basıb bağrına Altaylara çıqsın,  
Mümkün deyil, əsla olamaz naili-amal,  
Etdikcə xəyanət əli bu milləti pamal.

### K ü ç ü k z a b i t

Lakin saparaq başqası eylərsə xəyanət,  
Seyr eyləyərek hər baqa dursunmu şu millət?

### V a s i f

Türk ordusu daim basaraq ölkələr almış,  
Ən sonda siyasətdə basılmış da bunalmış.  
İdraki sönlük başçıların qəfləti ancaq  
Etmış, edəcək milləti hər əldə oyuncaq.

*(ani bir düşüncədən sonra kəskin və şiddətli)*

Turana qılıcdan daha kəskin ulu qüvvət,  
Yalnız mədəniyyət, mədəniyyət, mədəniyyət...

### K ü ç ü k z a b i t

*(geri dönməkdə olan Arifə)*

Yahu, buradan kimdi bir az öncə keçənlər?

A r i f

Bir atlı ərəb zabiti, bir qızla bərabər...

V a s i f

Gördünmü? Gecikdik də qaçırdıq avı əldən.

K ü ç ü k z a b i t

İnsan nə qadar qaçsa da qurtulmaz əcəldən.

V a s i f

Gəl, durma, hənuz əldə bir az fürsətimiz var.

K ü ç ü k z a b i t

*(yarımqəhqəhə ilə)*

Artıq sən əmin ol, bu gün avcundadır onlar.

Hər ikisi yüngül təmənnalarla qülbədən çıxar və sür'ətli adımlarla İbn Yəmin hərəkət etdiyi tərəfə doğru yürürlər. Arif durduğu yerdə baqa qalır. Şaşqınlıqla qarışıq böyük bir hüzn və kədər ruhunu sarmağa başlar. Bu sırada səhnənin işığı azalır. İblis istehzal və şiddətli qəhqəhələrlə qarşısına çıxar.

A r i f

Dəf' ol, yenə gəldinmi?

İ b l i s

... Əzizim, çocuq olma!

Arif! Bana baq, əczi bırağ, hissə qapılma.  
Çarpışmaq üçün lazım ikən mərdə cəsarət,  
Bilməm, niçin olmuş sana qalib əsəbiyyət?  
Bən həpsini duymaqdayım, inkar nə lazım;  
Rə'na, o sənənin şimdiki bütün ruhuna hakim,  
Hakim o sənənin hissənə, idrakinə... əfsus  
Ayrılсан izindən, olur əğyar ilə mə'nus...

## A r i f

Qandırmaq üçün Arifi həp nafilə israr,  
Hər haldə xainsin, inanmam sana zinhar...

## İ b l i s

Lakin şu inadınla pərişan olacaqsın,  
Bir gün gələcəkdir ki, peşiman olacaqsın,  
Əfsus, nədamət sana verməz səmər əsla.

*(əлиндə bir tabançaya ilə bir kisə altın tutaraq)*

Al bunları... bas bağrına, Arif, eyi saxla!  
Bunlar edəcək etsə nihayət səni məs'ud,  
Al! İştə bu atəş, bu da ən sevgili mə'bud!

*(tabançayı bir kərə havaya boşaltaraq)*

Al! İştə bu atəşlə gəlir qəlbinə qüvvət,  
Yalnız bu verir qarşı duran xəsminə dəhşət.

*(kisədəki altınları səsləndirib oynadaraq Arifə verir)*

Baq, səsləniyor, iştə sədayi-pəri-Cibril!  
Bunsuz olamaz kimsə, inan, məqsədə nail.

## A r i f

*(İblisin vermiş olduğu tabançayı və altınları yerə atar, son dərəcə qızgın və usanmış bir halda)*

Dəf ol, yetişir, eyləmə əsla bəni təltif!  
Möhtac deyil altına, ya qurşuna Arif.

## İ b l i s

Təkrar edərim, zəfi bırağ, aldaniyorsun,  
Həp aldaniyorsun, bana baq, aldaniyorsun!

*(qəhqəhələrlə çəkilir)*

A r i f

*(tərəddüd və düşüncədən sonra)*

Heyhat, o mələk qəhr edilirkən,  
Layiqmi durub seyr edəyim bən?

*(kəskin bir əzmlə)*

Yoq, getməliyim, həm də bu saət,  
Bəndən ona hörmət və məhəbbət...

*(ridasını "pelerin" və fəsini alıb həməən dışarı fırlar)*

İ b l i s

*(gəlir, istehzal qəhqəhələrlə)*

Get, lakin o hörmət və məhəbbət  
Bir gün doğurur qanlı ədavət.  
Get, bəllidir insandakı xislət;  
Sizlərdəki ülfət; sonu vəhşət,  
Sizlərdəki şəfqət; sonu nifrət,  
Sizlərdəki rəhmət; sonu lə'nət!..

*(sürəkli qəhqəhələr...)*

***Pərdə***

## İKİNCİ PƏRDƏ

Ərəb zevqinə uyğun süslü bir salon... Qarşıda, sağda və solda birər qapı və bir qaç pəncərə... İblis xidmətçi ərəb qiyafətində ötəyi-bəriyi düzəltir.

İ b n Y ə m i n

*(qarşıdakı qapıdan gələrək)*

Bana baq, durma, əzizim, çabıq ol,  
Durma get, haydı, imamı ara-bul.  
Söylə gəlsin də nikah qıymaq için.

İ b l i s

Baş çavuş zənn edərim getdi dəmin.

İ b n Y ə m i n

Pək gözəl, gəlsə, həməən söylə bana.

İ b l i s

Söylərim, lakin əmin ol, Rə'na,  
Bir qadar göstərəcək istiğna.

İ b n Y ə m i n

Nə vəzifən, deyil aid bu sana.

İ b l i s

Əmrə borcumdur itaət, heyfa,  
Onu məcbur edəməzsən, zira  
Böylə bir cəbri hökumət duysa,  
Çəkəkəkdir başımız dürlü bəla.  
Çünki var başqa günahın da sənin,  
Orduya, devlətə çıqdın xain.

İ b n Y ə m i n

*(mütərəddid, diplomatca bir təbəssümlə)*

İştə pək doğru və məntiqli cavab,  
Sən vəkil ol, nə dilərsən, onu yap!

*(gəlidiyi qapıdan çıxar)*

İ b l i s

*(məğrur qəhqəhə ilə, yalnız)*

Əvət, İblis, o böyük sənətkar  
Həm yapar, həm də yıqar, qüdrəti var.

Bu sırada V a s i f ilə kiçik zabit sağ qapıdan daxil olur, ətrafi süzməyə başlarlar.

Bu cəsarət nə demək? Ey, bana baq!

V a s i f

*(istehzalı qəhqəhə ilə)*

Bir oteldir deyə sandıq bu qonaq.

İ b l i s

Əcəba!? Sahibi kimdir otelin?

V a s i f

Bir ərəbdir, adı da İbn Yəmin.

İ b l i s

*(qızğın)*

Sayğısızlıq yetişir, haydı, gedin!



V a s i f

*(silah çəkərək)*

Şımarıq abdala baq, dur! Nə dedin?

K ü ç ü k z a b i t

*(mane olur)*

Vasif! Allahı seversən də bıraq!

*(geri çəkilməkdə olan İblisə)*

Dur, təlaş etmə, əzizim...

V a s i f

Alçaq!

Nərdə Rə'na, onu göstər!

İ b l i s

*(istehzalı təbəssümlə)*

Nə demək!

Varıyor İbn Yəminə o mələk.

V a s i f

Onu qandırmış o xain, lakin  
Bən sağ olduqca bu iş namümkün!

K ü ç ü k z a b i t

*(mülayim)*

Arqadaş, gərçi o sərsəm məğrur,

*(Vasifi göstərir)*

Qızın ən sevgili məşuqu budur.

İ b l i s

Ah, ayaq səsləri var, tez çəkilin,  
Çəkilin, sonra, bir az sonra gəlin.

V a s i f

*(arqadaşına, xüsusi)*

Gedəlim, ən eyi yol: hər ikimiz,  
Azacıq sonra misafir gəliriz,  
Şu hərif çünki yaqın dostumdur,  
Bəlkə bir rənglə iş həll olunur.

K ü ç ü k z a b i t

*(çıqarkən İblisə)*

Şimdi var bir sana ümmid ancaq,  
Çarə bul, yoqsa o qız məhv olacaq.

İ b l i s

*(məğrur qəhqəhə ilə, yalnız)*

Bəndən imdad umuyor cümlə cihan,  
Biri zalım, biri məzlum insan.

R ə ' n a

*(sol qapıdan daxil olur)*

Bu ziyafət nə demək, söylə niçin,  
Sana hiç açmadımı İbn Yəmin?

İ b l i s

*(yarımqəhəhə ilə)*

Bilmiyormuş kibi davranmaq nə!?  
Bu ziyafətdir əlamət düğünə.  
Səni təzvic ediyor İbn Yəmin,  
Şimdi əmr etdi nikah qılmaq için.

R ə ' n a

*(Həyəcanlı və şaşqın)*

Sus, aman sus! Nə rəzalət!?

*(e'timadsız)*

Əcəba!

Yoq, çəkilməz bu xəyanət əsla.  
Bəni bilməm ki, nə sanmış şu hərif,  
Ah, pək doğru diyormuş Arif.

*(son dərəcə təhdidkar)*

Hiç mərağ etmə, duyar, şimdi duyar,  
Şimdi anlar ki, əvət, bəndə nə var.

Gəldiyi qapıdan çıxar. Bu sırada Arif fəslə olaraq, yüzünü gözəlcə tərəş etdirmiş olduğu halda, sağ qapıdan girər. Rə'nanın qapıyı qapayıb getdiyini görəncə büsbütün şaşırır.

İ b l i s

Bana baq, hey səni sərsəm, budala!  
Bu cəsəret sana nerdən əcəba?

A r i f

*(Rə'na çıxdığı qapıya işarətlə)*

Ondan, ah, iştə o dilbər qızdan,  
Şimdi burdan süzülən yıldızdan.

İ b l i s

Söylə, dərdin nədir, aydın söylə!

A r i f

Mərhəmət qıl da, aman, lütf eylə,  
Söylə Rə'nayə ki, Arif gəlmiş.

İ b l i s

Anladım dərdini, lakin bu zor iş...  
Ona nail olur ancaq onlar  
Ki, avuclar dolusu altını var.

A r i f

Bəndə yoq altın, əzizim, zira  
Uymamış sərvətə könlüm əsla.

İ b l i s

*(yarımqəhqəhə ilə)*

Altının yoqsa silahın var ya,  
Bəni öldür də qavuş sonra ona.

A r i f

Yoq, silahım da yoq, insaf eylə,  
Sanma vəhşi bəni sən bir öylə.

İ b l i s

*(mə'nalı bir qəhqəhə ilə)*

Pək gözəl, anladım, ancaq Rə'na  
Qismət olmaz bu təbiətlə sana.  
Üzülüb durma, çəkil get, zira  
Qüvvətə, altına tabe dünya.

*(Arifdə mə'yusca bir dalğınlıq. İblis mülayim qəhqəhə ilə)*

Nəyə daldın, niçin oldun mə'yus?

A r i f

Çünkü yoq bir şeyim, əfsus, əfsus!

İ b l i s

Bir şeyin yoqsa da könlün var ya,  
Bana ver könlünü...

A r i f

Əsla, əsla!..  
Bunu hiç umma, saqın Arifdən,  
Vermişim könlümü yalnız ona bən.

İ b l i s

*(ətrafa)*

İştə Şərqin mütərəddid cocuğu!  
Şaşqın, abdal, əsəbi yavrucuğu!

A r i f

*(masa üzərindəki şərab qədəhini yaqalar)*

Ah, aman! Bir içim olsun, bana su!

İ b l i s

*(sürahiyyəni alıb qədəhi raqı ilə doldurur)*

Al, iç!

A r i f

*(yarıya qədər içər. Yüz-gözünü bürüşdürür)*

Eyvah, nə dəhşət, yahu!  
Su deyil, səmli bir atəşdir bu.

İ b l i s

*(başqa bir şüşədən böyük bir qədəh dolusu ərğəvani şərab verir)*

Bu fəqət tatlıdır, al iç!

A r i f

Nədir o?

İ b l i s

İç də baq, sonra duyarsın nə imiş,  
Ən gözəl töhfə, keşiş göndərmiş...

A r i f

*(bir qədər içər, qədəhi məmnun və nəş'əli bir baqışla süzərək)*

Ah əvət, sanki şəfəq dalğalı nur...

*(içib bitirdikdən sonra, niyaz ilə)*

Şimdi Rə'nayı çağırısan nə olur?

İ b l i s

Onu sən pəkmi seversin?

A r i f

*(cibindən bir cığara çıxarır)*

Sorma,  
Sızlayan könlümə atəş vurma!

*(İblis ciğarayı atəşlər)*

Ta çocuqkən seviyordum onu bən.

İ b l i s

*(qapıya işarətlə)*

Gəliyor iştə o gülqönçə dəhən.

A r i f

Ah aman, halı nasıl hüznəvər,  
Gözlərindən saçılır şimşəklər.

R ə' n a

*(əlində bir qaç parça kağız daxil olur, heyratlə)*

Arif, Arif! Nə için gəldin sən?

A r i f

Sorma bəndən, onu sor qəlbindən.

İ b l i s

Şu kağızlar nə içindir, yavrum?

R ə' n a

Onu bunlar edəcəkdir məhkum.

A r i f

Əcəba, kimdir o xain, miskin?

R ə' n a

Səncə pək bəlli hərif: İbn Yəmin.

A r i f

*(kağızları göz ucilə süzərək)*

Şu xəyanətləri sən əvvəldən  
Biliyorkən susuyordun, bu nədən?

R ə' n a

Bəni qandırdı da sandım o dəni,  
Bulur əlbət babamın qatilini,  
Sonra baqdım ki, o bir başqa səfil!..

A r i f

*(ətrafa)*

Bəlkə həp kəndisi canı, qatil...

*(Rə'nayə)*

Bana ver onları, Rə'na! Bana ver.

*(kağızları almaq istər)*

R ə' n a

*(İblisi göstərir)*

Hələ səbr et baqalım bir bu nə der.

İ b l i s

Ver, əvət, ver, o nə lazımsa yapar.

A r i f

Bana ver, şimdi o azğın canavar,  
Bulur əlbəttə cəza, qurtulamaz.



*(kağızları alır, sür'ətli adımlarla gəldiyi qapıdan çıxar)*

R ə' n a

*(müztərib)*

Ah, lakin o hərif pək qurnaz...

İ b l i s

Hiç təlaş etmə, quzum, dinlə bəni,  
İki bildik soruyorlardı səni...

R ə' n a

*(sözünü kəsərək)*

Kimdi onlar?

İ b l i s

Biri olduqca yigit,  
Vasif ismində gözəl bir zabit.

R ə' n a

*(şad və və məmnun)*

Ah, gerçəkmi bu söz?

İ b l i s

Pək gerçək,  
Bana söz verdi, əmin ol, gələcək.

İ b n Y ə m i n

*(daxil olur, İblisə)*

Əcəba sevgili Rə'na nə diyor?

İ b l i s

Bəyim, izhari-məsərrət ediyor.

İ b n Y ə m i n

*(İblisin omuzunu oqşayaraq)*

Xeyli məmnunim, əzizim, səndən.

R ə ' n a

*(kinayəli və acı təbəssümlə)*

Xəstəyə baqmaq için gəlmiş ikən,  
Bir ziyafətdə bulunmaq nə tuhaf!

İ b n Y ə m i n

Yoqmudur səndə, gülüm, hiç insaf!?  
Yaralı əskərə baqmaqsa məram,  
Əskərim bən də, böyük həm də yaram,  
Yar da aç, qəlbimə baq, sonra inan,  
Çünki hala aqıyor, kəsmədi qan.

R ə ' n a

*(məhzun)*

Ah, təmin ediyordun da bəni;  
Bulacaqdın babamın qatilini.

İ b l i s

O da mümkün, o da mümkün, Rə'na!  
Bir düşün, bən nə dedim şimdi sana?  
Həp sevin, gül, mələyim, çünki bu gün  
Ələ düşməz... nə səadətli düğün!..

*(mə'nalı qəhqəhə)*

Ç a v u ş

*(daxil olur)*

Gəliyor iştə misafirlərimiz.

İ b n Y ə m i n

*(Rə'nayə)*

Get, gülüm, sonra məhəbbət edəriz.

*(Misafirləri qarşılamaq üçün qarşığı qapıdan çıxar).*

İ b l i s

*(Rə'nayə)*

Hiç mərağ etmə, əmin ol, o bənim  
Ən itaətli qulumdur daim.  
Durma get, bəklə də fürsət dəmini,  
Bəlkə rə'yadə görür bir də səni.

İstehzalı qəhqəhə... Rə'na sağ qapıdan çıxar. İ b n Y ə m i n ilə bərabər V a s i f,  
arqadaşı və iki-üç zabit daxil olurlar.

İ b n Y ə m i n

*(öndə olaraq tatlı qəhqəhələrlə)*

Hay, hay, buyurun, nə xoş təsadüf!

*(Vasiflə küçük zabiti misafirlərinə göstərir)*

Bir arqadaşımdır iştə Vasif,  
Aylarca əgərçi ayrı düşdük,  
Qismət bu, yenə bu gün görüşdük.

V a s i f

(İbn Yəminə)

Xoşbaxt olaraq ziyarətindən  
Könlüm nə qədər sevindi, bilsən!

İ b n Y ə m i n

(*misafirlərə*)

Bən hər b ediyorkən ordumuzda  
Gördümsə beş-on sevimli sima,  
Vasif, şu könüllü, şanlı zabıt  
Bir yıldıza bənziyordu sabit.

B i r i n c i z a b i t

Dünyayı saran şu qanlı qavğa  
Bir xeyli yigitlər etdi peyda;  
Yoq şübhə, bu dürlü nevcavanlar  
Olduqca dəyərli qəhrəmanlar.

İ b n Y ə m i n

Qavğada qolay müvəffəq olmaq,  
Tale və cəsarət olsun ancaq.

Otururlar.

B i r i n c i z a b i t

(*yarımsərxoş, İbn Yəminə*)

Yahu, bu nasıl düğün, ziyafət!?  
Məscidmi bu, ya ki, bəzmi-işrət?

İ k i n c i z a b i t

Gerçək, bu nə? Oynayıb çalan yoq,  
Bir nəş'ələnib də zevq alan yoq.

İ b n Y ə m i n

Dur, hƏp olur, onsuz olmaz əlbət,  
İs marlamışım, gəlir bu saət.

Ç a v u ş

*(gəlir, əskərəcə təmənnə edər)*

Rəqqasələr əmrə müntəzirdir.

İ b n Y ə m i n

Gəlsinlər, əvət, həmən xəbər ver.

Çavuş çıxar.

B i r i n c i z a b i t

Gəlsinlər, əvət, dəyişsin əhval,  
Gülsün azacıq pəriyi-amal.

İ k i n c i z a b i t

Tam beş sənədir ki, rahib olduq,  
Ciddiyyət içində hƏp boğulduq.

Rəqqasələr daxil olur.

İ b n Y ə m i n

*(çalğıcılarla)*

Çal, haydı çal, etmə fevti-fürsət!  
Çal, durma, sənindir işte nevbət.

B i r i n c i z a b i t

Çal, sızlayıb inləsin o tellər,  
Çırpınsın onunla hƏp könüllər.

## İ k i n c i z a b i t

Çal, məclisə zevqü nəş'ə gəlsin,  
Çal, ta ölümlər də rəqsə gəlsin.

Çalğı başlar, rəqqasələr aşağıdakı şərqiyyə həmahəng olaraq söylər və rəqs edörlər.

### *Şərqi*

Hər şey sənindir, ey qafil insan!  
Gülgün şəfəqlər, rəngin çiçəklər.  
Hər şey sənindir, ey cahil insan!  
Parlaq günəşlər, dilbər mələklər.

Yalnız sənin, yalnız sənin hər dürlü ne'mət;  
Gənclik, gözəllik, eşqü ülfət, hər səadət.  
Sür daima zevqü səfa, fevt etmə fürsət,  
Bir gün gəlir, əsla səmər verməz nədamət.

Beş günlük ömrün rö'yayə bənzər,  
Dal eşyü-nuşə, hiç gəlmə huşə.  
Daim gül, əylən, olma mükəddər,  
İç badə, həp gəl cuşü xüruşə.

Sərməsti-eşq ol, ey gözüm, qəsvət nə lazım,  
Bir gün gəlir, əldən çıxar zevqi-xərabat.  
Al nəş'ə hər şeydən, əvət, qəflət nə lazım,  
Bir gün gəlir, əldən düşər peymanə heyhat!..

Rəqs bitmək üzrə ikən Ariflə bərabər əli silahlı iki kanun nəfəri daxil olur.

## B i r i n c i k a n u n

*(kəskin və amirana bir tevr ilə rəqqasələrə)*

Sakit, dağılın!..

Musiqi susar, rəqqasələr ikişər, üçər salonu tərkd edörlər.

İ b n Y ə m i n

*(heyətlə, kanunlara)*

Nədir bu rəftar?

A r i f

*(İbn Yəmini göstərir)*

Tam kəndisi, iştə! Ah, qəddar!

İ b n Y ə m i n

Lakin çəkilməmi bu həqarət?

*(Silah çəkmək istər).*

B i r i n c i k a n u n

Həp nafilə bunca qeyzü hiddət,  
Əl'an səni istiyor hökumət,  
Gəl!..

A r i f

Bəllidir etdiyən xəyanət.

İbn Yəmini alıb götürürlər, Ariflə misafirlər də bərabər çıxar.

V a s i f

*(ən arqada qalır, küçük zabitə)*

Baq, şimdiki də fevt edilsə fürsət,  
Daim qalırım visalə həsrət.

Sol qapıdan girmək istərlər. Rə'na qarşılarına çıxar. Vasif pərəstişkar bir tevr ilə.

Rə'na, Rə'na! Sevimli afət!  
Gəl, durma aman, edilsə qəflət  
Mütləq səni məhv edər şu xain,  
Olmaz daha qurtuluş səninçin.

R ə' n a

*(sevinc ilə)*

Vasif! Gedəlim...

*(mütərəddid)*

Fəqət bu müşkil,  
Heyhat, bulunmadıqca qatil...

V a s i f

*(sözünü kəsərək)*

Sən gəl, bulunur o bir gün əlbət.

İ b l i s

*(gəlir)*

Rə'na, daha durma, iştə fürsət!

R ə' n a

Lakin babam!..

V a s i f

Ah, gəl, aman gəl!

Çıqarlar.



İ b l i s

Get, get, daha durma, artar əngəl.

A r i f

*(daxil olur, son dərəcə məmnun)*

Xain yaqalandı ən nihayət.

İ b l i s

*(yarımqəhqəhə ilə)*

Eşq olsun, əvət, böyük məharət!

A r i f

Rə'na hanı? Söylə gəlsin!

İ b l i s

Əfsus,  
Bir zabitə uydu getdi...

A r i f

*(çulğın)*

Ah, sus!

İ b l i s

*(əlilə onun omuzunu oqşar)*

Yahu! Bana baq, şaşırma əsla,  
Rə'na, o mələk əlində hala...

A r i f

*(böyük bir təlaş ilə)*

Bir söylə, nə səmtə getdi onlar?

İ b l i s

*(qapıdan onlar getdiyi tərəfi göstərir)*

Baq, qarşıda iştə xurmalıq var...

A r i f

*(sözünü kəsərək)*

Bildim, yetişir, o bəlli bir yol.

*(Dərhal dışarı fırlar)*

İ b l i s

Get, durma!

*(istehzalı qəhqəhə)*

Fəqət, yazıq! Əmin ol,  
Bəklər səni bir yığın cinayət,  
İzlər səni bir yığın fəlakət.

*(Qəhqəhə...)*

**Pərdə**

## ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Səhnə ilk pərdədə olduğu kibi ixtiyar şeyxin çardağını – qülbəsinə göstərir. Şeyx  
dışarıda, çardağın altında təsbih çəkərək dalıb getmiş...

Son bahar, öylə, sisli hava...

X a v ə r

*(yaralı zabitin alınndakı və qolundakı sarğıyı açar)*

Çoq şükür, işlə həp sağaldı yaran,  
Baq, nasıl mərhəmətlidir Yaradan.

Y a r a l ı z a b i t

Ah, sağaldıqca artırır kədərim,  
Bəni məhv eyliyor düşüncələrim  
Yadə gəldikcə ailəm, yurdum,  
Sarsılır istirahətim, uyqum.  
Hələ sən, ah sən! Sənin kədərin  
Bəndə bir iz bıraqdı xeyli dərin;  
Çünki yalnız bənimlə uğraşaraq,  
Aqibət düşdün Arifindən uzaq.

X a v ə r

Hiç məraq istəməz, xayı, haşa  
Bana sən mane olmadın əsla.  
Şu qəza doğdu bir təsadüfdən,  
Bəni tale ayırdı Arifdən.

Bu sırada iki türk zabiti gəlir.

İ x t i y a r

Mərhəba!

B i r i n c i z a b i t

Mərhəba, əfəndi baba!

İ k i n c i z a b i t

Qülbənizdə su varmıdır əcəba?

İ x t i y a r

Vardır, əlbəttə, həm də xeyli sərin,  
Buyurun, bir qədər də rahat edin.

İçəri girərlər. İxtiyar su döküb verir. Xavərlə yaralı zabit bir guşəyə sıqılıb durur.

B i r i n c i z a b i t

Pək sıcaq, qalmamış təvan artıq,  
Ayrılıb ordudan fəna susadıq.

Alnının tərini silib sudan içər. İxtiyar ikinci zabit için də döküb vermək istər.

İ k i n c i z a b i t

Dur, babam, dur, aman, rica edərim.

*(kəndisi döküb içər)*

B i r i n c i z a b i t

*(yaralı zabiti süzərək)*

Bana baq, ixtiyar, şu zabit kim?

İ x t i y a r

Bir əsir, iştə ordudan aralı.

X a v ə r

Kimsəsiz bir zavallıdır, yaralı.

İ k i n c i z a b i t

Bir lehistanlıdır bu, ya bir rus.

## Birinci zabit

Kim bilir, bəlkə, bəlkə bir casus.

## Yaralı zabit

Əfv edərsin, xayı, nə bir rusum,  
Nə lehim bən, nə kirli casusum.  
Bir müsəlman, qazanlı bir türküm,  
Bəncə bir ya həyat, yaxud ölüm.

## Birinci zabit

Başqa millətdən olmuş olsaydın,  
Yenə mümkündü əfvün... Ah, azğın!  
Türk olub türkə atəş etmək için  
Yalnız bir cəzayə layiqsin.  
O da e'dam...

## Xavər

*(tələş və həyəcan ilə)*

Aman, əfəndim, inan,  
O deyil öylə suçlu bir insan.

## İxtiyar

Xayı, evladım, olmayın əsəbi,  
Başqa, pək başqadır onun qəlbi.

## Yaralı zabit

*(acı qəhqəhələrlə)*

Nə tuhaf! Ta küçük yaşımdan bən  
Millətimçin zəfərlər özlərkən,  
İştə tale! Bənim asılmam için,  
Şimdi siz hökm edərsiniz, lakin,  
Sizə bən vermək istəməm zəhmət...

*(Dərhal cibindən bir tabança çıxarır və kəndi qafasını nişan alır.)*

X a v ə r

Ah, aman!..

İ k i n c i z a b i t

*(onun biləyini yaqalar)*

Dur, təlaşə yoq hacət.

İ x t i y a r

Ah, çılğın, bütün cihan çılğın!

Bu günün arqasında yoqmu yarın?

Bu sırada bir qara ərəb zabiti gəlir, məmnun və laübalı qəhqəhələrlə gülməyə başlar.

B i r i n c i z a b i t

Nə imiş arqadaş, nə var, nə xəbər?

Varmıdır yoqsa başqa fəthü zəfər?

Ə r ə b z a b i t i

*(daha çılğınca qəhqəhələrlə)*

Bitdi artıq bütün səfərbərlik,

Bitdi həp qəhrəmanlıq, əskərlik.

İştə rahət zamanı gəldi bizə,

Dönüyor ordu kəndi ölkəmizə.

B i r i n c i z a b i t

Niçin, anlat, niçin bu?

*(ətrafə)*

Ah, canavar!

Ə r ə b z a b i t i

Açıvermiş hüdudu bolqarlar,  
Kevkəbi-tale, eyləmiş də üful,  
İngilislərlə dolmuş İstanbul.

*(Hər kəsdə təəssür və heyrat).*

Y a r a l ı z a b i t

Sus yetər, ah, xain alçaq, sus!

Ə r ə b z a b i t i

*(istehzalı və məmnun qəhqəhə ilə)*

Sanki bən susdum, öylədir əfsus.

B i r i n c i z a b i t

Bu hərif iştə daima bayquş.

İ k i n c i z a b i t

Zənn edərsəm, o həm də pək sərxoş...

Y a r a l ı z a b i t

*(sinirli və qızğın)*

Ah, ərəb, cismi, ruhu, qəlbi ərəb,  
Həm də məmnun... nədir bu halə səbəb?

*(acı qəhqəhədən sonra)*

Ya! O sərxoşmu? Yoq, inanma, xayır.  
İştə!

Dərhal qəlbəhindən nişan alır, tabança açılır.

## Ə r ə b z a b i t i

Ah!

*(Deyə sol əli ilə yarasını tutar, sağ əlilə cibindən tabançayı çıxarıb qarşı qoymaq istərsə də müvəffəq olamaz. Silahı hiddətlə bir tərəfə atar və iztirablar içində tərki-həyat edər)*

## Y a r a l ı z a b i t

İştə baq, nasıl ayılır?

Bu sırada dışarıdan İblisin məmnun və sürəkli qəhqəhələri eşidilir.

## İ x t i y a r

Sən nə yaptın, nədir bu hal, oğlum!

## Y a r a l ı z a b i t

Sadə, bir bayquş ağzı susdurdum.

*(zabidlərə)*

Bir qüsur istə, bulsanız haqsız,  
Bəni e'dama şimdi haqlısınız.

*(Əlindəki silahı təqdim edər)*

## B i r i n c i z a b i t

*(silahı rədd ilə)*

Bu xəbərdən sevinci çoxdu onun,  
Ona layiqdi müjdə bir qurşun.

## İ k i n c i z a b i t

*(istehzalı təbəssümlə)*

Pək yorulmuşdu hərbdən, əlbət,  
Etmək istərdi bir qədər rahət.



## Y a r a l ı z a b i t

Daha durmaq xəta, həməən gedəlim,  
Bu xəbər düz də olsa fərz edəlim,  
Bir mücahid dönərmə əzmindən?  
Ah, bən şimdi ölmək istərkən  
Yaşamaq istərim də bir müddət...

## B i r i n c i z a b i t

Biz yaşarsaq, əvət yaşar millət.  
Bu halda dışarıdan aşağıdakı marş eşidilir.

## M a r ş

Türk oğlu sözündən dönməz,  
Məhv olur da sürüklənməz.  
Həp yüksəlmək dilər, enməz,  
Çarpışır yaşar.

Yurdumuzun arslanları,  
İzlər durur düşmanları,  
Fırtınalı dənizvarı  
Hər coşub daşar.

Əngin fəza çardağımız  
Al şəfəqlər bayrağımız,  
Qorqu bilməz oymağımız,  
Haq için qoşar.

## İ k i n c i z a b i t

*(marşı dinlədikdən sonra hər ikisinin qolundan tutar)*

Gedəlim, yoq gecikmənin səməri.

## Y a r a l ı z a b i t

Gedəlim, haqqa doğru, arş iləri!

Gedərlər.

İ x t i y a r

*(yoldan keçən bir nəfərə cənazəyi göstərir)*

Oğlum, bana yardım eylə bir an.

X a v ə r

*(mərhəmətli və mütəəssir)*

Bir hiçlə zavallı oldu qurban.

İ x t i y a r

Yoq kimsədə mərhəmətlə vicdan,  
İnsanlığı həp unutdu insan.

*(cənazəyi qaldırıb götürürlər)*

X a v ə r

*(yalnız)*

İblisə uyub da əhli-ələm,  
Həp yer yüzü qanlı, cümlə sərsəm...

İ b l i s

*(bir guşədə ağsaqal abid qişafətində görünür, yarımqəhqəhə ilə)*

İnsandakı nəfsi-şumə daim  
İblis olur, ancaq olsa hakim.

Bu sırada Vasi flə Rə'na təlaş içində gəlirlər.

R ə' n a

Allah için eyləyin inayət,  
İzlər bizi bir yığın fəlakət.

V a s i f

(*e'tinasız*)

Yoq qorquya ehtiyac...

R ə' n a

Aman dur!  
Tərk et də inadı, olma məğrur,  
Baq, arqadaşın çocuqluğundan  
Bir qurşuna oldu şimdi qurban.

V a s i f

Hər dürlü qəzayə razıyım bən,  
Qorqmam fəqət öylə bir dənidən.

X a v ə r

Kimdir əcəba o xain, alçaq?

R ə' n a

Xavər, onu sorma, yer ver ancaq.

X a v ə r

Aldınsa da Arifi əlimdən,  
Hər yardımına iştə hazırım bən.

*(Qülbəyə daxil olurlar. Xavər onları daha içəri keçirmək istər)*

İ b l i s

(*bıraqmaz*)

Dur, getmə, saqın, o dürlü yerlər,  
Həp şübhəyi cəlbü də'vət eylər.

*(qülbədəki həsiri bir tərəfə çəkər, ufaq bir qapıyı qaldırır da  
Rə'nayə)*

Gir, haydı qızım, şu yerdə saqlan!

*(Rə'na aşağı enər. İblis qapağı endirib təkrar üzərini həsirlə örtər,  
Vasifin qolundan dutub ormanı göstərir)*

İştə, sana da geniş bir orman!

Bir tərəfə çəkilirlər. Qayıb olduqları kibi Arif fəssiz olaraq gəlir, Xavər ona doğru qoşar, yaqlaşdığı sırada birdən-birə küskün və şaşqın bir tevr ilə ürküb geri çəkilir.

A r i f

Xavər, bana baq, zavallı Xavər!  
Bir söylə, nədir bu hali-müztər?  
Ağuşuma qoşmaq istiyorkən  
Ürkdün nə için şu sərsəridən?

X a v ə r

Qoşdum sana sevdiyimdən, amma  
Baqdım ki, sevilməyənlər əsla,  
Layiq deyil olmağa həmağuş,  
Ürkdüm də, çəkildim iştə mədhuş.

A r i f

Artıq yetişir bu sərzənişlər,  
Əfv eylə, qüsurə baqma, Xavər!

X a v ə r

Xavər sana etsə də pərəstiş,  
Heyhat, dönərmi bir də keçmiş?!  
Oldun sənəlcə həp ənisim,  
Bəsləndi sənənlə fikrü hissım.  
Kölgən kibi həp peşincə qoşdum,  
Eşqinlə qanatlanıb da uçdum.

Lakin bəni bir nigahə satdın,  
Birdən-birə həp unutdun, atdın.  
Arif! Niyə susdun, ah, böylə,  
Bir söylə, düşünmə, söylə, söylə!

A r i f

Susmaq, o da başqa dürlü fəryad  
Həp bənliyim oldu sanki bərbad.

X a v ə r

Bən hiç, o zavallı ixtiyarı,  
Bir ləhzə düşünmədin də barı.

A r i f

Dur, qəlbimi bir də yaqma artıq,  
Arif fəqət intiharə layiq...  
Bəndən babana səlam edərsin,  
“Gəlmişdi də şimdi getdi”, dersin.

*(gedəcək olur)*

X a v ə r

Lakin yenə hanki bir diyarə?

A r i f

Bir hiçliyə doğru, bir məzarə.

X a v ə r

*(bir az yaqlaşır)*

Hiçlikə məramın iştə, Xavər!  
Qülbəm dəxi bir məzarə bənzər.  
Yoq, getmə, babam gəlir bu saət,  
Dur bir verəyim xəbər...

*(gedər)*

## A r i f

Nə hacət!  
Bən yerlərə keçmək istiyorkən,  
Bilməm ki, nə bəklıyor o bəndən.

*(cibindən yarıdolu bir raqı şişəsi çıxarır)*

Of! Qəmlərimə təsəlli ol sən,  
Hər dərdi unutmaq istərim bən.

Son damlasına qədər içib şişəyi bir tərəfə atar. Ətrafı süzdükdə gözüne ilişən tabançayı yerdən alır, qurşunlarına diqqət edər. Bu halları kənardan seyr edən İblis isə məmnun və istehzalı qəhqəhələrlə gülür. Arif dalgın və sinirli bir tevrlə kəndi alnını nişan edər, yaqlaşmaqda olan İblisi görüncə şaşırıb durur.

## İ b l i s

Yahu! Bana baq, nədir bu halet?  
Parlar kibi gözlərində dəhşət.  
Dur, səndə var işlə saqlı bir hal,  
Həm zənn edərim məraqlı bir hal.  
Aşiqmisin, oğlum, aç da söylə,  
Əlbət bulunur da bir vəsilə.

*(kəndinə işarətlə)*

Bir çarə arar şu piri-hikmət,  
Var bəndə, əvət, böyük kəramət.

## A r i f

Hiç sorma, başımda macərə çox,  
Dərdim, kədərim böyük, duyan yoq.  
Bir afətə, bir nigarə uydum,  
Bir qəmzəli işvəkərə uydum,  
Əfsus, o bənəmlə könlü birkən  
Bir ləhzədə aldılar əlimdən.

İ b l i s

Lakin nə tuhaf, o nazlı afət  
Etmiş sana iltica bu saət.

A r i f

Ey mürşidi-pir, inayət eylə,  
Əylənmə bənimlə sən də böylə.  
Bən çəkdiyim iztirabü möhnət  
Yetməzmi, bu sözlərə nə hacət!  
Heyhat, o mələk, o şe'ri-pərran  
Mümkünmü ənisim olsun əl'an?!

İ b l i s

Bir yanda durub da bəklə, dərhal  
Parlar sana da pəriyyi-amal.

*(qülbəyə daxil olur, həsiri bir tərəfə atar)*

A r i f

*(bir guşadə bəklər)*

Görsəm onu bir də, bir də görsəm...

İ b l i s

Dur, söyləmə!..

*(qapağı açar, başını qaldıran Rə'nayə)*

Ah, nuri-didəm!  
Halın nə qədər də qəmli, küskün,  
Bir şey yemək istəməzmi könlün?

R ə ' n a

Lütfən azacıq su ver...

İ b l i s

*(boş dəstiği alır)*

Pək ə'la,  
Yoq dəstidə hiç su, yoqmuş əsla.  
Saqlan, yenə haydı, görməsinlər,  
Saqla, baqalım, nə oldu Xavər.

Qapağı endirir və üzərini həsirlə örtər, qülbədən çıxarlar.

A r i f

*(İblisin ayaqlarına qapanır, son dərəcə həyəcanlı)*

Bir Xızrmı, ya mələkmisin sən?  
Yalnız bunu bilmək istərim bən.

İ b l i s

Hiç sorma, o sirri şimdi sorma!  
Gəl, gəl bəri, pək yaqında durma.

Arif mütərəddid adımlarla bir qadar çəkilir. İblisin uzaqlaşdığı görünəcə təkrar içəri girər, həsiri qaldırır, bu sırada Xavər gəlir.

A r i f

*(səndələyərək)*

Gəldinmi?

X a v ə r

Əvət...

A r i f

*(sərxoşca və istehzalı qəhqəhə ilə)*

Nə xoş təsadüf?



X a v ə r

Arif! Nə ararsın orda, Arif?!

A r i f

Saqılanmada burda bir mücevhər,  
Könlüm onu şimdi bulmaq istər.

X a v ə r

Hər söylədiyin birər müəmma...  
Yoq orda bir öylə şey, yoq əsla.

A r i f

Var, var o məzar içində bir hur,  
Zülmətdə yaşar o nəcmi-pürnur,  
Qumral saçı sanki şe'ri-mənsur  
İnsan oluyor görüncə məşhur.

X a v ə r

Arif! Nə çabuc dəyişdi halın?  
Bilməm ki, nədir sənin xəyalın?

*(bodrum qapısının üzərinə çıxaraq mane olmaq istər)*

A r i f

*(sərxoşca bir qabalıqla itər)*

Çıq get, yetişir!..

X a v ə r

*(sinirli)*

Xayır, bu evdən  
Sən getməlisin fəqət, deyil bən.

*(təbdili-tevr ilə)*

Yoq, getmə, əvət qal, ah, lakin,  
Lakin onu həp unut!..

A r i f

*(sərxoşca qəhqəhə ilə)*

Namümkün!

X a v ə r

Yoq, yoq, onu hiç bıraqmam əsla.

A r i f

Sən əski inadın üzrə hala!

X a v ə r

Bir kərrə düşün də, ah, qəddar!

A r i f

*(şiddətlə bağırır)*

Dəf ol, daha etmə fəzlə israr.

X a v ə r

Sərxoşmu, nəsin? Gəl, iştə əvvəl!  
Məhv et bəni, olmayım da əngəl.

A r i f

*(son dərəcə hiddət və nifrətlə itər)*

Dəf ol dedim...

X a v ə r

Ah, ədəbsiz, alçaq!

A r i f

*(vəhşi bir hücumla boğazından yaqalayıb boğar, İblisdə alçaq və məmnun bir qəhqəhə...)*

Al!.. İştə... budur cavabın ancaq...

Xavər iztirab və dəhşətlər içində əbədi bir şükutə varır. Arif üzərini həsirlə örtər, ufaq bir düşüncə və tərəddüddən sonra bodrumun qapağını açar.

R ə ' n a

*(heyrtlə başını qaldırır)*

Sənmisin, Arif?!

A r i f

*(onun əlindən dutub çıxarır)*

Çabuc ol, durma gəl.

R ə ' n a

*(arqası cənazəyə olaraq)*

Nerdə idin?

A r i f

*(səbirsiz)*

Gəl, gedəlim, sorma, gəl!  
Gəl, çabuc ol, gərçi sən atdın bəni,  
Arif unutmaz səni, atmaz səni.  
Gəl gedəlim, gəlmədən İbn Yəmin...

R ə' n a

*(bodruma işarətlə)*

Gəlsə də zənnimcə bu yer pək əmin...

A r i f

Burda durulmaz, çəkilib qaçmalı,  
Qaçmalı, vəhşətdən uzaqlaşmalı...

Hər ikisi təlaş və iztirab ilə uzaqlaşib görünməz olur.

İ b l i s

*(sürəkli və şiddətli qəhqəhələrlə)*

Qaçmalı, əlbəttə, uzaqlaşmalı,  
Başqa cinayətlərə yaqlaşmalı.

*(qəhqəhə)*

Siz nə qadar bəndən uzaqlaşsanız,  
Yer deyil, əflakə uçub qaçsanız,  
Qarşılışib birləşiriz daima,  
Ayrı deyil, çünki biriz daima.

*(İçəri girər, qapağı endirib üzərini həsirlə örtər).*

İ b n Y ə m i n

*(Qara çavuşla bərabər gəlir, alnının tərini silər. Kəndinə işarət edərək qəhqəhə ilə)*

Bir qocaman orduyu iğfal edən  
Aciz imiş sanki küçük hiylədən.

*(istehzalılı qəhqəhə)*

Həbs edəcəkmış bəni üç sərsəri!..

(qızğın)

Dur bulayım bir şu ədəbsizləri,  
Anlatırım onlara cür'ət nədir,

(*cibindən beş-on altın çıxarıb oynataraq*)

Saçdığım altındakı qüvvət nədir.

(*dışarı çıxmaqda olan İblisə*)

Ey! Bana baq, nerdə bizim ixtiyar?

İ b l i s

Şimdi gəlir, yoxsa bir əmrinmi var?

İ b n Y ə m i n

Durma, həmənlə bul, ona var çox sözüm.

(*qülbəyə girər, Xavərin cənazəsini görəncə*)

Ah, o nə? Yanlış görüyormu gözüm!?

(*İblisi yaqalayıb əlindəki silah ilə təhdid edər*)

Var şu cinayətdə yəqin bir səbəb,  
Söylə, onun məhvinə kimdir səbəb?

İ b l i s

(*kəkalər*)

Bilməm, əfəndim, xayıf, əfsus, əvət...

(*təbdili-tevr ilə*)

Həp şu dəni vəhşətə bais fəqət...

*(Sükut və tərəddüd)*

İ b n Y ə m i n

Kim əcəba, kimdir o xain, rəzil?

İ b l i s

İşvəli Rə'nayə uyan bir səfil.

İ b n Y ə m i n

Nərdədir onlar?

İ b l i s

Savuşub getdilər,  
Şimdi, əvət şimdi fərar etdilər.

İ b n Y ə m i n

İştə bu dəhşətli xəbər pək fəna...

*(düşünür)*

İ x t i y a r

*(gəlir, Xavərin cənazəsini görünəcə)*

Ah, o nə, eyvah, nə olmuş ona?

*(Mə'yus və şaşqın baqışlarla cənazəyə yaqlaşır, qollarını köksündə  
çapraz edər, titrək və acı bir fəryad ilə)*

Söylə, aman söylə, mələk Xavərim!  
Kim?.. Sana kim qıydı, aman, söylə, kim?

*(qucaqlayıb öpər)*

Döndü qaranlıq gecəyə gündüzüm,  
Uf, daha fərq etmiyər əsla gözüm.

*(təbdili-tevr ilə)*

Tərk edərək biz bütün insanları,  
Məskən edindik fəqət ormanları;  
Görmüyəm ta mədəni vəhşəti,  
Zülmü, cinayətləri, süfliyyəti,  
Qaçdığımız qəhrü fəlakət izi  
Buldu, əvət, buldu nihayət, bizi.

*(sinirli və çılğın)*

Ah, köpürdükcə şu xain bəşər,  
Yer yüzü daim qusacaq zülmü şər.  
Məzbəhə dönmüş də bütün kainat,  
Qeyri çəkilməz şu müləvvəs həyat.

*(ətrafındakılara qızğın)*

Ya siz!? Ey insanlığı təhqir edən  
Duyğusu, vicdanı sönüklər!.. Həməni  
Dəf olun, artıq bana rahat verin!

*(göyə doğru)*

Nərdə?.. Fəqət Tanrıyı bir göstərin!  
Ah, ona var söylənəcək sözlərim...

*(cənazəyə acı fəryad ilə)*

Yavrum! Aman, nazlı, mələk Xavərim...

Qülbədəkilər pərişan və mütəəssir adımlarla çıxarlar. İxtiyar şiddətlə ağlar və Xavərin dağınıq saçlarını qoqlayıb da titrək əllərilə oqşar, sönmüş gözlərini öpər, hərəkətsiz başını qolları arasına alır. Çılğınca baqışlarla göyə doğru baqmaqda davam edir. Eyni zamanda pərdə ağır-ağır enməyə başlar.

***Pərdə***

## DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

Ormanda bir cığır... Ətrafda iki-üç kötük, qüruba yarım saət var. Pək uzaqda həzin bir ahənglə bir qədər ney, yaxud çoban düdüyü çalınır. Sonra ağacların arasından silah və qurşunlar quşanmış köylü türk qiyafətində iki haydut çıxar.

### B i r i n c i h a y d u t

Tale bizə hər nədənsə küskün,  
Bir av ələ keçmiyor bütün gün.

### İ k i n c i h a y d u t

Qismət nə isə gəlir, əmin ol,  
Ətmək, yeyəcək, qəm etmə, pək bol...

### B i r i n c i h a y d u t

Bilməm, bu da bir həyatmı, yahu?  
Bir gün bizə varmı rahət uyqu?

### İ k i n c i h a y d u t

*(istehzal qəhqəhə ilə)*

Haydut və qaçaq olunca insan,  
Xoş görməli böylə halı hər an.

*(Uzaqdan ıslıq səsi eşidilir)*

### B i r i n c i h a y d u t

Islıq çalıyor, baq, arqadaşlar.

### İ k i n c i h a y d u t

*(yola baqar)*

Gəl, durma!.. Çəkil, çəkil, gələn var.

Həmən ağaclığa çəkilirlər. Arıflə Rə'na gəlir.



A r i f

Rə'na! Daha dur, yoruldu artıq;  
Acsın, bilirim, otur da azcıq,  
Rahət edəlim, düşünmə, gəl, gəl!

*(Bir kötük üzərinə oturur. Əlindəki ətməklə dolu məndili açar).*

R ə ' n a

Pək qorquyorrum ki, arta əngəl.

A r i f

Bilməm ki, niçin təlaş edərsin?

R ə ' n a

Arif! Gedəlim, düşün nə dersin?

Kənarda ıslıq çalmır, bir qurşun atılır.

*(Rə'na diksinir, təlaş ilə)*

Qurşun səsi!..

A r i f

Şübhəsiz çobanlar...

R ə ' n a

Yoq, onlar inan ki, yol vuranlar...

A r i f

*(laübalı qəhqəhə ilə cibindən bir revolver çıxarır)*

Hiç qorqma, yanımda həm silah var,  
Həm altın... Əvət, nasıl da parlar!..

Bir avuc altın çıxarır, əlində oynatıb cibinə qoyar. Haydutlar arqa tərəfdə, ağaclar arasında görünür. Heyrətlə onları dinlərlər.

R ə' n a

Nərdən sana anlamam şu sərvət?

A r i f

*(məğrur qəhqəhə ilə)*

Bir arqadaşımdan oldu qismət,  
Yoldaşdı bənimlə bir yəhudi,  
Pəncəmdə həlak olub boğuldu,  
Sərraf idi, həm də xeyli zəngin...

Kənardan İblisin mə'nalı və istehzal qəhqəhələri eşidilir.

R ə' n a

Sus, bir ləkədir bu söz səninçin;  
Beş altına qarşı bunca vəhşət!?

A r i f

*(sözünü kəsərək)*

Vəhşət deyil, işlə bir cəsarət,  
Lakin o da səndən, ah, səndən...

*(Rə'nayə sarılmaq istər)*

R ə' n a

*(geri çəkilir, sərt bir baqışla)*

Dur, böylə nəvaziş istəməm bən.

Haydutlar ortaya fırlar.

## Birinci haydut

Bir tilkiyə baq bə! Hiç səninçin  
Layiqmidir öylə bir gövərçin?

Rə'nə

Ah, iştə fəlakət!

Arif

Etmə qəsvət!

Silahını çıxarır, Rə'nə qolundan tutub bıraqmaz.

## Birinci haydut

*(tüfənglə nişan alır)*

Altınları ver!..

## İkinci haydut

*(istehzal qəhqəhə ilə Arifə)*

Aman, nə cür'ət?

Arif

Siz kimsiniz?

## Birinci haydut

İştə boş suallar...  
Biz – çöllərə hökm edən krallar...  
Baş mərkəzimiz şu vəhşi orman,  
Bac verməli kim keçərsə burdan.

A r i f

İnsanlığı atdınız mı?

B i r i n c i h a y d u t

... Kafi!..

Altınları ver, biraq da lafi.

A r i f

*(beş-on altın çıxarır)*

Al! Qaldı bir az bizimçin ancaq.

İ k i n c i h a y d u t

*(xəncərini Arifin köksünə dayar)*

Ver həpsini!

R ə ' n a

Ah!..

– deyə mane olmaq istər. Birinci qolundan tutub şiddətlə bir tərəfə itər. Bu sırada omuzunda əski siyah pelerin-plaş, vüqarlı, müsəlləh, zabıt qılıqlı, qalın bıyıqlı, gur, qara saqallı, zində və mühib simalı E l x a n ağaclar arasından çıxar.

E l x a n

*(haydutlara)*

Ədəbsiz, alçaq!

*(Hər ikisi geri çəkilib dona qalır. Elxan qızğın)*

Sizdən daha mərhəmətli qaplan,  
Yahu, utanın da bir şu qızdan.

*(Ariflə Rə'nayə)*

Əfv edin, onlar işlə pək canavar;

*(Ətrafda ıslıq səsi eşidilir, iki qurşun atılır, Elxan haydutlara)*

Durmayın, haydı, bir baqın da nə var,  
Bəkçilər zərrə qəflət eyləməsin.  
Ələ bir av keçərsə siz gətirin.  
Bana baq, kim dökərsə haqsız qan,

*(kəndinə işarətlə)*

Ən ağır bir cəza verir Elxan.

R ə' n a

Ah, əfəndim, nə mərhəmətlisiniz,  
Sizə qəlbən təşəkkür etməliyiz.

A r i f

Parlıyor çöhrənizdə fəzlü zəka,  
Sizə haydut denirmi? Yoq, əsla!

E l x a n

*(səmimi qəhqəhə ilə)*

Doğru, pək doğru... hiç yanılmadınız,  
Deyilim haydut, işlə bən yalınız  
Etdim isyan, bir əskəri-qaçağım,  
Yurdum orman, mağaralar yatağım.

A r i f

Bir səbəb var ya?

E l x a n

Var əvət, miskin  
Bir ərəb zabit, iştə bir xain...  
Bən açarkən onun xəyanətini,  
Baqdım asdırmaq istiyor o bəni.  
Bırağıb ordugahı... ah, nə deyim  
Böylə haydutca gün keçirmədəyim.

Bu sırada gedən haydutlar iki-üç çingənə ilə İbn Yəmini silahsız olaraq götürürlər.  
Elxan onu görünce tanır.

Gəl, yaqın gəl! Adın nədir? Söylə!

R ə ' n a

Ah, əfəndim!

E l x a n

(*Rə'nayə*)

Dur, etməyin əcələ.

(*İbn Yəminə*)

Söylə kimsin? Adın nə?

İ b n Y ə m i n

... İbn Yəmin.

E l x a n

(*Arıflə Rə'nayə yarımqəhqəhə ilə*)

Bəni asdırmaq istəyən şu ləin!  
İştə bir av ki, izlər avçısını.

(İbn Yəminə)

Oldu məmnun könül, görüncə səni.

İ b n Y ə m i n

(*diz çökər*)

Aman, əfv et! Qüsurluyum, Elxan!

E l x a n

Hiç təlaş etmə, sayğısız qaplan!  
Çünkü yoq üzrə ehtiyac artıq.

(*çingənlərə*)

Siz niçin gəldiniz?

B i r i n c i h a y d u t

Bəyim, azacıq  
Rəqs edərlər də könlünüz açılır.

E l x a n

Bən deyil, rəqs için o pək bayılır.

(*istehzal qəhqəhə ilə İbn Yəminin qolundan tutub göstərir*)

Düşünür işlə, baq, nasıl qəmgin,  
Oynayın, nəş'ələnsin, əylənsin.

Bir qız aşağıdakı sözləri oqur, oynar.

*Kanto*

Bən bir qızım, hƏp ruhumu yaldızlar  
Gündüz çiçƏklƏr, gecƏlƏr yıldızlar.  
Qarlı dağlar bƏnim,  
Yeşil bağlar bƏnim, } 2 dəfə  
BƏnsiz quşlar uçmaz,  
BƏnsiz güllƏr açmaz.

Dün bir çoban sevdim pınar başında,  
Bir əksiyyəni yoq gözündə, qaşında.  
Fələk ayrı saldı,  
Bən köçdüm, o qaldı, } 2 dəfə  
Şimdi bƏnsiz yaşar,  
İrmaq kibi coşar.

Of, bir qayğı bilmƏz çingənəyim bən,  
Güldən-gülə uçan pƏrvanəyim bən,  
Unut, yavrum, unut,  
Baq, iştə hər bulut, } 2 dəfə  
Söylər unut onu,  
Çünki hiçdir sonu...

Rəqs bitmək üzrə ikən şiddətlə göy gurlar. İblis ağaclar arasından çıxar.

İ b l i s

*(Məmnun qəhqəhələrlə)*

Bir levhə ki, iştə pək bəyəndim.

E l x a n

Yahu, səni kim bıraqdı?..

İ b l i s

*(məğrur bir tevr ilə əlini köksünə qoyaraq)*

Kəndim!



A r i f

*(Elxana)*

Bir mürşid o, sahibi-kəramət.

*(İblisin əlini öpər)*

Xoş gəldin, aman, nə mutlu saət!..

R ə ' n a

*(dəxi öpər)*

Yormuş sizi şübhəsiz bu yollar.

İ b l i s

*(yarımqəhqəhə ilə)*

Yoq, zənn edərim ki, səhviniz var,  
Dağ, daş, uçurum, dəniz və orman  
Əngəl olamaz önümdə bir an,  
Bir şəhpər açıb da nagəhani,  
Bən teyy edərim bütün cihanı.

E l x a n

Kimsin, əcəba, səndə ki var böylə məharət?

İ b l i s

Bən hiçlə doğan bir ulu qüvvət, ulu qüdrət,  
Bir qüdrəti-külliyə ki, aləm bana bədxah,  
Dünyadə əgər varsa rəqibim o da: Allah!..

*(qəhqəhə)*

Hər din ilə, məzhəblə, siyasətlə cihanda  
Hər fırtına qorpmuşsa, əvət, bən varam orda.  
Hər yerdə ki, vardır əzəmət, qəhr ilə dəhşət,  
Hakimdir o yerlərdə şu qarşındakı xilqət.

E l x a n

Çöhrəndə, əvət, nuri-dəha olmada məşhud,  
Derdim, bən əsatirə inansam, sana mə'bud.

İ b l i s

*(laübali qəhqəhə ilə)*

Mə'bud deyil, aləmi sarsan ulu mevcud;  
Mevcud deyil, bəlkə vücudi-ədəmalud.

E l x a n

Olduqca müşəvvəşsə də əfkarü məqalın,  
Bir abidi pək andırıyor zahiri-halın.

İ b l i s

Röya kibi hər an olaraq zahirü qaib,  
Bən Şərqdə abid olurum, Qərbdə rahib.  
Bir qazi olub, gah edərim, fitnələr icad,  
Bir mürşid olub, gah edərim aləmi bərbad;  
Bə'zən olurum bir papa! Cənnət satarım bən,  
İsa dirilib gəlsə də qorqar qəzəbimdən.  
Xilqətdəki hər məsələ, hər nöqtəyi-mevhum,  
Hər fəlsəfə, hər məzhəbü məslək bana mə'lum,  
Bə'zən olurum bir çoban, azadə bir insan,  
Bə'zən olurum zülmü fəsad aşiqi sultan,  
Bir piri-zəbun olduğum əsnadə dilərsən,  
Təbdili-qiyaftlə həməən gənc olurum bən.

Səhnənin işığı çəkilir, göy gurlar. İblis omuzundakı əbayı, başındakı sərpuşu və uzun, ağ saqalını qoparıb atar. Səhnə yarım aydınlaşır. İlk pərdədəki əzəmət və dəhşətilə, qorqunc və sürəkli qəhqəhələrilə hər kəsi heyrətdə biraqmış olur.

### Ə t r a f d a k ı l a r

*(qorqu və heyrətlə geri çəkilərək)*

Ah, iştə fəlakət!.. O nə surət?.. Nə qiyafət?..

E l x a n

*(onlara)*

Yoq, zənn edərim, bunca təlaş etməyə hacət.

A r i f

Eyvah! Ona yaqlaşmayın əsla, odur İblis;  
İblis o, əvət, cümlə fəlakətlərə bais...

*(Getdikcə acı və əsəbi hallar keçirir)*

İ b l i s

*(heyrətli qəhqəhələrlə ətrafa)*

Şərqi əsəbi çöhrəsi bilməz ki, nə yapsın,  
Bilməz ki, sağır göylərə, yaxud bana tapsın.

*(Arifə)*

Sən həm əl öpər, həm də qaçarsın, bu nə halət?  
İlk öncə məhəbbət, fəqət ən sonda ədavət...

*(Xaricdən acı qəhqəhələr eşidilir)*

E l x a n

Bu nasıl qəhqəhə? Kimdir o, baqın!

## Birinci haydut

*(yola baqar)*

Bir səfil iştə, o çilğın, şaşqın...

Bu halda İxtiyar – Xavərin babası – başıaçıq olaraq pərişanhal və məcnunanə bir qiyafətdə ağacların arasından çıxar.

## İxtiyar

*(həyəcanlı və çilğınca bir fəryad ilə)*

Ah, bilməm ki, bu aləm nerəsi?  
Bana bir söylə, cəhənnəm nerəsi?  
Şu sönük qəlbimə atəş dilərim,  
Ağlamaq istər ikən həp gülərim.

*(çilğınca bir qəhqəhədən sonra)*

Ah, Xavər! Sana kim qıydı, gülüm!  
Bən dururkən sana layiqmi ölüm?  
Onlar, eyvah, o səfil insanlar,  
Qəlbi, vicdanı sönük qaplanlar!..

E l x a n

*(sözünü kəsərək)*

Söylə, aç söylə, bilinsin dərdin,  
O sönük qəlbi ısındırmaq için,  
Nə dilərsin yaparım, etmə kədər...

## İxtiyar

İntiqam istərim, ancaq bu qədər!..

E l x a n

Söylə kimdən? Əcəba kimlərdən?

## İ x t i y a r

Tanrıdan, yırtıcı sərsəmlərdən,  
Şu batan qanlı günəşdən, göydən.  
Hiçliyin qəhqəhəsindən...

*(göyə doğru)*

Ey sən!  
Sən ki, fəxr etmədəsin ədlinlə,  
Bu nə xilqət, bu nə hikmət? Söylə!

## İ b l i s

*(mə'nalı qəhqəhə ilə)*

Fəzlə, həp fəzlə bütün qəhrü niyaz,  
Üzülüb durma, o hiç aldırılmaz.  
Bir çocuqdur ki, o pək bipərva,  
Bir oyuncaqdır onunçin dünya;  
Həm yapar, həm də qırar əylənərək,

*(qəhqəhə)*

Bu da bir başqa məraq olsa gərək...

## E l x a n

Bir xəyal iştə – mühal olsa da – bən  
Tanrı olsaydım əgər, gerçəkdən,  
Ya bu insanları xəlq etməz idim,  
Əgər etsəm, yaşatırdım daim  
Şadü məs'ud... o da olsaydı mühal,  
Yaqaraq həp kül edərdim dərhal.

*(qəhqəhə)*

Sanki sərsəm yaşayışdan nə çıxar!?  
Bəncə bilmərrə bütün insanlar  
Həp gözəl olmalı, yaxud çirkin,

Həp fəqir olmalı, yaxud zəngin,  
Həp həkim olmalı, yaxud nədan,  
Həp mələk olmalı, yaxud şeytan.

İ b l i s

*(yarımqəhqəhə ilə)*

Səni pək aldatıyor hissiyyat,  
Öylə yekrəng olaraq keçsə həyat,  
Bıqar insan, yaşamaqdan yorulur,  
Yaşayış bəlkə də mə'nasız olur.

İ x t i y a r

*(müztərib)*

Bana imdad edin, eyvah, imdad!  
Əmr edin, şimdi bulunsun cəllad!

İ b l i s

Bulunub gəlsə o xain, əcəba,  
Nə yaparsın?

İ x t i y a r

Veririm dürlü cəza,  
Didərim, parçalarım, məhv edərim.

İ b l i s

*(istəhzalı qəhqəhə ilə)*

Bən sən olsam, onu həp əfv edərim,  
İbn Yusif diri olsaydı, əvət<sup>1</sup>.  
O da əfv etməni istərdi fəqət.

---

<sup>1</sup> Yaxud: Şimdi İsa dirilib gəlsə, əvət

## İ x t i y a r

Atdım insanlığı, oldum canavar,  
İntiqam istərim, ancaq bu qadar!..

### X a v ə r i n x ə y a l ı

*(görünür və çəkilib gedər)*

İntiqam!..

## İ x t i y a r

İştə o, dilbər mələyim!  
Getmə dur, bən də bərabər gələyim.

Çılğınca qəhqəhələrlə onu izlər. İslıq səsi eşidilir.

## E l x a n

Gör o kimdir?

### B i r i n c i h a y d u t

*(yola baqar)*

O da bir başqa yigit,

*(İbn Yəmini göstərir)*

Buna düşman kəsilən bir zabit...

Vasif və İbn Yəminin çavuşu iki nəfər başqa haydutla gəlir.

## E l x a n

*(Vasifə)*

Gəl, yaqın gəl!.. Əcəba söylə niçin  
Buna kin bəsləyərək izlərsin?

Hiç mərəq etmə, əzizim, burası  
İştə haydut və qaçaqlar yuvası!..

R ə' n a

Söylə, həp söylə!

V a s i f

(*Rə'nayə*)

Şu zalım xunxar,  
Babanın qatili olmuş...

R ə' n a

(*İbn Yəminə*)

Canavar!

V a s i f

(*yanındakı əskərə işarətlə*)

Bana anlatdı şu sadıq əskər,

(*cibindən iki məktub çıxarır*)

Bu kağızlar dəxi isbat eylər.

R ə' n a

Ah, aman!..

E l x a n

İstəmöz artıq həyəcan,  
Yerdə qoymaz qanı adil Yaradan.



İ b l i s

*(istehzalı qəhqəhə ilə)*

Əvət, əzsən də, əzilsən də, əvət,  
Yenə adildir o müdhiş qüvvət!

R ə ' n a

*(qoynundan küçük bir xəncər çıxarır. İbn Yəmini yaralamaq istər)*

Qara əf'i!..

E l x a n

*(onun əlini yaqalar)*

Ona əl vurma, saqın!  
Daha xoşdur yara bağlarsa qadın.  
Onu öldürsə şu mə'sum əllər,  
Can çəkişdikcə, inan ruhu gülər.  
Azacıq bəklə, bulur şimdi cəza.

İ b n Y ə m i n

Ah, bəyim!..

E l x a n

*(növbətçiyə)*

Al bunu, söylətmə daha!

İbn Yəmin növbətçinin göstərdiyi yerdə çəkilib durur. Bu sırada ıslıq səsi eşidilir. Müx-təlif qiyafətli dörd-beş qaçaq önlərində bir p a p a s , bir x a x a m , bir iranlı ş e y x və iranlı qiyafətində ixtiyarca, qara çarşafli xəstə bir q a d ı n , on yaşında q a n b u r , qaşları tökülmüş, gözləri mə'yub, səqət bir çocuğun əlindən tutmuş olduğu halda gəlirlər.

E l x a n

*(onları gətirən növbətçilərdən birinə)*

Şu həriflər əcəba kim? Söylə!

N ö v b ə t ç i

*(birər-birər göstərir)*

Şu pəpas ermənidir, vaxtilə  
Ermənistanə daşırımış qurşun,  
Həm də İncil deyə!..

E l x a n

*(istehzalılı qəhqəhə ilə əlini onun omuzuna qoyaraq)*

Ya!.. Eşq olsun,  
Nerədən aldın o hissiyyatı,  
Verdi İncilmi bu tə'limatı?

P a p a s

*(xaç çəkərək)*

Ah, suçum varsa da, əfv eylə bəni.

E l x a n

Bəklə, dur, şimdiki bulur haq yerini.

Növbətçi onu da İbn Yəminin yanına götürür.

Şu hərif kim əcəba? Həm nə əbus...

N ö v b ə t ç i

Bu, fransız tərəfindən casus...  
Ərəbistanı köpürdən şu adam  
Bir yəhudi... sanırım həm də xaxam...

E l x a n

*(əlilə onun sırtını oqsar, acı qəhqəhə ilə)*

Bu da Tevratə uyan bir dəccal!

X a x a m

*(ayaqlarına qapanır)*

Ah, əfəndim!..

E l x a n

Yetişir, qalq, abdal!

*(O da qalqıb papasın yanına keçər. Elxan növbətçiyə)*

Bildik artıq, bu, siyasət güdüyor.

*(şeyxə işarəylə)*

Ya bu əmmaməli şeytan nə diyor?

N ö v b ə t ç i

İngilis dəllalıdır, İranda  
Nəşri-əfkar ediyormuş...

E l x a n

Əcəba!?

Şu dəni məsləki bir söylə, xocam,  
Hanki Qur'an sana etmiş ilham?

Ş e y x

*(yalvarır)*

Bəni aldatdı, bəyim, nəfsi-həris,  
Çaldı vicdanımı xain İblis.

İ b l i s

*(qızğın qəhqəhə ilə)*

İftira!.. Həm də nə abdalca yalan!

Ş e y x

(*diz çökər*)

Ah, aman!

E l x a n

(*çizməsilə rədd edər*)

Sus, yetər, ağ başlı yılan!

(*O da xaxamın yanına keçər*)

N ö v b ə t ç i

(*tüfəngi ilə şeyxin omuzundakı heybəyi göstərir*)

Doludur heybəsi altın, sərvət.

İ b l i s

(*qəhqəhə ilə*)

Onların tanrısı altındır, əvət.

X ə s t ə q a d ı n

(*qolundan tutduğu səqət çocuğu göstərir. Elxana*)

Bəyim! Allahı seversin, lütfən  
Bizə yol ver, gedəlim erkəndən.

N ö v b ə t ç i

Kərbəlayə gediyorlar bunlar,  
Şu qadın xəstə, səqət oğlu da var.

(*burnu sarılı çocuğu göstərir*)

Çürüyüb burnu dökülmüş yaradan,

(*inildəyən anasına işarətlə*)

Bu da həp öylə, inildər hər an.

E l x a n

Bunca zəhmət nə içinmiş əcəba?

N ö v b ə t ç i

Gediyorlar alalar bəlkə şəfa.

E l x a n

Yoqmu İranda həkim?

X ə s t ə q a d ı n

Var, pək çoq...

Dərdimiz mühlik imiş, çarəsi yoq...

E l x a n

Var, gözəl çarəsi var, dur orada,

Bulunur dərdinizə şimdi dəva.

*(onlar da əvvəlkilərin yanına keçər)*

İ b l i s

*(qafasını oynataraq heyrət və hiddətlə)*

Dərdə baq, millətə baq, niyyətə baq!

Ölülərdən ölülər feyz alacaq!

E l x a n

*(ətrafdakı hayduqlara)*

Haydı, atəş!..

Tüfəklərin tətii çəkilir, papas xaç çəkər, şeyx ilə xaxam şaşqın bir halda gözlərini  
göyə dikər.

Ş e y x

*(müztərib)*

Aman, Allah!..

X ə s t ə q a d ı n

(*tələş ilə*)

Bir dur!

E l x a n

Xayı, ən kəskin ilac iştə budur,  
Yaşamaqdan daha xoşdur ölüm...

X ə s t ə q a d ı n

ah!..

E l x a n

Hazır ol! Bir, iki, üç...

Nişançılar ortada sıraya duranları yaylım atəşilə qurşuna dizərlər.

H ə p s i

Ah, eyvah!..

(*deyə yaralı fəryad ilə yerə sərilir*)

İ b l i s

(*istehzalı və atəşli qəhqəhələrlə*)

Xilqət atəşlə yaşarkən, heyhat!  
Bunlar atəşlə qılar tərki-həyat.

E l x a n

(*Vasifə, İbn Yəminin cənazəsini göstərir*)

Bana baq, izləməsəydin də dəmin,  
Ələ keçməzdi, inan, İbn Yəmin.  
Xeyli məmnunim, əzizim, səndən,  
Söylə, yavrum, nə dilərsin bəndən?

İ b l i s

*(Rə'nayl göstərir)*

O gözəl afətə məftun şu çocuq.

E l x a n

*(Vasifə)*

İştə sən, iştə o... hiç manəə yoq...

V a s i f

*(Rə'nayə yaqlaşır)*

Nerdəsin, söylə, nə oldun, Rə'na?  
Qurtaran kim səni? Bir söylə bana.

R ə' n a

*(Arifi göstərir)*

İştə, qarşında...

V a s i f

*(Arifin əlini sıqar)*

Təşəkkür edərim.

A r i f

*(soyuq bir tevr ilə əlini çəkər, müstəhzi təbəssümlə)*

O bənim kəndi vəzifəm...

V a s i f

Nə derim!

Yapdığım bəncə böyük bir xidmət.

A r i f

Bu təşəkkürlərə hiç yoq hacət,  
O bənim Kə'bəyi-vicdanımdır.  
O bənim sevgili cananımdır;  
Bəndən ancaq qoy o olsun məmnun.

İ b l i s

*(məmnun qəhqəhə ilə, ətrafa)*

Leyli birkən ikiləşmiş Məcnun.

R ə ' n a

*(Vasifə xüsusi)*

Çünki sərsəmdir o, aldırma, bırağ!

V a s i f

*(Arifə)*

İstəməz bunca çocuqluq, bana baq,  
Ya sənin olmalı Rə'na, ya bənim.

A r i f

*(ətrafa)*

Şübhə yoq, ah, o gözəl dürri-yetim  
Bəndən ayrılrsa həyatım bitəcək.

*(Vasifə)*

Onsuz ən tatlı təsəlli ölmək...

*(Revolverini çıxarır)*



E l x a n

Hiç təlaş etmə, əzizim, bir dur!  
Baqalım sevgili Rə'na nə diyor.

R ə ' n a

*(Arifə)*

Sən bənim əski pərəstişkarım,

*(Vasifə göstərir)*

Bu isə ən yeni bir dildarım;  
Haqqı əfsus, edəməm bən inkar,  
Çünki Tanrıyla bənim əhdim var,  
Bulsa hər kim babamın qatilini,  
Bil ki, məmnun edər ancaq o bəni.

İ b l i s

*(Vasifə işarətlə)*

Əvət, əlbəttə onundur Rə'na.

A r i f

*(İblisə qızğın)*

Yetişir vəsvəsə, və'z etmə ona.

*(Rə'nayə)*

Nə demək!.. Sən bu çürük lafı bırağ!  
Yoq, bu mümkün deyil əsla, bana baq!  
Bir düşün, əldə dururkən şu silah,  
Böylə təhqirə dayanmam...

İ b l i s

Hah, hah!..  
Söz qəvinindir, əvət.

R ə ' n a

Arif!

A r i f

Sus!

*(ətrafa, təhəssür ilə)*

Ah, bir Vasifi görsəm... əfsus!..

*(həyəcanlı və müztərib)*

Qardaşım, sevgili Vasif, bana gəl!  
Səni görsəm, bəni qorqutmaz əcəl.

V a s i f

*(e'tinasız bir tevr ilə revolverini çıxarır)*

Pək gözəl, qismətimiz hər nə isə,  
Yetişir Tanrıdan ancaq o bizə.

İ b l i s

*(kinayəli qəhqəhə ilə göyə doğru)*

Qismət ondadır, əvət!..

V a s i f

*(ətrafa)*

Ah, fəqət,  
Qardaşım Arifə qaldım həsrət.

*(yaralı bir ahənglə)*

Nərdəsin? Gəl bana, Arif!.. Əl'an  
Kim bilir, bəlkə əcəl verməz aman.

İ b l i s

*(acı qəhqəhə ilə ətrafa)*

Nə tuhaf! Bir ananın evladı,  
Bilmədən bir-birinin cəlladı.

A r i f

*(silahını qaldırır, qızğın)*

Haydı!..

R ə ' n a

*(ortalığa girər, təlaş ilə)*

Eyvah!

V a s i f

Çəkil!

A r i f

Durma, çəkil!

İ b l i s

Hazır ol: Bir, iki, üç...

*(Silahlar açılır)*

V a s i f

(*düşər*)

Ah!..

İ b l i s

(*Arifə*)

... Səfil!

R ə' n a

Vasif! Eyvah!..

(*Cənazə üzərinə qapanıb ağlar*)

A r i f

(*şəşqin*)

Nasıl? Vasifmi?!

İ b l i s

(*acı qəhqəhə ilə*)

Öylə ya, Vasif!.. O Vasif ki, səni  
Eşqi yıllarca əsir etmişdi,  
Sana qurban oluyor, baq, şimdi.

A r i f

(*Şaşıır, Vasifə yaqlaşır, dəlicəsinə tədqiq edər, son dərəcə həyəcanlı*)

Qardaşım ah, o əvət!..

*(qucaqlar)*

Vasif! Oyan,  
Ah, visalın nə yaman oldu, aman!  
Şu vidain daha müdhiş... Vasif!  
Dur, bərabər gedəlim...

*(Əlindəki silah ilə intihar etmək istər).*

R ə' n a

*(mane olur)*

Of, Arif!

Biixtiyar silah Arifin əlindən düşər, Vasifə baqıb qorqar, geri çəkilir. İblisi sərsəmcə  
baqışlarla süzüb durur.

İ b l i s

*(məğrur qəhqəhələrlə)*

Bir zamanlar cəbərut aləminə  
Həp uçar, həp öyünürdün də, bu nə?  
Vurulub bir qıza pabus oldun,  
Xırsız oldun, meyə mə'nus oldun.  
Haqqı, vicdanı bıraqdın, getdin.

*(İxtiyar getdiyi tərəfə işarətlə)*

O səfilin qızını məhv etdin.  
Dökülən qanlara həp düşman ikən,  
Oldun öz qardaşının qatili sən.

A r i f

*(çılğın)*

Ah, bu sözlər bəni həp qəhr ediyor!

Bu sırada həzin və rəqsavər bir musiqi səsi eşidilir və günəş batmağa başlar.

## İ b l i s

Dinlə! Bir baq, şu həzin səs nə diyor!

Ağaclar arasında bir taqım iskeletlər çıxar, kəfənpuş olduqları halda süzülərək,  
qıvrılaraq rəqs edirlər.

Arif pək az sürən rəqsi seyr ilə, qorqunc baqışlar, məcnunanə və şaşqın qəhqəhələrle  
ölülər arasında dolaşib durur. Kənardan kəndinə doğru gəlib, geri çəkilən Xavərin  
xəyalını görəncə acı bir fəryad ilə.

## A r i f

Eyvah, ölümlər rəqs ediyor, iştə, fəlakət!  
Vasif belə, Xavər belə rəqs etmədə... heyrət!  
Hətta, şu üfüqlərdə sönən qanlı günəş də  
Həp rəqs edərək qeyb oluyor, seyr edin, iştə!..

Musiqi susar, rəqs bitər, ölümlər səhnəyi tərk edər.

## İ b l i s

*(şiddətli və istehzalılı qəhqəhələrlə)*

Həp rəqs ediyor qanlı günəş, qanlı üfüqlər,  
Həp rəqs ediyor halə qəmər, pənbə şəfəqlər.  
Rəqs etmədə həp şe'rü dəha, hüsnü lətafət,  
Rəqs etmədə yıldızlı fəza, ruhi-təbiət.  
Hər fəlsəfə, hər dinü təriqət, bütün adət  
Rəqs etmədə həp olsa xəyal, olsa həqiqət.  
Həp rəqs ediyor hüznü sürur, eşqü fəlakət,  
Həp rəqs ediyor xeyrilə şər, elmü cəhalət...  
Rəqs etmədə hətta o görünməz ulu mə'bud,  
Rəqs etmədə hətta o vücudi-ədəmalud.

İblis sözlərinə davam etdiyi sırada Arif əsəbi, xırçın hərəkətlərlə, donuq və  
məcnunanə baqışlarla nəzəri-diqqəti cəlb edər.

R ə' n a

Artıq yetişir... Söyləmə, İblis!

Ü m u m

*(coşqun, İblisə)*

Sənsin bu cinayətlərə bais.

B i r i n c i h a y d u t

Səndəndir, əvət, cümlə xəyanət.

Ü m u m

Lə'nət sana... Lə'nət, sana lə'nət!

İ k i n c i h a y d u t

Ah, şimdi cəza bulmalı İblis!

Ü m u m

Qəhr olmalı, məhv olmalı İblis!

Hər tərəfdən hücum etmək istərlər.

İ b l i s

*(gah istehzal və məğrur, gah çilgün və qorqunc qəhqəhələrə)*

İblis!.. O böyük ad nə qədər calibi-heyret!  
Hər ölkədə, hər dildə anılmaqda o şöhrət,  
Hər qülbədə, kaşanədə, viranədə İblis!  
Həp Kə'bədə, bütخانədə, meyخانədə İblis!  
Hər kəs bəni dinlər, fəqət eylər yenə nifrət,  
Hər kəs bana aciz qul ikən, bəslər ədavət,

Lakin bəni təhqir edən, ey əbləhü miskin!  
Olduqca müsəllət sana, bil, nəfsi-ləimin,  
Pəncəmdə dəmadəm əzilib qıvrılacaqsın,  
Daim ayaq altında sönüb məhv olacaqsın.  
Bənsiz də, əmin ol sizə rəhbərlik edən var:  
Qan püskürən, atəş savuran kinli krallar,  
Şahlar, ulu xaqanlar, o çılğın dərəbəglər,  
Altın və qadın düşkünü divanə bəbəklər.  
Bin hiylə quran tilki siyasilər, o hər an  
Məzhəb çıxaran, yol ayıran xadimi-ədyan;  
Onlarda bütün fitnəvü şər, zülmü xəyanət,  
Onlar duruyorkən bəni təhqirə nə hacət?!  
Onlar, əvət onlar sizi çignətməyə kafi,  
Kafi, sizi qəhr etməyə, məhv etməyə kafi...  
Bən tərək edərim sizləri əl'an, nəmə lazım!  
Hiçdən gələrek, hiçliyə olmaqdayım azim.  
İblis nədir?

– Cümlə xəyanətlərə bais...

Ya hər kəsə xain olan insan nədir?

– İblis!..

Şiddətli və sürəkli qəhqəhələr içində yerin dibinə çəkilir, Arif əlilə saçlarını yaqalar  
və məcnunənə bir tevr ilə baqıb durur. Ətrafdakılarda da eyni şaşqınlıq dəvam edər.

*Pərdə*

SON



## AFƏT

*Facia – 4 pərdə*

### Ə Ş X A S

A f ə t – 33 yaşında, şux, füsunkar bir qadın.

Ö z d ə m i r – 45 yaşında, Afətin əri, mühərrir.

A l a g ö z – 18 yaşında, onun qızı, narin vücudlu və solğun.

Ə r t o ğ r u l – 30 yaşında, sadə qiyafətli, pərişan saçlı mühərrir.

Y a v u z – 30 yaşında, Ərtoğrulun arqadaşı... müəllim.

İ l c a y – 50 yaşında, Ərtoğrulun anası.

X a n d ə m i r – 53 yaşında, Ərtoğrulun dayısı... pensneli, çatal saqallı, maarif müdiri.

A l t u n s a ç – 22 yaşında, Xandəmirin qızı... şıq, xudkam və məğrur.

D o k t o r Q a r a t a y – 35 yaşında, gözəl və qurnaz.

O q t a y – 28 yaşında, ciddi və səmimi... doktor.

Q a p l a n – 30 yaşında.

Q o r q m a z – 22 yaşında.

X i d m ə t ç i və sairə...

} zabitlər

### BİRİNCİ PƏRDƏ

Süslü bir salon... Sağ və soldakı odalara açılır birər qapı, qarşıda iki böyük pəncərə, gözəl mənzərələr, ilk bahar, məhtablı gecə...

Pərdə açıldıqda bağçadan gələn incə və həzin bir kaman səsi iki-üç dəqiqə sami'ələri oqşar.

X a n d ə m i r (*sağdakı odadan çıxar, bağça tərəfindən gələn Afətə*). Sizi bəklıyoruz, əfəndim. Nerədə qaldınız? Qızlar nə oldu?

A f ə t. Hənzur bağçadan doymamışlar, qonuşub əyləniyorlar.

X a n d ə m i r. Bağçamızı nasıl buldunuz?

A f ə t. Pək gözəl, pək şairanə... Sizdəki bədii zevqə hiç bir deyəcək yox...

Ö z d ə m i r (*içəridən bağırır*). Xandəmir, Xandəmir!..

X a n d ə m i r. Gəldim, əfəndim, gəldim.

A f ə t. Yenə Özdəmir nə istiyor?

X a n d ə m i r. Bir şüşə konyak bitdi, şimdi ikincisini istiyorlar.

A f ə t. O bu aqşam çıldıracaq, ah, kaş ki gəlməyəydim.

X a n d ə m i r. Zərər yoq, dost evidir; nə yaparsa xoşdur.  
A f ə t. Pəki, doktor Qaratay nə oldu? Hənuz gəlmədimi?  
X a n d ə m i r. Klubda imiş, bu saat gəlir.  
A f ə t. Amma, o da pək nazlanıyır ha...  
X a n d ə m i r. Əvət, sanki bənim evim klubdan əskik imiş!..

*(Dışarıdan pəncərə önündən keçib gəlməkdə olan doktoru görür)*

İştə doktor!.. Doktor Qaratay.  
A f ə t *(baqar)*. Əvət, nihayət gəldi çıqdı.  
D o k t o r *(yarımsərxoş, şad və məmnun daxil olur)*. Aqşamlar xeyir, əfəndim.

*(Afətin əlini öpər, Xandəmirlə əl verir.)*

X a n d ə m i r. Xoş gəldiniz, əzizim *(Yarım qəhqəhəylə)*. Fəqət bən söz saqlıyamam, gecikdiyiniz için sevgili Afəti pək darıltmış-sınız... Bilməm, sizdə nə görmüş ki, əsla ayrılığınıza dayanamıyır.

D o k t o r. Təbii, bən nə qadar pərəstişkar isəm, o da o qadar lütf-kardır.

X a n d ə m i r. Hər halda üzr istəməlisiniz.

D o k t o r. Şübhəsiz əfv edərlər... Əcəba misafirlərdən kim var?

A f ə t. Sizdən başqa hər kəs...

Ö z d ə m i r *(içəridən bağıır)*. Xandəmir, Xandəmir!.. *(Qəhqəhə)*.

X a n d ə m i r. Gəliyorum, gəliyorum *(Afətə)*. Bana müsaidə (sol odaya keçər).

A f ə t. Xandəmir gerçəkdən pək eyi, pək sıcaqqanlı adam... Azacıq abdal isə də yenə kəndini sevdirə biliyır.

D o k t o r. Şaka deyil a! Hərif bir şey bilmədiyi halda maarif müdiri... Gənc olmadığı halda hovarda, az bir maaşla pək zəngin... Daha nə istərsin. Bütün arqadaşları arasında “Müsyö Fırıldaq” deyə şöhrət bulmuşdur *(sərxoşca qəhqəhəylə)*. Bəncə ona “Cahil bilgic” denirsə daha xoşdur.

A f ə t. Aman, sus! Görünür azacıq sərxoşsun.

D o k t o r *(yarım qəhqəhəylə)*. Sərxoş idim, fəqət ayıldım.

Ö z d ə m i r *(içəridən şiddətli qəhqəhəylə)*. Xandəmir!..

D o k t o r. İştə onun səsinə eşitdim də ayıldım. Əvət, kölgəndən ayrılmaz ərinin səsi, Özdəmir bəyin nə'rəsi bəni ayıldı.

A f ə t (*süzgün baqışla*). Qaratay!..

D o k t o r (*onun əllərini yaqalar*). Afət!..

Bu sırada Afətin əlindəki ufaq bir mənəxsə dəmətciyi yerə düşər. Doktor dərhal alıb təqdim edər.

A f ə t. Şu mənəxsələr hiç sənin əyilmənə dəyərimi?

D o k t o r. Ah, bən mənəxsəyi pək sevərim. Çünki o pək mə'nalı, pək müəmmalı bir çiçək... Hələ sənin nurdan dökülmüş əllərini, lətif köksünü öpdükləri için pərəstiş edərim.

A f ə t (*incə qəhqəhəylə*). Bu gün səndə, sənin hər halında dəlicə bir həyəcan görüyürəm.

D o k t o r. Zətən sənin könlünü bulmaq, sənin məhəbbətinə nail olmaq hər məcnunu aqil, hər aqili məcnun edə bilir.

A f ə t (*şux qəhqəhələrlə*). Ah, şu yalan nəvazişlər, şu yaldızlı pərəstişlər!.. (*Sükut*). Haydı, gəl, bağçaya enəlim. Özdəmir bizi bir yerdə görürsə, haman çıldırıb durur.

Bağçaya doğru getmək istərlər, Altunsaç ilə Alagöz qarşılama çıxar. Birincinin əlində kaman, ikincinin əlində isə bir şe'r məcmuəsi bulunur.

D o k t o r. İştə Altunsaç ilə Alagöz!

A f ə t. Əvət, iki gövərçin, iki mələkciyəz!

D o k t o r. Biri musiqi pərisi, digəri şe'r ilahəsi!..

A f ə t. Həm də bir-birindən gözəl, bir-birindən dilbər!..

D o k t o r (*qızlara*). Haydı, bir daha bizimlə bərabər bağçaya enəlim, olmazmı?

A l t u n s a ç. Siz buyurun, biz də sonra gəlirik.

Bu sırada Ö z d ə m i r l ə Q a p l a n sağ tərəfdəki odadan çıxarlar. Özdəmir son dərəcə sərxoş, səndələyərək Qaplanın qoluna taqılmış.

A f ə t (*bağçayı göstərir*). Xayı, şimdicə bərabər gedəlim.

X a n d ə m i r (*əlində iki şüşə konyak gəlir, Afət*). Nəyəyə canım, bu olur şeymi ya!? Qadınsız bir məclis, gülsüz bahara, bülbülsüz çəmənzarə bənzər.

D o k t o r. Gerçəkdən, qadın həyat, həyat isə qadın deməkdir.

Ö z d ə m i r (*sürəkli və istehzalı qəhqəhələrlə gülər, dürlü hərəkətlər və əl işarətlərilə*). Əvət, qadın hər şeydir. O, gah bir çiçək... gah bir kələbəkdir. O, həm bir mələk, həm də... bir ördəkdir.

Hər kəsə böyük nifrət və şaşqınlıq...

X a n d ə m i r. Özdəmir! Nə söylədiyini düşünüyürmüsün?

Ö z d ə m i r (*təkrar laübalı qəhqəhərlə*). Əvət, düşünüyürəm. Qadın pək körpə ikən tazə bir çiçək, sonra şətərtli bir kələbək; daha sonra füsunkar bir mələkdir. Yalnız bə'ziləri, əvət, əvət, bə'ziləri isə çamurlarda gəzən bir ördək, azğın və hərcayi bir ördəkdir.

A f ə t. Ah! (*Deyə mütəəssir bir halda geri çəkilir. Doktor Qaratay düşəcəək zənnilə onun qolunu tutar*).

Ö z d ə m i r (*acı qəhqəhərlə*). Ah, bəxtiyar doktor! Sana, sənin gözəl taleyinə qibtə ediyürəm.

X a n d ə m i r. Gəl, canım, gəl!.. Sən artıq saçmalayørsun. Gəl, gedəlim bir az şahmat oynayalım.

Ö z d ə m i r (*Afəti yarım baqışla süzər, mə'nalı bir qəhqəhəylə*). Bən çöqdan mat olmuşum.

X a n d ə m i r. Gəl, baqalım, gəl bir daha qədəh-qədəhə vuralım.

Sağdakı odaya keçərlər. Qaplan ilə Altunsaç da onları izlər.

A l a g ö z. Ah, zavallı babacığım!..

(*Mütəəssir və müştəki baqışlarla Afəti süzərək içəri girər.*)

A f ə t (*acı təbəssümlə doktora*). Görüyürmüsün? Alagöz belə şu miskin hərifə acıyor. Fəqət bəni, bənim tələsizliyimi əsla düşünəmiyor.

D o k t o r. Pəki birisi kəndini düşünməz, kəndinə acımasza başqalarından nə uma bilir? Bəncə əsl qəbahət səndə... Əvət, siz qadınlar ayaqlarınıza qapananları təhqir edərsiniz, sizi təhqir edənlərin ayaqlarına qapanarsınız.

A f ə t. Çəkdiyim üzüntülər yetişir, rica edərim, sus!..

D o k t o r. Xayıf, bu iş bir nihayət verməli... Ya o, ya bən!.. Başqa dürlü olamaz.

A f ə t. Səndən, səndəki eşqin əbədiyyətindən əmin ola bilsəm...

D o k t o r (*onun əlini yaqalar*). Afət! Nə demək istiyørsun?

A f ə t. Bən bütün bənliyimi, bütün həyat və səadətimi yoluna fəda etməyə hazırım. Hətta sənin uğrunda cinayətdən belə çəkinməm.

Ancaq şu qadar var ki, aldadılmaq istəməm, aldamığımı duysam məhv olurum. Həm də pək kinliyim, anlıyormusun? Bəni aldatmaq istəyənləri əsla əfv etməm. İki gözüm olsa belə intiqam alırım, intiqam!.. Əvət, bən, pək kinliyim. Bəni təhqir edənlər Əzrailin qucağına atılmış olurlar.

Ö z d ə m i r (*içəridən bağırır*). Afət! Gözəl mələyim!.. Afət, nazlı ördəyim... (*Şiddətli qəhqəhə*).

D o k t o r. Ah, rəzil!.. Dəmin əxlaqsız qadınları çamurlarda sürünən ördəyə bənzətmişdi, şimdiki də səni o adla çağırıyor.

A f ə t (*doktora sarılaraq*). Aman, bana mərhəmət... Mərhəmət eylə də bəni qurtar. Of! Bir çarə, bir ilac, bir zəhr, bir atəş bul ki, kəndimi məhv edəyim də şu qaba və çirkin səsi bir dah eşitmiyəyim.

D o k t o r (*cibindən ufacıq bir şişə çıxarır, mə'nalı bir tərzdə*). İlac hazır... Fəqət xanımlar için deyil, yalnız erkəklərə məxsusdur.

A f ə t (*şişəyi alıb cibinə qoyar*). Zərər yox, ilk öncə onu məhv eylərim. Sonra duyulursa, kəndim də o yolu izlərim.

D o k t o r. Hiç təlaş etmə! Bu öylə bir ilac ki, ancaq on dəqiqə sonra icrai-tə'sir edər. Həm də kimsə bir şey duyamaz. Yalnız burada hər acıya dayanmalı və şu ilacı evinizdə içirməlisin.

A l a g ö z (*sarsılmış bir halda gəlir, Afətə sarılaraq*). Ah, annəciyim! Gedəlim, evimizə gedəlim.

A f ə t. Niçin, Alagöz! Nə olmuş!

A l a g ö z. Babamın halı pək fəna!.. Ayaqda duramıyor, söylədiyini bilmiyor.

A f ə t. Pəki, yavrum, gedəlim. O səni də məhv edəcək, bəni də.

Sağdakı odaya keçərlər. Bu sırada Ərtoğrul ilə Yavuz sol tərəfdən çıxar.

Ə r t o ğ r u l. Ah, şu Alagöz nə qadar lətif, nə qadar mə'sum bir sima!

Y a v u z. O nə qadar mə'sum isə, Afət də, şu işvəkar qadın da bir o qadar təhlikəlidir.

Ə r t o ğ r u l. Təhlikəli olsa da ləkəli deyil...

Y a v u z. Əmin ol ki, Özdəmiri səfil edən həp Afətdir, həp onun oynaqlığıdır.

Ə r t o ğ r u l. Fəqət Afəti uçurum qarşısında bulandıran da Özdəmirin sərxoşluğu, Özdəmirin sərsərililiyi olsa gərək...

Y a v u z. Sən Afəti eyicə tanıyırmusun?

Ə r t o ğ r u l. O, bu şəhərə gələli çox deyil... Eşitdiyimə görə pək kibar və alafraqa bir ailəyə mənsub imiş. Fəqət böyük bir fəlakət birdən-birə evlərini söndürmüş, var-yoqları əldən çıqmış, babası fəqir düşüncə qızını Özdəmirə vermiş... Şu hərif də gündən-günə poslayı şaşıraraq ailəsini düşünəməz olmuş... Şimdi hər gün bir otdə sərxoşca vaxt keçiriyor. Evə gəldiyi zamanlarda Afəti pək qabaca təhqir ediyormuş... Təbii Afət də şu qabalığa dayanamıyaraq ondan soyuyacaq və get-gədə Qaratay kibi macəraçılara ısınmağa məcbur olacaq...

Y a v u z. Ah, şu qadın öylə bir atəş ki, öylə bir alav ki, yalnız qocasını, qızını deyil, (*kəndinə işarətlə*) hətta bu talesiz Yavuzu da yaqıyor, bəni də qəhr edib bitiriyor.

Ə r t o ğ r u l. Pəki, səni niçin?

Y a v u z. Çünki Alagözünü sevirorum, həm də həyatım qadar sevirorum. Halbuki anası bütün ümidlərimi qırıyor, bütün düşüncələrimi alt-üst ediyor.

Ə r t o ğ r u l. Bana qalırsa Afət ilə Alagöz, ana ilə qız olmaqdan ziyadə iki həmsirəyi andırıyor. Daha doğrusu həmsirə də deyillər... Çünki aralarındakı fərq yaşca nə qadar küçüksə, sima və təbiətə bir o qadar böyükdür. Hər halda bu məsələdə anlaşılmaz bir nöqtə var.

Y a v u z (*sağ qapıya baqar, təbəssümlə*). Şimdilik bən çəkilyəm.

Ə r t o ğ r u l. Niçin, nə oldu?

Y a v u z. Çünki nişanlın gəliyor. Həm də nə qadar əzəmətli, nə qadar məğrur!..

Ə r t o ğ r u l (*baqar*). Altunsaçımı?.. Pəki, onun nişanlım olduğunu kimdən eşitdin?

Y a v u z. Səndən başqa hər kəsdən.

Ə r t o ğ r u l. Fəqət hənuz ortada rəsmi bir şey yox.

Y a v u z. Bu gün olmasa da, yarın olur (*Sol qapıdan çıxar*).

A l t u n s a ç (*gəlir*). Ərtoğrul! Şimdiyə qadar neredə idin?

Ə r t o ğ r u l. Bağçada səni arıyordum, bir kələbək kibi səni güllərə, çiçəklərə soruyordum.

A l t u n s a ç (*incə qəhqəhələrlə*). Xayı, sən bəni güllərə, çiçəklərə deyil, yalnız bitməz-tükənməz fəzalara, fəzalardakı yıldızlara sormalısın. Daha açıq söyləyimmimi?.. (*İstehzalı təbəssümlə*). Sən bəni fəzalara sığmayan qəlbində aramalı; dəhalar izləyən ruhunda bulmalısın.

Ə r t o ğ r u l. Altunsaç, bən sənin hər sözünü yuqarıdan enən xitablar kibi müəmmalı deyil, yalnız çocucuca təbəssümlər kibi sadə və mə'sumanə görmək istərim.

A l t u n s a ç (*yarım qəhqəhədən sonra sərt və qartalca bir baqişla*). Sənin əlbisə və qiyafətin kibi sadə, deyilmi?

Ə r t o ğ r u l. Altunsaç, ah, Altunsaç! Sən bana gülüyorsun, bənim qiyafətimlə əyləniyorsun.

A l t u n s a ç. Xayıf bən sana gülmək için deyil, yalnız gülməkdən zevq aldığım için gülüyorum.

Ə r t o ğ r u l. Fəqət sən bu gülüslərdən zevq alırkən, başqalarını zəhərliyorsun.

A l t u n s a ç (*şux qəhqəhələrlə*). Açıq söyləyimmi, əzizim, sən... çocucuqsun.

Ə r t o ğ r u l. Bu söz lətifə olsa belə bir həqiqətdir. Çünki çocucq olmasaydım, şu qiyafətlə sənin kibi bir əzəmət və ehtişam heykəlinə uymazdım.

A l t u n s a ç. Fəqət səndə, sənin alavlı gözlərinə, kəskin baqişlarında öylə bir əzəmət var ki, yalnız bən deyil, hər kəs o qüvvətə qarşı kiçilir, kiçilməyə məcbur olur.

Ə r t o ğ r u l. Ah, sənin kiçilməndə də bir böyüklük var.

A l t u n s a ç. Əvət, böyüklər kiçikləri böyük görmək istər, kiçiklər isə böyükləri kiçiltməklə təsəlli bulur.

Q a p l a n (*nəş'əli və yarımşərxoş bir halda sağ odadan çıxar*). Dram, ram, ram... dara... dara, ra, ram, ram... (*deyə əlindəki kamanın tellərini səsləndirir və Altunsaça təqdim edər*). Müsaidənizlə, şu sarı tellər çırpınaraq, inliyərək, sızlayaraq sizə yalvarıyor... Pənbə, lətif barmaqlarınızı öpmək istiyor.

A l t u n s a ç (*kamanı alıb bir tərəfə biraqır*). Bağışlarsınız, pək yorğunum.

Q a p l a n. İştə yorğunluğu çıxaran şeylərdən biri də musiqidir.

A l t u n s a ç. Fəqət o təsəlli çalanlar için deyil, dinləyənlər içindir.

Q a p l a n (*kamanı alaraq*). Aman, rica edərim.

A l t u n s a ç. Bir az sonra olmazmı?

Q a p l a n. Xayıf, bəkləməyə imkan yoq... Of, bən musiqiyə pərəstiş edərim. (*Altunsaçın barmaqlarını göstərir*). Hələ şu sehirlı barmaqların rəqsini seyrilə keçirdiyim dəmlər, ən xoş dəmlərdir. Xoş dəmlər isə bir an fevt edilməməlidir.

Bu sırada Yavuz da gəlir.

A l t u n s a ç. Fəqət sən də şərqi söyləmək şərtilə...

Q a p l a n (*sağ qapıya doğru yürür*). Pək gözəl, haydı, baqalım.

A l t u n s a ç. Xayır, bən qalabalıqdan xoşlanmam. Burası daha eyi deyilmi ya?

Ə r t o ğ r u l (*kinayəli təbəssümlə*). Bəncə bağça həpsindən şairanə və asudə bir yer. Həm də təbiət sizin musiqi və şərqlərinizi öpərək, siz də akasiya çiçəklərinin xəfif və gözəl qoqularını əmərsiniz.

A l t u n s a ç. Pək ə'la! (*Yavuzla Ərtoğrula*). Siz getmiyormusunuz?

Ə r t o ğ r u l. Xayır...

A l t u n s a ç. Bizi rədd ediyorsunuz, öyləmi?

Ə r t o ğ r u l. Buradan dinləriz, olmazmı?

Q a p l a n (*məmnun bir tevrilə*). Əvət, musiqi və şərqi uzaqdan daha xoş gəlir. (*Altunsaç ilə bərabər bağçaya gedərlər*).

Y a v u z (*Ərtoğrula*). Bana baq, sən Altunsaçla əyləniyorsun; fəqət bu xoş bir iş deyil, doğru gediş deyil və bu yolun sonu uçurumdur.

Ə r t o ğ r u l. Nə olursa-olsun, artıq usandım. Şu çocuqca nazlar, şu mə'nəsiz ədalar insani bıqdırıyor.

Y a v u z. İştə bu da aranızdakı sevginin böyüklük və kəskinliyinə bir əlamət!.. Sən pək qısqanc və sinirlisin; eyni zamanda pək soyuq-qanlı görünürsün, yaxud öylə görünmək istiyorsun. Halbuki çox sür-məz də bir gün quşu uçurmuş, avı qaçırmış olursun. Əvət, arslanların saymazlığı şikarı tilkilərə qapdırır.

Bu sırada kamanın səsi, Qaplanın şərqi ətrafa dalğınlıq saçır.

### Şərqi:

Dün sıtmalı ruhum anıyorkən səni, birdən  
Xülyalərə, sevdalərə daldım, gözəlim, bən;  
Pürnəş'ə könül aləmi-lahutə uçarkən  
Gördüm səni rö'yadə ipək tüllər içində...

Bir şe'ri-səmavi kibi ağışuma göldin,  
Gülbusələr ithaf ediyordun bana... Lakin  
Röya kibi naghah süzülüb cismi-lətifin  
Qeyb oldu bəyaz, pənbə qızılgüllər içində...



Y a v u z. Dinliyormusun?

Ə r t o ğ r u l. Əvət, dinliyorum.

Y a v u z (*istehzalı təbəssümlə*). İştə gülbusələr, ipəkli rō'yalər; xülyalər və sevdalərdən bəhs ediliyor.

Ə r t o ğ r u l (*sinirli*). Anlıyorum, əvət, anlıyorum.

Y a v u z. Yalnız anlamaq yetiştəməz, anlatmaq da lazım...

Ə r t o ğ r u l. Kimə anlatayım, kimə!? Qaplan sayğısız bir odun parçası, Altunsaç da məğrur bir qaraquş yavrusu...

Y a v u z. Pəki o halda?

Ə r t o ğ r u l (*son dərəcə sinirli*). Bırağ Allah eşqinə, yetişir...

Sükut... A l t u n s a ç l a Q a p l a n gəlir.

X a n d ə m i r (*çıqar, Altunsaça*). Nərdəsin, qızım? Hiç bu olurmu ya? Alagöz sana misafir gəlmiş, halbuki sən onu yalnız bıraqıyorsun.

A l t u n s a ç (*gülərək babasilə sağ odaya keçər*). Bəndə qüsür yoq. Babaciyim, bu xüsusda Qaplan pək qəbahətli...

Q a p l a n (*Yavuzla Ərtəğrula*). Yenə nə olmuş? Pək qəsvətli görünüyörsünüz.

Ə r t o ğ r u l (*sarsılmış bir halda*). Bana baq, sən nə yapıyorsun? Nə yapmaq istiyörsün?

Q a p l a n. Sözlərini anlayamıyorum.

Ə r t o ğ r u l (*acı təbəssümlə*). Burada anlaşılmaz bir şey yoq...

Q a p l a n. Nə demək istədiyini bilsəydim...

Ə r t o ğ r u l (*birdən-birə hiddətlə*). Ah, sən; pək sapqın, pək azğın bir hərəfsin, sən xain bir xırsızın, sən cani və qatilsin...

Q a p l a n. Xırsızımı, qatilimi? (*İstehzalı qəhqəhələrlə*). Qaliba çıldırıyorsun.

Ə r t o ğ r u l (*daha qızgın*). Əvət, xırsız, həm də xain bir xırsızın. Çünki bənim qayei-əməlimi, müqəddəs heykəlimi kirli əllərinlə qırıb parçalıyorsun, çünki Altunsaçın könlünü çalıyorsun. Əvət, sən qatil, həm də ən vəhşi bir qatilsin; çünki canavarca hərəkətlərinlə hər an qəlbimin birər parçasını gəmiriyörsün; beynimi yaqıb da köksümü didməyə çalışıyorsun.

Bu gurultuya içəridəkilər salona keçərlər.

Q a p l a n (*istehzalı təbəssümlə*). Bən yenə təkrar ediyörm, sən çıldırıyorsun. (*Cibindən revolverini çıxarır, gurultulu bir ahənglə*). İştə sana ən parlaq və kəskin bir cəvab!.. (*Nişan almaq istər*).

Y a v u z (*silahı əlindən alır*). Nə yapıyorsun?

Ə r t o ğ r u l. Bəni qorqutmaqımı? (*Qızgın və acı qəhqəhəylə*). Nə böyük cəsarət!

A l t u n s a ç. Nə var yenə, nə olmuş?

Ə r t o ğ r u l. Hiç, Altunsaç, hiç!..

A l t u n s a ç (*şux qəhqəhələrlə*). Fəqət bu nasıl hiç!..

Ə r t o ğ r u l. Ah, o öylə bir hiç ki, bənim bütün bənliyim, bütün səadət və dirliyim o hiçdən, o mövhum teldən asılıdır. İştə Qaplan o teli gəmiriyor, sən də qəhqəhələrlə seyr ediyorsun.

Q a p l a n (*heyrtlə*). Fahiş bir iftira, müdhiş bir iftira...

A l t u n s a ç. Ərtoğrul! Sən hər şeyi qüruni-vüstada yaşar kibi düşünüyorsun... Halbuki darülfünun gördün!

Ə r t o ğ r u l. Nə yapayım ki, bən darülfünundan yalnız bir qasırga kibi keçdim. Onun için qüruni-vüstada yaşar kibi düşünüyürüm. Hala əski qafa ilə düşünüyürüm, hənuz bir dürlü yeniləşmədim.

Ö z d ə m i r (*sərxoşca və istehzalı qəhqəhələrlə*). Fəqət bən... bən isə yeniləşdim; əski qafamla bərabər yeniləşdim; daha doğrusu bəni yeniləşdirdilər. Sevgili rəfiqəm, şu gözəl Afət bəni yeniləşdirdi. İştə onu da şu doktor, doktor Qaratay yeniləşdirmiş!.. (*Qəhqəhə*). Əvət, o yeniləşdirmiş...

Ə r t o ğ r u l. Sən abdalsın.

Ö z d ə m i r. Fəqət sən!.. Sən də... dələsin (*qəhqəhə*).

A f ə t. Özdəmir! Nə söylüyorsun?

İ l c a y. Oğlum, nə yapıyorsun?

X a n d ə m i r (*Özdəmirə işarətlə, yarım sərxoş*). Onda spirtə sərsəmliyi, (*Ərtoğrula*) sən də gənclik sərxoşluğu var. O söylədiyini bilməz, səndə bilmədiyini söylərsin. İştə Amerika şairlərindən məşhur Lev Tolstoy diyor ki: “Məhəbbət bir bəla şeydir, giriftar olmayan bilməz” (*hər kəsdə qəhqəhə*). Demək ki, Özdəmir Afətə, sən də Altunsaça o qadar vurulmuşsunuz ki, hər sözdən bir mə'na, hər hiçdən bir müəmma çıxarıyorsunuz.

Ö z d ə m i r (*istehzalı və laübalı qəhqəhələrlə*). Pək doğru, əfəndim, pək doğru!.. (*Qəhqəhə*). Əvət, Amerika şairi Lev Tolstoy!.. Maarif müdiri Xandəmir!? (*Qəhqəhə*).

İ l c a y (*Xandəmirə*). Aman, qardaşım, sən söylə, yoqsa bunlar qızıssa keyfimizə su qatarlar.

X a n d ə m i r. Hətta məhəbbət öylə bir alav ki, bir kərə insanın qəlbini sardımı öluncəyə qadar sızladıb durur... Fars tarixşünaslarından

Əbu Əli Sina diyor ki: “Bən hər, hər dərddə ilac buldum da, yalnız eşqə, məhəbbətə bir çarə bulamadım”.

Ö z d ə m i r (*kinayəli qəhqəhə ilə*). Əvət, eşq, məhəbbət... Fars tarixşünaslarından Əbu Əli Sina!.. Maarif müdiri Xandəmir!.. (*Qəhqəhə*).

A l a g ö z (*yarım səslə Afətə*). Bən gediyorum, annəciyim!

A f ə t. Niçin, yavrum?

A l a g ö z. Hiç kəndim də bilmiyorum.

A f ə t. Azacıq bəklə, bərabər gedəlim.

A l a g ö z. Xayı, bəkləməm.

A f ə t. Pək gözəl, sən get, bən də şimdiki gəlirim.

Alagöz məhzun adımlarla çıxar; Ərtoğrul da sinirli baqışlarla onu izləmək istər.

İ l c a y. Nəyəyə, oğlum?

Ə r t o ğ r u l. Dəlixonəyə.

İ l c a y. Nə demək, dəlixonə buradan eyimi?

Ə r t o ğ r u l (*İlcaya xüsusi*). Əlbəttə... kəndiləri bilməsə belə ordakıları hər kəs dəli tanıyır. Fəqət bunlar, bu zəncirsiz divanələr isə, nə kəndiləri kim olduğunu biliyorlar, nə də ətrafdakılar.

İ l c a y. Bir az daha bəklə, nə olur. (*Xandəmirə işarətlə*). Başın için dayın darılır.

Ə r t o ğ r u l (*sinirli*). Darılsa da gedəcəyim, darılmasa da... Bəndə kiraliq qulaq yox... Hər saçmayı dinliyəməm.

(*Salonu tərki edər*)

X a n d ə m i r. Yahu, bunlar nə oluyor? Həp birər-birər savuşub qaçıyorlar.

Ö z d ə m i r. Çünki bu məclisdəki zəvqi duyamıyorlar, bu söhbətlərdəki incəliyi anlıyamıyorlar... (*Müstəhzi qəhqəhə*). Alagöz bənim qaba hallarımdan ürküb qaçdı; Ərtoğrul da sənənin dərin fəlsəfələrindən (*Qəhqəhə*).

X a n d ə m i r. Ah, şu gənclər, şu dəliqanlılar həp böylə... həpsi xırçın və sinirli! Halbuki bu hallar bizim kibi tərbiyəli və münəvvər ailələrə əsla yaraşmaz.

İ l c a y. Çocuqluq, həp çocuqluq...

X a n d ə m i r (*qafasını oynataraq*). Nə isə, buyurun, keyfimizə baqalım.

Ö z d ə m i r. Bən buracıqda bir qədər şərab içmədikcə getməm.

X a n d ə m i r. Bu saət, söyləyim, gətirsinlər.

Ö z d ə m i r (*Afəti süzər, məmnun bir qəhqəhəylə*). Xayır, bən fəqət gözəl Afətin, sevgili Afətin əllərindən içmək istərim.

A f ə t. Pəki, qalq, gedəlim də, içəlim.

Ö z d ə m i r. Xayır, burada, yalnız buracıqda...

A l t u n s a ç. Bən gətirsəm olmazmı?

Ö z d ə m i r. Əsla! Sən yalnız Ərtoğrula içirməliydin (*Qəhqəhə*).

A l t u n s a ç. Əfsus ki, o, spirtolu içkiləri və içənləri görmək belə istəmiyor.

Ö z d ə m i r (*qəhqəhə*). İştə o da bir nev sofuluq, o da bir nev dəlilik. (Afətə) Haydı, gözəlim, bir qədər şərab...

A f ə t. Pəki, gətirəyim, sən inadından vaz keçmiyəcəksin.

(*Sağ odaya keçər*)

Ö z d ə m i r (*laübalı qəhqəhələrlə*). Dəmin söylədim ya, bən yeniləşdim; hər xüsusda yeniləşdim; fəqət iki şeydə deyil: biri əski şərab, biri də əski əhbab!.. (*Qəhqəhə*). Doktor Qaratay yenilərdənsə də, sübhəsiz bir gün o da əskiləşir, o da kəndi qiymətini bulur. (*Qəhqəhə*).

A f ə t (*bir qədər şərab gətirir*). Buyurun, əfəndim!

Ö z d ə m i r (*qalqıb qədəhi alır*). Nasıl! Əfəndimi?.. (*Qəhqəhə*). Halbuki bən sənəin ən aciz qullarından, ən dəyərsiz kölələrindən biriylim.

X a n d ə m i r. Baqalım, kimin şərəfinə içəcəm.

Ö z d ə m i r. Bən şu mümtaz qədəhi, yalnız qaranlıqlar və işıqların, yerlər və göylərin, bütün mühit və kainatın şərəfinə içiyorum. Çünki onlar, onların cümləsi, həmahəng olaraq (*Afəti göstərir*) şu fevqəladə, şu müstəsna vücudu bəsliyor. Əvət, həpsi şu gözəl və füsunkar Afətə qarşı əyiliyor. Hər kəs onu sevir və alqışlıyor (*İçər, məclis-dəkilər əl çalar*).

X a n d ə m i r. Yaşasın gözəllik! Var olsun Afət...

Ö z d ə m i r (*məmnun bir tevr ilə Afətə*). Ah, bu şərab əvvəlkilərə hiç bənzəmiyor, iştə sənəin əlini öpər-öpməz datı dəyişiyor, o da başlaşıyor, o da gözəlləşiyor (hər kəs sağ odaya keçər).

A f ə t (*ən arqada qalan doktora*). Sən get, daha durma!

D o k t o r. Niçin?

A f ə t. Çünki zəhri içirdim (*Misafirləri izlər*).

D o k t o r (*təlaş ilə*). Ah, niçin əcələ etdin... (*Saatına baqar*).

X a n d ə m i r (*geri dönər*). Niçin gəlmiyorsun?  
D o k t o r (*onun əlini sıqayır*). Müsəidənizlə, getmək istiyorum.  
X a n d ə m i r. Gəl, canım, şaşdırdınmı?  
D o k t o r. Pək mühüm işim var.  
Ö z d ə m i r (*içəridən*). Doktor!.. Doktor Qaratay!..  
X a n d ə m i r. Baq, işlə səni arıyorlar.  
D o k t o r. Xayı, əfəndim, getməliyim.  
Ö z d ə m i r (*əлиндə konyak dolu büyücek bir qədəh gəlir*). Doktor!  
Doktor Qaratay!.. İşlə bu da sənın şərəfinə..  
D o k t o r. Aman, nə yapıyorsun? Hiç bu qədəhlə konyak içilirmi?  
(*mane olmaq istər*).  
Ö z d ə m i r (*zəif və acı qəhqəhə ilə*). İçilir, əvət, içilir... var ol!  
(*içər və qədəhi bir tərəfə ataraq*). Ah!.. (*deyə düşüverir*).  
X a n d ə m i r (*içəriyə*). Limon gətirin, limon!..  
D o k t o r (*köksünü dinlər*). Hiç bir şey lazım deyil, artıq keçmiş.  
İştə qəlb xəstəliyi zavallıyı bitirdi..  
A f ə t (*əлиндə bir parça limon gəlir*). Nə oldu? Bayıldımı?  
D o k t o r. Əvət, bayıldı, fəqət bir daha ayılmamaq üzrə bayıldı.

Sükut...

### **Pərdə**

## **İKİNCİ PƏRDƏ**

Ərtoğrulun evi. Havuzlu, ağaclı, çiçəkli bir bağca... İlk baharın son günləri, gündüz.

İ l c a y (*balkona çıxar, çiçəkləri sulamaqda olan xidmətçiyə*). Bana baq, Ərtoğrul nerədə?

X i d m ə t ç i. Şimdi bağçaya doğru getdi.

İ l c a y. Soyuq alır da yenə xəstələnir; haydı, qoş da kəndisini çağır.

X i d m ə t ç i. Pəki, baş üstə...

Gedər, bu sırada Y a v u z gəlir.

İ l c a y. Söyləsin ki, Yavuz da gəlmiş, onu bəklıyor.

Y a v u z. Kimi çağırıyor, Ərtoğrulumu?

İ l c a y. Əvət.

Y a v u z (*İlcay ilə əl verir və havuz kənarındakı səraya oturur*).  
Görünüyor ki, bu gün əhvalı daha eyi...

İ l c a y. Xayıf, bil'əkis daha qorqunc, daha bərbad...

Y a v u z. Niçin böylə söylüyorsunuz?

İ l c a y. Niçinmi, şimdiki gəlir də görürsünüz. Kaş ki, Xandəmirin evinə, o mənhus ziyafətə getmiyəydik. Kaş ki, o uğursuz gecəyi görməyəydik. İştə tam bir aydır ki, onun bəlasını çəkiyoruz. Hələ Altunsaçın hərəkətini, Özdəmirin fəlakətini, mümkün deyil, bir türlü unutamıyor. Ah, bə'zən də unutuyor, hər şeyi unutuyor, hətta kəndisini də unutuyor.

Y a v u z (*yerindən qalqar*). Dur, doktor Qaratayı gətirəlim, baxalım, nə diyor.

İ l c a y. Şimdiki xəbər göndərdim, qardaşım ilə bərabər gələcək, lakin o gecədən bəri nə Özdəmiri unutuyor, nə də Xandəmir ilə Qaratayı görməyə gözü var. Hətta Özdəmirin ölməsini də Qarataydan görüyor.

Y a v u z. Pəki, Qaratay nə yapsın?

İ l c a y. Nə biləyim, görünüyor ki, o xüsusda bir şey biliyor.

Y a v u z. Xayıf, doktor öylə adam deyil... Yalnız Ərtöğrül bir az xəyalpərəst... boş yerə özünü üzüyor.

Ərtöğrül arqa tərəfdən gəlir.

İ l c a y. Ah, bir danəcik oğuldur, o da kəndi səhhətinin, kəndi həyatının düşmanı...

Y a v u z. Hiç məraq etməyin, həpsi keçər gedər.

İ l c a y. Ah, qorquyorum, pək qorquyorum.

Ə r t o ğ r u l (*sinirli qəhqəhələr ilə*). Qorqma, annəciyim, hiç qorqma!.. Çünki həyatda qorqulacaq bir şey yox... İnsanları qurtaracaq bir qüvvət varsa, o da cəsəət, yalnız bir cəsəətdir. Bən yaşamaq için titrəyənləri daima Əzrail qucağında gördüm; ufaq bir qıvılcımdan ürkənləri daima yanğın ocağında buldum.

İ l c a y. Lakin düşünməli, yavrum, böylə sərin havada sadə bir gömləklə bağçaya çıxılırmı? (*Evə gedər*).

Y a v u z. Bəncə bu hal, çocuqluq və dəlilikdir.

Ə r t o ğ r u l. Əvət, çocuqluq və dəlilik!.. (*Qəhqəhə*). Çocuqluq və dəlilik! İştə xatırlıyorum, bu sözlər bir ay əvvəl də qulaqlarımı tırmalamışdı... O gecə, əvət o gecə Altunsaç da bana çocuq diyordu; Özdəmir də dəli deyə gülüyordu.

İ l c a y (*əлиндə bir qalpaqla bir atqı “plaş” gəlir və hər ikisini Ərtoğrula verir*). Al, quzum, hava pək sərin... Təkrar soyuq alırsın.

Ə r t o ğ r u l (*atqıyı alır, yarı bürünür, qalpağı sıra üzərinə atar*). Bilməm, şu bahardan, şu lətif ruzigardan niçin bu qadar qorquyorsun? Ağacları, çiçəkləri süslüyən, quşları, kələbəkləri bəsləyən bahr yalnız insanamı, yalnız banamı düşman kəsəcək!? Halbuki bənim vücudum bir çiçəkdən daha qaba, bir kələbəkdən daha qalıdır.

Y a v u z (*rəqsən və məğrur adımlarla gəlməkdə olan Altunsaçı Ərtoğrula göstərir. Yarım qəhqəhə ilə*). İştə çiçəkdən bəhs etdin də qarşımıza çıxdı.

Ə r t o ğ r u l (*mə'nalı bir baqışla baqar*). Əvət, həm də öylə bir çiçək ki, yürüyormu, qoşuyormu? Oynuyormu, uçuyormu? İnsan bir türlü fərq edəmiyor.

A l t u n s a ç (*sux bir təbəssümlə*). Gün aydın, əfəndilər (*Təmənna edər*).

İ l c a y. Xoş gəldin, qızım səfa gəldin (*Öpüşürlər*).

A l t u n s a ç (*Ərtoğrula*). Nasılsın, baqalım, nə yapıyorsun?

Ə r t o ğ r u l (*istehzalı təbəssümlə*). Qüruni-vüstada yaşıyorum. (*Qəhqəhə*). Əvət, qüruni-vüstada yaşıyorum.

A l t u n s a ç. Hala unutmadınmı? Unutmadınmı ya?

Ə r t o ğ r u l. Bən çox vaqt kəndimi unutuyorum, fəqət bu sözü unutamıyorum. (*Acı qəhqəhə*). Çünki səni unutamıyorum.

A l t u n s a ç. Təşəkkür edərim, görünüyür ki, qavğadan pək zevq alıyorsun.

Ə r t o ğ r u l. Zatən bütün həyat qavğadan ibarət deyilmə, ya?

Y a v u z (*yerindən qalqar, kinayəli bir ahənglə İlcaya*). Bunları kəndi halına biraqsaq, daha eyi olmazmı?

İ l c a y. Haydı, gəl, biz birər qəhvə içəlim, savaşıb barışdıqdan sonra onlar da gəlirlər.

Hər ikisi içeri girər.

A l t u n s a ç (*sux bir təbəssümlə*). Pək tuhaf deyilmə, ya! Yenə əski hal, yenə əski xırçınlıq...

Ə r t o ğ r u l. Nə yapalım, çox uğraşdım, bir türlü yeniləşmədim. Əvət, yenə əski çocuqluq, yenə əski dəlilik...

A l t u n s a ç (*pək ciddi*). Xayır, sən bana gülüyorsun, bənimlə əyləniyorsun.

Ə r t o ğ r u l. İştə bu da yeni bir iftira, yeni bir təhqir...  
A l t u n s a ç (*sarsılmış bir halda*). Ah, niçin insaf etmiyorsun?  
Ə r t o ğ r u l. İnsafmı? (*Qəhqəhə*). Zətən insaf və mərhəmət İsa ilə bərabər göyə çəkildi.

A l t u n s a ç. Ah, yenə gülüyorsun.  
Ə r t o ğ r u l. Fəqət bu qəhqəhələr acı fəryadlardan başqa bir şey deyil.

A l t u n s a ç. Xayır, sən pək haqsız və pək məğrursun.  
Ə r t o ğ r u l. Kim bilir, bəlkə bən bir aynayım ki, öz bənliyini bəndə görüyorsun. Bən əvvəl nə idimsə, şimdİ də oyum, hər nasılsa dəyişmədim, dəyişəmiyorum; fəqət sən bil'əkis, gündən-günə dəyişiyor və gözəlləşiyorsun. Hər halında bir yenilik, hər hərəkətində bir böyüklük görünüyor (*Acı qəhqəhə*). Əvət, sən bir gülsün ki, zəhərli dikənlərin könlümü parçalıyor; sən bir pərisin ki, atəşli tırnaqların beynimi gəmiriyor.

A l t u n s a ç (*sinirli və darğın*). Ah, sən bir cəlladsın, bir Əzrailsin.  
Ə r t o ğ r u l (*müstəhzi*). Halbuki Əzrail də bir mələkdir. Fəqət bən bir mələyin Əzrail olmasını arzu etməm...

A l t u n s a ç (*getmək istər*). Əvət, haqlısın...  
Ə r t o ğ r u l. Nəyəyə?  
A l t u n s a ç. Gəldiyim yerə.  
Ə r t o ğ r u l (*onun əlini yaqalar*). Xayır, getmə! Əgər bəndən uzaqlaşmaq istiyorsun daha yaqın gəl; çünki yangından qurtulmaq için tək bir çarə var; o da yalnız alova soqulmaqdır.

İlcay ilə Yavuz balkona çıxarlar.

İ l c a y. Nərdə qaldınız?  
Y a v u z. Sizi bəkliyoruz.  
Ə r t o ğ r u l. Gəliyoruz.  
İ l c a y. Nə oldu? Barışa bildinizmi, qavuşa bildinizmi?  
A l t u n s a ç (*istəhzalı təbəssümlə*). Əvət, barışdıq, fəqət atəşlə pambığın barışması kibi...  
Ə r t o ğ r u l. Əvət, qavuşduq, fəqət küreyi-əzrlə püsküllü yıldızın qavuşması kibi...  
İ l c a y (*Altunsaçın əlindən tutar*). Gəl, baqalım, niçin bizdən qaçıyorsun?



A l t u n s a ç (*Ərtoğrula baqar, acı təbəssümlə*). Bən qaçmıyorum, qaçırlar (İçəri girərlər).

Y a v u z (*Ərtoğrula*). Bana baq. Altunsaç bir gövərçindir, əfsus ki, onu uçurmaq istiyorsun.

Ə r t o ğ r u l. Məraq etmə, uçurmam.

Y a v u z. Düşün ki, o bir afətdir, halbuki atəşlə lətifə edilməz.

Ə r t o ğ r u l (*müstəhzi qəhqəhə ilə*). Görünür ki, Qaplandan ehtiyat ediyorsun.

Y a v u z. Xayı, o sərsəmdir, əlindən bir iş gəlməz; fəqət doktor Qaratay, sənə o yeni rəqibin daha qorqunc və daha təhlükəlidir.

Ə r t o ğ r u l. Demək şimdi Afəti bırağıb da Altunsaçımı izliyor.

Y a v u z. Həm də nasıl izləmək! Bir an belə kölgəsindən ayrıldığı yox. Babası Xandəmir isə doktora qarşı pək lütfkar... Çünki o da kəndisi kibi macərəcu, olduqca sərvət və şöhrət düşkünü...

A l a g ö z qara geyinmiş olduğu halda əlində iki kitab gəlir.

Ə r t o ğ r u l. Buyursunlar, əfəndim (*Əl verdikdən sonra*). Eyi ki, bizi də xatırlaya bildiniz.

A l a g ö z. İnanız ki, hiç vaxtım yox, yalnız xəstə olduğunuzu eşitdim də onunçin gəldim.

Ə r t o ğ r u l. Təşəkkür edərim.

Y a v u z. Lakin nədənsə əsla evinizdə bulunmuyorsunuz.

Ə r t o ğ r u l. Əvət, bana da xidmətçi öylə söylədi.

A l a g ö z. Çünki hər gün xəstəxanəyə gediyorum da...

Ə r t o ğ r u l. Niçin? Xəstəmisiniz?

A l a g ö z. Xayı, yaralı əskərlərə baqıyorum.

Ə r t o ğ r u l. Hənkə xəstəxanədə?

A l a g ö z. “Turan” cadəsində, “İbn Sina” xəstəxanəsində...

Ə r t o ğ r u l (*mə'nalı və məhzun*). Əvət, pək gözəl...

Y a v u z. Bu kitablar nə?

A l a g ö z. Romandır, Ərtoğrudan aldım.

Ə r t o ğ r u l. Nasıl, mütaliə buyuruldumu?

A l a g ö z (*məhcub və mütəbəssim*). Əvət, təşəkkür edərim, sanki hər ikisi bənim ruhumu, bənim həyatımı təsvir edən birer aynadır. Görünüyor ki, bunları seçib verdikdə hər şeydən əvvəl bəni düşünmüşünüz.

Ə r t o ğ r u l. Təbii deyilmi ya...

Y a v u z (*mütəbəssim*). Zətən ruhşünaslıq da bir nev peyğəmbərlikdir.

Ə r t o ğ r u l. Daha doğrusu, peyğəmbərlik də bir nev ruhşünaslıqdır. Pəki, bu kitabların məalı nədir?

A l a g ö z. Nurani bir təsəlli: səadət məhəbbətdir.

Ə r t o ğ r u l. Təbii, məhəbbət səadətdir.

A l a g ö z (*məhzun bir təbəssümlə*). Demək ki, bən məs'ud olamam.

Y a v u z. Niçin?

A l a g ö z. Çünki sevəmiyorum.

Y a v u z. Xayı, bil'əkis, səadət sizi daima izliyor, bir kölgə kibi peşinizdən ayrılmıyor; lakin bir mane, qorqunc bir kabus sizi mə'yus ediyor.

A l a g ö z (*azacıq sinirli*). Açıq söyləyin, anlamıyorum.

Y a v u z. Düşünsəniz, anlarsınız... Fəqət anlamasanız daha məs'ud olursunuz.

A l a g ö z (*sarsılmış bir halda ətrafı*). Ah, nələr eşidiyorum! Bu müəmmalı sözlər bir oq kibi qəlbimi parçalıyor.

Ə r t o ğ r u l. Aman, rica edərim, şu sərsəmə qulaq verməyin, Altunsaç da burada. Buyurun, bir qadar görüşüb qonuşursunuz.

A l a g ö z məhzun və düşüncəli adımlarla içəri girər.

Y a v u z (*tatsız qəhqəhə ilə*). Bən Alagözünü bunca sinirli bilməzdim.

Ə r t o ğ r u l (*darğın*). Sən bir odunsun, həm də yonulmamış meşə odunusun.

Y a v u z. Hiç darılma, girər, üzr istərim.

Ə r t o ğ r u l. Üzrün qəbahətindən daha betər...

Y a v u z (*yarım qəhqəhə ilə*). Bilirmisin nə var, bən bu qıza məftunum. Fəqət sana qarşı o qadar lütfkar göründü ki, sinirlərimə toqundu.

Ə r t o ğ r u l. Pəki, oqu atıb yayı gizlətməkdə nə mə'na var? Söylə, baqalım. O hanki mane, o nasıl kabus imiş?

Y a v u z. Kabus iştə onun annəsi... O, bu şəhərdə durduqca Alagöz məs'ud olamaz.

Ə r t o ğ r u l. Haydı, gəl baqalım, sən daima saçma söyləməkdən zevq alırsın. (*Təbdil tevr ilə*). Lakin sana bir ricam var; saqın, bir daha gönlünə toqunmayasan.

Y a v u z. Pəki, sənin xatirin için dilsiz və sağır olarum.

İçəri girirlər, bu sırada Afət ilə Qaplan gəlir. Afətin şıq və siyah əsvabı, mükəmməl tualeti, sərbəst tevr və hərəkəti kəndini daha şux, daha füsunkar göstərir.

Q a p l a n. Bən geri dönmək istiyorum, təbii qüsura baqmazsınız.

A f ə t. Niçin? Ərtoğrulu görmiyəcəkmisin?

Q a p l a n. Xayır, onu sevindirməkdən ziyadə gücəndirmiş olarum.

A f ə t. Pəki, o halda buraya qadar niçin gəldin?

Q a p l a n. Orasını kəndim də bilməm. (*Onu məczub bir baqişla süzərək*). Müsəidənizlə... (*Əlini öpər*).

Ayrıldığı sırada Q a r a t a y gəlir.

D o k t o r (*istehzal təbəssümlə uzaqlaşan Qaplanı göstərir*). Yeni eşqinizi təbrik edərim.

A f ə t (*eyni tərzdə*). Əskik olmayın.

D o k t o r. Fəqət, gönül bir olduğu kibi, məhəbbət də bir olmalıdır.

A f ə t (*müstəhzi*). Sizdə olduğu kibi deyilmi? (*Sinirli*). Ah! İnsafsız, mərhəmətsiz!.. Sən bəni atıb da Altunsaça uyarsın, saətlərcə peşindən ayrılmazsın, məhtablı gecələrdə əcnəbi kokotlarla qayıq gəzintisi yaparsın, həpsi keçər, gedər. Fəqət bən... bən isə yalnız əlimi öpdürməklə böyük bir günah işləmiş olurum, öyləmi?..

D o k t o r. Çünki sən qadınısın, anlıyormusun?

A f ə t (*müstəhzi qəhqəhələrdən sonra, ciddi*). Ah, zavallı qadınlar!.. Bütün mühit və qanunlar onlara düşman, bütün din və adətlər düşman; bütün təbiət və kainat düşman!.. Çünki zəifdirilər, onunçin də haqsızdırlar. Fəqət erkəklər həp mə'sum! Bütün sapqınlıqlarilə mə'sum, bütün azğınlıqlarilə mə'sumdurlar... Çünki bütün qanunları yapan onlar!.. Onunçin də haqsız deyillər... Haqsız olsalar belə haqlı görünürlər.

D o k t o r. Afət! Sən erkəkləri deyil, yalnız bəni təhqir ediyorsun.

A f ə t (*son dərəcə qızgın*). Sus, artıq çıldırıyorum. Ah, sən təhqirə belə layiq deyilsin. Sən, sönük bir arzun için bəni qatil etdin, kəndi əlimlə qocamı zəhərlətdin; əməyilə bəsləndiyim bir biçərəyi məhv etdin. Ah, şimdi isə...

D o k t o r (*tələş ilə*). Aman, rica edərim, sus!

A f ə t (*acı bir təbəssümlə*). Heyhat! Bən sussam da həqiqət susmaz. (*İçəri girər, Xandəmir gəlir*).

X a n d ə m i r. Niçin içəri girmiyorsun? Ərtoğrulu görə bildinmi?

D o k t o r. Xayır, bən də şimdi gəldim.

Ə r t o ğ r u l sərv ağaclarının arasında görünür, onları dinlər.

X a n d ə m i r. Yahu, iki günün biri, xəstəlik, dəlilik!.. Bu çocuq başımıza bir bəla kəsildi. Zavallı Altunsaç!.. Ortada rəsmi bir şey yoqsa da, yenə hər kəs bu ikisini nişanlı biliyor. Ah, qızımı, qızımın istiqbalını məhv etdim.

D o k t o r. Əvət, Altunsaç bir elmasıdır. Siz onu qeyb etmiş kibi-siniz, fəqət bən o elması təkrar özünüzdə iadə edərsəm, mükafat olaraq nə verirsiniz?

X a n d ə m i r (*tə'kidlə*). Nə istərsən, hər nə istərsən...

D o k t o r. Əgər istəyəcəyim məzkur elmas kəndisi olursa?..

X a n d ə m i r (*bir qadar sükutdan sonra*). Lakin Altunsaçın könlünü almaq şərtilə...

D o k t o r. İştə o bənim vəzifəm... (*Ətrafa*). Özdəmiri zəhərlət-diyim kibi, Ərtöğrula da bir çarə düşünürəm.

Ə r t o ğ r u l (*ətrafa*). Ah, insan qılıqlı canavarlar!

İ l c a y (*təlaş ilə çıxar*). Siz buradamısınız? Ərtöğrul nə oldu, nerəyə getdi?

X a n d ə m i r. Biz yeni gəldik, bir şeydən xəbərimiz yoq.

İ l c a y. Ah, şimdi yenə əhvalı qarışdı. Sinirlənib də dışarı fırladı.

D o k t o r. Hər halda onu yalnız bıraqmamalı, bir gün öncə bu şəhərdən uzaqlaşdırmalı, təbdili-hava için ətraf köylərə göndərməli.

İ l c a y. Aman, doktor, bir çarə?

D o k t o r. Artıq başqa çarə yoq, onun yalnız vücudu deyil, beyni də xəstələnmiş... Diqqət edilməzsə azacıq sonra dəli olur.

Ə r t o ğ r u l. Dəlimi?.. (*Qəhqəhə*). Pəki, dəlinin nəyi dəli olacaq!..

İ l c a y (*niyazkar*). Ərtöğrul!..

Ə r t o ğ r u l. Rica edərim, sən sus!

X a n d ə m i r (*yaltaqca təbəssümlə*). Doktor səni sevdiyi için öylə söylüyor.

D o k t o r. Əvət, yalnız səni, sənin səhhətini düşünüyürüz.

Ə r t o ğ r u l (*sinirli və qızğın*). Ah, tilkilər, çaqqallar!..

Bu sırada Altunsaç da çıxar.

İ l c a y. Aman, nə söylüyorsun, düşün ki, onlar misafir... halbuki misafirə ehtiram lazım...

Ə r t o ğ r u l. Xayı, onlar bu evə misafir kibi deyil, bənim məhvimi arzu edən iki cəllad kibi gəlmişlər.

İ l c a y. Üzr istə, oğlum, ah, hər ikisindən üzr istə!..

Ə r t o ğ r u l. Əfv edərsin, doktor, bən sana tilki dedim, halbuki sən insanları boğazlıyan diplomalı bir makinasın; canlı, fəqət duy-ğusuz bir sallaqxanə makinasısın. (*Xandəmirə*) Sana da çaqqal dedim, möhtərəm dayı! Halbuki sən də maarif süpürgəsisin, əqli topuğunda bir qazsın, qaz... Anladınmı? (*Acı və sərsəmcə qəhqəhələr...*).

A l t u n s a ç (*sinirli*). Fəqət bu nəzakətlə sən nə olursun, sən!?

Ə r t o ğ r u l (*qəhqəhə*). Bən də düşkün bir mühidə çırpınan bir zavallı!.. Sönük varlıqları yaqmaq istəyən bir qıvılcım... Pəncə-tırnaqlarla qəlbi gəmirilən bir bədbaxt, bir biçarə... Mə'nasız saylar ətrafında dolaşan bir sıfır, bir hiç...

X a n d ə m i r (*Doktora*). Görünür ki, söylədiklərimizi eşitmiş. (*Ərtoğrul*). Ərtoğrul! Bir düşün ki, nə bütün qırıyorsun.

Ə r t o ğ r u l. Bütprəstliyi çəqdan bıraqdım. Onunçün də büt qırmaqdan pək zevq alıyorum.

A l t u n s a ç. Ah, sən getdikcə, çıldırıyorsun.

Ə r t o ğ r u l. Əvət, çıldırıyorum, dəmin doktor da söylə söylədi. Deyilmi, əfəndim!.. (*Doktora baqıb acı qəhqəhələrlə gülər*).

A l t u n s a ç. Rica edərim, bizi yalnız bıraq!

Ə r t o ğ r u l (*istehzalı təbəssümlə*). Xayı, rica ilə getmə.

A l t u n s a ç (*qızgın*). O halda əmr ediyorum.

Ə r t o ğ r u l (*istehzalı qəhqəhə ilə*). Madam ki, əmr ediyorsun gə-dərim (*Qəhqəhə*). Çünki sən, qürur və əzəmət sultanısın. Çünki sənin əmrinə qarşı əyilməmək haqsızlıqdır. Çünki sənin hər sözün şimşək-dən parlaq, qılıcdan kəskindir. (*İki-üç adım bağçaya doğru yürür, təkrar dönər*). Baq, işte gediyorum... (*Acı və istehzalı qəhqəhələrlə çəkilir*).

## Pərdə

### ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Bir yıl sonra dəniz kənarında, bağçada bir xiyaban... Xiyaban ilə dəniz arasında ortası açıq, otlar sarmaşıqlarla örtülü bir çardağ... Xiyaban və çardağ içində sağda, solda sıralar... Qürubə qarşı... mayıs...

Pərdə açıldıqda yanq və yaralı bir səslə aşağıdakı türkü eşidilir:

Bən aşıqım, bəlalar var başımda,  
Durmuş qorqunc uçurumlar qarşımda.  
Yaralandım, vuruldum gənc yaşımda,  
Sağalmaz yarası coşqun gönlümün.

Cihan cənnət olsa, insanlar mələk,  
Dağlar inci saçsa, dənizlər çiçək,  
Güldürsə həp ağlar gözləri fələk,  
Sağalmaz yarası məhzun gönlümün.

Bu sırada Ə r t o ğ r u l Y a v u z l a bərabər gəlir. O, şimdi büsbütün dəyişmiş.  
Sağlam və gülbüzdür.

Y a v u z. Baqsana!.. Şu türkü sanki sənin halını təsvir ediyor.  
Ə r t o ğ r u l. Söylənmə, baq nə diyor.

(*Türkü davam edər*)

Sərxoşum, keçmədim meyxanələrdən,  
Aqılım, dərş aldım divanələrdən,  
Dün gecə öyrəndim pərvanələrdən:  
Sağalmaz yarası məcnun gönlümün.

Yer yüzünü sarsa dilbər mələklər,  
Bənim gözüm yalnız birini bəklər,  
Əflatunlar gəlsə boşdur əməklər,  
Sağalmaz yarası vurğun gönlümün.

Y a v u z. Əvət, sanki tamamilə sənin qəlbini oquyor; sanki Altun-  
saçın ayrılığında çəkdiyən qayğıları tərənnüm ediyor.

Ə r t o ğ r u l (*istehzalı qəhqəhə ilə*). Gerçəkdən yanılmıyorsun;  
çünki əriyib bitdiyimdən bəlli...

Y a v u z. Demək, Altunsaçı daha sevmiyorsun, öyləmi?

Ə r t o ğ r u l. Yalnız onu sevmək deyil, hətta məhəbbət sözüünə  
belə güləcəyim gəlir. Şimdi bənim sevəcəyim bir qız bulunursa, o da  
mütləq insanlardan qaçmalı və kimsəyi sevməməlidir.

Y a v u z. Bu halda Alagözün gönlünü qazanmalısın, çünki o da  
tamamilə bu fikirdədir.

Ə r t o ğ r u l. Nə isə...

Y a v u z. Fəqət Altunsaç!? Ondaqı qürur və əzəmət bulunur şeymi?  
Ə r t o ğ r u l. Rica edərim, Altunsaçı biraq, daha ondan bəhs etmə.

Y a v u z. Zətən bu gündən sonra lüzumu da yoq... Çünki doktora nişanlandı, hər iş bitdi, getdi.

Ə r t o ğ r u l. Nasıl, doktor Qaratayamı?

Y a v u z. Əvət, bir ay sonra düğün yapılacaqmış...

Ə r t o ğ r u l. Tamam, iştə bu xəbərdən pək məmnun oldum. Qəl-bimdə ona aid bir kölgə, bir duyğu, sönük bir xatirə vardısa, o da şimdiki silinmiş oldu. (*Sükut...*). Əcəba doktorun məşuqəsi nə oldu? Afət, o gözəl Afət nə yapıyor?

Y a v u z. Nə yapacaq; şəhərin bütün gəncləri, ən gözəl dəliqanlıları kəndisi için çıldırıyor. Yalnız erkəklər deyil, qadınlarda ondaqı gözəlliyə heyran, hətta, əvət, hətta kəndisi belə kəndi hüsnünə, kəndi gözlərinə, kəndi dodaqlarına məftundur. Tualet yaparkən, dəfələrlə aynadaqı rəsmi ni öpdüyünü görmüşlər... Əvət, o, daima məğrur və bəxtiyardır. (*Məhzun bir sükutdan sonra*). Bən yalnız bəxti dönmüşləri, talesizləri düşünüyorum; bən yalnız Alagözə, o mə'sum qızıcığaza acıyorum. Çünki o, hənz açılmadan solmuş pənbə gülü andırıyor.

Ə r t o ğ r u l. Sən onu bihudə gülə bənzətiyorsun... Bəncə Alagöz boynu bükük bir mənəksə, Afət bəyaz bir zanbaq, Altunsaç isə dikənli bir güldür. Əvət, bir gül!..

Y a v u z (*ətrafa bəqaraq*). İştə ana ilə qız gəliyorlar.

Ə r t o ğ r u l. Bana qalırsa onlara ana ilə qız deyil, Afət ilə Alagöz demək daha doğrudur.

Y a v u z. Pək tuhaf, bu gün nədənsə bərabər gəziyorlar, halbuki Alagöz daima təklikdən xoşlanır və əlindən gəldiyi qadar Afətdən qaçar.

Ə r t o ğ r u l. Çünki onun bir atəş olduğunu bilir. Yanmayım deyər çəkinir.

Y a v u z. Əvət, bir atəş, həm də qorqunc və sevimli bir atəş!..

Gedərlər, A l a g ö z ilə A f ə t gəlir.

A f ə t (*şux qəhqəhələrlə*). Demək sən kimsəyi sevmiyorsun, öyləmi? Doğrusu, pək xariqülədə bir təbiət!.. (*Təbdili-tevr ilə*). Görünüyor ki, sən təbiətə qarşı qoymaq istiyorsun. Halbuki dünyadaqı otları, çiçəkləri, quşları, kələbəkleri, insanları və heyvanları həp birər-

birer gözdən keçirsə, sevgidən məhrum hiç bir məxluqə, hiç bir zihəyatə rast gəlməzsən. Hətta günəşlər, aylar və yıldızlar arasında belə sıqı bir rabitə var, sarsılmaz bir cazibə qanunu var.

A l a g ö z. Təbii hər kəsdə olduğu kimi, bəndə də gönül var. Bəndə də duyğu var. Fəqət nə çarə ki, şimdilik sevəmiyorum, seviləmiyorum. Şübhə yoq ki, sevsəm seviləcəyimə də əminim; əfsus ki, nə sevmək istiyorum nə də sevlmək; çünki nə bu mümkündür, nə o...

A f ə t. Niçin, Alagöz, niçin?.. (*Sıraya oturur*).

A l a g ö z (*sarsılmış bir halda*). Çünki... qorqunc bir kabus ümidlərimi boğuyor, çünki... bədbaxtım (*sükut*).

A f ə t. Xayır, sən bəxtiyarsın və bəxtiyar olacaqsın. Çünki gözəlsin, mə'sumsun; hər kəs sevir, hər kəs pərəstiş ediyor. Fəqət sən hər kəsi sevməməli... hər dəliqanlıya gönül verməməlisin. Bildiklərimdən yalnız iki gənc səni məs'ud edə bilir; onlardan biri: Ərtoğrul, biri də Oqtaydır.

A l a g ö z (*şaşqın bir halda yerindən qalqır*). Hankı Oqtay?

A f ə t. Sənin xəstəxanə arqadaşın, gənc operator.

A l a g ö z. Sən onu nerdən tanıyorsun?

A f ə t (*yarım qəhqəhə ilə*). Bənim gözlərim pək uzaq görür, qəlbim ən gizli məhəbbətləri duyar; sana aid nə varsa həpsini anlar, həpsini bilirəm; hətta rə'yadə belə səndən ayrılmam. Gecə-gündüz sənin gələcəyini, sənin səadətini düşünürəm.

A l a g ö z (*göküs keçirər*). Heyhat! Keçmişim qaranlıq bir gecə, gələcəyim də aldadıcı bir sərabdır.

A f ə t (*qalqar, mütəəssir*). Ah, sən daima qorqunc xəyallar, gülünc iztirablar içində çırpınıb duruyorsun... Baq, işte Oqtay da gəliyor... Sən onunla bir qadar qonuşub gəzərsən, bən də tək başıma dəniz qurubunu tamaşayə dalarım. (*Uzaqlaşır, Oqtay gəlir*).

O q t a y (*əl verir*). Qüsürə baqma, Alagöz, səni çox bəklətdim, deyilmi?

A l a g ö z. Zərər yoq.

O q t a y. Şu qadın kim?

A l a g ö z. Ona Afət derlər.

O q t a y. Niçin ayrıldınız, manemi oldum?

A l a g ö z. Xayır.

O q t a y. Kimlərdəndir əcəba?



A l a g ö z (*qızarmış və sarsılmış bir halda*). Sonra anlatırım, hələ gəl, bir qürub levhəsini seyr edəlim. (*Dənizə baqar, məczub bir halda*). Aman, ya Rəbbi, nə qadar gözəl!.. Günəşin böylə dilbər qızılığını, rəngarəng buludlar arasında batışını hiç xatırlayamıyorum.

O q t a y. Gerçəkdən batı tərəfi bir cənnət bağçası... Günəş isə utandığından qızarıb çiçəklər içinə gömülən bir köylü qıza bənziyor. (*Digər tərəfə baqaraq*). Hələ şu qarşıya baq! Yeni çıqmaqda olan şu solğun aya, şu vərəmli çöhrəyə baq!.. Sanki bənzi uçmuş, əriyib bitmiş bir aşıq kibi kəndi sevgilisini izliyor.

A l a g ö z (*şux təbəssümlə*). Ah, şu erkəklər pək tuhaf; həpsi bir xəstəliyə mübtəla... həpsinin özü, sözü, dərdi, düşüncəsi həp eşq, daima eşqdir. Hər nə görsələr onda bir gözəllik, bir məhəbbət bulurlar.

O q t a y. Pəki, dünyadə gözəllik və məhəbbətdən tatlı nə ola bilir!?

A l a g ö z (*müstəhzi*). Əvət, gözəllik və məhəbbət?!

O q t a y. Bəncə, bütün cihanı xilas edəcək iki qüvvət var, yalnız iki böyük qüvvət var; o da: gözəllik və məhəbbətdən ibarətdir.

A l a g ö z (*sıraya oturur, istehzalı təbəssümlə Oqtayın əlindəki kitabları göstərir*). Qaliba şu fikri əlindəki kitablardan almışsın?

O q t a y (*əlindəki üç cild kitabı təqdim ilə*). Əvət, mütaliə buyurulsa, şübhəsiz ki, haqsız olmadığım meydana çıxar.

Bu sırada Y a v u z l a Ə r t o ğ r u l g ə l i r .

Ə r t o ğ r u l . Mərhəba...

O q t a y. Buyurun, baqalım. (*Hamısı yüngül təmənna edərlər*).

A l a g ö z (*kitabları birər-birər açar*). Bu şe'r divanı, şu musiqi parçaları, bu da din fəlsəfələri?.. Həpsinin də ruhu, məalı, qayəsi, yalnız-yalnız məhəbbətdən ibarətdir. (*Oqtaya*) Bunlar iki gün bəndə qalsın, olurmu?

O q t a y. Pək gözəl, niçin olmaz.

Ə r t o ğ r u l . Baqalım nasıl şeylər... (*Kitabları alıb baqar, e'tinasız və laübalı bir tevr ilə sıra üzərinə biraqır; şiddətli və müstəhzi qəhqə-hələrlə*). Şe'r!.. Musiqi!.. Din!.. (*Təbdil-tevr ilə*). Allah eşqinə, şu kitablardan, şu mütaliələrdən vaz keç! Şu çərçivəyə alınmış şe'rlərdən, notaya girmiş musiqilərdən qaç! Şu kitabları qaralayan dinlərdən, məzhəblərdən uzaqlaş!

Dünyadə yalnız bir şe'r, bir musiqi, bir din mənbəyi var ki, o da təbiətdir, şe'rmi istərsin?

İştə aşıqlərin iztirabı, filosofların düşüncəsi, öksüzlərin göküs keçirməsi, kimsəsizlərin göz yaşı, yıldızların səfvəti, qürubun məhzunluğu, gecənin sükutu, fəzanın dərinliyi hər birər şe'rdir. Əvət, hər ah, təbəssüm, hər inilti, hər fəryad; hər fırtına, hər girdab, birər şe'rdir.

Musiqimi istərsin?

Çayların, ırmaqların ninnisi, dənizlərin, çağlayanların vəlvələsi; arslanların, yıldırımların gurlaması; xəfif rüzgarların zümzüməsi; yapraqların, çiçəklərin öpüşməsi; bülbüllərin, ishaqların ötüşməsi hər birər musiqidir. Vurğun gönüllərin acı tərənəsi; mini-mini çocuqların tatlı qəhqəhəsi, körpə quzuların mələməsi hər birər musiqidir.

Dinmi istərsin?

İştə hər yıldızın incə təbəssümləri, hər günəşin yıldızlı baqışları, hər gün yeni bir din, yeni bir məzhəb doğurur. Hər qürubun ölgün nəfəsi, hər gecənin səssiz qaranlığı, o günkü günəşlə bərabər o günkü dinin məzari-ədəmə gömüldüyünü e'lan edər. Hətta hər mevsimin, hər ayın, hər həftənin, hər günün allahları da, peyğəmbərləri də, dinləri də, kitabları da bir-birindən ayrı, bir-birinə düşmandır.

O q t a y. Demək ki, sən hər şeyi təbiətdə görüyorsun, öyləmi?

Ə r t o ğ r u l. Əvət, təbiət hər şeydir.

A l a g ö z (*ətrafa baqar, Oqtaya*). Getmiyəlimmi?

O q t a y (*kitabları alıb*). Hənuz xəstəxanəyə gediləcək vaxt deyil, azacıq gəzinəlim də sonra...

A l a g ö z. Pək gözəl (*Yavuzla Ərtoğrula*). Bizə arqadaşlıq etsəniz məmnun oluruz.

Ə r t o ğ r u l. Yalnız gönlümüzü sizə arqadaş verə bilərik.

A l a g ö z. Demək, bəndən qaçıyorsun, öyləmi?

Ə r t o ğ r u l. Biz yarasamıyız ki, günəşdən qaçalım.

A l a g ö z (*mütəbəssim*). Təşəkkür edərim, amma yenə bir gül aqıtdınız.

Gedərlər.

Y a v u z (*Ərtoğrula*). Niçin getmədin?

Ə r t o ğ r u l. Bəlkə yalnız gəzinmək istiyorlar.

Y a v u z. Halbuki kəndisi arzu etdi.

Ə r t o ğ r u l. O fəqət bir lütf və nəzakətədi.

Y a v u z. Ah, sənın şu istiqnalı halların!..

Ə r t o ğ r u l. Bilirmisin, əzizim, Alagöz gəzinmək için qalqmadı: uzaqdan Afəti gördü də çəkilmək istədi.

Y a v u z. Hanı ya, nerdə?

Ə r t o ğ r u l. İştə, Qaplan bəylə bərabər gəliyor, gedəlim artıq...

Bir tərəfə çəkilirlər. A f ə t l ə Q a p l a n gəlir.

A f ə t (*çılğınca qəhqəhələrdən sonra*). Ah, gənclik, gözəllik, nə böyük səadətlə!.. (*Gözləri yaşarır, məndil ilə silər*).

Q a p l a n (*şaşqın*). Afət! Bu nə hal! Sən gülüyormusun, yoqsa ağlıyormusun?

A f ə t. Əvət, gülüyorum, fəqət göz yaşlarla bərabər; ağlıyorum, fəqət qəhqəhələrlə bərabər...

Q a p l a n. Niçin, ah niçin?

A f ə t. Çünki bən hər qanunun xilafında yaratılmış bir məxluqum. Bənim hər sevincimdə bir fəlakət, hər fəlakətimdə bir bəxtiyarlıq var. Bən düşmənimə məftun olurum, sevgilimi cəllad kibi boğazlarım. Əvət, bən ağlarkən gülərim, gülərkən ağlarım. (*Təkrar şən və şatır qəhqəhələrlə gülməyə başlar*).

Q a p l a n. İştə, təbiətin də, gözəlliğin kibi müstəsna!..

A f ə t. Söylə, allah eşqinə, söylə! Altunsaç doktora nişanlandı, öyləmi?

Q a p l a n. Əvət.

A f ə t. Bir ay sonra düğün yapılacaqmış, deyilmi?

Q a p l a n. Əvət.

A f ə t. Bir ay sonra, otuz gün sonra, ah, nə qadar gec, nə qadar çabuq!.. (*Qəhqəhə*). Bir ay otuz yıldan daha uzun, otuz dəqiqədən daha qısadır. (*Qəhqəhə*).

Q a p l a n. Dəmin onunçinmi ağlıyordun?

A f ə t. Xayır... O ağlanacaq şey isə də, bən ona gülərim (*qəhqəhə*). Fəqət o dodaqlar ki, dün bənim ayaqlarımı öpüyordu, bu gün Altunsaçın dodaqlarını əməcək. O hərif ki, bir az əvvəl bənim əlimdə oyuncaq idi, bir az sonra Altunsaçı kəndi əlində oynatacaq...

Q a p l a n. Nə isə keçmiş... İştə Qorqmaz da burada, bərabər gəzi-nəlimmi?

A f ə t. Xayır, pək yorğunum, azacıq oturalım (*çardaqdakı sıraya otururlar*).

Q o r q m a z (*gəlir. Xəfif bir təmənnadan sonra*). Müsaidə buyururmu?

A f ə t (*məmnun*). Hay-hay, gəl, baqalım.

Qorqmaz Afətin əlini öpər, Qaplan ilə də əl verib oturur. Bu sırada Afətin əlindəki şəmsiyə düşürür, hər ikisi birdən almaq üçün öyilir. Qorqmaz daha əvvəl təqdim edər.

A f ə t. Təşəkkür edirəm.

Q o r q m a z. Bir şey deyil.

A f ə t (*Qaplana*). Şuradakı bufet açıqmı?

Q a p l a n. Əvət, nə arzu edərsiniz?

A f ə t. Bir qədər limonata olsaydı, məmnuniyyətlə içərdim.

Q a p l a n (*qalqar*). Bu saat söyləyim gətirsinlər (*gedər*).

A f ə t (*Qorqmaza*). Söylə baqalım, nerələrdəsin?

Q o r q m a z. Bir aydır ki, köydə idim, pək şairanə və gözəl günlər keçirdim.

A f ə t. Ah, bir ay, otuz gün!.. Otuz yıldan uzun, otuz dəqiqədən qısa... (*Acı qəhqəhələrdən sonra*). Əvət, ölmək istəyənlər üçün pək gec, uzun... Sevmək və yaşamaq istəyənlər üçün pək çəbuq, pək qısa...

Q o r q m a z. Fəqət bu sözlər nə demək? Nerədən xatırınıza gəldi?

A f ə t. Sorma, gözəl çocuq, orasını hiç sorma!

Q o r q m a z. Afət! Niçin adımı söyləmiyorsunuz?

A f ə t. Çünki bana “siz” deyər xitab ediyorsun, çünki həm çocuqsun, həm də gözəl... Onunçün bu ad sana daha uyğun... (*Yarım qəhqəhə ilə*). Əvət, gözəl çocuq, bu da bəndən sana yadigar olsun.

Q o r q m a z. Pəki, sevgili Afət! Öylə olsun (*Afətin əllərini yaqalar*). Ah, səni nə qadar seviyorum, bilsən...

A f ə t (*sux qəhqəhələrlə*). Niçin!.. Pək gözəlməyim?

Q o r q m a z. Bilməm, lakin hər səhər səni ağuşuna alan aynaya sor da baq, o nə diyor...

A f ə t (*ufacıq bir ayna çıxarıb baqar*). Əvət, yanılmıyorsun: hələ şu füsunkar gözləri, şu mini-mini dodaqları nə qadar seviyorum, aman, ya Rəbbi, nə qadar seviyorum. (*Aynadakı rəsmini məftun bir tevr ilə öpər*).

Q o r q m a z. Ah, şu duyğusuz ayna, şu mə'nasız şişə parçası bəxtiyar bir rəqib kibi ruhumu sarsıyor, sinirlərimə toqunuyor.

A f ə t. Niçin, gözəl çocuq, niçin?

Q o r q m a z. Səni qucaqladığı için, şu gözəl dodaqları öpdüyü için.

A f ə t. Fəqət unutma ki, şu duyğusuz ayna, bə'zi xain yüreklərə nisbətlə daha vəfalı, daha sədaqətli...

Q o r q m a z. O xain yürək kimdir əcəba, niçin açıq söyləmiyorsun?.. Xayır; sən bir ay əvvəlki Afət deyilsin.

A f ə t (*mütəəssir təbəssümlərlə*). Ah, bir ay!.. Otuz gün!.. İştə, ayrılıq çəkənlər için otuz yıldan daha uzun, qavuşub birləşənlər için otuz dəqiqədən daha qısa...

Q o r q m a z. Afət, səndə başqa hallar görüyürəm; bu sözlər niçin? Bu kinayələr niçin?

A f ə t. Bir ay sonra dünya dağılacaq, ümidlər solacaq, ağlayanlar güləcək, gülənlər qəhr olacaq (həyəcədən yaşarmış gözlərini silərək, pək sinirli). Ah, bən niçin şu xain mühitə atıldım, niçin yaratıldım!? Niçin qatil oldum, niçin aldatıldım!? (*Sıraya dayanır; əllərilə yüzünü qapar*).

Q o r q m a z. Aman, nələr eşidiyürəm. Afət!.. Bana baq, Afət! Niçin düşünmüyorsun, niçin üzülüyorsun?

A f ə t (*yorğun və baygın bir tevr ilə*). Of, onu hiç kəndim də bilmiyürəm (*sükut*).

Q o r q m a z (*Afəti qolları arasına alır*). Afət! Sevgili Afət! Burada kimsə yoq, qəlbində nə varsa aç, söylə, unutma ki, Qorqmaz sənin ən aciz pərəstişkarındır.

Bu sırada Qaplan əlində bir gül dəməti ilə bir şişə limonata gəlir. Alagöz lə Oqtay da digər tərəfdən çıxar.

A l a g ö z (*Qorqmazın Afətə sarıldığıını görüncə sinirli və çılğınca bir fəryad ilə*). Ah, aman, ya Rəbbi!.. (*Deyə bayılır. Oqtayın qolları arasına düşər*).

### *Pərdə*

## **DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ**

Son dərəcə zərəfət və nəfəsətlə süslənmiş bir oda... Sağda, solda və qarşıda birer qapı... Sokağa baqar iki pəncərə, gündüz... Alagöz sinirli və düşüncəli bir halda masa qarşısında oturmuş; çəkmədən bir taqım məktublar çıxarır, birer-birer yırtar və masa altındakı səbətə atar.

A f ə t (*bənzi soluy, saçları pərişan, əlində iki məktub gəlir*). Nə yapıyorsun, yavrum? Niçin şu məktubları yırtıb atıyorsun?

A l a g ö z. Çünki keçmişləri unutmaq istiyorum.

A f ə t. Yazıq deyildi ya! Onlar həp əziz və qiymətli xatirələr...

A l a g ö z (*birini daha yırtıb atar*). Əvət, əziz və qiymətli xatirələr!.. Həp yalan pərəstiş və məhəbbətlər, həp yaltaqca nəzakətlər!..

A f ə t (*təbəssümlə*). Qadın ruhunu oqşayan bir şey varsa, o da yalnız məhəbbət və pərəstişdir.

A l a g ö z. Nə yapayım ki, yeni həyatə girmək için əskilərə vida etməliyim.

A f ə t. Madam ki, əskilər səni sıqıyor, al, yenilərini oqu! (*Məktubları verir*).

A l a g ö z. Şübhəsiz, yenə əski tərənə, yenə eyni əfsanə. (*Birinci məktubu açıb baqar*).

A f ə t. Fəqət bu anlaşılmaz hallarınla bəni xərab ediyorsun, xəstə vücudum gündən-günə məhv olub gediyor.

A l a g ö z (*məktubu oquduqdan sonra sinirli*). Ah, nə münasibətsiz hallar!..

A f ə t. Nə imiş, əcəba?..

A l a g ö z. Hiç... Öylə bir şey deyil... (*İkinci məktuba baqar*).

A f ə t. Alagöz, Alagöz! Niçin qəlbini bana açmıyorsun?

A l a g ö z (*sarsılmış bir halda*). Aman, ya Rəbbi! Bu da öylə... Bu da zəhərli bir oq, bu da kəskin bir xəncər!..

A f ə t. Nə yazıyorlar? Niçin söyləmiyorsun?

A l a g ö z (*məktubları əlində bürüşdürüb səbətə atar və yerindən qalqıb qarşı qarıya doğru ilərilər, acı təbəssümlə*). Bana tapınanlar şimdi sərzəniş yapıyorlar; bəni təqdis eyləyənlər şimdi təhqir ediyorlar.

Qarıyı qapayıb çıxar. Afət məktubları səbətdən alır, təlaş ilə baqar. Digər çəkməcəyi açıb bir ufaq revolver çıxarır, diqqətlə süzər, alını nişan aldığı sırada, qarşığı qarı parmaq ucilə vurulur. Silahı gizlədib qarıyı açar, doktor Q a r a t a y daxil olur.

A f ə t. Ah, sənmişin?.. Gəl, baqalım, səni bəkliyorum.

D o k t o r (*onun əlini öpər*). Afət! Sən xəstəmişin?

A f ə t. Əvət.

D o k t o r. Əfv edərsin, şimdiyə qadar bu xüsusda mə'lumatım olmamış...

A f ə t (*acı təbəssümlə*). Təbii, ağ günə çıxanlar qara günlüləri düşünməzlər. Dügün hazırlığı yapanlar talesizlərin halını bilməzlər.

D o k t o r. Sən pək sinirləniyorsun, bu hal həm kəndini, həm Alagözünü bədbaxt edər.

A f ə t. Alagöz bəxtiyar idi, əvət onu bən bədbaxt etdim. Fəqət bəni də məhv edən yalnız sən oldun, sən!..

D o k t o r. Xayı, bil'əkis, sən açıq-saçıq hallarında kəndinə qıydın, kəndi nəfsinə xəyanət etdin.

A f ə t (*acı qəhqəhə ilə*). Halbuki tatlı dillərlə qandıran sən... Qoca qatili yandıran sən... Çıqılmaz yollara sapdıran yenə sən (*qızğın və sinirli*). Öncə miskin bir kələ kibi qarşımda diz çökdün, boyun bükdün; fəqət sonra bəni atdın, başqalarını tutdun. Gah rəqqasələrə vuruldun, gah Altunsaçı buldun... Ah, şimdi, şimdi isə bəni təhqir ediyorsun, bəni qəbahətli çıxarmaq istiyorsun.

D o k t o r. Afət! Bəni buraya niçin çağırıdın?

A f ə t. Səni sevdiiyim için, sana pərəstiş etdiiyim için.

D o k t o r. Ah, nə yaldızlı yalan!..

A f ə t. Xayı, yalan söyləmiyorum, and olsun uyqusuz gecələrə, and olsun ağlar gözlərə, and olsun gözəlliyə və məhəbbətə, bən yalnız səni seviyorum, yalnız sana qavuşmaq istiyorum. Əvət, mə'sum bir çocuq nasıl nurdan, rəngdən həzz alarsa, bən də səndən, sənin visalından o qadar zevq alıyorum

D o k t o r (*bir şey sezmiş kibi qarşığı qapıya baqar*). Gələn var, mən gedəyim.

A f ə t. Xayı getmə, sözüm, daha bitmədi; azacıq burda bəklə, sonra gedərsin.

D o k t o r (*sağ tərəfdəki odaya keçər*). Fəqət çox gecikdirmə!

A f ə t. Bu saat, əzizim, bu saat (*qapıyı açar, Qorqmaz əlində bir dəmət çiçək daxil olur*). Sənmisin?.. Gəl!..

Q o r q m a z (*əlin öpər, dəməti təqdim edər, heyratla*). Aman, nə böyük təbəddülət; nə dəhşətli inqilab!..

A f ə t. Pək dəyişdim, deyilmi?..

Q o r q m a z. Əvət, pək... Az qaldı ki, tanımiyacaqdım.

A f ə t. Uf, kim bilir nə qadar çirkinləşdim; bir ay əvvəlki Afət nerdə? Bət-bənizim öylə solmuş ki, aynaya baqmağa cəsərat edəmiyorum.

Q o r q m a z. Ah, bən solğun çiçəkləri pək sevərim.

A f ə t. Solğun çiçək!.. Əvət solğun bir çiçək nasıl qurursa, nasıl qara topraqlara təslimi-nəfs edərsə, bən də... ah, bən də...

Q o r q m a z (*tə'sir və təlaş ilə*). Afət! Nə söylüyorsun? Nə demək istiyorsun?

A f ə t. Demək istiyorum ki, bənim gözəlliyim sönüyor. Çöhrəmdə incə bürüşüklər, ufaq cizgilər görülüyor; ah, bən ona əsla təhəmmül edəməm. Bəncə, gözəl bir qadın daima gözəl qalmalı... Gözəlliyə vida edərsə həyata da vida etməli... Dərəcə-dərəcə solmaq, hər gün bir az intihar etməkdir. Yıllar ilə yanıb qavrulmaqdan, bir anda kül olub havaya savrulmaq daha xoşdur, daha gözəldir.

Q o r q m a z. Afət, bəni mə'yus ediyorsun.

A f ə t. Xayı, gözəl çocuq! Mə'yus olma! Gəl, gəl səni ilk və son dəfə olaraq öpəyim (*məczub bir tevr ilə bir-birinə yaqlaşib sarılmaq istərlər. Afət dərhal geri çəkilir və əlilə rədd edər*). Ah, xayı, bıraql!.. Bıraql dursun. Çünki sənin atəşli dodaqların bəni yaqlar, xəstə ruhumu yaqlar... (*Qarşidaki qapıyı açar*). Of, bana başqa bir hal gəliyor; get, çocuq, get!.. Saqın, bir daha gəlmə, bir daha bəni özləmə!..

Q o r q m a z. Niçin, sevgili Afət, niçin?..

A f ə t. Çünki bən qıvılcım kibi sönəcəyim, ıssız zülmətlərə, namütənahi bulutlara qavuşacağım.

Q o r q m a z. Afət! Bu sözləri hiç anlıyamıyorum. Ah, fəqət bir kərə, yalnız bir kərəcik özümü qolların arasında görmək istərdim.

A f ə t. Pək gözəl, əzizim, gəl!.. Gəl, səni bir kərəcik də olsa oqşayıb sevəyim (*qucaqlaşib öpüşmək istərlərkən Alagöz gəlir. Hər ikisi şaşırıb geri çəkilir. Sükut... Qorqmaz gedər, Afət Alagözün qollarına sarılaraq*). Bağışla, bəni bağışla; artıq bənim cəsərim cünuna varmış... bən əfvə layiq deyilim; fəqət yenə yalvarıyorum, bəni bağışla... (*qucaqlayıb öpər*).

A l a g ö z (*məmnun və mütbəssim*). Hiç sıqılma, annəciyim! Sevmək və sevilmək bir haqdır. Sənin gönlün nə istərsə, bən də onu arzu edərim. Hətta səni böylə bəxtiyar gördükə gönlüm açılıyor. Sanki hər zevqinə, hər sədətinə iştirak ediyorum.

A f ə t. Ah, sənin şu məhəbbət və nəzakətin intiqam qadar müdhişdir.

A l a g ö z. Hər halda bən səni pək seviyorum.

A f ə t. Kim bilir, bəlkə sevmədiyim için seviyorsun.

A l a g ö z. Xayı, yalnız səni deyil; şimdiki bən hər kəsi, əvət, hər kəsi sevmək istərim (*qarşidaki qapı barmaq ucilə vurulur*).

A f ə t. Kimdir əcəba?



A l a g ö z (*açar*). Oqtay!.. (*Əl verir, Oqtay pək ciddi və soyuqqanlı görünür*).

A f ə t. Buyurun, əzizim, oturun... Ancaq bəni bağışlarsınız... Mə'zurum... (*sol qapıdan çıxar*).

A l a g ö z. Nə düşünürsün, niçin oturmursun?

O q t a y. Çünki... getmək istiyorum.

A l a g ö z. O halda niçin gəldin?

O q t a y. Yadigar verdiyim rəsmimi almaq için, işlə bunu almaq için...

(*Divardakı rəsmlərdən birini alır*)

A l a g ö z. Ah, həm qorqunc, həm gülünc bir hal!.. Yalnız səbəbini bilsəydim...

O q t a y. Səbəbi aydındır; qabalıq olsa da söyləyəcəyim (*sol qapıya işarətlə*). Öylə bir ananın qızilə görüşüb buluşmaq, təhlükəli uçurumlara atılmaqdır.

(*Sinirli adımlarla çıxar*)

A f ə t (*gəlir*). Getdimi?

A l a g ö z. Əvət, getdi.

A f ə t. Nə söylüyürdü?

A l a g ö z. Hiç...

A f ə t. Eşitdim, həpsini eşitdim, Rəsmimi geri aldı, səndən ülfətini kəsmək istiyor. Yalnız o deyil, sana qarşı əyilən bütün gənclər, kiçik bir nəvazişinlə öyünən dəliqanlılar; şimdiki hərə səndən qaçıyor, hərə sana xor baqıyolar. Halbuki həpsinə səbəb yalnız şu qarşıda duran talesizdir (*məndil ilə göz yaşını silər*).

A l a g ö z. Ah, annəciyim! Sevgili annəciyim!.. (*Afətə sarılıb öpər*). Məraq etmə, bu təhqirlərin hiç bir tə'siri yoxdur... Çünki bən kimsəyi sevmədim... Onünçin də mütəəssir deyilim (*soldakı odaya doğru ilərilər, təkrar dönər, Afətə qapalı bir məktub verir*). Mümkün olsa bunu Ərtoğrula göndər. Bən yorğunum. Azacıq uzanmaq istiyorum (*sol qapıyı qapayıb çıxar*).

A f ə t (*məktubun zərfini havaya tutub baqar, heyərlə*). Bu saçlar nə?.. Xayı, bu məktubda bir sirr var, baqayım nə yazıyor (*zərfi açar*,

*dürlü vəziyyətlərlə oqur*). “Ərtoğrul, anam xəstədir, qərİbdir, onu unutma!.. Mümkün olsa, əski yurduna, əqrəbasına göndər. Bir saət sonra bəni görməyəcəksin. Əlvida!.. Səni bütün ruhilə sevən və həsrətini məzarə götürən Alagöz” (*sarsılmış bir halda*). Ah, aman, ya Rəbbi!..

Ə r t o ğ r u l (*daxil olur, təlaş ilə*). Alagöz nerdə?

A f ə t. Nə var, nə olmuş?

Ə r t o ğ r u l. Əczaxanədən zəhər almış şimdicə bana söylədilər.

A f ə t. Ah, dəminki məhəbbət və nəzakətlərin səbəbini anladım (*Alagözün girdiyi qapıyı açmaq istər*). Eyvah, qapıyı qapamış... (*Qapını çalar*). Alagöz!.. Ah, səs yoq, cavab yoq...

Ə r t o ğ r u l. Bən şimdi yan pəncərədən girərim. (*Dışarı fırlar*).

A f ə t. Alagöz!.. Aç qapıyı... Aman, qapıyı aç, yavrum! (*Dışarıdan pəncərənin vurulduğu və cam qırıldığı eşidilir. Afət təkrar çağırır*). Alagöz!.. Ah, nə dəhşətli hal, nə qorqunc fəlakət!..

Ə r t o ğ r u l (*bir əlində zəhər şişəsi, bir əlində Alagözün əli olaraq qapıyı açıb çıxar, pərişan bir qəhqəhə ilə Afətə*). Ərtoğrul ölümdən daha bəxtiyar imiş, əvət, bən Əzraildən daha çabıq davranmış oldum.

A f ə t (*şişəyi Ərtoğrulun əlindən alır, acı bir təbəssümlə Alagözə*). Haqlısın, mələk yavrum, bütün bu fəlakətlərə səbəb bənim, lakin bundan sonra cəllad olmaq istəməm, bu saət yol tədarükünə başlarım; çünki sən bu gün bəxtiyarsın. Ərtoğrulun təlaş (*əlindəki məktubu göstərir*) və sənin məktubun hər ikinizi birləşdirdi. Bən yalnız bunu arzu edərim.

A l a g ö z. Bir məktub ki, ölüm pəncəsində yazılmış, onun nə əhəmiyyəti ola bilər?

Ə r t o ğ r u l (*mə'nalı bir təbəssümlə*). Ölüm bütün əsrarın anasıdır.

A f ə t (*Alagözə*). Yavrum, əminim ki, sən Ərtoğrulu seviyorsun, fəqət onun tərəfindən seviləcəyinə şübhə ediyorsun.

Ə r t o ğ r u l. Halbuki Ərtoğrul kəndisinə pərəstiş edər.

A l a g ö z. Xayır... xayır... bən əsla sevilməyə layiq deyilim.

A f ə t. Nəsil!.. Sənmi, sənmi layiq deyilsin? (*Şux bir təbəssümlə*). Halbuki sən bütün qızlar içində parlaq bir elmas, dilbər bir çiçək, mə'sum bir mələksin.

A l a g ö z (*sinirli və titrək səslə*). Əvət elmas! Fəqət ləkəli bir elmas!.. Çiçək! Fəqət çamurlu bir çiçək... Mələk! Fəqət qəhr olmuş bir mələk...

A f ə t. Niçin, ah niçin?..

A l a g ö z. Çünki... ləkəli bir ananın evladıyım (*çocuqca bir hönkürtü ilə aqlar, Afətin qolları arasına sıqlır*).

A f ə t (*acı qəhqəhə ilə*). Xayı, bən sənin anan deyilim, sən hənuz iki yaşında ikən anan tərki-həyat etmiş.

A l a g ö z. Ah, aman, ya Rəbbi!.. Nələr eşidiyorum.

A f ə t. Əvət, baban bəni sonra aldı, bən isə göz bəbəyi kibi səni bəslədim, mə'sum bir mələk kibi böyütdüm (*sinirli və həyəcanlı*). Ah, bən əxlaqsız deyildim, fəqət Özdəmirin sərxoşluğu, sayğısızlığı bəni məhv etdi... Sonra doktor Qaratay sapdırdı; ona vuruldum, qatil oldum, babanı zəhərlədim.

A l a g ö z. Ah, sus!.. Allahını seversin, sus!..

A f ə t. Əvət, bən sənin anan deyilim... Bən qatil, cəllad, ləkəli bir qadınım (*cibindən iki-üç parça kağız çıxarır, Alagözə verir*). İştə bu kağızları diqqətlə oqu, kim olduğunu çabuq öyrənirsən, bən gediyorum, artıq bəni unut!.. Səni ona... (*Ərtoğrulu göstərir*) ismarladım. (*Doktorun girdiyi odaya keçər*).

Ə r t o ğ r u l. Baq, görüyormusun ölüm başqalarını ayırırkən, bizi birləşdirmiş oldu.

A l a g ö z (*kağızlara bəqaraq məhzun təbəssümlə*). Ah, demək bənim anam ləkəli deyilmiş...

Ə r t o ğ r u l. Bütün dünya ləkəli olsa belə, yenə sənin ismətindən bir şey əksilməz (*Algözün yüzünü oqşayaraq*). Fəqət Afətə acımalı... Ah, niçin qəlbini qırdın? Get, yalvarıb yaqar da, gönlünü al!.. Dün səfil idisə, bu gün mə'sum ola bilir, Aman, rica edərim, get!

A l a g ö z. Pəki, Ərtoğrul, pəki. (*Qapıya yaqlaşdığı sırada içəridə silah patlar*).

D o k t o r. Ah, qəddar, xain, cəllad! (*deyə qapıyı açar, yaralanmış olduğu halda Alagözün önündə düşüverir*).

A l a g ö z. Aman, ya Rəbbi!..

Ə r t o ğ r u l. Nə yaptın. Afət, ah, nə yaptın?

A f ə t (*əlində silah, acı qəhqəhələrlə*). Özdəmirin intiqamını aldım, öz intiqamımı aldım (*cənazəyə*). Sən bəni unuttun, gözəlliyimi təhqir etdin; iştə gözəlliyin intiqamını aldım. Ah, intiqam vəhşətlərin ən alçağıdır, lakin kəndimi almadım, əfv et!.. (*müstəhzi qəhqəhə ilə*). Ah, sən bu aqşam düğün yapacaqdın Altunsaça qavuşacaqdın... Halbuki bən buna razı olamam, çünki... səni pək seviyorum (*masa üzərindəki çiçək dəmətini çözərək cənazəyi süslər*). Ah, əvət, səndən ayrılmaq

istəməm, bu dodaqlar bəndən başqasını öpməməlidir (*cənazəyi qucaqlayıb öpər, fevqəladə bir həyəcan ilə qalqar və əlindəki revolveri şakağına tutar*). Şimdi isə sıra bana gəlir.

Ə r t o ğ r u l (*dərhal silahı yaqalayıb alır*). Nə yapmaq istiyorsun? İşlədiyin kafi deyilmi?

A f ə t (*acı təbəssümlə*). Bana mərhəmətmi ediyorsun? (*Sinirli və şaşqın*). Aman, ya Rəbbi! Ah, çıldırıyorum.

A l a g ö z (*mütəəssir*). Annəciyim!.. Sevgili annəciyim! (*Yaqlaşıb qucaqlamaq istər*).

A f ə t (*geri çəkilərək bir tevr ilə*). Çəkil, yaqlaşma... Bəni yalnız biraq!.. (*Sağ tərəfdəki odaya keçər*).

A l a g ö z. Az, zavallı qadın!..

Ə r t o ğ r u l. Xayır, o yalnız biraqılmaz, sən də get!.. (*Həyəcan və təlaş ilə*). Ah, o kəndini həlak edəcək... (*Dərhal içəri girmək istər*).

A f ə t. Ax!.. (*Deyə əlində tutduğu şişədəki zəhərin son damlasını içdiyi halda qarşısına çıxar və şişəyi yerə atar*).

A l a g ö z. Aman, nə yaptın?! (*Qucaqlar*).

A f ə t. Ona... Ah, yalnız ona qavuşmaq... (*Bitab olaraq cənazə üzərinə düşüverir*).

A l a g ö z. Uf annəciyim!.. (*Qucaqlayıb yaralı bir səslə ağlar*).

A f ə t. Ah! (*Deyə zəif bir hərəkətlə təslimi-ruh edər*).

Ə r t o ğ r u l (*acı və mə'nalı bir ahənglə əlini masa üzərinə vuraraq*). Afət!.. Afət!..

**Pərdə**

SON

# PEYĞƏMBƏR

*Dram – 4 pərdə*

Bİ'SƏT, DƏ'VƏT, HİCRƏT, NÜSRƏT

## Bİ'SƏT

Aydın və yıldıızlı bir gecə. Məkkə yaqınlığında Hira dağı... Ətrafında mağaralar, yalçın qayalar, sarı enişlər, qorqunc uçurumlar... Peyğəmbər əli altında dərin düşüncələrə dalmış... O, qırq yaşında, gözəl, vəqarlı bir sima... Alnı, köksü, omuzlarının arası geniş; rəngi gül rənginə mail əsmərimsi və nurani... Saçları nə pək qıvırcıq, nə də pək düz; saqalı bir tutam, sıq və tam... Biləklər, qollar qalın və qüvvətli... Böyük başlı, hilal qaşlı, çəkmə burunlu, dəyirmi çöhrəli, orta boylu, iri kəmikli; kiprikləri uzun, iki qaşının arası açıq, fəqət bir-birinə yaqın. Gözləri qara və büyükək... İştə o dalğın və müəmmalı gözlər, gecənin sükutunu oqşayan həzin və bayılıcı bir ud zümzüməsini dinləyərək, uyuyor kibi, kəndindən keçmiş. Bu sırada pənbə, mavi, mənəkşə nurlar içində altın qanatlı, füsunkar bir mələk göydən enər və ilahi bir ahənglə Peyğəmbərə xitab etməyə başlar.

M ə l ə k

Ulu dahi, sən ey böyük rəhbər!  
Qalq, oyan! İştə hər tərəf, hər yer,  
Həp təbiət dalıb da rö'yayə,  
Cəlb edər ruhu şe'rü sevdəyə,  
Gecə, yıldızlarla pürxülya,  
Səni dinlər sükut içində fəza...

P e y ğ ə m b ə r

*(başını qaldırır, heyrət və iztirab ilə)*

Yenə rö'yamı gördüyüm əcəba?  
Sən nəsin, söylə?

M ə l ə k

Bənmi? Hiç sorma!  
Əzəliyyət şəfəqlərində açan  
Tazə bir qönçə, pənbə bir yıldız.

Əbədiyyət üfüqlərində uçan  
Tanrı qoynunda bəslənən bir qız.  
Şe'rü hikmət, zəka ilahəsiyim,  
Ulu dahilərin nədiməsiyim.  
Ayrı olsaq da iştə hər ikimiz  
Bir rübabın inildəyən səsiyiz.

P e y ğ ə m b ə r

Nə için gəldin, anlamam, yenə sən?

M ə l ə k

*(göyə doğru)*

Ona qaldırmaq istərim səni bən.

P e y ğ ə m b ə r

Ah, sən daima gəlir də bana,  
Sonra həp göstərirsin istığna.  
Bən kimim, söylə?! Sən nəsin? Göstər!

M ə l ə k

Bən mələk, sən də, sən də peyğəmbər.

P e y ğ ə m b ə r

*(şaşqın, geri çəkilir)*

Ya! Demək sən mələkmisin? Heyrət!

M ə l ə k

Bən sənim, sən də bən, şaşırma, əvət  
Bən sənin əqlinim, fəqət daim  
Şu qiyafətlə zahir olmadayım.

P e y ğ ə m b ə r

Gəl, yaqın gəl, aman, nə dilbərsin!  
Yoq, saqın, gəlmə, dur, nə söylərsin?  
Yenə sarsıldı müztərib ruhum,  
Dur, aman, sanki qəlbi-məcruhum  
Şevqü həsrətlə rəqs edər, sızlar,  
Onu bir qəhr xəndə yaldızlar.  
Qopuyor ta içimdə bir tufan,  
Beynim atəş saçıb durur hər an.  
Yanıyor bənliyim, düşüncələrim,  
Çarə bul, yoqsa məhv olub gedərim.

M ə l ə k

Ən gözəl çarə: işlə əzmü səbat,  
Olma əsla əsiri-hissiyat,  
Bıraqıb əczi durmadan yüksəl,  
Yüksəl, ey şanlı qəhrəman, yüksəl!  
Ərşi-lahutə doğru aç şəhpər,  
Daima yüksəl, ey böyük rəhbər!

P e y ğ ə m b ə r

Yoq, qanat yoq! Bən işlə bir aciz  
Yolçuyum kimsəsiz, təsəllisiz.  
Çevrəm ıssız mağaralar, yalçın  
Qayalar, sarı enişlər, ah, azğın  
Uçurumlar, alev saçan ovalar.  
Ruhu qəsvətlə yıldırın havalər...  
Bir çəmən yoq, aqar su yoq, heyhat!  
Göz, qulaq burda duymaz eşqü həyat.

M ə l ə k

(*göyə doğru*)

Baq, şu əngin fəza, şu quytu dəniz...  
Nə qadar xoş, nasıl gözəl, ləkəsiz...  
Uçuşur hər tərəfdə yıldızlar...

Rəqs edər sanki nazənin qızlar.  
Hər birər şe'r, sən də bir şair,  
Hər tamaşası eşqə aiddir.

P e y ğ ə m b ə r

Ah, şu elmasparələr sərpən  
Gecə pək möhtəşəm... fəqət onu bən  
Seyrə daldıqca sanki məhv olurum,  
Qəlbim oynar da, çırpınır ruhum.  
Anlamam bir şu ölçüsüz, şu dərin,  
Şu qaranlıq, çiçəkli pərdə niçin?  
Bəni yalnız düşündürən şu məal,  
Hər bu, yalnız bu, daima bu sual.  
Şu siyah çarşaf ən böyük əngəl,  
Uça bilsəydim, istə ən əvvəl  
Onu yırtar da, parçalar da həməən  
Qavuşurdum o hüsni-mütləqə bən.

M ə l ə k

Onu dərk eyləmək qolay... Ancaq  
Ver içindən gələn sədayə qulaq.  
Dinlə hər kainatı, seyr eylə,  
Hər günəş ondan istə bir şö'lə...  
Hər ufaq zərrə, hər küçük yapraq  
Sana söylər bu rəmzi pək parlaq.

P e y ğ ə m b ə r

Bəncə dünyada ən sevimli dilək  
Ona qoşmaq, onunla birləşmək...

M ə l ə k

O da mümkün, düşün də haq yolu tut,  
Atalardan qalan nə varsa unut!  
Yıq xurafatı, əski bütləri qır,



Kim yol azmışsa haqqa doğru çağır.  
Mərdivənlər yapıb könüllərdən,  
Parla, yüksəl vücudi-mütləqə sən!

P e y ğ ə m b ə r

Öylə bir əsr içindəyim ki cihan  
Zülmü vəhşətlə qavrulub yanyor.  
Yüz çevirmiş də Tanrıdan insan,  
Küfrü haq, cəhli mə'rifət sanıyor.  
Dinləməz kimsə qəlbi, vicdanı,  
Məhv edən haqlı, məhv olan haqsız...  
Başçıdır xalqa bir yığın canı,  
Hər münafiq, şərəfsiz, əxlaqsız.  
Gülüyor nurə daima zülmət,  
Gülüyor fəzlə qarşı fisqü fücür.  
Ah, ədalət, hüquq və hürriyyət  
Ayaq altında çignənib gediyor.

M ə l ə k

Əlverir səndə olsun əzmü səbat,  
Şu qaranlıq mühiti, get, parlat!  
Haqqı anlat da, olma hiç mə'yus.

P e y ğ ə m b ə r

Bəni bir kimsə dinləməz əfsus.

M ə l ə k

Tanrı fərmanıdır bu, get söylə!

*(Göyə işarətlə)*

Söylə ancaq onun lisanilə.

## P e y ğ ə m b ə r

Hanki mö'cüzələ? Bən ki, pək aciz  
Bir qulum kimsəsiz, müdafiasiz.

### M ə l ə k

*(altın qablı bir kitab verir)*

Haqqı təbliğ için sənin ancaq  
Rəhbərin sən'əti-kəlam olacaq.  
Saçma, həp saçma başqa mö'cüzələr,  
Şu kitab iştə ən böyük rəhbər:  
Bəhs edər busədən, məhəbbətdən,  
İncilər sərpər elmü hikmətdən.

Bu sırada bir iskelet gah qorqunc və boğuc, gah müstəhzi və soğuc qəhqəhələrə, topraq rəngində bir ridayə bürünmüş olduğu halda Peyğəmbərin qarşısına çıxar.

### İ s k e l e t

Nə qədər şairanə, tatlı xəyal,  
Həp çocuqluq, əvət, xəyali-mühal!

*(Ridasının altından sıyrılmış bir qılıc çıxarır)*

İnqilab istiyormusun, bana baq!  
İştə kəskin qılıc, kitabı biraq.  
Parlayıb durmadıqca əldə silah,  
Əzilirsən qanın olur da mübah.  
Eyləməz yardım incə hikmətlər,  
Həp sönər busələr, məhəbbətlər.  
Əvət, ancaq qılıcdadır qüvvət!  
Bundadır haq, şərəf və hürriyyət!

*(Çəkilmək istər)*

## P e y ğ ə m b ə r

Sən nəsin? Söylə!

## İ s k e l e t

Bənmi? Piri-nədim,  
Rəmzi-tarix, o feyləsofi-qədim.  
Qucağım oldu hər dəhayə beşik  
Səni bən etmək istərim təbrik.  
Əvət, alnında parlayan yıldız  
Bəni cəlb etdi, şimdi sən yalnız  
Dinləyib dərsi-hikmət al bəndən.  
Yoqsa könlündə yapıdığım gülşən  
Açmadan həp solub xərab olacaq,  
Umduğun hər dəniz sərab olacaq...

Acı qəhqəhələrlə çəkilir. Peyğəmbər sarsılmış bir halda düşüncəyə dalar.

## M ə l ə k

*(tatlı təbəssümlərlə)*

Yenə bilməm niçin-niçin daldın?  
Nə düşündün, niçin şaşılıb qaldım?  
Sevgidən xoşmu səncə atəşi-kin?  
Yoq, qılıc söz qadar deyil kəskin.  
Tanrı keçmişdə həp qan istərkən,  
Şimdi məmnun fəqət məhəbbətdən.

## P e y ğ ə m b ə r

Bən məhəbbət əsiriyim... hər an,  
Hər zaman özlərim bir öylə cihan  
Ki, bütün kainatı eşq olsun.  
Könül uçduqca e'tila bulsun.  
Rəqs edib orda möhtəşəm bir hiss,  
Yasa batsın da, ağlasın iblis.  
Qandan əsla görülməsin də əsər,  
Saçsın al qönçələr şəfəqli səhər.  
Orda yüz bulmasın şüncə, kədər,

Oqşasın ruhu pənbə rö'yalər.  
Bana gülsün də həp o nazlı xəyal,  
Ah, o, yalnız o qayeyi-amal...

\* \* \*

Onu duymaq, duyurmaq istərkən,  
Gəririm hər bəlayə köksümü bən.  
Daş, dikən, oq, qılıç, tokat, yumruq  
Həpsi xoş, hər nə gəlsə dönmək yoq...  
Kin, qərəz fişqırırsa vulkanlar,  
Büğz, ədavət saçarsa tufanlar,  
Çarpışır, of deməm, əvət bəni sən  
Çəkinir sanma hiç mübarizədən.  
Çünki həp bənliyim, kəmalım onun,  
Hər düşüncəm, bütün xəyalım onun.  
Bəni həp cəzb edər o incə məal,  
Ah, o, yalnız o qayeyi-amal!..

Peyğəmbər son sözləri söylərkən əllərini köksündə çapraz edərək diz çökər, məftun və məczub bir tevrə başını göyə doğru qaldırır. Mələk isə ilahi bir bəqışla, ağır və duyulmaz bir hərəkətlə yüksəklərə çəkilir.

## DƏ'VƏT

Bir zaman sonra, Məkkədə geniş bir yol, uzaqda qara örtülü Kə'bə... Yol kənarında bütçü dükanı, qanbur bir ixtiyar əlində böyükcük bir büt yonar. Dükanın önündə dəxi satış için bir qaç danə hazır büt qonulmuş... Qarşıda gözəl yapılı, böyük qapılı bir ev gözə çarpar. Evdən ud səsi eşidilir.

## İ x t i y a r

*(səsinə eşidilən ud səsinə uyduraraq aşağıdakı şərqiyi söylər)*

Dün gənc idim, bu gün oldum ixtiyar,  
Hər zamanın bir hökmü, bir halı var;  
İnsanların ıssız ruhunda parlar  
Hər gün yeni bir büt, yeni bir tanrı...

Dün bir səfil idim, bu gün bəxtiyar,  
Hər anın bir zevqi, bir məlalı var.  
Kəndi əlim, kəndi duyğum hazırlar  
Hər gün yeni bir büt, yeni bir tanrı...

Ud susar. Bu sırada biri sadə geyimli T o p a l, digəri zəngin qiyafətli N ə i m – iki müştəri gəlir.

T o p a l

Mərhəba, ixtiyar baba!

İ x t i y a r

Mərhəba, oğlum, mərhəba!  
Gəl baqalım nerdəsiniz?  
Artıq bizi tərk etdiniz.

T o p a l

*(bütləri gözdən keçirir)*

Sorma, ixtiyar, hiç sorma,  
Könlüm pək darılmış sana.  
Səndən hər çeşit büt aldım,  
Uğursuz çıxdı, şaş qaldım.  
Oğul istədim, qız verdi,  
Ah, çəkilməz bu qız dərdi.

N ə i m

*(məmnun qəhqəhəylə)*

Fəqət bil'əkis bənimki,  
Hiç bir zaman görmədim ki,  
Oğul istəyim, qız versin.  
Şükür, taleyim pək zəngin...

Dört oğlum, tək bir qızım var.  
Qız deyil, bir ay parçası!  
Hər görün şaşırıb donar;  
Bir mələk, bir gül qonçası.

Peyğəmbər dalğın və düşüncəli bir halda gəlir, onları dinlər.

### T o p a l

Onunçin rəhmətli baban  
Nəim ad qoymuşdur sana.  
Bən adsız, səqət bir insan,  
Hər kəs Topal diyor bana.  
Pək uğursuz bənim tanrım,  
Hər yıl qız doğurdu qarım.  
Cümləsini diri-diri  
Gömdüm məzarə... Ah, biri  
Pək gözəldi, acımadım.  
Fəqət sonra oldum nadim.

*(Cibindən taxtadan yapılmış bir büt çıxarır, ixtiyarın önünə atar,  
sinirli və darğın)*

Hər kötülük iştə bundan,  
Şu bayquş bütdəndir, inan.

### İ x t i y a r

Xayır, oğlum, küfr etmə, dur,  
Bənim əlim uğurludur.  
Həp qülbələr, kaşanələr,  
Ən müqəddəs bütخانələr  
Bən yaptığım sənəmlərlə  
Süslənmişdir... Bəni dinlə!

*(Əlində yonduğu bütü göstərir)*

Bunu al da, hiç bir zaman  
Bundan sana gəlməz ziyan;  
Oğul verir, sərvət verir,  
Tükənməz səadət verir.

P e y ğ ə m b ə r

*(göyə doğru həyəcanlı)*

Ulu Tanrı, ey qüdrətli Yaradan!  
Bu sözlər həp sana qarşı bir isyan...  
Şu sayğısız azğınlara qorqu ver,  
Ah, acı da, bunlara bir duyğu ver.  
Bir göz ver ki, haq nurunu duysunlar,  
Bir könül ver, doğru yola uysunlar.

*(Ətrafindakılara)*

Vətəndaşlar! Yetər, sapqınlıq yetər!  
Yalançı kahinlər sizi məhv edər.  
Əcdadınız doğru yoldan sapmışlar,  
Daşdan, taxtadan büt yapıb tapmışlar...

O mə'nasız yolu həp unutmalı,  
Unutmalı, haq yolunu tutmalı.  
Bütün mə'budların fevqində parlar  
Yalnız gözəgörünməz bir Tanrı var,  
Odur həp varlığın əvvəli, sonu,  
Bütün kainat təqdis edər onu.

İ x t i y a r

*(sinirli)*

Yahu nə istərsin bəndən?  
Söylədiyin bütün saçma...  
Çəkil dükanın önündən,  
Müştəriyə əngəl olma!

P e y ğ ə m b ə r

Şu büt yapan əllərinlə  
Yarıncı haq divanında  
Cavabın nə olur, söylə?

T o p a l

*(istehzalı qəhqəhəylə)*

Görünməz allahı yanında  
Bizim əsla işimiz yoq,  
Çünki yüzümüz pək qara...

P e y ğ ə m b ə r

Əfv edər, onun lütfi çox  
Peşiman olan qullara.

N ə i m

*(sinirli)*

Ey, Abdulla oğlu! Artıq  
Dinləməkdən usandıq biz.

P e y ğ ə m b ə r

Günəş parlaqsa da, yazıq!  
Pərdələnmiş gözləriniz.

N ə i m

*(qara örtülü evi göstərir)*

Yahu utan bir Kə'bədən,  
Kə'bədəki tanrılardan.  
Üç yüz altmış büt var ikən,  
Bir Tanrıya uymaz insan.

P e y ğ ə m b ə r

*(Kə'bəyə işarətlə)*

Fəqət şu öydüyün məbəd  
Bir pənayır<sup>1</sup> qaynağıdır:

---

<sup>1</sup> P a n a y ı r – yılda 1-2 dəfə bir qaç gün dövam edən böyük bazar.



Yoqsul ərəbçin müəbbəd  
Bir ticarət ocağıdır.  
Şu duyğusuz bütələr dəxi  
Dilsiz birər dəllal demək;  
Görünməz Tanrı halbuki  
Yersiz, yurdsuz olsa gərək.

Bu sırada orta boylu, parlaq nasiyəli, qılıc quşanmış bir gənc  
Peyğəmbərə doğru gəlir.

T o p a l

İştə, Əbu Talib oğlu!

N ə i m

*(Peyğəmbəri süzərək)*

Əvət, bunun əmoğlusu!

*(Əbu Talib oğluna)*

Yaqın gəl! Baban nüfuzlu,  
Şanlı bir nəslin ulusu...

*(Həyəcanlı)*

Məkkə xalqı: qadın, erkək  
Hörmət bəsliyordu ona.  
O da mərhəmət edərək,  
Böyük arqa oldu buna.  
Şimdi o ölmüş də bunun  
Yardımcısı, arqası yoq.  
Ögüt verin uslu dursun,  
Söylənib durmasın da çoq.

Ə b u T a l i b o ğ l u

Sizin duyğunuz həp sönük,  
Yarasa nurdan nə anlar?

Tanrı elçisi pək böyük...  
Nə söylərsə hikməti var.

N ə i m

*(qafasını oynataraq)*

Əvət, bildik sən də bunun  
Ayrılmaz bir kölgəsisin.  
Ar olsun sana, ar olsun!  
Gör kimsin, kimin nəsisin.

Ə b u T a l i b o ğ l u

*(qılıcını yarıya qədər çəkər, qızğın bir tevrlə)*

Azğın hərif, sus! Yoqsa bu  
Qılıc həddini bildirir.

P e y ğ ə m b ə r

*(qolundan tutub bir tərəfə çəkər)*

Gəl, ey Əbu Talib oğlu!  
Haq onlara cəza verir.

Ə b u T a l i b o ğ l u

*(həyəcanlı)*

Ah, sanki beynimdəki qan  
Bir alevdir yaqar bəni,  
Şu cahillərdə yoq vicdan,  
Təhqir etdirmə kəndini.

P e y ğ ə m b ə r

Tanrı əmridir, əzizim,  
Alim, cahil eşitməli.  
İştə vəzifəmiz bizim  
Hər acıya səbr etməli...

Ə b u T a l i b o ğ l u

*(Əli qılıcının qəbzəsində titrər və qınına işarətlə)*

Lakin şu qılıc nə zaman  
Şu məhbəsdən qurtulacaq?

P e y ğ ə m b ə r

Bəklə, dur, böyük Yaradan  
Nə əmr etsə o olacaq.

*(Gedərlər)*

T o p a l

Bən Əbu Talib oğlunu  
Bunca qəhrəman bilməzdim.  
Bir çocuq sanırdım onu,  
Cəsur deyilmi, ya Nəim?!

N ə i m

Cəsur, aslan kibi cəsur!  
Əvət, çoq ar olsun bizə,  
Biri çocuq, meydan oqur.  
Biri gülər dinimizə.

T o p a l

Görünür, yeni din için  
Az-çoq hörmət bəsləyən var.

N ə i m

Ona iman edənlərin  
Çoqu çocuqlar, qadınlar...

T o p a l

Əbu Bəkr için sözün nə?  
Can veriyor yeni dinə.

N ə i m

O da ağsaqal bir çocuq,  
Hiç kimsəyə tə'siri yoq...

T o p a l

*(ixtiyarın əlindəki bütü göstərir)*

İxtiyar! Sən şunu yap da,  
Bən gedəyim, acıqmışım.

İ x t i y a r

Aqşam çağı uğrayıb da  
Alırsın, haydı, qardaşım!

Gedərlər. Bu sırada yuca boylu, uzun və xurmayı saçlı, son dərəcə gözəl, məğrur və əzəmətli bir qız – Şəmsə kəndi həbəşi nədiməsilə gəlir, qarşısındakı evə daxil olur. İçəridən incə və həzin bir ud səsi eşidilməyə başlar.

N ə i m

*(heyətlə)*

Şəmsə-gözəl müğənniyə,  
İştə musiqi pərisi;  
Bəkliyəlim bir saniyə,  
Ah, nə xoşdur onun səsi.

T o p a l

Baş kahin diyor, mə'budlar  
O səsdən pək zevq alıyor.  
Həm nə gözəl əş'arı var,  
Lakin oqurmu? Pək məğrur.

N ə i m

*(evə işarətlə)*

Baş rəisin qaynı burda  
Böyük bir düğün yapıyor.  
Zənn etməm ki, gözəl Şəmsa  
Bu məclisdə baqıb durur.

Ş ə m s a n ı n s ə s i

Bən istərim şəfəqlər çiçəklərdən,  
Ay günəşdən, insanlar mələklərdən.  
Nə gözəllik varsa, çalsın da birdən,  
Həpsi bir baqışda şıkarım olsun!

T o p a l

Ah, bu təsadüf nə ə'la!

*(Çalğıyı dinlər)*

Aman, nə incə bir pərdə!

N ə i m

İştə gördünmü, bən əsla  
Yanılmam böylə şeylərdə.

Ş ə m s a n ı n s ə s i

Bən istərim hər nə var uzaq, yaqın;  
Böyük dahilərin, qəhrəmanların,  
Bütün ruhu bir çöhrədə parləsın,  
O da bənim pərəstişkarım olsun!

N ə i m

Qulaq verdinmi sözlərə,  
Şəfəqlərdən tac istiyor.

Tuhaf qız! Sığmıyor yerə,  
Göylərdən də bac istiyor.

Musiqi dəyişir, rəqs ahəngi başlar.

T o p a l

Bən acım, getmək istərim.

N ə i m

Çıldırıldınımı? Dur, hələ dur,  
İş dəyişdi zənn edərim.  
Baq, misafirlər çıxıyor.

T o p a l

*(diqqətlə baqar)*

Zəngin ixtiyarı, gənci;  
Görünür, pək kibar məclis...

N ə i m

Öylə ya, iştə birinci,  
İkinci, üçüncü rəis!

Birinci, ikinci, üçüncü rəis və digər kibar qiyafətli misafirlər, yarım sərxoş bir halda, çıxmağa başlar. Çalğı taqımı da onları izlər. Ətrafdan səsə bir çox qadın, erkək, çoluq-cocuq toplaşır. İki-üç qadın rəqs edər, hər kəs əl çalar. Rəqs bitdiyi sırada Peyğəmbər dalğın adımlarla bir tərəfdən çıxar.

B i r i n c i r ə i s

*(orta yaşlı, top saqallı, Peyğəmbəri görür-görməz istehzalı  
qəhqəhərlə)*

Şuna baq, halətü rəftarına baq,  
Göydən enmiş, sözü kəskin, parlaq!  
Əski adətlərə kin bəslər imiş!  
Tanrıdan gəlmiş o, peyğəmbər imiş!

Çalğı susar.

P e y ğ ə m b ə r

*(əzəmətli, kəskin bir ahənglə)*

Əvət, ondan bütün əsrari-nihan,  
Bana vermişdir o idrakü bəyan.  
Tanrının hikmətidir cümlə cihan,  
Varmı təkzib edəcək bir insan!?

İ k i n c i r ə i s

*(gənc, silahlı, gözəl)*

Pək gözəl natiq imişsin, yahu!  
Bir masal söylə, beş-on ayət oqu!

Ü ç ü n c ü r ə i s

*(ixtiyarca və kosa)*

Gəl bir az söylə çoban Musadan,  
Babasız, göydə uçan İsadan!

*(istehzalı qəhqəhə)*

Sən də uçdunmu?! Aman, lütf eylə,  
Hopla bir seyr edəlim.

*(Kəndi hoplar)*

Baq, böylə!

*(Düşəcək olur, təkrar sərxoşca qəhqəhələrlə doğrulur).*

P e y ğ ə m b ə r

Bana az tə'n edin, ey əhli-fəsad!  
Ən böyük düşməniniz cəhlü inad.  
Yetişir zevqü səfa, çəngü rübab,  
Yetişir içdiyiniz qanlı şərab,  
Bu qadar uydunuz iblisə, yetər,

Ayılın, qəflət ölümdən də betər...  
Ayılın, bir baqın aləmdə nə var?  
Sizi həp məhv edəcək şüribü qumar.  
Sonu hiçdir, uçurumdur bu yolun,  
Haq şərəbilə bir az sərxoş olun!  
Fikriniz parlayaraq incəlsin,  
Ruhunuz rəqs edərək yüksəlsin.  
Tanrı eşqilə coşan tatlı şərab  
Böylə etməz sizi bədməstü xərab.  
Şimdi aslan kibi hər kəs qızğın,  
Sonra vəhşi canavardan azğın,  
Daha az sonra domuzdan miskin;  
Budur əhvalınız axırda sizin!

### İ k i n c i r ə i s

*(sinirli və həyəcanlı)*

Ah, o bilməm ki, nə sanmış da bizi,  
İştə təhqir ediyor cümləmizi.  
Ona hər gün beş-üç abdal qanıyor,  
Hər nə söylərsə həqiqət sanıyor.

*(Qılıcını çəkərək)*

Yetişir, xaini məhv etməliyiz,  
Sayğısız, həm də müzəvvir, dinsiz.

### Ü ç ü n c ü r ə i s

*(mane olur, yarımistehza)*

Dur, təlaş etmə, xayır, bəncə o bir  
Dəlidir, bəlkə də sərsəm şair.

### P e y ğ ə m b ə r

*(acı təbəssümlə)*

Şairim, bəslədiyim sidqü səfa,  
Çırpınıb izlədiyim nuri-dəha.



Daima ruhumu oqşar cəbərut,  
Şe'rü ilhamımı dinlər mələkut.  
Bən fəqət hüsni-xuda şairiyim,  
Yerə enməm də, səma şairiyim.

### B i r i n c i r ə i s

*(istehzalı qəhqəhədən sonra)*

Ərəbistanda nə çoqdur şair,  
Sana uçmaqda deyil kimsə nəzir.  
Qorqarım şəhpərin axırda yanar,  
Azacıq sonra düşüncən də donar.

### P e y ğ ə m b ə r

Bənzəməz şairə peyğəmbərlər,  
Onların hər sözü hikmət söylər.  
Bana ilham edər ancaq Tanrım,  
Onun eşqilə uçar duyğularım.  
O olurkən bana munis, rəhbər,  
Niyə yansın da qırılsın şəhpər?

### Ü ç ü n c ü r ə i s

*(arqadaşlarına)*

Yetişir, bən sizə qaç kərrə dedim,  
Xəstədir beyni, tədavi lazim.

### P e y ğ ə m b ə r

Bana gülməkdəsiniz gərçi bu gün,  
Var yarın sizlər için qorqulu gün.  
O zaman iştə ölənlər dirilir  
Kim nə yapmışsa cəza çəkdirilir.

### B i r i n c i r ə i s

Yaşamaq, ölmək?! O hər günkü oyun,  
Bir də ən sonda dirilmək nə cünun,

Nə də axmaqca yalan, tatlı masal!  
Buna iman edər ancaq abdal.

Ü ç ü n c ü r ə i s

Səndən arif daha çoqlar var ikən,  
Səni seçmiş əcəba Tanrı nədən?

P e y ğ ə m b ə r

Çünki bən aşiqi-divanəsiyim,  
Bən o hüsnün dəli pərvanəsiyim.  
Gərçi tənqid edənim çoq, pək çoq,  
Bəni haqqilə duyan yoq, hiç yoq.

İ k i n c i r ə i s

Doğrudur bəlkə sözün, lakin biz  
Sənin allahını görmək diləriz.

P e y ğ ə m b ə r

Ən küçük zərrə, ən böyük aləm  
Tanrı eşqilə rəqs edib duruyor.  
İncə bir rəməzdir o, pək mübhəm,  
Hər böyük qəlb o rəməz için vuruyor.  
Yüksələn haqqa yaqlaşır ancaq.  
Onu duymaz sürüklənən həşərat.  
Bir günəşdir o, möhtəşəm, parlaq,  
Nuri hiç dərk edərmi kor, heyhat!  
Nerdə parlarsa haq, şərəf, vicdan,  
Eyilik, doğruluq, gözəllik, inan,  
Orda var sevgi, orda var iman:  
Orda var şübhəsiz böyük Yaradan!

N ə i m

*(açıq bulunan böyük qapıdan baqar, Topala)*

İştə seyr et, baş rəisin  
Nüfuzlu məğrur hərəmi!

Hiç əskik olmaz xalq için  
Onun ehsanı, kərəmi.

### T o p a l

Gerçəkdən pək böyük qadın!  
Əli açıq bir rəisə...  
Dün böyük bir büt, saf altın  
Hədiyyə etmiş Kə'bəyə.

Bu sırada içəridən dörd nəfər çıplaq kələyə yüklənmiş bir təxti-rəvan çıxar. Üzərində Rəisə – Baş rəisin hərəmi oturmuş. Təxti-rəvanın sağ və solunda iki gözəl cariyə yürür. Arqada bir zənci əlindəki qırbacla çabuq yürümələri için ara-sıra kələlərin sırtına şatlatıb durur. Rəisə görüldükdə hər kəs tə'zim edər. Peyğəmbər isə kəskin baqışlarla onu süzməyə başlar.

### R ə i s ə

*(məğrur və istehzalılı təbəssümlə camaata)*

Nə var yenə, şu əfsunçu  
Yeni bir şeymi söylüyor?

### İ k i n c i r ə i s

Əvət, şu qurnaz oyunçu  
Getdikcə tüğyan eyliyor.

### P e y ğ ə m b ə r

*(təxti-rəvana baqaraq)*

Bilməm atıb heyvanları,  
Omuzlarda gəzmək niçin?  
Şu zavallı insanları  
Yük altında əzmək niçin?  
Halbuki zənginlə yoqsul  
Bir topraqdan yaratılmış,  
Bir sultanla, bir qara qul  
Eyni çamurdan yapılmış.

R ə i s ə

*(kəndi-kəndinə)*

Ah, o gözlər bir oq kibi  
Ta qəlbimə saplanıyor.  
O bir fəzilət sahibi...  
Xor baqanlar aldanıyor.

*(Peyğəmbərə)*

Ey, bana baq, söylənmə çoq,  
Satın aldım bunları bən.

*(Könləri göstərir)*

Altın versəm, hiç şübhə yoq,  
Sən də əsirimsin həməən.  
Nasıl ki, altunla öncə  
Satin aldı qarın səni.  
Yaşı keçmiş dul Xədicə  
Söndürdü kəndi nəfsini.  
Hiç öyünmə, əvət, altun  
Sən deyil, susdurur həтта  
Sənin hiçdən uydurduğun  
O görünməz Tanrıyı da!

P e y ğ ə m b ə r

*(həyəcanlı)*

Xayır, xayır... Saqın, əsla  
Aldanma! Parlaq vicdanlar,  
Böyük duyğular pək başqa...  
Altına satılmaz onlar.  
Haqdan keçib, altın deyə,  
Vicdanını satan səfil,  
Yəhudi köpəyindən də  
Alçaqdır, alçaq... eyi bil!  
İnsanları bir-birindən  
Ayıramaz altın, gümüş.

İştə bizi ayırd edən  
Yalnız bilgidir, düşünüş...

Bu sırada birisi arqa tərəfdən Peyğəmbərin başına xurma yapraqları ilə örülmüş dikənli bir tac qoyar. Ətrafdakılar istehzalı qəhqəhələrlə gülməyə başlar.

R ə i s ə

*(əlindəki yelpazə ilə kölələrə “get” işarəti verir, gedərkən camaata)*

Nə məraqdır sizdə bilməm,  
Hər kəs gülər, həm də dinlər.

Camaatdan bir qaç qadın və çocuq Peyğəmbəri daşa basar.

C a m a a t

*(kin və nifrətlə)*

- Haydı, məcnun!
- Haydı, sərsəm!
- Haydı, yalançı peyğəmbər!

P e y ğ ə m b ə r

*(dikənli tacı bir tərəfə atar, həyəcanlı, fəqət bir qədər mə'yus)*

Ah, insanlıq nasıl enmiş...  
Nasıl enmiş də, alçalmış!..  
Vidənlərin nuru sönmüş,  
Könülləri vəhşət almış.

Peyğəmbər hənuz söyləməyə başlarkən camaat Birinci rəisin işarətilə çalğı çala-çala, oynaya-oynaya Rəisə getdiyi tərəfə doğru ilərilər və onun sözləri qurultuya qarışaraq anlaşılmaz olur. Çocuqlar və qadınlardan bir qismi yerdən daş parçaları alıb atar, qəhqəhələr, məşqərəliklər və kinayəli tevrlər ilə uzaqlaşib gedərlər. Peyğəmbər əli alında, mə'yus bəqışlarla onların arqasınca baqıb düşünür.

N ə d i m ə

*(geridə qalıb da şaşqın bəqışlarla düşünüb duran Şəmsaya)*

Şəmsa! Pək düşündün, yavrum,  
Aman, gəl, nə olmuş sana?

## Ş ə m s a

Anam, babam, qardaşlarım,  
Hər kəs kin bəslərkən ona.  
Ah, o gözlərdəki qüdrət  
Həp təsxir edər könlümü.

## N ə d i m ə

Pək böyük ondakı cür'ət,  
İnan, yaqlaşmış ölümü.

*(Şəmsanın qolundan tutar, gedərlər)*

## İ x t i y a r

*(bütleri toplayıb içəri qoyar. Qarıyı qarayıb gedərkən Peyğəmbəri  
süzər və istehzal qəhqəhlə)*

Uslanmadınsa, get, yenə  
Bildiyin saçmayı söylə.  
Kimsə uymaz sözlərinə,  
Mə'yus olursun həp böylə.  
Əmin ol ki, Lat və Üzza<sup>1</sup>  
Bir gün həddini bildirir.  
Əlbət, sana layiq cəza  
Hər nə isə çabıq verir

## P e y ğ ə m b ə r

*(acı bir həyəcan ilə)*

Erkək, qadın, çoluq-çocuq  
Hər kəs əylənib gediyor.  
Sözlərimin tə'siri yoq,  
Hər rast gələn tən ediyor.

<sup>1</sup>Lat və Üzza – iki böyük büt adıdır.

Hər kəs gülər bana... Şaka  
Sanırlar Tanrı əmrini.  
Bir avuc əshabdan başqa  
Hiç kimsə dinləməz bəni.

*(Gedər. Şu halda hava qararmağa başlar. Nurani mələk tatlı  
təbəssümlərlə Peyğəmbərin qarşısına enər).*

M ə l ə k

Ey, Tanrı elçisi, mə'yus olma, dur!  
Ümidsizlik sana hiç yaraşmıyor.  
İnan, ümiddir qayələr qayəsi,  
Acıdır ümidsizliyin meyvəsi.  
Ümidsiz bir insan, ümidsiz millət  
Səfil və bədbəxt olur ən nihayət.

P e y ğ ə m b ə r

Lakin bana qarşı həp kin bəslənir,  
Ah, münafıqlər həp gülər, əylənir.

M ə l ə k

Əvət gözlər kordur, qulaqlar sağır,  
Vıcdanlar qabadır, tə'nələr ağır.  
Fəqət sağır qulaqları açmalı,  
Dikənli yollara güllər saçmalı.  
Əvət, açmalı kor olmuş gözləri,  
Əvət, dinlətməli acı sözləri.  
Yıldızlar oynarkən haq qucağında,  
Düşün, nə əhd etdin Hira dağında?!  
Ey böyük yalavac, inan ki, sussan,  
Bəsbəlli tarix görür böyük ziyan.

P e y ğ ə m b ə r

*(məcub)*

O yüksək baqışlar, aman,  
Nə tatlı, həm nasıl məsrur!

Ümidsiz könlümə hər an  
Qönçə əməllər sərpiyor.  
Sənin küçük bir lütfünə  
Layiq olan hiç susarmı?

*(Göyə doğru)*

Bir könül ki, uysun ona;  
Gülünc alaydan qorqarmı?

M ə l ə k

Hiç qorqma, haq sözü söylə,  
Durmuş yürəkləri çarpdır!  
İssız ruhları atəşlə,  
Yaq, çəkinmə! Yolun haqdır.  
Durma, get, acı olsa da  
Tanrı buyruğunu anlat.  
Hər qonaqda, hər qülbədə  
Söylə! Zülməti aydınlat!

P e y ğ ə m b ə r

*(çəkilib gedən Mələyə qarşı diz çökərək)*

Xayır, susmam, gedər haqqı söylərim,  
Ölümdən çəkinmə, səni dinlərim.  
Çünki sən o şəfəqdən bir parçasın,  
O fidandan dərilmiş bir qonçasın.  
O günəşdən ayrılmış bir yıldızsın,  
Tanrı gülüşündən doğmuş bir qızsın.

İ s k e l e t

*(bir guşədən qarşısına fırlar, şiddətli və istehzal qəhqəhələrlə)*

Xayır, çəkinmə, get inandır, inan!  
İnanmaqla bəxtiyar olur insan.



İnan! Fəqət tapdığın ulu Tanrı  
Sən kəndinsin, deyil o səndən ayrı.  
Əvət sən o küllün cüz'isin, inan!  
Əfsus cüz uzaqdır külli sarmaqdan.

*(Göyə işarətlə)*

O uzaqdır rənglərdən, sifətlərdən,  
Uzaq... həp dinlərdən, təriqətlərdən.  
Hər mühit onu bir çeşit yaratmış,  
Hər kəs qaranlıq dama bir daş atmış.  
Hər kəs ona bir ad qoymuşdur gerçək,  
O qaranlıq işıq fəqət pək yüksək...  
Onu göstərmək istəyən də şaşqın.  
Rədd etmək istəyən sərsəm də azğın.  
Çırpınmamaq istərsən aldan, inan!  
Yazıq sana, yazıq, zavallı insan!..

*(Acı qəhqəhələrlə çəkilir)*

Hava aydınlaşır. Peyğəmbər dalgın baqışlarla düşündür.

Ş ə m s a

*(Nədimə ilə bərabər geri dönər. Peyğəmbəri o halda görünəcə)*

İştə o, baq, dalmış yenə,  
Ah, nə həşmətli bir sima!  
Rəngi mail gül rənginə,  
Hər baqışı bir müəmma...

N ə d i m ə

Pək gözəl, qaməti mevsun,  
Köküs geniş, qollar qalın.  
Göz qara, kipriklər uzun,  
Böyük başda açıq alın...

Ş ə m s a

Çoq zaman diyorlar dalar,  
Baş dönmədən bayğın düşər.  
Sanki şimdi o halı var,  
Başqa aləmdə seyr edər.

N ə d i m ə

Nə çoq məraq etməkdəsin  
Könlün pəkmi sevər onu?

Ş ə m s a

Ah, nə sönük sənin hissini,  
Hər qadın onun vurğunu.

N ə d i m ə

İştə baq, getmək istiyor,  
Həp düşünür, o həp dalğın.

Ş ə m s a

*(yaqlaşır)*

Sözüm var sana, getmə, dur!

P e y ğ ə m b ə r

*(başını qaldırıb baqar)*

Nə istərsin, gözəl qadın?

Ş ə m s a

*(sarsılmış və sinirli)*

Qadınımı?! Ah, böyük təhqir...  
Hər kəscə bəllidir adım,  
Bən bir qızım, həm də bakir  
Hənuz kimsəyə varmadım.

İncilər, altın, gümüşlər,  
Hər dürlü sərvət bir yana,  
Hər kəs məcnun kibi izlər,  
Məftundur həp gənclik bana.  
Könül vermədim kimsəyə  
Bir xilqətim iştə nadir...  
Düşün, bakir bir qönçəyə  
Qadın demək pək xətdir.

P e y ğ ə m b ə r

Halbuki o qönçə bikri  
Hər gün binlərcə göz əmər.  
Öyündüyün biki, ey pəri,  
Sönər, hər gün bir az sönər.  
Evlad eşqilə çırpınan  
Bir qadın könlü, şübhəsiz,  
Sayğısız qızlarinkından  
Daha bakir, həm ləkəsiz...

*(Peyğəmbər gedər. Şəmsə onu izləmək istər)*

N ə d i m ə

Bıraq, yüz vermə bir böylə.

Ş ə m s ə

Ah, əvət məhv olmalıdır.

*(Bir az tərəddüd... sonra)*

Xayı, o bənim əlimlə  
Ölümdən qurtulmalıdır.

*(Nədiməyə)*

Sən çəkil, bir yanda bəklə!

*(Nədimə çəkilir. Kəskin bir səslə uzaqlaşan Peyğəmbərə)*

Getmə, dur!

P e y ğ ə m b ə r

Nə imiş, söylə?

Ş ə m s a

Qandırmış xalqı baş kahin,  
Hər kəs səni arar...

P e y ğ ə m b ə r

Niçin?

Ş ə m s a

Peyğəmbərə ölüm deyə  
Gözlər həp atəş saçıyor.

P e y ğ ə m b ə r

Sus, inanma hiç kimsəyə,  
Peyğəmbərə ölüm yoqdur.  
Onun üstündə göylərin,  
Yuca Tanrının gücü var.  
Daş bütlərə tapan kahin  
Bir gün gəlir haqqı anlar.  
Əvət, o cansız mə'budlar  
Bir gün gəlir ki, qəhr olur.  
Qəhr olur, devrilir, batar,  
Hər kəs onlardan qurtulur.

Ş ə m s a

*(usanmış bir halda)*

Ah, sən bizim mə'budlardan  
Nə istiyorsun, bilməm ki?!

P e y ğ ə m b ə r

Çəkil, ey haq yoldan azan  
Vəhşi səhralar çiçəyi!..

*(Yüzünü çevirib, sinirli adımlarla uzaqlaşır)*

Ş ə m s a

*(iki-üç adım izlər, qarşısına keçib getməsinə mane olur. Məğrur və  
amiranə bir tevr ilə)*

Getmə, dur! Aç gözlərini,  
Baq gör bən kimim, bən nəyim?  
Hiç düşündürməzmi səni  
Vurgun könlüm, gözəlliyim?

P e y ğ ə m b ə r

*(başını qaldırır, diqqətlə süzər, pərəstişkar bir ahənglə)*

Əvət, gözəl!.. Şairlərin  
Tatlı xülyasından gözəl.  
İlk baharda səhərlərin  
Pənbə rö'yasından gözəl!..  
Yıldızların sevdasından  
Yaratılmış bir çiçəksin.  
Gözəlliyin mə'nasından  
Daha dilbər bir mələksin.

*(Göyə işarətlə)*

Fəqət bir Tanrı ki, sana  
Böylə bir gözəllik vermiş.  
Nədən xor baqarsın ona,  
Niçin etməzsən pərəstiş?

Ş ə m s a

Ah, bilməm ki, şu qaranlıq,  
Şu əngin boşluqda nə var?  
O bir dərin hiçlik artıq,  
Sağır hiçlikdən nə çıxar?

P e y ğ ə m b ə r

Halbuki saysız ışıqlar  
O qaranlıqdan parlıyor.  
Görüb duyduğun varlıqlar  
O hiçlikdən feyz alıyor.

Ş ə m s a

Bən istərim qəlbindəki  
Tanrı eşqi unutulsun,  
Könlümdə çırpınan sevgi  
O eşqin yerinə dolsun.

P e y ğ ə m b ə r

Çəkil, artıq sərsəmlədin,  
Dəf ol da sus, ah, uğursuz!  
Mərmər köksündəki qəlbin  
Daş bütələr qədər şüursuz...

*(Çəkilmək istər)*

Ş ə m s a

*(önünə keçərək)*

Şimdi mələk derkən bana  
Bu təhqir bilməm ki, niçin?

P e y ğ ə m b ə r

Çəkil, bu da azdır sana,  
Çünki şeytan bir mələksin.

(*Gedər*)

N ə d i m ə

(*gəlir*)

Sən ona hörmət bəslərkən,  
Nifrətlə – sus, çəkil! – diyor.  
Qurtuluş yolu söylərkən,  
Səni həp təhqir ediyor.

Ş ə m s a

(*kinli*)

Pək məğrur... Əvət, mütləqa  
Kəsməli onun dilini.

(*mülayim*)

Lakin... o gözlər daima  
Söndürür bəndəki kini.  
Ah, o gözlər daim qara  
Elmas kibi parlar durur.  
Arqasında hikmət, dəha  
Dənizləri həp mevc vurur,  
Bəni ən çəq əsir edən  
Onun parlaq sözləridir.  
Ah, insanı həcv edərkən  
Belə o pək zərif şair...

N ə d i m ə

O yalnız şairsə, düşün,  
Sən həm şe'rsin, həm şair.  
Hüsnün, gözəl səsin, bütün  
Hicaz ölkəsində nadir...

## Ş ə m s a

Bən hiç... ən böyük şairlər  
Ona qarşı diz çökməli,  
İmrүүлqeyş kibi ərlər  
Susmalı, boyun bükməli...  
Əvət, bizdə nə çoq şair,  
Onlara bir zənbil xurma,  
Ya şərab, ya bir altın ver,  
Mədh edərlər səni... Ama  
O, düşmandır yaltaqlığa,  
Həp kindən, qərəzdən qaçar.  
Geniş ruhu sanki fəza...  
Daim yüksəklərdə uçar.

*(Mə'yus və həyəcanlı)*

Əfsus bütləri, Kə'bəyi  
Həp rədd edər, iştə bəla!  
Həm pək sevər Xədicəyi,  
Bunu əfv edəməm əsla!

## N ə d i m ə

*(ətrafa baqar)*

Baq, gəldilər baş kahinlə  
Xəttab oğlu önlərində,  
Qızmış böyük, küçük, kölə,  
E'tidal yoq hiç birində.

Öndə baş kahin, rəislər və orta yaşlı, yuca boylu, silahlı Xəttab oğlu olduğu halda camaat gəlir, hər kəs kinli bəqışlarla ətrafı süzməyə başlar.

## B a ş k a h i n

Nerdə, yahu, onu bir göstəriniz!  
Əcəba nerdə o xain dinsiz?



X ə t t a b o ğ l u

Kim bilir, bəlkə də qorqub qaçmış.

Ş ə m s a

(*Nədiməyə*)

Yoq, o qorqaq deyil əsla, yanlış...

İ x t i y a r

(*gəlir, dükanın qapısını açaraq*)

Burda dalmışdı o xülyayə dəmin.

B i r i n c i r ə i s

İştə qorqub da savuşmuş miskin!..

İ k i n c i r ə i s

O fəqət bəncə bir aciz, sərsəm...

Ü ç ü n c ü r ə i s

Bən də əsla ona mə'na verməm.

B a ş k a h i n

(*yola baqar*)

Baş rəis! Ah, nə qadar halı fəna,  
Baqalım bir o nə söylər əcəba?

Baş rəis gəlir. Hər kəs əyilir. Sükut...

B a ş r ə i s

(*öndə duran rəislərə şiddət və həyəcan ilə*)

Arqadaşlar! Nə demək bunca sükut?  
Niyə bəqmaqdasınız həp məbhut!?

Pək küçük sandığımız bir miskin  
Bəsliyor bizdəki adətlərə kin.  
Hiçə endirmədə həp dinimizi,  
Gülüyor bütlərə, saymaz da bizi.  
Onun ancaq yuca göylərdə yaşar,  
Əl vurulmaz yeni bir Tanrısı var.  
Öylə bir Tanrı ki, gözlər görməz,  
Cismi yoqmuş da nə cevhər, nə ərəz...  
Doğurub doğmaz o bimislü şərik,  
Həm məkansız... Nə qadar sərsəmlik?!  
Söylüyor həp bir imiş şah və gəda.  
Bu səbəbdən uyaraq həp füqərə,  
Həp zəiflər, kölələr, cariyələr  
Onu dinlər, ona hörmət bəslər.  
Ah, o bir gün düşünüb yol bulacaq,  
Bizə qalib və müsəllət olacaq...

X ə t t a b o ğ l u

*(istehzal təbəssümlə)*

Bir xəyal iştə, əvət tatlı xəyal.

*(Hiddətlə qılıcını çəkər)*

Şu qılıc əldə dururkən, bu, mühal...  
Hörmət etdim də Bəni Haşimə bən,  
Öncə vaz keçdim onun qətlindən.  
Nə qadar olsa da əcdadı ulu.

*(Əlini köksünə vurur)*

Sağ bıraqmaz onu Xəttab oğlu.  
Qəhrəmanlar bana aciz qul ikən,  
O nasıl qurtulacaq pəncəmdən?  
Hiç məra qətməyin, əl'an gedərim,  
Onu bən parçalarım, məhv edərim.

*(Qılıcını qınına qoyub sərt və qızğın baqışlarla uzaqlaşır)*

## B a ş r ə i s

İbn Xəttabın, əvət, şöhrəti var,  
Qəhrəmandır nəyə əzm etsə yapar.

*(Kənardə duran orta yaşlı Səidə)*

Sən də get, durma, Səid! Göz-qulaq ol!  
Yardım et qaynına, Peyğəmbəri bul.

Camaat dağılır.

## S ə i d

*(uzaqlaşan Baş rəisə tə'zim ilə)*

Pək gözəl...

*(Ətrafa)*

Ah, canavar, ah ədna...  
Görəyim qəhr olasın sən də, o da...

Gedər. Nədimə ilə bərabər geridə qalan Şəmsə həyəcanlı hallar keçirir.

## Ş ə m s ə

Yoq, bu mümkün deyil əsla... əsla,  
Onu məhv etmədə yoq bir mə'na.

## N ə d i m ə

Şimdi Peyğəmbərə kin bəslər ikən,  
Bu təlaşın əcəbə söylə nədən?

## Ş ə m s ə

Ah, o şahincə baqışlar hər an  
Çırpınan ruhumun üstündə uçar.

O gözəl səsdəki qüvvət, həyəcan  
Sızlayan könlümə bir şö'lə saçar.  
Seyr edərkən onu qarşımda dəmin,  
Söndü həşmət, əzəmət, söndü qürur.  
Onu sevdimmi? Bilinməz... Lakin  
Bəni bir duyğu əzib qəhr ediyor,  
O yanan qəlbə qavuşmaq dilərim,  
Ona qoşmaq dilərim.

*(Sinirli adımlarla Peyğəmbər getdiyi tərəfə doğru ilərilər, Nədimə də  
kəndisini izlər)*

## HİCRƏT

Eyni şəhərdə məzarlıq. Kənardə bir evciyəz, iki-üç xurma ağacı. İkinci çağı...  
Ev sahibi Səid tələş ilə gəlir, qapıyı şiddətlə çalar. Qapı açılır. Onun 30 yaşını  
keçməyən qarısı – Xəttab qızı qarşısına çıxar.

X ə t t a b q ı z ı

Səid, yüz-gözünü saran  
Bu tələş niçin, əcəba?

S ə i d

Əhd etdi qardaşın əl'an  
Dəhşətli bir qurultayda...

Sükut...

X ə t t a b q ı z ı

Aman, nədir əhd etdiyi?  
Bu tələş, bu susmaq niçin?

S ə i d

Xəttab oğlu and içdi ki,  
Peyğəmbəri məhv eyləsin!

X ə t t a b q ı z ı

*(sarsılmış və qorqulu)*

Ah, bu qorqunc xəbər bəni  
Bir yıldırım kimi vurdu.  
Tanrı qurutsun əlini  
Yoq, o artıq pək qudurdu!

S ə i d

Bilsə hələ sən də, bən də  
O dinə iman etmişiz;  
Hiç sağ bıraqmaz, ilk öncə  
Bizdən öc alır şübhəsiz.

*(Uzaqdan Xəttab oğlu görünür)*

X ə t t a b q ı z ı

İştə kəndisi! Şərrindən,  
Ya Rəb, sən saqla bizləri.

X ə t t a b o ğ l u

*(kinli adımlarla yaqlaşır)*

Səid! Sizdən varımı görənlər  
Hiç o düzmə Peyğəmbəri?

X ə t t a b q ı z ı

Yoq bir kimsənin xəbəri.

*(Səidi göstərir)*

Nə zəvcim görmüş, nə də bən.

*(Hər ikisi içəri girər)*

X ə t t a b o ğ l u

*(əli qılıcının qəbzəsində, qızğın)*

Xayır, əsla o sərsəri  
Qurtulamaz şu pəncəmdən.

*(Bu sırada Əbu Talib oğlu sür'ətli adımlarla gəlib keçər)*

Dur, ey Əbu Talib oğlu,  
Bu sur'ətlə sən nerəyə?

Ə b u T a l i b o ğ l u

Gediyorum Tanrı qulu  
Peyğəmbərlə görüşməyə.

X ə t t a b o ğ l u

Sizlərdəki həsəb-nəsəb  
Bəlli, hər kəscə möhtərəm.

Ə b u T a l i b o ğ l u

*(onun sözünü kəsərək)*

Fəqət bəncə elm, ədəb  
Həsəb-nəsəbdən müqəddəm...

X ə t t a b o ğ l u

Sözlərimi kəsmə, dinlə!

Ə b u T a l i b o ğ l u

Dinliyorum, əvət, söylə.

X ə t t a b o ğ l u

Bəncə atıb yeni dini,  
Əcdadınla öyünməli...

Ə b u T a l i b o ğ l u

İnsan deyil əcdadını,  
Yalnız haqqı düşünməli.

X ə t t a b o ğ l u

Nə istərsiniz əcəba  
Gözə görünməz Tanrıdan?

Ə b u T a l i b o ğ l u

Görmədiyim bir Tanrıya  
Bən əyilməm hiç bir zaman.

X ə t t a b o ğ l u

Nerdə gördün onu, nerdə?

Ə b u T a l i b o ğ l u

Hər zaman iştə hər yerdə,  
Əvət, göstərir hər səda.  
Hər hərəkət onu daim,  
Bir şey görmədim ki, onda  
Tanrıyı görmüş olmayım.

X ə t t a b o ğ l u

*(yarımistehza)*

Sən bu fevqəl'adə yolu  
Lütf edib də öyrət bana.

Ə b u T a l i b o ğ l u

*(eyni ahənglə)*

Bir çocuq, ey Xəttab oğlu,  
Öyrətəmöz bunu sana.

X ə t t a b o ğ l u

*(mə'nali təbəssümlə)*

Fəqət diyorlar Peyğəmbər  
Təpınırkən Tanrısına;  
Daim izhari-əcz edər,  
Heyrətlə der “ma ərəfna”...

Ə b u T a l i b o ğ l u

İzhari əcz edən arif  
Ən böyük idrak əhlidir.

X ə t t a b o ğ l u

*(məğrur və istehzalı baqışlarla)*

Dursun! Xaliqini hərif  
Bu gün məzarda öyrənir.

Ə b u T a l i b o ğ l u

*(əli qılıcının qəbzəsində titrər)*

Sakit ol, onun məzarı  
Deyil yerdə, göylərdədir.  
Ona yalnız uca Tanrı  
Öz qucağında yer verir.  
Həm də onu, inan bana,  
Hər yigit qılıcı kəsməz.  
Dünya dağılsa da ona  
Əsla ölüm yeli əsməz.

X ə t t a b o ğ l u

*(istehzalı qəhqəhə ilə)*

Fəqət rəngin pək dəyişdi,  
Könlün qavğamı istiyor?



Ə b u T a l i b o ğ l u

Xayı, çünki qan dökməyi,  
Böyük Tanrı mən' ediyor.

X ə t t a b o ğ l u

Bu bir yaldızlı hiylə ki,  
Hər qorqudan nəş'ət eylər.

Ə b u T a l i b o ğ l u

Saqın! O sevməz hiyləyi,  
Nə söylərsə doğru söylər.  
Abdulla oğlunu əsla  
Qorqutacaq bir qüvvət yoq,  
Hiç öyünmə, keçmiş ola;

*(əlini köksünə qoyaraq)*

Onun yardımçısı pək çoq...

X ə t t a b o ğ l u

İştə qəhrəman bir çocuq!  
Ərəbsin, eşq olsun sana!  
İnan, səndəki məğrurluq  
Ciddən xoş göründü bana!  
Lakin tutub öz əhdimi  
Bən məhv etməliyim onu.

*(İstəhzalı təbəssümlə)*

Tanrıdan xəbər gəldimi,  
Ararsın Xəttab oğlunu.

*(Məğrur və əzəmətli adımlarla uzaqlaşır)*

Ə b u T a l i b o ğ l u

*(sinirli)*

Ah, Peyğəmbərin bu helmi  
Həp düşmanları güldürür.  
Yoq, bu dərd yaqar könlümü,  
Çoq sürməz bəni öldürür.

*(Kəskin bir əzm ilə)*

Xayı, bən Xəttab oğluna  
Yüz verməm tüğyan eyləsin.  
Bıraqmam şu cəllad ona  
Güldən ağır söz söyləsin.

*(Sür'ətli və kinli adımlarla eyni yolu izlər)*

Bu sırada digər tərəfdən azğın yüzlü, canavar gözlü bir ərəb hənuz beş-altı yaşına  
varmış qızının qolundan tutub qızğın adımlarla məzarlığa doğru yürür.

Ə r ə b

Artıq usandım, gəl, yetər!

Q ı z

*(acı fəryad ilə)*

Annəciyim!.. Ah, nerəyə?

Ə r ə b

Sən də bacın kibi gəbər!  
Qızlar məhkumdur hiçliyə!

Q ı z

*(yalvarır)*

Aman, babacığım, aman!

Ə r ə b

Gəl, yetər!..

*(Hiddətlə sürüklər)*

Q ı z

*(qorqaraq çığırır)*

Ah, annəciyim!

Ə r ə b

Gəl, ölümdür sənin cəzan,  
Artıq yoq fəzlə ətməyim.

Q ı z

Ah, bıraq, anamı bir də  
Görəyim, sonra vur, öldür.

Ə r ə b

Haydı sən dəf ol, gəbər də,  
O da həsrətindən ölür.

*(Boş məzarın içinə atar)*

Q ı z

Ah!

Ə r ə b

*(məzarın üzərini iki-üç böyük daşla qapar)*

İştə... Sus, yetər, bana  
Qız evladı lazım deyil.

Q I Z I N S Ə S İ

Annəciyim...

Ə r ə b

(*mütəəssir*)

Bədbəxt ana...

Şimdi yavrusundan qafil...

(*Peşiman və məhzunca bir tevrlə əli alında düşünür, sonra*)

Ah, nə duyğusuzmuş Tanrım,

Bir gün taleyim gülmədi.

Niçin, bilməm, niçin qarım

Qız doğurkən ölmədi?!

(*Qızğın və sinirli*)

Xayır, bən oğuldan başqa

Evlad istəməm, istəməm.

Qız və qadın insanmı ya?

Yoq, bən qıza evlad deməm.

(*Kinli adımlarla çəkilib gedər. O getdiyi kibi, Səid ilə Xəttab qızı tələş ilə qapıyı açıb çıxarlar*)

X ə t t a b q ı z ı

(*Səidə*)

Aman, durma, nerdə olsa

Peyğəmbəri get, ara bul!

Ah, qardaşım onu bulsa,

Hiç sağ bıraqmaz, əmin ol!

S ə i d

Şaşırma, ey Xəttab qızı,

Qardaşın gərçi qəhrəman.

Peyğəmbər o imansız  
Bir sözlə susdurur, inan!

X ə t t a b q ı z ı

Hər işdə ehtiyat eyi,  
Get, xəbər ver evlərinə.  
Həmən get bul Xədicəyi,  
Zevcəsidir, bilsin yenə.

*(Peyğəmbər uzaqdan görünür)*

S ə i d

*(baqar)*

Çoq şükür, iştə kəndisi!

*(Xəttab qızına)*

Saqın, bir şey söyləmə, dur...

Qayıbdan bir səs

Annəciyim...

X ə t t a b q ı z ı

Çocuq səsi.  
Ah, bu səs nərdən gəliyor?

S ə i d

*(tələş ilə Peyğəmbərə yaqlaşır, əyilib əlini öpdükdən sonra)*

Aman, ey Tanrı elçisi!  
Bir cəllad arıyor səni.

Qayıbdan bir səs

Annəciyim...

P e y ğ ə m b ə r

Çocuq səsi.

Qayıbdan bir səs

Annəciyim...

P e y ğ ə m b ə r

Bu səs bəni  
Xərab etdi, ah, nə həzin!..

A n a

*(acı fəryad ilə qoşub gəlir)*

Aman, yavrum, mələk yavrum,

P e y ğ ə m b ə r

*(xarab olmuş bir məzara yaqlaşır. Üzərindəki böyük daşı  
bir tərəfə çəkib baqar)*

İştə bir qız! Yardım edin,  
Yardımlı əmr etmiş Tanrım.  
Ah, görünür diri-diri  
Məzarə gömmüşlər bunu.

A n a

Əvət xain bir sərsəri  
Məhv etmək istiyor onu.

Səid məzara enər, qızı yuqarı qaldırır, Peyğəmbər yardım edib çıxarır.

Of, yavrum...

Q ı z

Ah, annəciyim...

*(Qucaqlaşırırlar)*

P e y ğ ə m b ə r

*(anaya)*

Dur, yüksəltmə fəryadını,  
Söylə, bən bilmək istərim  
Şu mə'sumun cəlladını.

A n a

Cəlladı iştə pək aydın,  
Kəndi alçaq babasıdır.

*(Yaralı bir ahəng ilə)*

Onca bir qız, ya bir qadın  
Uğursuz baş bəlasıdır.

P e y ğ ə m b ə r

*(müztərib və həyəcanlı)*

Qadın, qadın?! Onu duymaq, duyurmaq istərkən  
Ya qar düşüncəmi bir şə'lə, bir zəhərli dikən.  
Bütün həyatı çiçəkləndirən fəqət o... niçin,  
Niçin əzilsin o, bilməm niçin sürüklənsin?!  
Qadın – günəş, çocuq – ay... nuri ay günəşdən alır<sup>1</sup>.  
Qadınısız ölkə çabuq məhv olur, zavallı qalır.  
Qadın əlilə fəqət bəxtiyar olur şu cihan,  
O bir mələk... onu təqdis edər böyük Yaradan.

---

<sup>1</sup> Yaxud: O bir günəş ki, bəşər zevqi, ruhu ondan alır.

O pək sevimli, gözəl, incə, nazlı bir xilqət,  
Onun ayaqları altındadır fəqət cənnət:  
Qadın gülərsə şu ıssız mühitimiz güləcək,  
Sürüklənən bəşəriyyət qadınla yüksələcək...

A n a

Haydı, gəl gedəlim quzum.

Q ı z

Ah, babamdan qorquyorum.

P e y ğ ə m b ə r

Allah əsirgəsin, aman!  
Vəhşiləri keçdi insan.

A n a

Qorqma! O hiç görməz səni!

Q ı z

Görsə öldürəcək bəni.

A n a

Evdə yoq, bizi tərək etdi,  
Şimdi yol kəsməyə getdi.  
Qorqma, annən dilənir də,  
Verməz səni o namərdə.

P e y ğ ə m b ə r

Tanrı yardımçınız olur,  
Azğın cəzasını bulur.



*(Evi göstərir)*

Baq, şu evdə yaşayanlar  
Pək mərhəmətli insanlar...  
Bunlarda qan var, vicdan var,  
Yuca Tanrıya iman var.  
Burda qalın hər ikiniz,  
O cəlladı görməyiniz.

A n a

*(qızılə bərabər Peyğəmbərin ayaqlarına qapanır)*

Allah səndən razı olsun.

Peyğəmbər qollarından tutub qaldırır.

S ə i d

Gəlin, bir az rahat bulun.

X ə t t a b q ı z ı

Gəlin, hiç məraq etməyin.

P e y ğ ə m b ə r

*(mə'nalı bir baqışdan sonra)*

Məhəbbətdir ən böyük din.

İçəri girərlər.

X ə t t a b q ı z ı

*(Peyğəmbərə)*

Aman, buyursanız siz də...

P e y ğ ə m b ə r

Xayır, bən getmək istərim...

X ə t t a b q ı z ı

Bir az saqlanınız bizdə,  
Qəzəblənmiş bəradərim...

P e y ğ ə m b ə r

*(sözünü kəsərək)*

Lakin Tanrının qəzəbi  
Onunkindən daha müdhiş...

X ə t t a b q ı z ı

Ah, qorqarım, pək əsəbi,  
Bəlkə doğar çirkin bir iş.

P e y ğ ə m b ə r

Sən get, şu kimsəsizləri  
Avut, barındır, əkmək ver.  
Böyük Tanrı Peyğəmbəri  
Hər an bələdan hifz edər.

Qadın onun əlini öpər, müztərib baqışlarla içəri girər və qapıyı qapar. Bu mənzərəyi uzaqdan görünən Nəim ilə Topal seyr edərlər.

N ə i m

Yazıq şu Xəttab oğluna,  
Peyğəmbərə kin bəsliyor.  
Həmşirəsi uymuş buna,  
Din içində din bəsliyor.

Peyğəmbər dalğın adımlarla məzarlıqda bir daş üzərində oturub düşünür. Bu sırada qız, oğlan bir yığın çocuq aşağıdakı şərqiyi söyləyərək gəlir və hər parça bitdikdə əl çalar, oynarlar.

### Ç o c u q l a r

Diyor göydə bağçalar var,  
Orda çiçəklər nur saçar,  
İnsan mələk kibi uçar...  
İstəməm, masaldır onlar,  
Bən vuruldum yalnız sana  
Vətən! Ah, sevgili ana!

Dün bir quş gördüm yaralı,  
Düşmüş yurdundan aralı.  
Dişlərdi köksünü çalı,  
Söylərdi sanki hər halı;  
Vəhşi qartal qıydı bana,  
Vətən! Ah, sevgili ana!

Bir qaç çocuq ıslıq çalaraq yerdən daş parçaları alıb Peyğəmbərə atar, o çəkilib getmək istərkən Baş kahin yanında birinci, ikinci, üçüncü rəis və iki kahin olduğu halda qarşı tərəfdən çıxarlar.

### B a ş k a h i n

*(Peyğəmbəri göstərir, istehzalı bir tevrlə)*

İştə əngin fəzaların  
Qəhrəman nümayəndəsi!  
İştə Latü Üzzaların  
Böhtançı bir xanəndəsi!

### B i r i n c i r ə i s

Görünür bizdən bıqmış da,  
Şimdi başqa yol gediyor.  
Diriləri bıraqmış da,  
Ölülərə və'z ediyor.

## İ k i n c i r ə i s

Tuhaf!.. Bən Xəttab oğlunu  
Sadiq bilirdim əhdinə.  
Hənuz sağ bıraqmış bunu,  
Əski keyfindədir yenə.

## Ü ç ü n c ü r ə i s

Qüsur yoq onda, hər kəscə  
Bəllidir ki, o pək cəsur...

*(Peyğəmbərə işarətlə)*

Bəlkə hərif sehr etmiş də,  
Yalnız ona görünmüyor.

## P e y ğ ə m b ə r

Sus! Allahın Peyğəmbəri  
Pək uzaqdır o işlərdən.  
Onun sehridir sözləri  
Varmı qarşılıq söyləyən?!

## B a ş k a h i n

*(son dərəcə qızğın)*

Bilməm niçin sarsılıb da  
Göylər yerə dökülmüyor?  
Bilməm niçin savrulub da  
Şu dünya alt-üst olmuyor?  
Ah, o mə'budlar ki, bizə  
Altın verir, şöhrət verir,  
O bütlər ki, ölkəmizə  
Həyat verir, qüvvət verir;  
Hiç rəvamı dünkü yetim

Onları təhqir etsin də,  
Biz kənardan seyr edəlim,  
O sağ qalsın yer yüzündə?!

Bu sırada ətrafda qadın, çoluq-çocuq toplaşib dinlər.

### P e y ğ ə m b ə r

Xayır, aldanma, ey zavallı bəşər,  
Səncə qalibmi xeyrə fitnəvü şər?  
Əlverir qəflət, istəməz tüğyan,  
Səni er-gec həlak edər isyan.

*(Yerdən bir avuc topraq alıb havaya savurur)*

Sən nəsin? İştə bir avuc topraq!  
Baq, düşün! Kibri at, qüruru bıraq.  
Əyri yoldan çəkil, fəsadı unut!  
Əvət, ancaq düşün də haq yolu tut.

*(Məzarları göstərir, qızğın və həyəcanlı)*

Var, səninçin də böylə bir gün var,  
Bir gün əldən çıxar şu altınlar.  
Həp susar tapdığın sənəmlər, əvət  
Yardım etməz güvəndiyin şöhrət.  
Həp sönər duyduğun şərəf, iqbal;  
Tanrıdan başqa hər nə varsa, xəyal!..

### Ü ç ü n c ü r ə i s

Arqadaş, söylənmə artıq  
Biz dinləməkdən usandıq.  
Vaz keç də sən bu sözlərdən,  
Qarşılıq hər nə istərsən:  
Altın, riyasət, gözəl qız,  
Hər şey verməyə hazırız.

P e y ğ ə m b ə r

Yoqsulluq ən böyük sərvət,  
Qarşımda hiçdir rəyasət.  
Xayır, istəməm, gözəl qız,  
Sevgilim Tanrıdır yalnız.  
Çünki ən son pənah odur,  
Ona tapanlar qurtulur.  
Hətta günəşi sağıma,  
Ayı soluma qoysanız;  
Fikrimdən dönəməm əsla,  
Bir qul yaşarmı Tanrısız?

*(Gedəcək olur)*

B a ş k a h i n

Getmə, bir dur, ah, nerəyə?

P e y ğ ə m b ə r

Haqq əmrini yetirməyə;  
Kim eşitsə nicat bulur.  
Kim rədd etsə həlak olur,  
Haq sevən arqamca gəlsin;  
Korlar qəhr olub əzilsin.

*(Saymazca və məğrur adımlarla uzaqlaşır)*

B a ş k a h i n

Ah, şu uğursuz sabei  
Yaqar bəni atəş kibi.

*(Camaata heyrət və hiddətlə)*

Həp baqar, həp susarsınız,  
İsyan etməzmi qanınız?

Məzarlıqda yatanlarla  
Yoq sizin fərqliniz əsla.

C a m a a t d a n

- Ah, o xain məhv olmalı!
- Şimdi cəzayı bulmalı!
- Haydı, yoldan çevirməli!
- Susdurmalı, öldürməli!

Qadınlar və uşaqlar yerdən daş parçaları alır, Nəim ilə Topaldan başqa hər kəs  
gurultu ilə Peyğəmbər gətirdiyi tərəfə doğru yürür. Eyni zamanda göy gürlər.

T o p a l

Haydı gəl, biz də bərabər gedəlim,  
Gəl şu Peyğəmbəri bir seyr edəlim.

N ə i m

Fəzlədir bəncə şu yersiz həyəcan,  
Nə imiş sanki o bədbəxt insan...

Ş ə m s a

*(Nədimə ilə bərabər gəlir)*

Bu nə, yahu, bu nə dəhşət əcəba?  
Sarsılır həp təməmindən dünya.

N ə i m

*(müstəhzi)*

Göylərin elçisi me'rac ediyor,  
O böyük baş içimizdən gediyor.

Ş ə m s a

Nə demək? Anlamadım, söylə, nə var?

T o p a l

Verdi hər kəs onu e'damə qərar.

Göy gurultusu kəsilir.

Ş ə m s a

(*Nədiməyə*)

Pək yazıq! Gəl baqalım bir bu nə hal,  
Ah, o layiqmi ki, olsun pəmal?

(*Sür'ətli adımlarla camaat getdiyi tərəfə gedərlər*)

N ə i m

(*istehzalı təbəssümlə Şəmsayə*)

Hiç təlaş etmə, o artıq getdi,  
Çünki göylərdəki tufan bitdi.

T o p a l

(*qarşı tərəfə baqar*)

Şuna baq!..

N ə i m

Kimdir o?

T o p a l

Xəttab oğlu!

N ə i m

(*baqar*)

Nə də qızğın! Gözü al-qanla dolu...



*(Kinli baqışlarla gələn Xəttab oğluna)*

Bunca hiddət əcəba, söylə, nədən?

X ə t t a b o ğ l u

Onu öldürməyə əzm etdim bən,  
Kimə sorsam, buradan keçdi diyor,  
Ararım, yoq, görünür sehr ediyor.

N ə i m

*(istehzalı təbəssümlə qafasını oynatır)*

Onu öldürmə, xayır, başqası var,

*(evi göstərir)*

Burda bir zəvc ilə bir zəvcə yaşar...

X ə t t a b o ğ l u

Şu qadın bəlli, bənim həmsirəm.

N ə i m

İştə Peyğəmbərə onlar məhrəm,  
Çıqmıyor hiç birinin gərçi səsi.  
Yeni din aşığıdır hər ikisi;  
Öncə onlardır, əvət, məhv olacaq...

X ə t t a b o ğ l u

*(qılıcını yarıya qədər çəkər, son dərəcə sinirli)*

Sus, Nəim! Ah, nə diyorsun, bana baq!  
Kə'bə mə'budlarına and olsun,  
Doğru çıqmazsa sözün, məhv oldun!

N ə i m

Xayı, əsla; bana layiqmi yalan?

*(İstehzalı qəhqəhəylə)*

Şanlı Peyğəmbəri əl'an buradan,  
Baq, şu evdən çıxıyorkən gördüm.

*(Topal ilə bərabər uzaqlaşır)*

X ə t t a b o ğ l u

*(çılğın)*

Ah, ölüm! Onlara dəhşətli ölüm!..

*(Qapıyı çalmağa başlar. İçəridən gələn xoş ahəng bir qadın səsi diqqətini cəlb edər, durub dinlər)*

E ş i d i l ə n s ə s

Ulu Tanrı, o görünməz yaradan  
Əmr edər yalnız ədalət, ehsan.  
O, fəna işləri, fəhşiyatı  
Nəhy edər, varlığının isbatı  
Şu təbiət, şu məhəbətli fəza...  
Onca birdir: ulu, zəngin, füqəra.

Qapıyı bir daha şiddətlə çalar. Səid ilə rəfiqəsi çıxar. Xəttab qızı əlindəki yazılı bir parça dəriyi həməən qoltuğuna saqlar.

X ə t t a b o ğ l u

*(Səidə)*

Bana baq, doğrumu, əcdadımızın  
Bıraqlıb dinini oldun xain?

(Sükut)

Niyə susdun, niyə susdun böylə?  
Şaşırıb durma, cəvab ver, söylə!

X ə t t a b q ı z ı

Fəzlə israr ediyorsun, yetişir.

X ə t t a b o ğ l u

(Səidə)

Səni zənn etməz idim bunca həqir.

(Qılıc parlar)

İştə, al!

*(Araya girən həmsirəsinin başı yaralanır, fişqıran qan alını və köksünü boyar)*

X ə t t a b q ı z ı

Ah, yaralandım, eyvah!

X ə t t a b o ğ l u

Söylə, həmsirə! Bu söz doğrumu, ah?!

X ə t t a b q ı z ı

Doğru, pək doğru, əvət, Peyğəmbər  
Bizcə ən şanlı, böyük bir rəhbər...<sup>1</sup>  
Onun Allahına iman etdik,  
Duyğusuz bütlərə isyan etdik.

<sup>1</sup> Yaxud: sərvər

Qorqumuz yoq, eyi bil, hər ikimiz  
Haq için can ilə başdan keçəriz.

*(Köksünü açar)*

İştə öldür! Acıdan qurtuluruz,  
Qavuşub Tanrıya məs'ud oluruz.

X ə t t a b o ğ l u

*(əvvəlki mətanəti söndüyü halda, həmişirəsinə)*

Bir taqım ayət oqurdun da dəmin,  
Onu göstər bana!

X ə t t a b q ı z ı

Olmaz!

X ə t t a b o ğ l u

Bu niçin?

X ə t t a b q ı z ı

Etmədin bəlkə riayət, hörmət.

X ə t t a b o ğ l u

Edərim.

X ə t t a b q ı z ı

And iç!

X ə t t a b o ğ l u

İnan!

X ə t t a b q ı z ı

İştə!

*(Yazılı dəri parçasını çıxarıb verir)*

## X ə t t a b o ğ l u

Əvət!

*(Şaşqın və vurulmuşcasına oqur)*

“Ulu Tanrı, o görünməz yarıdan  
Əmr edər yalnız ədalət, ehsan.  
O, fəna işləri, fəhşiyatı  
Nəhy edər, varlığının isbatı  
Şu təbiət, şu məhabətli fəza...  
Onca birdir: ulu, zəngin, fükəra”.

*(Sarsılmış bir halda)*

Nə ilahi, nə müqəddəs ilham!  
Duyduğum yox şu fəsahtədə kəlam.  
Bəni əfv eyl, mələk həmsirəm,  
Doğru din... qalması əsla şübhəm.

*(Həmsirəsini qolları arasına alır və əlindəki məndil ilə  
yarasının qanını silər)*

Yaranı şimdi sarıb bən gedərim,  
O böyük dahiyə iman edərim.

*(İçəri girərlər)*

Azacıq sonra Peyğəmbər qana boyanmış və başı sarınmış olduğu halda Ş ə m s a  
ilə N ə d i m ə n i n yardımı ilə gəlir.

Ş ə m s a

*(Nədiməyə)*

Daha dur, bir qadar etsin rahət.

P e y ğ ə m b ə r

*(əlini ağzına götürür, acı bir fəryad ilə)*

Dişlərim! Ah, qırılıb oldu səqət.

*(Böyük bir daş üzərinə oturur)*

Ş ə m s a

*(əlini onun omuzuna qoyaraq)*

Ağrıdır, bəlkə bir az sonra keçər,  
Ölmədin, iştə bu dünyayə dəyər.

P e y ğ ə m b ə r

Səni pək başqa tanırdım, lakin  
Bir mələkdən daha munis qəlbin.  
Duyğusuz bütələrə vurğun cühələ  
Daha xoşdur sana aciz qul ola.

Ş ə m s a

Latü Üzza səni qurtardı dəmin,  
Yenə təhqir ediyorsun, bu niçin?

P e y ğ ə m b ə r

*(sinirli)*

Latü Üzzamı? Çəkil, sus, dəf ol!

Ş ə m s a

Uçurum – izlədiyin qorqulu yol.

P e y ğ ə m b ə r

Qorqu yoq, izlədiyim haq yoludur,  
Yaradan, öldürən ancaq bir odur.  
Hər nə mevcud isə xilqətdə onun,

*(Şəmsaya işarətlə)*

Bu gözəllik, bu lətafət də onun.

Ş ə m s a

Bana baq!

P e y ğ ə m b ə r

*(əlilə rədd edər)*

Haydı, çəkil get, yetiştir.

Ş ə m s a

*(məğrur və istehzal təbəssümlə)*

Bir gözəl bunca edilməz təhqir.

P e y ğ ə m b ə r

Bən gözəllərdə gözəl ruh ararım,  
Ruhu düşkünləri çirkin sayarım.  
Bir gözəl levhə ki, yapmış rəssam,  
Daha xoşdur ona məftun olsam.  
Tanrı eşqilə yanan haq nuru  
Səndə yoq, durma, çəkil get!.. Doğru,  
Zahirin xoşsa da bədbatınsın,  
Bu gözəlliklə, əvət, çirkinsin.

Ş ə m s a

*(pək fəna sarsılır)*

Yoq, bu təhqirə dayanmam əsla.

*(Nədiməyə)*

Gedəlim.

P e y ğ ə m b ə r

İştə açıq yol!

Ş ə m s a

*(hiddət və nifrətlə ətrafı)*

Budala!

*(Peyğəmbərə)*

İstədim bən səni məs'ud edəyim,  
Duymadın qəlbimi, artıq nə deyim?

P e y ğ ə m b ə r

Bəni haq düşmanı məs'ud edəməz,  
Tanrısız bir qızın eşqində nə həzz?

Ş ə m s a

Düşman olsam da sənin Tanrına bən,  
Sana hörmət duyarım, ah, bilsən!

P e y ğ ə m b ə r

*(sözünü kəsərək əli ilə rədd edir)*

İstəməm... öylə məhəbbət, hörmət  
Doğurur bəndə tükənməz nifrət.

Ş ə m s a

*(acı təbəssümlə Peyğəmbərə)*

Nə könül varmış, əvət səndə, nə hiss.

*(Nədimə ilə bərabər uzaqlaşır)*



P e y ğ ə m b ə r

Saçların pək uzun, əqlin naqis.

Ş ə m s a

*(dönər, məğrur və sərt bir baqışla)*

Naqis olsam da kəmalın bəndən,  
Varlığın, həm də zəvalın bəndən.

*(Gedərlər)*

Hava qararmağa başlar, Mələk nurlar və təbəssümlər içində Peyğəmbərin qarşısına  
enər.

M ə l ə k

Ey ulu Tanrı elçisi!  
Göydən sana müjdələr var.  
Yüksək mələklərin səsi  
Hər birdən səni alqışlar.  
Mübarək alnında açan  
Eşqin qanlı qönçələri;  
Çiçəkləndirəcək, inan,  
Ən parlaq səhifələri.  
Böyük dahilərin payı  
Hər olmuş mızraq, qılıç, oq.  
Onlardakı fırtınayı  
Susdurmaz daş, dikən, yumruq.  
Qorqma, söylə! Şəfəq sökər,  
Bir gün qaranlıq sıyrılır;  
Hər kəs qarşında diz çökər,  
Xain silahlar qırılır.  
İzlədiyən pənbə yıldız  
İssız bir hiçlikdən gülər.  
Səndən insanlara yalnız  
Sevgili, tatlı busələr.

*(Çəkilir)*

## İ s k e l e t

*(boş məzardan çıxar, qorqunc və istehzal qəhqəhələrlə)*

Busə, həp busə! İştə şe'rü xəyal,  
Busə, həp busə! Daima bu sual?!  
Busə pək tatlıdır mələklər için,  
Sevgi xoşdur duyan yürekler için.  
Busədən həzz edərmi bir qaplan?  
Sevgi anlarını hiç zəhərli yılan?  
Qanıçən, kinli, möhtəris qartal  
Kirli dırnaqlarilə bulsa məcal,  
Qoparıb parçalar, didər, əsəbi  
Şu məhəbbətlə çırpınan qəlbi.  
Busədən xoşlanırmı hiç canavar?  
Vəhşi insan da öylə həp qəddar!

*(Əlindəki sıyrılmış qılıcı oynataraq)*

Boş xəyal... Əldə parlamazsa silah,  
Tanımaz haqqı sayğısız gümrah.  
İştə hər ölkə, iştə hər millət  
Həp qılıcdan alır şərəf, qüvvət.  
Parlar ancaq onunla izzəti-nəfs,  
Qaplar onsuz həyatı hüznilə yə's,  
Son sözü: boş düşüncədən ayrıl,  
Busə istərmisin, silaha sarıl.

*(Sürəkli qəhqəhələrlə çəkilir)*

P e y ğ ə m b ə r

*(yalnız)*

Ah, nə dəhşət, nədir bu sisli xəyal?  
Yenə rö'yamı gördüyüm, bu nə hal?

## M ə l ə k

*(tatlı təbəssümlərlə enər)*

Hiç məraq etmə, ey böyük rəhbər!  
Oqu altın kitabı, etmə kədər;  
Zəfər istərmisin, bu şəhri bırağ,  
Köç!.. Həmən başqa yurda köç!.. Ancaq  
O zaman sözlərin qəbula keçər.  
Yoq çıxan yerdə bir mətəə dəyər.  
Hər dəha başqa bir cihan istər,  
Kimsə olmaz evində Peyğəmbər.

*(Çəkilir. Hava ışıqlanır)*

Ə b u T a l i b o ğ l u

*(sür'ətli adımlarla gəlir. Peyğəmbəri qucaqlar)*

Bu nə? Ey fəxri-kainat, eyvah,  
Gözlərim kaş ki, kor olaydı da, ah!  
Görməyəydim şu halı... Söylə sənin  
Düşmanın hanki duyğusuz, xain?..

P e y ğ ə m b ə r

Düşmanım varsa Tanrı düşmanıdır,  
Şu aqan qan da, iştə haq qanıdır.

Ə b u T a l i b o ğ l u

*(əli qılıcının qəbzəsində titrər)*

Daha səbrim tükəndi, söylə, aman,  
Hərb için hökm yoqmu Allahdan?

P e y ğ ə m b ə r

Bəklə, dur! Hiç təlaşa yoq hacət,  
Xainin bir cəzası var əlbət.

Bu sırada Xəttab oğlu evdən çıxar. Peyğəmbəri görünəcə heyrətdən dona qalır.

Ə b u T a l i b o ğ l u

*(sarsılmış bir halda qılıc çəkmək istər)*

Sağ bıraqmam, xayır, şu azğını bən!

P e y ğ ə m b ə r

*(sərt və kəskin bir bağışla Əbu Talib oğluna)*

Dur! Unutdunmu Tanrı hökmünü sən?

*(Xəttab oğluna)*

Gəl, yaqın gəl, durub şaşırma, əvət,  
Bəllidir bəncə etdiyin niyyət.

X ə t t a b o ğ l u

*(yaqlaşır)*

Nə imiş niyyətim?

P e y ğ ə m b ə r

Bənim ölümüm!

X ə t t a b o ğ l u

Əcəba yəqmu səndə qorqu?

P e y ğ ə m b ə r

Ölüm,  
Bəncə bir cismın inqılabı demək  
Həm də pək fəzlədir mərəq etmək.

X ə t t a b o ğ l u

Titriyorkən bütün cihan bəndən,  
Bu cəsəratlə pək böyüksün sən.

*(Qılıcını çəkərək)*

Söylə, hər kimsə düşmanın gedəyim,  
Öc alıb bir vuruşda məhv edəyim.  
Baq, şu elmas qılıc bu gün ancaq  
Sənin uğrunda parlayıb duracaq.

P e y ğ ə m b ə r

İstəməm başqa dürlü yardım bən,  
Etiqad eylə tək o Tanrıya sən.

X ə t t a b o ğ l u

Haqdır, əlbət, inandığın Yaradan,  
Ona qəlbimlə eylədim iman.

*(Tə'zim ilə Peyğəmbərin əlini öpər, o da qarşılıq olaraq kəndisini  
öpüb qucaqlar)*

P e y ğ ə m b ə r

*(böyük bir sevinc ilə)*

Cümlə dünya verildi sanki bana,  
Versin Allahım əcri-xeyr sana.

X ə t t a b o ğ l u

*(Əbu Talib oğlu ilə qucaqlaşıb öpüşür)*

Pək böyükmüş güvəndiyin qüdrət,  
Bəni, ey şanlı qəhrəman, əfv et.

## P e y ğ ə m b ə r

Öpüşüb birləşin ki, hər ikiniz  
Haq yolun ən dəyərli rüknüsünüz.  
Dini-islamə yoq zaval artıq,  
Haqqı təbliğə başlayın apaçıq.

Səid ilə Xəttab qızını çıxar. Peyğəmbəri o halda görüncə təlaş ilə kəndisinə  
yaqlaşirlar.

## X ə t t a b q ı z ı

Nə qiyafət bu, ah, aman, ya Rəb?

## P e y ğ ə m b ə r

*(göyə işarətlə)*

Hər Onun eşqidir bu halə səbəb.

## Ə b u T a l i b o ğ l u

*(Peyğəmbərə pək həyəcanlı)*

Hər nə zülm etdilər durub baqdıq,  
Şimdi yoq səbrə ehtiyac... artıq  
Çırpınır intiqam için könlüm,  
Ya zəfər, haq və ya şərəfli ölüm!..

## P e y ğ ə m b ə r

Daha dur, öylə bir düşüncə əbəs...  
Bu günün hökmü başqadır: hər kəs  
Xəbər etsin də kəndi bildiyinə,  
Başlayın cümlə yol tədarikinə.  
Gecə erkən beşər-üçər hərımız  
Buradan ayrı-ayrı köçməliyiz.

## X ə t t a b o ğ l u

Hazırız cəngə, gəlsə həp dünya,  
Bu təlaş anlamam niçin əcəba?!

## P e y ğ ə m b ə r

Tarıdan çünki böylədir fərman,  
“Köç!” Əvət “köç” diyər böyük Yaradan.

Göy gürlər, qaranlıq çökər.

## İ s k e l e t

*(acı qəhqəhələrlə Peyğəmbərin qarşısına fırlar)*

“Köç!” Əvət “köç!” Fəqət unutma, saqın,  
Ərəb evladı şimdiki pək çilğın...  
Rəhbərin əldə həp kitab olsa,  
Sana olmaz zəfər nəsib əsla.

*(Ridasının altından çıxardığı parlaq qılıcı Peyğəmbərə uzatır)*

İnqilab istiyormusun, bana baq!  
Şu qılıcdır o fikri parlatacaq.  
Xəstə bir üzvə bənzər amili-şər.  
Kəs də, bulsun şəfa vücudi-bəşər.

## P e y ğ ə m b ə r

*(qılıcı alır, mə'nalı və kəskin bir ahənglə)*

Əvət, ən doğru, ən gözəl ayin:  
Əhli-vicdanə – busə, xainə – kin!..

## NÜSRƏT

Səkkiz yıl sonra. Məkkədə baş rəisin evi, altın şamdanlarda rəngarəng mumlarla donatılmış, Mısır və Şam qumaşlarıyla süslənmiş, sandaliya və xalılarla göşənilmiş böyük bir qəbul odası... Sağda və solda birər qapı, qarşıda girilmək üçün basamaqlarla enilir geniş bir qapı və iki böyük pəncərə... Gecə... İştirak edən əşxasın sima və qiyafətlərində səkkizilliq bir dəyişiklik gözə çarpar. İki xidmətçi – qara qul – ötəyi-bəriyi düzəltərək qonuşurlar.

### Birinci xidmətçi

Bana baq, arqadaş! Nə var, nə xəbər?  
Yeni mö'cüzümü yaptı kahinlər?  
Bu tədarik niçin, nədir bu təlaş?  
Söylə, anlat, deyilmiyiz sirdaş?

### İkinci xidmətçi

Yolçu varmış Mədinədən, əl'an  
Gəliyor baş rəis Əbu Süfyan.  
Məkkə əşrafı hərə qadın, erkək,  
Onu bəsbəlli görməyə gələcək.

### Birinci xidmətçi

Şu səfərdən nədir murad əcəba?  
Görünür bunda var böyük mə'na.

### İkinci xidmətçi

Ya, səbəbsiz deyil əvət, bu səfər,  
Bir düşün, qaç yıl oldu Peyğəmbər  
Gündə bir hər b için qiyam ediyor,  
Gündə bir başqa macərə güdüyor.  
Qurtulub qaçdı Məkkədən, o zaman  
Ona bir çoqlar etdilər iman.  
Oldu yardımçı hərə mədinənilər,  
Bütün ətrafa şimdi hökm eylər.



Baş rəis işə ehtiyat edərək  
Getmiş, etsin onunla bir dərnək.  
Yapa ta öylə bir müahidə ki,  
Qalqa düşmanlıq ortadan, bəlkə...

B i r i n c i x i d m ə t ç i

Çoq yazıq baş rəis əfəndimizə,  
Yüz verir hər zavallı kimsəsizə.  
Bu tənəzzül rəvamı sanki ona,  
Gediyor, gör, kimin ayaqlarına.

İ k i n c i x i d m ə t ç i

Saqın, aldanma, kimsəsiz deyil o,  
Var onun arqasında bir ordu.  
Hər nə əmr etsə cümlə baş vuruyor,  
Bütün ətrafı titrədir duruyor.

B i r i n c i x i d m ə t ç i

*(yarı açılmış sağ qapıdan baqar)*

Pək mükəddər, fəqət, rəisə xanım,  
Gəliyor işə, baq!

İ k i n c i x i d m ə t ç i

Bıraq, a canım!  
Nəmə lazım, həməən vəzifənə baq,  
Çabuq ol haydı!.. Yoqsa çoq qızacaq.

*(Hər ikisi məşğul olur. Rəisə gəlir, əyilirlər)*

R ə i s ə

*(birinci xidmətçiyə)*

Bana baq, sən bulun fəqət burada,  
Hər nə lazımsa, yap, baqıb durma!

*(İkinci xidmətçiyə)*

Sən də çıq, bəklə, gör nə var, nə xəbər,  
Hər misafir gəlirsə ol rəhbər.  
Bir də Şəmsə gəlirsə ixbar et,  
Bana gəlsin...

İ k i n c i x i d m ə t ç i

Pəki, baş üstünə...

R ə i s ə

Get!

Xidmətçi çıxar. Dışarıda bayquş ötməyə başlar. O ötdükcə rəisənin halı dəyişir, getdikcə həyəcan və qorqusu artar.

O nə? Hər an ötüb durur bayquş...  
Söylüürlər o pək uğursuzmuş.  
Şu yaman səs bəni xərab ediyor,  
Bənliyim sanki məhv olub gediyor.

*(Bayquş təkrar ötər)*

Ah, nə dəhşətli səs, nasıl mənhus,  
Bəni daim bu səs qılar mə'yus.

*(Sağ qapıdan çıxarkən)*

Baş rəisdən gəlirsə bir müjdə,  
Vaqtı qeyb etmə, gəl, həməən bana de.

Xidmətçi itaətlə tə'zim edər. Rəisə çıxdığı kibi, öndə ikinci xidmətçi olaraq birinci, ikinci, üçüncü rəis daxil olur, oturlar. Xidmətçi yenə geri dönər, digəri isə şərbət gətirir.

B i r i n c i r ə i s

Nə qaranlıq! Aman, nə yaşlı gecə!  
Sanki göy bir siyah ipəkli peçə...

Saqlıyor bizdən öz çiçəklərini,  
Süzülüb parlayan bənəklərini.

### İ k i n c i r ə i s

Pək tuhaf, böylə sisli bir gecədə  
Baş rəis anlaşılmıyor, nerədə?  
Şu gecikmək bilinmiyor ki, nədən?  
O gəlib çıqmalıydı pək erkən.

### Ü ç ü n c ü r ə i s

Bəncə bunlar keçib gedən şeylər...  
Ah, o, yalnız o düzmə Peyğəmbər,  
Dün bəlırsız, ufaq qıvılcım ikən,  
Bir böyük yanğın oldu... bir hiçdən  
Yaradıb anlı-şanlı bir ordu,  
Bizi təhdidə başlamaqdadır o.  
Qapılıb gah Ömər siyasətinə,  
Güvənir gah Əli şücaətinə.  
Dinləyib həp Mədinə əhli onu,  
Sardı ətrafı, kəsdı Şam yolunu.  
Soydu, öldürdü, yaqdı, yıqdı bütün,  
Hərb açıb oldu daima üstün.  
Qorqaraq, xeyrü mənfəət umaraq  
Ona yeltəndi bir yığın alçaq.  
Qara xalq uydu cümlə də'vətinə,  
Kimsə şəkk etmiyor rəsalətinə.

### B i r i n c i r ə i s

Pək tuhaf! Bilgisiz, müəllimsiz  
Bir çocuqkən nasıl da parladı tez.

### İ k i n c i r ə i s

Görünür Şamə eylədikdə səfər,  
Ona vermiş düşüncə rahiblər.

## Ü ç ü n c ü r ə i s

*(əlilə onları rədd edər)*

Yoq, Əbu Talibin geniş çadırı  
Bəncə darülülumdən yuqarı...  
Orda alim, həkim, ədib və zərif,  
Ən böyük şair, ən dərin arif,  
Hər tərəfdən aqıb gələn səyyah  
Söhbət eylərkən... İbn Abdullah  
Kəsbi-elm etdi hərə ağızlardan,  
Oldu bir dahi işlə dünkü çoban.

## B i r i n c i r ə i s

*(təəssüflə)*

Onu kim öldürsə yüz dəvəlik  
Bir böyük sərvət, işlə və'd etdik.  
Məkkədən qaçdı... qaçdı qurtuldu,  
Sonra getdikcə hərə zəfər buldu.

## İ k i n c i r ə i s

*(əli qılıcının qəbzəsində, qızğın)*

Bəncə hiç kimsənin qəbahəti yoq,  
Ah, əvət, bir bənim suçum pək çoq...  
Hanı ya? Siz də vardınız, bir gün  
Bir məzarlıqda pək öyündü... düşün,  
Susayıb Məkkə xalqı hərə qanına,  
Qadın, erkək hücum edərdi ona.  
Etmədim bən tənəzzül öncə... faqat  
Sonra atdım beş-on dəyərlə toqat.

*(Qılıcını yarıya qədər çəkər, təkrar qınına soqar)*

Bitirirən qılıcla hərə işini,  
Gəldi Şəmsə o anda tutdu bəni.

Öncə pək qızdı, sonra yalvardı,  
Onu pəncəmdən aldı, qurtardı.

### Ü ç ü n c ü r ə i s

Şu gözəl afətin də halı tuhaf;  
Həm saçar lütf, mərhəmət, insaf,  
Həm də kin bəslər, intiqam izlər.  
Ona rast gəlsə şimdi Peyğəmbər,  
Şübhəsiz kəndi məhv edər də onu,  
Mərhəmət duymadan içər qanını.

Bu sırada dışarıdan ikinci xidmətçi gəlir. Şəmsə özəmətli və məğrur adımlarla onu izləyərək daxil olur. Məclisdəkilər təmənna edər, o da yünüllə səlamlar və ikinci rəisi yarım baqışla süzərək sağ odaya, hərəmxanəyə keçər.

### B i r i n c i r ə i s

Baq, günəş izliyor siyah gecəyi,  
Bu təsadüf, aman, nə xoş, nə eyi...

### İ k i n c i r ə i s

Sisli xülya peşincə rəqs edərək,  
Parlayan şe'rə bənziyor o mələk.

### Ü ç ü n c ü r ə i s

Bəncə müzlim bulutlar arqasına  
Saqlanan bir pəri qadar Rə'na...

### *(İkinci rəisə)*

O keçərkən səhər nəsimi kibi,  
Səni pək süzdü, yoqmu bir səbəbi?

### İ k i n c i r ə i s

Qəlbədən qəlbə şübhəsiz yol var,  
O baqışlar, aman, nə cazibədar!

Doğurur hər könüldə bir həyəcan,  
Görsə hər kim, həməən qalır heyran.  
Ah o, ağ pənbə bir gövərçin ki;

*(istehzalı təbəssümlə)*

Ulu Peyğəmbərin bənimsədiyi  
Yuca göylərdə, bağı-cənnətdə  
Bir mələk yoq şu hüsni-surətdə...

Bayquş ötər. Ba ş k a h i n arqasında camaat – qadın, erkək daxil olur. Məclisdəkilər  
tə'zim ilə yerindən qalqar. Yenə bayquş ötməyə başlar. Sükut...

B a ş k a h i n

*(həyəcanlı)*

Nə fəlakət, bu nə dəhşətli zaman?!  
Dağılıb məhv olacaq sanki cihan.  
Gördüyüm qorqulu rə'ya nə bəla!  
Bayquşun ötməsi ondan da fəna.

B i r i n c i r ə i s

O nə rə'yadır, əfəndim, əcəba?

B a ş k a h i n

Ah, dəmin uyquya daldım odada,  
Bir də baqdım qarışıb durdu hava.  
Sarsılır ta təməmindən dünya,  
Gürləyib göy, çaqaraq şimşəklər,  
Yıldırım Kə'bəyi alt-üst eylər.  
Devrilib bütlerimiz həp birdən,  
Kül olub göylərə savruldu həməən.

Sükut...

B i r i n c i r ə i s

(*ikinciyə*)

Şübhəsiz bunda böyük mə'na var.

İ k i n c i r ə i s

Bəlkə gördüklərinin əksi çıxar.

Ü ç ü n c ü r ə i s

(*arqadaşına*)

Kim bilir, bəlkə də uydurmuş onu.

(*Baş kahinə*)

Uyqudur, xeyir olur əlbəttə sonu.

Öndə baş rəisin hə r ə m i və Ş ə m s a olaraq bir qaç xanım və N ə d i m ə sağ qapıdan girər. Hər kəs əyilir. Sükut...

Bu sırada xidmətçiylə bir kahin təlaş içində daxil olur. Baş kahinə tə'zim edər.

B a ş k a h i n

Nə xəbər? Söylə çabıq, söylə, nə var!

K a h i n

Kə'bədən şimdicə büt çalmışlar!

B a ş k a h i n

Hanki bütdür? O nasıl büt əcəba?

K a h i n

Böyük altın büt, əfəndim, hanya?

*(Rəisəyi göstərir)*

Onu yaptırdı xanım qaç sənədir.

B a ş k a h i n

*(çılğın)*

Dilin-ağzın qurusun, sus, yetişir,  
O bizim tanrıların ən gözəli...  
Onu kim çalsa yaqındır əcəli...

R ə i s ə

Bu xəyanət, bu cəsaret, nə ağır,  
Xain, əlbət ki, cəza bulmalıdır.

B a ş k a h i n

Yarın erkəncə edilsin təftiş,  
Kimsənin həddi deyil, bəncə bu iş.  
Yenə ondan, yenə Peyğəmbərdən.  
Çünki casusları var hər yerdən.  
Tam səkkiz yıldır o tükən ediyor,  
Həm də getdikcə müsəllət, məğrur...  
Son zamanlar susuyor gərçi, bunun  
Sonu bir fırtınadır pək coşqun...  
Baqa dursun da Qureyş evladı,  
Yarın əlbət yucalır fəryadı.

*(Acı təbəssümlə)*

Latü Üzzayı bıraqdıq məmnun,  
Bizə ar olsun, əvət, ar olsun.

B i r i n c i r ə i s

Baş rəis işte yaqındır, gəlsin,  
Baqalım fikri nədir bizlər için.



## B a ş k a h i n

Ah, kör olsun fələyin gözləri, kör,  
Nəyə varmış da Qureyşin işi gör.  
Başçımız sülhü səlamət güdüyor,  
Gör gedib kimlə müdara ediyor.  
İşə baq! Dünkü yetim, dünkü çoban  
Saçıyor aləmə dəhşət, həyəcan.

## Ş ə m s a

*(cəsarət və mətanətlə)*

Lakin əfsus o deyil dünkü yetim,  
Şimdi bir şanlı komandan, hakim!  
Hər siyasətdə müdəbbir və müdir,  
Bir həkim işlə o, bə'zən şair.  
Şər'ü qanunda böyük qüdrəti var,  
Güclüdür çünki, nə istərsə yapar.  
Ona hər gün gəliyor hey'ətlər,  
Yeni mə'budunu təqdis eylər.  
Bütpərəstlərimi fəqət? Hər yerdə  
İsəvilər də, yəhudilər də  
Ona iman ilə ağış açıyor,  
Kimi qorqub da təməllüq saçıyor.  
Onu ilk öncə küçük sandıq biz,  
Halbuki şimdi təlaş etmədəyiz.

Sükut...

## B i r i n c i r ə i s

*(Şəmsayı məftun və möhtəris baqışlarla süzən ikinci rəisə, xüsusi)*

Ona az baq...

## İ k i n c i r ə i s

*(məczub)*

Nə lətafət!..

B i r i n c i r ə i s

Yetiştir.

İ k i n c i r ə i s

Ah, o artıq bəni etmiş təsxir.

B i r i n c i r ə i s

Baqıyor həp sana məclisdəkilər.

İ k i n c i r ə i s

Of! Bu aqşam nə gözəl!

B i r i n c i r ə i s

Baqma, yetər!

İ k i n c i r ə i s

O nə halət, nə məhabət, nə cəmal?

B i r i n c i r ə i s

Topla bir kəndini, yahu, bu nə hal?

Bayquş ötər, göy gürlər, sükut...

R ə i s ə

Ah, yenə o bayquş səsi,  
Bir fəlakət var şübhəsiz!  
Ah, yenə göy gürləməsi,  
Bunlar deyil təhlikəsiz!  
Latü Üzzanın qəzəbi  
Dünyaları titrətiyor.  
Hiç altın büt çalmırmı?!

*(Bayquş ötər)*

Ah, yenə bayquş ötüyor.

## Ş ə m s a

Hər fəlakət ölkəmizə  
Yalnız bir yerdən gəliyor.  
Əvət, hər nə gəlsə bizə  
Hər Peyğəmbərdən gəliyor.  
Əcəl qanat gərib onu  
Qəhr edərkən bən qurtardım.  
Dişləri qırıldı, alını  
Yaralandı da, bən sardım.  
Ah, əvət, bir zərbə daha  
Vurulsaydı məhv olmuşdu.  
Bən razı olmadım, yoqsa  
O çoqdan haqqı bulmuşdu.  
Acımasaydım bən ona,  
Əvət, bu gün sağ qalmazdı.  
Bəyəndiyi qadınlarla  
Zevqə, cünbüşə dalmazdı...

## İ k i n c i r ə i s

*(Əli qılıcının qəbzəsində titrər və hiddətlə bağırır)*

Ah, əvət, ar olsun! Bizə  
Bütün dost, düşman gülüyor.  
Böylə sürüklənməkdənsə,  
Qəhrəmanca ölüm xoşdur.  
Qureyş evladına yazıq.  
Həpsi durub baqmaq istər.  
Ya şərəf, ya ölüm! Artıq  
Yetər şu miskinlik, yetər.

## B a ş k a h i n

Ah, şu müqəddəs yurdumuz  
Düşmanlara oyuncaqmı?  
Üç yüz altmış mə'budumuz  
Bir Tanrıdan qorqacaqmı?

## K a h i n

(*yanındakına*)

Baş kahin yanıldı sanki,  
Nerdə şimdi üç yüz altmış.  
Birini çıxmalı, çünki  
Böyük altın büt çalınmış.

## Ş ə m s a

(*çılğınca və sinirli*)

Vətəndaşlar! Onun qanı  
Yalnız bənim boynumadır.  
Hiç təlaş etməyin, onu  
Bir qız öldürməyə qadir.  
İki gənc qardaşım, babam  
Onun əmrilə məhv oldu.  
Hiç unutmam, bir yıl tamam  
Anam saçlarını yoldu.  
Əvət, Əbu Talib oğlu  
Onun sözlərinə uydu.  
Qılıcdan keçirib qutlu  
Bir evi erkəksiz qoydu.  
Bunca qavğa əl vermədi,  
Yenə qan salmaq istiyor.  
Gizli hazırlanır şimdi,  
Məkkəyi almaq istiyor.  
İnsafını əkinçi, səfil  
Mədinə xalqı yüz bulsun.  
Cəngavər Qureyşin əsil  
Evladına qalib olsun?  
Yoq, bən istəməm yurdumda  
Uğursuz bayquşlar ötsün.  
Qarğa, quzğun yapıb yuva,  
Bacalar dərd, ələm tütsün.

Onu ölüm pəncəsindən,  
Hər kəs bilir, bən qurtardım,  
Yenə bən məhv eylərim, bən,  
İstəməm kimsədən yardım.

Bu sırada Topal, xidmətçinin arqasınca məmnun qəhqəhələrlə daxil olur. Hər kəs onu şaşqın və məraqlı bir halda dinlər.

B a ş k a h i n

Nə var? Baş rəis gəldimi?

T o p a l

Xayı, başqa bir xəbər var.

B a ş k a h i n

Sən də artırma dərdimi,  
Söylə nə var, nə diyorlar.

T o p a l

*(istehzalı qəhqəhələrlə)*

Aydın olsun gözləriniz,  
Çıqmış göylərə Peyğəmbər.  
Şimdi cənnətdə şübhəsiz  
Mələklərlə söhbət eylər.

B a ş k a h i n

Bıraq artıq kinayəyi!  
Açıq söylə!

T o p a l

Mədinədən

Gələn var, o söylüyor ki,  
Bu günlərdə düşünürkən  
Peyğəmbərin başı dönmüş,

Bir bayğınlıq gəlmiş ona.  
Sonra bir mum kibi sönmüş,  
Qavuşmuşdur Tanrısına.

*(Hər kəs məmnun)*

Ş ə m s a

*(tələş ilə)*

Demək ki, ölmüş, öyləmi?

T o p a l

Əvət, köçmüş yer yüzündən.

R ə i s ə

Şükür, çox şükür!

*(Topala)*

Ən eyi  
Bir töhfə var sana bəndən.

Ş ə m s a

Xayı, xayır, bu şad xəbər  
Hiç sevindirmiyor bəni,  
Könül başqa yolda istər  
Peyğəmbərin ölməsini.  
İntiqam atəşi bənim  
Hala qəlbimi yaqıyor.  
Alevli beynimdə daim  
Kinli şimşəklər çaqıyor.  
Gərçi gördüm də arqasız,  
Öncə yeni həyat verdim.  
Lakin şimdi onu yalnız  
Kəndim öldürmək istərdim.

İ k i n c i r ə i s

Öylə bil ki, sən öldürdün  
Yoq təəssüfdə bir səmər.

*(İstehzal qəhqəhələr ilə)*

Halbuki Peyğəmbər bu gün  
Cənnət bağlarında gəzər.  
Orda yaqut, zəbərəcəddən  
Möhtəşəm köşklər varmış.  
Bütün ətrafı gül bədən,  
Gözəl fəriştələr sarmış.  
Rəqs etdikcə huri-qılman,  
O həp kəndindən keçiyor.  
Elmas qədəhlərdə əl'an  
Gülgün şərəblər içiyor.  
O halda, bilməm biz niçin  
Böylə nəş'əsiz baqalım?

*(Rəisəyə baqar)*

R ə i s ə

*(bir qıza)*

Qızım! Söylə, şərab gəlsin!

*(Qız içəri odaya keçər)*

İ k i n c i r ə i s

*(nəş'əli bir tevr ilə məclisdəki şəxslərdən birinə)*

Nə bəklyorsun, a zalım?

*(Ud çalınır)*

## Məzkur şəxs

*(ərəb məqamlarına uyğun atəşli bir ahəng ilə oqumağa başlar)*

Of! Yaqar könlümü bir dərin sızı,  
Yaralamış bəni bir pəri qızı.  
Bən bir çoban, o bir çoban yıldızı.  
Hər gecə busələr yollarkən ona,  
Uzaqdan göz qırpıb gülümsər bana.

Aman, yavrum, çabuq qədəhlər dolsun,  
Məclis güllər açıb bir cənnət olsun.  
Mey sun, nəş'ə gəlsin, dərd unutulsun.  
Bələli aşıqim elimdən ayrı,  
Yaralı bülbülüm gülümdən ayrı.

Mey sun, gözəllər içsin qana-qana,  
Ruhlarda qopsun atəşli fırtına.  
Gözlər süzülün, saçılın hər yana  
İncə qəhqəhələr gül dodaqlardan,  
Çılğınca busələr al yanaqlardan.

## X i d m ə t ç i

*(gəlir, həyəcanlı bir tevrlə Rəisəyə)*

Əfəndim! Şəhrin hər yanı  
Atəş, alev püskürüyor.  
Xalqın işdən anlayanı  
Əhvalı müşkül görüyor.

Birinci, ikinci, üçüncü rəis iztirab və təlaş ilə qarşığı basamaqlardan çıxar,  
ətrafa baqarlar.

## R ə i s ə

Ah, şu uğursuz xəbərlər  
Hər qəlbimi parçalıyor.  
Hər kəs gəlir, bir söz söylər,  
İnsan bütün şaş qalıyor.



## B a ş k a h i n

Bəlkə Mısırdan, ya Şamdan  
Gələn karvan atəş etmiş.

## B i r i n c i r ə i s

Bən pək şübhələndim ondan,  
Xayır, bu pək qorqunc bir iş.

## R ə i s ə

Ah, bəlkə qızmış da bütlər  
Yaqmaq istər ölkəmizi?

İçəri gedən qız əlində qədəhlərlə dolu bir təpsi və şərab dəstisi gəlir, rəisə əlilə  
rədd edir.

Şərab istəməz, şu xəbər  
Sərxoş etdi artıq bizi!

*(Qız geri dönər)*

## Ü ç ü n c ü r ə i s

Hər halda bir qasid gedib  
Kəndi gözilə görməli.  
Pək yaqından diqqət edib,  
Doğru xəbər gətirməli.

## X i d m ə t ç i

*(gəlir, tə'zim edər)*

Baş rəis təşrif etdilər.

*(Çıqar)*

## R ə i s ə

Şimdi hər şey anlaşılır.

## B a ş k a h i n

Öylə ya, ən doğru xəbər  
Hiç şübhə yoq ki, ondadır.

Baş rəis gəlir, hər kəs kəndisinə qarşı ehtiram ilə əyilir.

Sükut...

## B a ş r ə i s

Bilin, agah olun, ey əhli-vətən!  
Sizə bir müjdə gətirdim həqdən.  
Bəni kim dinləsə izzət bulacaq,  
Kim ki, rədd etsə peşiman olacaq.

*(Ətrafi saran atəşi göstərir)*

Şu böyük yangını bir seyr ediniz,  
İştə bir ordu ki, hiç görmədiniz.  
Həpsi “qan”, “qan” deyə müştəqi-zəfər,  
Onların rəhbəridir Peyğəmbər.  
Onun ilk əmri budur: xaricdə  
Dolaşıb durmayacaq bir kimsə.  
Çəkilib evlərə, ya Kə'bəyə biz  
Dini-islamı qəbul etməliyiz.  
Kim inad etsə həməən məhv olacaq,  
Mal və evlədinə həsrət qalacaq!..

## R ə i s ə

*(son dərəcə həyəcanlı)*

Sana yas tutsun anan, sus, daha sus!

## B a ş r ə i s

Sən bağır, haq budur, əfsus, əfsus...

*(Camaata)*

Çarə yoq, çünki iş-işdən keçmiş,  
Seyr edib gördüyüm aləm müdhiş...  
Gecə-gündüz o hazırlıq yaparaq  
Bir böyük ordu çıxarmış parlaq.  
Yedi gündür yola çıqmış... birdən  
Şəhri sarmış həpimiz qafil ikən,  
Şimdi təhdid ilə “Haq bəndə”... – diyor  
Hər nə təklif olunur, rədd ediyor.

R ə i s ə

Ah, nə dəhşətli, fəlakətli xəbər!..

B a ş r ə i s

Sən hərəmxanəyə get, haydı, yetər!

R ə i s ə

*(Topala çılğın)*

Hanı uydurduğun abdalca yalan?!

T o p a l

*(kəkələr)*

Qomşumuz söylədi, and olsun, inan!

B a ş r ə i s

*(onun sözünü kəsər, camaata)*

Fəzlədir bəncə tərəddüd, yalnız  
Çalışın məsələ bitsin qansız!

B i r i n c i r ə i s

Qan dökülməkdə, əvət, yoq məntiq.

Q a d ı n l a r

*(Rəisə və Şəmsadan başqa)*

Ah, aman istəyəlim...

İ k i n c i r ə i s

*(əli qılıcının qəbzəsində, onlara)*

Qorqaqlıq...

Etməsin sizləri əsla mə'yus.

*(Camaata kəskin)*

Başqa yol yoq, ya ölüm, ya namus!

Ü ç ü n c ü r ə i s

Pək böyük qüvvət ikən şimdi ona  
Qarşı qoymaqla, xayır, yoq mə'na.

Ş ə m s a

Hiç məraq etməyin, əl'an gedərim  
Bən... onun şərrini bən dəf' edərim.

*(Məclisi tərək etmək istər)*

B a ş r ə i s

*(mane olar)*

Xayır, aldanma qızım, ən eyi yol:  
O böyük dinə inan, təslim ol!

R ə i s ə

(*çılğın*)

Sən inandınmı? Dilin lal olsun!

B a ş r ə i s

(*sinirli*)

Əvət... öl, çatla! Canın qurtulsun.

(*Kəndi-kəndinə dalğın*)

Ah, siyasət bunu icab etmiş.

R ə i s ə

Baş rəis, iştə rəzalət, getmiş,  
Gör kimin dinini bulmuş məqbul,  
Latü Üzza bunu eylərmə qəbul?

B a ş k a h i n

Ah, demək Kə'bəyə – bütlərdən iraq!  
Başqa bir Tanrı müsəllət olacaq...

B a ş r ə i s

(*baş kahinə*)

İxtiyar! Sən də mi uydun qadına?  
Açayım həpsini dur şimdi sana.  
Bən onun dininə uydumsa, demək  
Bunda bir başqa səbəb olsa gərək.  
Bəlli ya, pək sevirim bən vatanı,  
İstəməm məhv edə düşmanlar anı.  
Sizi qorqutdumu Peyğəmbər adı?  
O da əlbət şu vətən evladı.

Burda hiç bir yeni şey varmı? Yənə  
Qonacaqdır Qaradaş<sup>1</sup> büt yerinə.  
Büt də bir daş, o da, adlar başqa...

*(İstehzalı qəhqəhədən sonra)*

Dünkü bütخانə bu gün beyti-xuda!..  
Ərəbin var-yoqu dün nəysə, bu gün  
Olacaqdır daha yüz qat üstün.  
Bir Hicaz əhli deyil, hər millət  
Tökəcək Kə'bəyə altın, sərvət.  
Bırağıb yurdunu həp ac, çıplaq,  
Sizə kor, duyğusuz ellər qoşacaq...  
Şimdi kərtənkələ yerkən bir ərəb,  
Sürəcək ömrünü püreyşü tərəb.  
Yurdumuz başqa sədət bulacaq,  
Səbəb ancaq şu böyük din olacaq...

R ə i s ə

*(sinirli və qızğın)*

Şu böyük din?! Əvət ac bir yalavac  
Olacaqmış da bütün başlara tac.  
Alacaq həftədə bir tazə qadın,  
Sən də seyr eyləyəcəksin... şaşqın!

Ş ə m s a

Ah, o, “örtün” deyə əmr eyləyəcək,  
Hər qadınlıq qara çarşaf geyəcək...

B a ş r ə i s

Bu xəta doğdu gözəl Ayişədən,  
Ona isnad edilən bir ləkədən.

---

<sup>1</sup> *Qaradaş* – Həcər-ül-əsvəd

Söylüyorlar ki, o sarmış da bir az,  
Əmr olunmuş ki, açıqlıq yaramaz.

R ə i s ə

Nə demək? Ayışə etmişsə xəta,  
Hər qadın aləmi batsınmı yasa?

B a ş r ə i s

İştə qanun! Nə vəzifən?!

R ə i s ə

Məcnun!

Ş ə m s a

*(acı və istehzalı təbəssümlə ətrafa)*

Qəhrəman ol da, nə yapsan, qanun!

R ə i s ə

*(qızğın)*

Zeydə “oğlum” der ikən, Zeynəbini  
Boşatıb alma da bir qanunmu?

B a ş r ə i s

O da qanun, o da qanun... daha sus!  
Şübhəsiz hikməti var...

R ə i s ə

*(çılğın)*

Ah, mənhus!

*(Dışarıdan gurultu səsi eşidilir)*

B a ş r ə i s

*(birinci xidmətçiyə)*

Bu nə səs? Çıq da sorub anla, nə var!  
Görünür Kə'bəyə girmiş onlar.

Birinci çıxarkən, ikinci xidmətçi sür'ətli və şaşqın adımlarla gəlir, əyilir.

Nə için böylə şaşırдың? Nə xəbər?

X i d m ə t ç i

İştə təşrif ediyor Peyğəmbər.

B a ş r ə i s

Çabıq ol, söylə buyursunlar...

*(Xidmətçi tə'zim edib çıxar)*

R ə i s ə

*(sinirli)*

Əvət,  
Bayquşun ötməsi haqdır əlbət.

B a ş r ə i s

*(ona)*

Sən hərəmxanəyə get, çıq, dəf' ol!

Rəisə öncə mütərəddid, sonra kinli baqışlarla sağ qapıdan çıxar.

B a ş k a h i n

*(mə'yus, ətrafa)*

Daha yoq qurtulacaq hiç bir yol.



Ş ə m s a

(ətrafa kinli)

Yoq, bu mümkün deyil əsla, əl'an  
İntiqam almalıyım bən ondan.

B a ş r ə i s

(camaata)

Borcumuz yalnız itaət, təslim,  
O böyük qüvvətə hörmət, tə'zim...

(Dörd-beş adım qarıya doğru yürür)

Peyğəmbər belində qılıç, həmailində altın qaplı kitab<sup>1</sup>, sağında Əbu Talib oğlu, solunda Xəttab oğlu, arqada iki mücahid bulunduğu halda daxil olur. Şəmsa ilə ikinci rəisdən başqa hər kəs ikiqat əyilir.

B a ş r ə i s

(tə'zim ilə)

Mərhəba, ey ulu, haq Peyğəmbər!  
Sana gülsün əbədi fəthü zəfər.  
Məkkə səndən şərəf almaqda bu gün,  
Yeri var göylərə fəxr etsə bütün.

Sükut...

P e y ğ ə m b ə r

O böyük Tanrıya binlərcə sənə...  
Lütf edib əqlü zəka qullarına.  
Bəni qılmış sizə ən son rəhbər,

<sup>1</sup> Altın qaplı kitab – Qur'anın rəmzi mə'nasına alınmalı...

O fəqət haq düşünən xalqı sevər.  
Etsə bir ləhzə təfəkkür birisi,  
Bəncə bin yıllıq ibadətdən eyi.  
Düşünün, oldunuz əvvəl qafil,  
Uyduunuz bütlərə alim, cahil,  
Sarıb atəşli bəla şəhrinizi,  
Gəldi haq ordusu tə'dibə sizi.  
Qırılıb bütləriniz oldu hədər,  
Şimdi yoq Kə'bədə onlardan əsər.  
Dəyişib dünkü sənəmlər yatağı,  
Oldu Allah evi, vəhdət ocağı.  
Etsə yardım edəcəkdir ol'an  
Sizə yalnız o görünməz Yaradan.  
Qapanın səcdəyə hörmətlə bütün,  
O böyük eşqilə daim ögünün.

Şəmsa ilə ikinci rəisdən başqa hər kəs səcdə edər.

X ə t t a b o ğ l u

(*hiddətlə onlara*)

Əcəba varmı şu kibrin səbəbi?

P e y ğ ə m b ə r

Halbuki şəxsə şərəfdir ədəbi.

B a ş r ə i s

İştə gənclik, dəlilik... Əfv ediniz!

Ə b u T a l i b o ğ l u

Xayır, əsla bu deyil hikmətsiz.

(*İkinci rəisə*)

Sən cavab ver, nə demək bunca qürur?

İ k i n c i r ə i s

(*istəhzalı təbəssümlə*)

Səni bilməm ki, nə etmiş məğrur?

P e y ğ ə m b ə r

Bana baq, fikrini aç, söylə bana.

İ k i n c i r ə i s

Yoq sözüm, bən nə deyim şimdi sana,  
İştə, sözdən daha kəskin şu silah.

*(Qılıc çəkib Peyğəmbərə hücum edər, Əbu Talib oğlu dərhal biləyini  
yaqalar və qılıcı Peyğəmbərin ayaqlarına atar, Xəttab oğlu isə onu  
mücahidlərə təslim edər.)*

Ə b u T a l i b o ğ l u

Sayğısız! Şimdi qanın oldu mübah!

P e y ğ ə m b ə r

Xain er-gec bulur əlbəttə cəza.

X ə t t a b o ğ l u

Haydı, çıx! Alçaq, ədəbsiz, budala!

Mücahidlər götürürlər.

B a ş k a h i n

*(Peyğəmbərin ayaqlarına qapanır, Şəmsaya işarətlə)*

Əfv edin, gərçi qəbahətli şu qız.

P e y ğ ə m b ə r

*(onun qolundan tutub qaldırır)*

İxtiyarsın, səni qırmam, yalnız  
Sana hörmətlə qanımdan keçdim.

Ş ə m s a

*(baş kahinə məğrur və acı təbəssümlə)*

Hiç təlaş etmə, əfəndim, şeyxim!  
Doğru... borcumdu gözətmək ədəbi,  
Şaşırıb durduğumun var səbəbi.

P e y ğ ə m b ə r

Nə səbəbdir o, məraq etdim bən.

Ş ə m s a

Səni gördükdə qanım dondu həməən,  
Qaldım artıq hərəkətsiz, bihal,  
Adəta qalmadı tə'zimə məcal,  
Nə için gizlətəyim hər kəsdən  
Daha ə'la tanıyorsun bəni sən.  
Ah, deyil Tanrına, hətta sana da  
Hazırım etməyə bu canı fəda!

*(Peyğəmbərin ayaqlarına qapanır.)*

P e y ğ ə m b ə r

*(göyə işarətlə)*

Səni əfv etdi o hüsni-əzəli,  
O, gözəldir, sevər əlbət gözəli.

Şəmsa qalqar, təkrar tə'zim edib geri çəkilir.

B a ş r ə i s

*(xidmətçiyə)*

Haydı, bal şərbəti təqdim ediniz.

Ş ə m s a

*(Nədiməyə)*

Gəl də, yardım edəlim hər ikimiz.

*(Onlar da xidmətçilə bərabər sağ qapıdan çıxırlar.)*

B i r i n c i r ə i s

*(üçüncüyə)*

Ah, bu qız iştə bir afət, fitnə...  
Uymuyor sözləri hiç bir-birinə,  
Gah kin, gah pərəstiş... bu nə iş?!

Ü ç ü n c ü r ə i s

Bəlli, Peyğəmbərə dil vermiş imiş,  
Gərçi həp gənclər onun məftunu,  
O fəqət bəklədi yıllarca bunu.

Uzaqdan dəhşətli gurultu və çarpışma səsləri eşidilir, sonra susar.

P e y ğ ə m b ə r

*(Əbu Talib oğluna)*

Bən ki, hər b etməyə əmr eyləmədim,  
Bu nə çarpışma, nə səs? Baq gör o kim?

*(O çıxmaq istərkən bir mücahid içəri girər, tə'zim edər.)*

Nə imiş, söylə, bu hay-huy nə demək?

M ü c a h i d

Ordumuz Kə'bə önündən keçərək  
Yürüyorkən, bizə qırq-əlli nəfər  
Qılıc əllərdə hücum eylədilər.

P e y ğ ə m b ə r

Sonra!?

M ü c a h i d

Biz qarşı durub çarpışdıq,  
Onların həpsi əzilmiş artıq.

P e y ğ ə m b ə r

(*göyə doğru*)

Ən gözəl, Tanrı nə istərsə odur,

(*Mücahidə*)

Get, saqın, olmayın əsla məğrur,  
Ediniz əfvi-ümumi e'lan.  
Dökməyin qan, veriniz xalqa aman.

B a ş r ə i s

Kəssə hər kim dökülən qan izini,  
Qurtaran dahi odur yer yüzünü.

B a ş k a h i n

Ən böyük din, əvət, eylər fərman:  
Daima ədlü məhəbbət, ehsan.

B i r i n c i r ə i s

(*açıq duran sağ qapıdan baqar, üçüncü rəisə*)

İştə bir sirr...

Ü ç ü n c ü r ə i s

O nasıl şey əcəba!?

B i r i n c i r ə i s

Baqşana, gizlicə, dilbər Şəmsə  
Bir ilac atmada altın kasaya.

Ü ç ü n c ü r ə i s

Kim bilir, bəlkə zəhərdir, olur a...

B i r i n c i r ə i s

Bəlli!.. Peyğəmbəri təsmim edəcək.

## Ü ç ü n c ü r ə i s

Şimdi duydum o pərəstiş nə demək.

Xidmətçi tepsidə bir altın və bir qaç gümüş kasada şərbət gətirir.

Ş ə m s a

*(altın kasayı Peyğəmbərə təqdim edər)*

İştə bal şərbəti!

P e y ğ ə m b ə r

*(kasayı alır, mə'nalı bir baqışla süzər)*

Var bunda şəfa,  
Lakin əfsus, ətəşim yoq, əsla...

*(Şəmsaya)*

Bunu sən iç, daha məmnun olurum.

B a ş r ə i s

Bu şərəfdir sana, al, iç, yavrum!

Ş ə m s a

*(kasayı alıb tərsiyə qoyar)*

Sonra içsəm eyi olmazmı?

Ə b u T a l i b o ğ l u

Xayır,  
Şimdi içməkdə nə mane vardır?

Ş ə m s a

İçəməm.

Ə b u T a l i b o ğ l u

*(qızğın)*

İçməlisin!

Ş ə m s a

Ah, vaz keç!

X ə t t a b o ğ l u

*(ətrafa şübhəli)*

Bir səbəb var...

*(Şəmsaya kəskin)*

İçəcəksin, al iç!

Ş ə m s a

İçəyim... ah, içəyim...

*(Əvvəl mütarəddid... sonra cəsarətlə içər. Bir qədər halı dəyişir.)*

P e y ğ ə m b ə r

Dur, bu nə hal?

B a ş r ə i s

*(Nədiməyə)*

Yardım et!

Nədimə bir qızla bərabər Şəmsanın qolundan tutub sağ qapıya doğru götürürlər.

Ş ə m s a

*(qapı yanında ölgün səslə)*

Söndü ümid, istiqbal...



B i r i n c i r ə i s

Daha biçarədə yoq hiss, idrak.

Ü ç ü n c ü r ə i s

*(birinciyə xüsusi)*

Edəcək zəhr onu bir anda həlak.

Ş ə m s a

Of... aman...

*(Bayılıb təslimi-ruh edər. Xidmətçilərin yardımı ilə sağ qapıdan çıxarılır.)*

N ə d i m ə

Bitdi...

X ə t t a b o ğ l u

Bu pək qorqulu sirr.

P e y ğ ə m b ə r

Bütün əsrarı fəqət Tanrı bilir.

Sükut. Təpsidəki şərbətlər geri götürülür, xidmətçi girib öyilir.

B a ş r ə i s

Nə xəbər?

X i d m ə t ç i

Girmək için izn istər,  
Üç xaxam, üç də papas.

## B a ş r ə i s

### Gəlsinlər!

Xidmətçi bir-iki adım yürür, dışarı tərəfə baqaraq əlilə “gəliniz” işarəti verir. Üç yəhudi, üç nəsara rəisi ruhanisi daxil olur. Peyğəmbərə tə'zim edərlər.

### B a ş x a x a m

Yaşa, ey şanlı, böyük Peyğəmbər!  
Tanrı versin əbədi fəthü zəfər.  
Ordunuz saçdı bütün gözlərə nur,  
Musəvilər sizi təbrik ediyor!

### B a ş p a p a s

İsəvilər daha məmnun, daha şad,  
Həpsi hörmətlə edərlər sizi yad.  
Çünki dökdürmədiniz zülmilə qan,  
Verdiniz xalqa ədalətlə aman.

### P e y ğ ə m b ə r

Sizi, ey qövmi nəsara və yəhud!  
Əski dinlər edəməz pək məs'ud.  
Çünki xudkam idi Musayi-bənam,  
Məryəmin oğlu da pək digərkam.  
Biri güdməkdə mə'nafə, iqbəl,  
Birinə dutduğu həp şe'rü xəyal.  
Biri əzməkdə bulur zevqü səfa,  
Biri həp duydu əzilməkdə şəfa.  
Bəncə əzmək də, əzilmək də, xəta,  
Haqqı sev, haqsızı dəf' et! Zira  
Yaqışır haqqa məhəbbət, hörmət,  
Kinli cəllada ədavət, nifrət.

*(Bir əlində sıyrılmış parlaq qılıcını, digər əlində həmaildən çıxarılmış kitabı tutar. Kəskin bir ahənglə bütün camaata)*

Şu qılıc! Bir də şü mə'nalı kitab!  
İştə kafi sizə... Yoq başqa xıtab.  
Açar ancaq şü kitab el gözünü,  
Siləcəkdir şü qılıc zülm izini.  
Haq, vətən, zevqi-səadət, cənnət  
Həp qılıc kölgəsi altında, əvət.  
O da bilgiylə fəqət qiymət alır.  
Bilgisiz bir qılıc er-gec qırılır.  
Kəsbi-irfan için erkək və qadın,  
Çalışın, qəbrə qədər həp çalışın.  
Gərçi xilqətdə bəşər birsə, yenə  
Eş deyil bilməyən əsla bilənə.  
Kişi irfan işığından parlar,  
Şübhəsiz, bildidə Allah gücü var.  
Əvət, arif düşünür, haqqı bulur,  
Aqibət kəndisi bir Tanrı olur.

*(Bu sırada billurin və ilahi bir ahənglə dıxarıda əzan oqunur.  
Peyğəmbər qılıca dayanıb əzəmətli bir tevr ilə dinlər və məclisi dərin  
bir sükut qaplar.)*

### Ə z a n s ə s i

Allahu əkbər... Allahu əkbər...  
Allahu əkbər... Allahu əkbər...  
Əşhədu ən la ilahə illəllah...  
Əşhədu ən la ilahə illəllah...

### SON

*Qeyd* – Şü əsərdə bə'zi cümlələr tırnacıq arasına alınb da qailləri göstərilmək icab edərdi. Fəqət məzkur cümlələr bəlli şəxslər – yə'ni əsil qailləri – tərəfindən söyləndiyi için fəzlə izahata ehtiyac gürülmədi.

*H.C.*

# TOPAL TEYMUR

*Dram – 5 pərdədə*

## ƏŞXAS

### I

Topal Teymur...  
Dilşad Teymurun hərəmi.  
Divan bəyi – baş vəzir.  
Aqbuga – Teymurun sərdarlarından.  
Orxan – binbaşı.  
Elmas Divan bəyi qızı, Orxanın rəfiqəsi. Əsmər bənizli, şahin baqışlı...  
Şair Kirmani – “Teymurnamə” müəllifi.  
Olqa – rus prenseslərindən sarışın və işvəkar bir qız.  
Sobuta – gənc zabıt.  
Qaraquş – təşrifatçı, çevik bir dəliqanlı.  
Dəmirqaya – qalın gevdəli, qalın səsləli bir əskər.

İki mühib simalı, qalın yapılı nevbətçi və sairə...

### II

Yıldırım Bayazid.  
Meliça – Yıldırımın hərəmi.  
Əlipaşa – sədri-əzəm.  
Şeyx Buxari – fəzil bir zat.  
Cüce – qısa boylu, küçük yapılı bir masqara.  
Nazim ağa – arıq, ucaboylu, qara ərəb (hərəm ağası).

Köylü qadın, iki masqara, şamlı qızı (rəqqasə), digər rəqqasələr, cəllad və sairə...

## BİRİNCİ PƏRDƏ

Səmərqənddə, Əmir Teymur sarayında Şərqi zəvqinə uyğun süslü bir salon... Salonun içi Türkünistan, İran və Hindistan məfruşat ilə döşənilmiş... Dört guşədə gülmüşdən yapılmış birer qartal, ortada altın sütunlar, yaldızlı masalar və sandaliyələr... Qarşıda böyük bir pəncərə, pəncərədən görünən son dərəcə baqımlı və çiçəkli gözəl bir bağça nəzərləri oqşar. Olqa pəncərə önündə ətrafı seyrə dalmış görünür. Dışarıda əskəri marş çalınır.

Orxan (Gəlir. Olqayı görür-görməz arqası sıra gələn Dəmirqaya). İştə prenses Olqa!.. İştə yeni açmış Moskof çiçəyi!..

Dəmirqaya (*daima laübalı və qalın səslə*). Tuhaf şey? Hiç insandan çiçəkmi olur? Moskof qızı desənə...

Orxan. Ah, o çiçəkdən də lətifdir.

Dəmirqaya. Tutalım ki, lətifdir. Nəmə lazım, bən qarışmam.

Orxan. Dəmirqaya! Sən bir tərəfə çəkil.

Dəmirqaya. Niçin?

Orxan. Çünki onunla qonuşmaq istərim.

Dəmirqaya. Pəki, bən sənin kölgən deyilmiyim? Səndən nasıl ayrıla bilirim?

Orxan. İnsan bə'zi vaxt kölgəsini deyil, kəndisini belə unudur.

Dəmirqaya (*istehzalı gülümsəyişlə*). Yoqsa şimdi kəndini unuttunmu?

Orxan. Haydı, çox söylənmə, çəkil.

Dəmirqaya. Çəkil dersin, çəkilirim. Nəmə lazım, hiç qarışmam. (*Çəkilir*).

Orxan. Yenə gözəl Olqa nə düşünüyor?

Olqa (*Orxana doğru gəlir*). Ah, Orxan sənmişin?

Orxan. Əvət, Orxan kəndisi səninlə bərabər deyilsə də, daima qəlbi, ruhu sənindədir.

Olqa. Allah eşqinə şu əskərlər nerəyə gediyor? Bu hazırlıq niçindir əcəba?

Orxan. Yeni bir müharibə varmış.

Olqa. Ah, müharibə, daima müharibə!.. Əcəba nerəyə, kiminlə?

Orxan. Onu yalnız Qızıl Qaplan bilir. Əvət' Əmir Teymurun planını bizim kibi küçük yaradılmışlar biləməzlər.

Olqa. Halbuki onun yüzündə hiç bir şiddət və həyəcan izi yoq... Hər zamanki vəqar və ciddiyəti, hər zamankı halı üstündə.

Orxan. Böyük qəhrəmanlar şiddət və qəzəb zamanlarında daha mülayim və həlim görünürlər.

Olqa. Orxan! Sən dəmi gedəcəksin?

Orxan. Əlbəttə, hiç onsuz olurmu? Biz türklər çadır altında doğar, açıq səhralarda, qanlı müharibələrdə ölürüz.

Olqa. Rica edərim, yetişir, şu müharibədən, ölümdən çox söyləmə!

Orxan. Müharibədə ölənlər evdə ölənlərdən sayca daha azdır. Bəncə mübarizəsiz bir ömür, ömür deyil... Biz türklərə qürur və nəş'ə

verən bir şey varsa o da müharibə, o da qalibiyyətdir. Unutma ki, sən kəndin də fəth və zəfər səhralarında bulunmuş bir çiçəksin.

O l q a. Ah, sən bəni Moskofdan buraya niçin gətirdin niçin?! Teymur sarayında həbs etmək içinmi?

O r x a n. Xayır, sən burada məhbüs deyilsin, bəlkə şahzadə xanımlar qadar hörmət və izzətə maliksin. Daha doğrusu böyük xaqanın möhtəşəm sarayını bəzəyən ən parlaq bir yıldızsın.

O l q a. (*ətrafa*). Ah, mərhəmətsiz... (*O rxana*) Demək bəni yalnız bırağıb da gedəcəksin, öyləmi?

O r x a n. Nə olur? Başqa qadınlar nasıl, sən də öylə...

O l q a. (*ətrafa*). Ah, duyğusuz!.. Dur, bən sana şimdiki anlatırım.

O r x a n. Pək düşünürsün, Olqa. Sana bir şeymi oldu?

O l q a. Daha nə olacaq? Sən bəni düşünmürsün, sən bəni sevmiyorsun.

O r x a n. Xayır! Aldanıyorsun. Səni sevməmək, gözəlliyə qarşı kor olmaq deməkdir. Ah, nazlı gövərçinim! Nə qadar xırçın və sinirli imişsin. Gəl! Gəl də şu mavi göyləri andıran cazibəli gözləri, şu al şəfəqləri utandıran füsunkar dodaqları öpəyim. (*Qolları arasına alıb öpmək istər. Olqa geri çəkilir*).

O l q a. Xayır, istəməm.

O r x a n. Niçin?

O l q a. Çünki gönül verdiyim bir qəlbə xəyanət etmiş olurum.

O r x a n (*heyfətlə*). Gönül verdiyin bir qəlbəmi?

O l q a. (*kəskin*). Əvət.

O r x a n (*onun əlini yaqalar, sarsılmış bir halda*). Söylə, o nasıl qəlb, o kimin qəlbə imiş?

O l q a. Xayır, söyləməm. (*Ətrafa*.) İştə bu söz onu qısqandırmaq için kafi...

O r x a n (*qızğın*). Söylə diyorum sana, o kim, bana qarşı çıxan o cəsarətli rəqib kimdir?

O l q a. Səndən daha böyük, səndən daha qəhrəman...

O r x a n. Adını söylə!

O l q a. Xaqanlar xaqanı Topal Teymur...

O r x a n (*həyəcanlı və qızğın*). Olqa, Olqa!.. Moskofdakı halını nə çabıq unuttun? Düşün ki, biz Moskofa girdiyimiz zaman hər tərəf kinli, amansız bir atəş içində yanıyordu. Ordumuz qaçanları izlərkən bən qanatlarımı yalnız sənə üzərinə gərdim, yalnız səni ölümdən

qurtardım, əvət. Sən o zaman mə'sum bir qızcağızdın. Vəqtini xoş keçirib də eyi tərbiyə alman için Teymur sarayına gətirdim. İştə sən böyüdükcə bənim arzularım da çiçəklənməyə başladı. Əfsus ki, bu gün bəslədiyim visal ümidləri yerinə, qarşıma acı bir ümitsizlik çıxıyor.

O l q a. O da səndən, sənin vəfasızlığından.

O r x a n. Nasıl vəfasızlıq? Anlayamadım.

O l q a. Orxan, Orxan! Sən baş vəzirin qızı Elmasa uyduqca, o qısqanc və məğrur hərəmindən ayrılmadıqca, aramızdakı sevgidən bəhs etmək yersizdir.

O r x a n. Niçin insaf etmiyorsun, o şimdi anadır. Bununla bərabər Elmas bizim sevgimizə əsla mane olamaz.

O l q a. (*gülərək*). Xayı, yanılma, əzizim. O pək dəhşətli qadın...

O r x a n. Qadınların incə təbəssümləri, dəhşətlərindən daha güclüdür. (*Olqanın əlini yaqalar.*) Şimdi bən ona mərhəmət ediyorum, fəzlə qısqanlıq edərsə kəndisi zərər görür.

O l q a. Demək bəni daha çox seviyorsun, öyləmi?

O r x a n. Olqa, səni sevməməkmi olur? Unutma ki, Orxan sənin əsirindir.

Q a r a q u ş (*Dəmirqaya ilə bərabər pərdə arasında görünür*). Ah, xain!.. (*Dəmirqayaya*). İştə gördünmü, get də Elmas xanıma xəbər ver.

D ə m i r q a y a. Gəl bəri, canım, nəmə lazım, bən qarışmam.

Çəkilirlər.

O r x a n. Teymur son səfərində, Hindistana hücum edərkən Səmərqənd inzibatını gözətmək için bəni burada bıraqdı. Ehtimal ki, yenə qalırım, o zaman istədiyimiz kibi zevq və səfaya baqarız.

O l q a. (*ətrafa baqar*). İştə Topal gəliyor. Yarın aqşam səni çinarlı bağçada havuz kənarında bəklərim.

O r x a n. Yaxşı... (*Gedir*).

O l q a. (*yalmız*). Xeyr, Orxan bənimdir. Onu kimsəyə verməm. (*Azacıq tərəddüd*). Ah, fəqət Elmas, baş vəzirin qızı Elmas!.. O bəni pək düşündürüyor.

Əli alında məhzun bir tevr ilə düşüncəyə dalar. Bu sırada Ə m i r T e y m u r gəlir. O, ortaboylu, qəvi bünyəli, yüksək alınlı, iri başlı, rəngi ağ, yüzü azacıq qanlı, omuzları geniş, parmaqları yuvarlaq, qalçaları uzun, əzəlatı qayət sağlam bir şəxsiyyətdir. Vücudunun düzgünlüyündən ayağındakı aqsaqlıq bir o qadar gözə çarpmıyor. Səsi güclü və gurultuludur. Asya üsulu geniş və açıq ətəklili ipək kaftan (çapan) bürün-

düyü halda baş örtüsü keçədən yapılma məxruti bir külahdan ibarətdir. Külahın төpəsində inci və sair mücevherat ilə süslənmiş uzunca bir yaqut püskül bulunur.

T e y m u r. Yenə Moskof ərməğanı, gözəl rus qızı nə düşünür?

O l q a. (*məhzun təbəssümlə*). Böylə möhtəşəm bir sarayda bənim nə düşüncəm ola bilər?

T e y m u r. O halda yüzünü saran şu kədər bulutları nə demək? Bən solğun çiçəkləri hiç sevməm. Daima yeni açmış güllər kibi, daima gül bənizli şəfəqlər kibi nəş'əli olmanı istərim. Əvət, söyləyəcəyən sözləri hər zamankı şətəritilə gülərək, nazlanaraq söylə!..

O l q a. Bənim şətəritim böyük xaqanın qəzəbinə səbəb olur deyə əndişə ediyorum.

T e y m u r. Pəki, əndişə niçin?

O l q a. Çünki qəlbi hər b atəsilə alevlənən bir hökmdara qarşı gü-lümsünmək cəsəreti həddim deyil...

T e y m u r. İştə pək yanlış düşüncə... Müharibə hazırlığı Teymur qəzəbləndirməz, bil'əkis bayram tədariki qadar xoşhal və məmnun edər.

O l q a. (*şux və cazibəli bir əda ilə*). Lütf ediniz əfəndim, iki aydır ki, Səmərqənd şə n və şatır bir hal keçiriyor. Zərəfşan çayının oynaq dalğaları gönüllərə nəş'ə sərpiyor və xoşahəng ninnilərilə Bingül dərəsi şənliyini alqışlıyor. Fəqət nədənsə birdən-birə bu şənliklər kəsildi. İştə onunçin azıq məraq etdim.

T e y m u r. Nasıl, Bingül dərəsi pək xoşmu?

O l q a. Ah, Bingül dərəsi başqa bir aləm... Adəta rə'ya qadar gözəl, cənnət qadar parlaqdır. Əvət, Bingül dərəsindəki zevq və səfa məclisləri, yeşil ovalar içində qurulmuş çadırlar, Ərəbistan və İrana məxsus sırapərdələr görülür şeylərdən deyil... Hələ Hindistandan gəlmə canbaz və oyunçular, mizahçı və lətifəçilər, rəqqas və rəqqasələr... Bir taqım cirit oyunları. Pəhləvanların güləşməsi, yeşil-qırmızı rənglərlə boyanmış fillərin oynadılması, hər dürlü xanəndə və sazəndə, hər çeşit yarış və əyləncə gerçəkdən insanı sərxoş ediyor. Hələ bu şənliyə əmir və şahzadələrin hərəmləri və bütün türk-tatar qızlarının iştirakı, hər tərəfdən gələn əcnəbi səfirlərin belə nəzərini cəlb ediyor. Və hər kəs böyük Teymurun dəbdəbə və ehtişamını seyr etdikcə heyrətdən kən-dini alamıyor.

T e y m u r. İştə məftunu olduğun şu mənərələr, Səmərqənddəki möhtəşəm saraylar və ali mədrəsələr, böyük məbədlər və abidələr



həp qalibiyyət əsərləri, həp fəth və zəfər tarixidir. (*Təbdili-tevr ilə*.)  
Bana baq, Olqa! Sən səyahətdən zəvq alırmısın?

O l q a. Şübhəsiz, səyahət insanın gönlünü açan şeylərdən biridir.

T e y m u r. O halda səni kəndimlə bərabər götürəcəyim.

O l q a. Nəyəyə, müharibə meydanınamı?

T e y m u r. Öylə ya! Görüləcək mənzərələrin ən gözəli hərb və qalibiyyət səhnələridir.

O l q a. Əvət, Orxan da öylə söylüyor.

T e y m u r. (*mə'nalı təbəssümlə*). Ya!? Orxan pək gözəl düşünüyor. Demək bənimlə bərabər gedərsin, deyilmi?

O l q a. Böyük xaqanın arzusuna itaət və hörmət ən böyük səadətdir.

T e y m u r. Səndəki idrak və zəkadan pək məmnun oldum. Hərəm-xanəyə get, şimdi hökumət adamları buraya gələcək.

Olqa tə'zim edib çıxar.

T e y m u r. (*əl çalar. Qaraquş gəlir*). Qaraquş! Orxan nerdə?

Q a r a q u ş. Dəmin buradaydı, Olqa ilə görüşüyüdü.

T e y m u r. Onu buraya çağır. Bir də Divan bəyi yaxud Aqbuğa gəliрсə xəbər ver... (*Gedər*.)

Q a r a q u ş (*tə'zim ilə*). Baş üstünə... (*Çəkilmək istərkən ətrafa baqar*.) İştə Elmas gəliyor, şimdici qəlbinə bir qıvılcım atarım. (*Gələn Elmasa*.) Əfv edərsiniz, Orxan nerdə?

E l m a s. Bən də sana sormağ istərim, dəmin burada imiş...

Q a r a q u ş. Əvət, Olqa ilə bərabər idi, fəqət getdi.

Dilşad gəlir, duymazlar.

E l m a s. Nə qonuşuyordlardı?

Q a r a q u ş (*azcıq sırtaraq*). Mə'lum a, eşq aləminə əğyarın qarışması eyi bir şey deyil...

E l m a s. Nasıl eşq, nasıl eşq!? (*Ətrafa*.) Ah, çıldıracağım...

Q a r a q u ş. Hər halda Orxan sizin ərinizdir. Onu siz bəndən daha eyi tanırsınız. Lakin bən yenə onda qüsur görmüyorum. Bütün qəbahətlər qızda... Çünki Orxana dəli kibi sarılıyor.

E l m a s (*ətrafa*). Ah, xain Orxan, dur, bən sana göstəririm.

Q a r a q u ş. O öylə bir bəla ki, beş gün sonra Əmiri də məftun edər.

D i l ş a d. Nasıl? Əmiri də mi?

Q a r a q u ş (*şaşqın bir halda kəkələr*). Xayır, xanım! Əmir...

Dilşad (*həyəcanlı və qızgın*). Qaraquş!

Q a r a q u ş. Əfv edərsiniz...

Dilşad. Düşün ki, bana Qəmərəddin qızı Dilşad derlər. (*Ətrafa*.)

Ah, sayğısız Olqa!..

Q a r a q u ş. İştə Əmir gəliyor, bən Orxanı çağırmalıyım.

Dilşad. Get! (*Gedər*.) Elmas! Sən şimdİ Əmirə bir söz söyləmə.

T e y m u r. (*gəlir, əyilirlər*). Dilşadı pək həyəcanlı görüyorum.

Dilşad. Xayır, həyəcana bir səbəb yoq...

T e y m u r. Gözlərin daha başqa mə'nalar anlatıyor.

Dilşad. Ətraf qəzalardan ixtiyar bir köylü gəlmiş, bana şikayət ediyordu. Pək sıqıldım da halım bir az dəyişdi.

T e y m u r. Əcəba köylünün şikayəti nə imiş?

Dilşad. Bu yİlkı buğday məhsulu az olmuş, hökumətə vergi verəməmiş, onunçin qəza hakimi Mamay xan zavallını qırbacla döydürmüş.

T e y m u r. (*heyrat və şiddətlə*). Nasıl, nasıl!? İxtiyar köylüyü qırbacla döydürmüş ha!.. Ah, qudurğan, şaşqın!.. O düşünmüyor ki, əhaliyi incidən bir hakim yavrusunu parçalayan bir heyvan qadar şüursuzdur. Zərər yoq, yarın məsələ aydınlaşır, bu söz doğru çıxarsa, sayğısız hərifə ən şiddətli cəza verilir. (*Kəskin*) Əvət, qırbacı qadar nüfuz və idarəsi olmayan bir hakim, hökumət namına ən çirkin və silinməz bir ləkədir.

Dilşad. Köylünün dediyinə görə əkdiiyi yer təcübədən çıxarmış bir səhra imiş, onunçin də eyicə məhsul alamamış.

T e y m u r. Zavallı Mamay xan, zavallı!.. Bən yarın onun kor gözlərini açarım. Görünüyor ki, o məmləkət qanunlarını unutuyor.

Dilşad. Halbuki qanunca bir adam məhsulsuz bir səhrayı şən-lətirsə, ya bir kəhriz çıxarırsa, yaxud yeni bir bağça salıb bir viranəyi abad edərsə, o şəxs birinci yıl büsbütün vergidən azad olur. İkinci yıl kəndi istəyilə bir şey verirsə verir, verməzsə məcbur deyil. Üçüncü yıl, yalnız üçüncü yıl qanuna müvafiq vergi verməlidir.

T e y m u r. Xayır, Mamay xan aldanıyor. O düşünəmiyor ki, rəncbərlər sıqıldıqca devlət xəzinəsi boşalır, xəzinə boşalınca ordunun halı pozulur. Və şu pozuqluq da məmləkətin pərişanlığına səbəb olur. Hiç məraq etmə! Yarın, əvət yarın haq yerini bulur.

Dilşad. Əskik olmayın... (*Elmasa*.) Gedəlim. (*Getmək istərlər*.)

T e y m u r. Bana baq, Dilşad! Daha dur, sözüm bitmədi. Səni pək sarsılmış və həyəcanlı görüyürəm. Unutma ki, sən Teymur hərəmisin. Söylə, açıq söylə, yüz-gözüünü saran şu fırtınalı bulutlar nədən iləri gəliyor?

D i l ş a d. Ah, şu aşiftə qız... Olqa!..

T e y m u r. Nə var, nə olmuş?

D i l ş a d. Zavallı Elmasa göz veriyor da, ışıq vermiyor. Hər gün yeni bir sevgi, hər gün yeni bir tərənə. Bilməm ki, Orxandan nə istiyor?

E l m a s. Hətta, əvət həttə!.. (*Sözünü bitirəm.*)

D i l ş a d. Ah, hər halda Olqa buradan dəf' edilməli..

T e y m u r. Hiç sıqılma, Elmas, səni üzən düşüncələr pək çapuq gedər. Sən Divan bəyi qızı və Orxan hərəmisin. Bən onların hər ikisini sevirim. Hələ səndəki vəqar, səndəki vəqar və əzəmət!

E l m a s (*xəfif baş əyintisilə*). Təşəkkür edərim.

Q a r a q u ş (*gəlir, əyilir*). Orxan əmri-hümayuna müntəzirdir.

T e y m u r. Gəlsin. (*Qadınlara*). Siz çəkilin. (*Gedərlər. Orxan gəlir, əyilir.*) Orxan! Yaqın gəl... (*Əlini onun omuzuna qoyar*). Sən həm qəhrəman bir cəngavərsin, həm də siyasəti pək gözəl bilirsin. Səni bir işə təyin etdim, yarın yola çıqmalısın.

O r x a n. İtaət borcumdur.

T e y m u r. Osmanlı sultanı Yıldırım Bayazidə elçi göndərdik, hənuz ondan bir xəbər yoq. Hər halda bizim Bursada, Yıldırım paytaxtında bir gözçümüz bulunmalı; sarayın iç və dıış yüzünü öyrənib hər ay bizə xəbər verməli. Divan bəyi lazım gələn vəzifəyi sana söylər. Ordumuz bir həftə sonra Mısır-Şam tərəflərinə hərəkət eyləyəcək. Sən də doğru, Bursaya gedərsin. Orada kəndini bana düşman göstərirsin, Yıldırıma məhəbbət bəslədiyən için buradan qovulduğunu söylərsin. Hətta bizimkilər də öylə bilməli... Çünki şəhrimizdə casus bulunur da tədbirimiz boşa çıqar.

O r x a n. Yıldırım sözlərimə inanmazsa?

T e y m u r. Hiç məraq etmə, inanır; çünki o çəq məğrurdur. Məğrurlar isə həqiqəti görəməzlər. Diyorlar, o, gözdən pək zəifdir, məğərsə qəlbi və düşüncəsi də kor imiş... (*Kəskin.*) Əsla düşünmə, get, yarın için hazırlan, Dəmirqaya da səninlə bərabər bulunsun.

O r x a n. Lakin o, pək sadə adam... İşlərimə əngəl olur deyə ehtiyat ediyürəm.

T e y m u r. Ehtiyat lazım deyil. O, təcrübədən çıqmış sadıq bir əskərdir. Haydı, oğlum! Vəzifə və ciddiyət!

O r x a n. Böyük xaqanın əmri hər şeydən yüksəkdir. (*Əyilir, çıxar.*)

Q a r a q u ş (*gəlir, əyilir*). Divan bəyi, şair Kirmani, sərdar Aqbuğa hüzurə izn istiyorlar.

T e y m u r. Buyursunlar. (*Qaraquş gəldiyi tərəfə ehtiramkar bir işarət edər. Hər üçü gəlir, əyilirlər. Teymur nəvazişkar bir tevr ilə.*)  
Divan bəyinin əhvalı?

D i v a n b ə y i. Təşəkkür edərim.

T e y m u r. Şair Kirmani nasıl?

Ş a i r. Əskik olmayın.

T e y m u r. Ordumuzun qəhrəman sərdarı Aqbuğa nə halda?

A q b u ğ a. Aqbuğa hər an yılmaz ordu ilə bərabər sarsılmaz xaqanın əmrini bəklər.

T e y m u r. Pək gözəl, oturun. (*Otururlar*). Aylarca Bingül dərəsində böyük şənliklər yapıdığ, epeycə zevq və səfayət daldıq, bir qadar da müharibə şənliyi yapsaq eyi olmazmı?

A q b u ğ a. Bəncə müharibə meydanı düğün dərnəklərindən, eysü-nuş məclislərindən daha xoş, daha ruşinadır.

T e y m u r. Buna sən nə dersin, şair? Bu gün gözümə pək nəş'əli görünüyorsun.

Ş a i r. (*laübalı və yarımşərxoş bir qəhqəhəylə*). Şənlik... o da şənlik, bu da şənlik... Qavğa... o da qavğa, bu da qavğa... Yalnız, əvət yalnız arada bir fərq var ki, siz cəngavərlər insan qanına hərisiniz, biz şairlər gülgün şərabə... Onda vəhşət və dəhşət var, bunda zevq və şətarət. Sizin hər bə'nə'rəliniz yürəkləri qoparır, insanları parçalatır, anaları ağlatır. Şairlərin eys-nuş tərənələri isə kinləri, kədərləri öldürür. Yüzləri, gönülləri güldürür. Siz insan qafalarını qırarkən, biz də o qafalardan yapıma qədəhləri bir-birinə vururuq. Siz hər bə və dəhşət qalibi, biz eşq və məhəbbət məğlubu. Fəqət bizim şu məğ-lubiyətimiz o qalibiyətdən daha üstündür.

T e y m u r. Bəxtiyar şair! Səni sərməst edən tatlı xəyal, yalnız xoş bir təsəllidir. Bununla bərabər sən pək böyüksün, əvət, sən kibi də-yərli simaların qədr və qiyməti anlaşılsaydı, bənim kibi topallar soldakı sıfır qadar mə'nasız qalırdı. Siz yarasalar ölkəsində, korlar məmləkətində parlayan bir günəşsiniz. Əfsus ki, insan adını daşıyan ikiyayaqlı həşərat pək qaba və pək səfil bir şey... İştə şu qaba və miskin

həşəratı uslandırmaq üçün, onların pas tutmuş kirli vicdanlarını yıqmaq üçün yalnız Teymur qılıcı lazım... Əvət sevgili şair! İnsanlar mərhəmət və məhəbbətdən ziyadə dəhşət və qüvvətə tapınırlar. (*Aqbuğaya*). Demək, ordu tamamilə hər bə hazır, öyləmi?

A q b u ğ a. Əvət, həpsi bir fərd kibi əmrə müntəzirdir.

T e y m u r. İştə kafi...

Ş a i r. Şimdi nerəyə, əcəba?

T e y m u r. Mısır və Şam üzərinə.

Ş a i r. Fəqət bu siyasəti əsla düşünəmiyorum.

T e y m u r. Sən "Teymurnamə" müəllifi ikən bənim siyasətimə yabançı görünmək tuhaf deyilməi ya? (*Həyəcanlı*.) Ah, Savə!.. Fazil Şeyx Savənin qətli nə çabıq unutuldu. Bən onu Ərəbistanə elçi göndərdim. Mısır hökmdarı alçaqcasına öldürtdü. Əcəba elçi də öldürülmü? Xayı, xayı, Şeyx Savənin qanı yerdə qalmaz.

Ş a i r. Fəqət azcıq istirahət də lazım. (*Teymurun taxtı önünə sərilmiş qaplan dərisini göstərir*.) İştə Hindistanda Qanq nəhri kənarında avladığın qaplanların dərisi hənuz qurumamış, Sultan Mahmud ölkəsində aqıtığın qanların izi hənuz topraqdan silinməmiş...

T e y m u r. Bən məğrurları əzmək üçün yaradılmış bir allah bəlasıyım. Töküdüüm qanlar da yalnız haq və ədalət namınadır.

Ş a i r. Açıq söyləmək lazım gəlırsə, bən qan tökülməkdə hiç bir haq və ədalət görəmiyorum.

T e y m u r. (*məğrur təbəssümlə*). Əvət haqlısın, çünki... şairsin.

A q b u ğ a. Şairlər də mənəvi həkimlərdir. Qan aqıtmaq dānsa yara bağlamağı daha xoş görürlər.

T e y m u r. Baqalım Divan bəyi nə diyor?

D i v a n b ə y i. Bana qalırsa xeyir və şər ikizdir. Məhəbbətlə ədavət bir-birinə bağlıdır. Lüzumundan fəzlə məhəbbət nifrət doğurduğu kibi, həddən aşırı qan tökülməkdə də bir fəzilət yoq.

T e y m u r. Divan bəyi daha başqa düşünüyor, o daha etidalçı. Fəqət unutmamalı ki, hər səciyyə və şəxsiyyət birər qanun deməkdir. İştə bu gün şəxsiyyətim bana nə əmr edərsə, onu yapmaqdan çəkinməm. Bununla bərabər bən şimdiyə qadar qurultaysız, şurasız bir şey yapmadım, çünki şurasız bir məmləkət cahil bir şəxsə bənzər ki, tutduğu işlər, söylədiyi sözlər həp nədamət və fəlakət doğurur. Bən daima həkim və aqıl şəxsləri dinlədim, böyük sərdarlar ilə müşavirə yaptım. Yalnız hər b ilə mübarizəyi deyil, sülh mə'nafeyini də düşün-

düm. Əvət, bən şu nihayətsiz ölkələri gah tədbir və siyasətlə, gah sülh və məhəbbətlə, gah təhdid və şiddətlə, gah əfv və mülayimətlə idarə etmək istərim. Bən hər işdə səbat və istiqaməti sevdiyim kibi, həzm və ehtiyatdan da xoşlanırım, lazım gəlsə, bə'zən düşmanlarıma qarşı səbr və təhəmmül göstərirəm, bə'zən də qafil və cahil görünməkdən zəvq alırım.

D i v a n b ə y i. Baqalım, şura nə qərarə gəlir.

T e y m u r. Əminim ki, Ərəbistan səfərinə kimsə etiraz etməz. Çünki Bingül dərəsində devlet kişilərindən pək çoqunu dinlədim. Hər kəs bənim fikrimə iştirak ediyor. Bu xüsusda tərəddüd göstərən varsa, o da yalnız şair Kirmani ilə sənsin. Şübhəsiz ki, iki gün sonra siz də əksəriyyətə tabe olursunuz.

Q a r a q u ş (*gəlir, əyilir*). Sobutay hüzura izin istiyor.

T e y m u r. HANKI Sobutay?

Q a r a q u ş (*Aqbuğaya işarətlə*). Böyük sərdarın küçük qardaşı, Yıldırım Bayazidə göndərilən elçi...

T e y m u r. Gəlsin, baqalım nə cəvab gətirmiş. (*Qaraquş kənara işarət edər. Sobutay gəlir, əyilir.*) Xoş gəldin, oğlum, nasılsın?

S o b u t a y. Böyük xaqanın kölgəsi əskik olmasın.

T e y m u r. Osmanlı sultanından nə xəbər?

S o b u t a y. İştə göndərdiyi cəvab... (*Məktubu təqdim edər.*)

T e y m u r. (*məktubu Divan bəyiyə verir, elçiyə.*) Məktubu Divan bəyi oqur, söylə, baqalım qəhrəman Sobutay! Sən nə gördün, sən nə eşitdin?

S o b u t a y. Yıldırım daima eyş-işrət düşkünü... Götürdüyüm məktuba qarşı acı qəhqəhələrlə güldü; həm də son dərəcə saymazlıq, soğurluq göstərdi.

T e y m u r. Demək bənim düşmanım Qaraqoyunlu əmiri Qara Yusifi yenə himayə etmək istiyor, öyləmi?

S o b u t a y. Yalnız Qara Yusifi himayə etmiyor, hətta Bağdad Sultanı Əhməd Cəlayiri də ittihadə cəlb etmiş, həm də bizim əley-himizə...

T e y m u r. (*acı qəhqəhəylə*). Demək düşmanlarımız ilə itilaf yapıyor, bizi hiçə saymaq istiyor, öyləmi? (*Başını məktubdan qaldıran Divan bəyiyə*) Pəki nə yazıyor?

D i v a n b ə y i. Təkrarə nə hacət?! İştə Sobutayın söylədiyi kibi: saymazlıq və soğurluq... Başqa laf yoq.

T e y m u r. (*kinli*). Saymazlıq və soğuqluq... Nə gülünc həqarət! (*Hiddətlə yerindən qalqar.*) Ah, saymazlıq və soğuqluq... Nə böyük cəsarət!.. Bən ondan qardaşca məhəbbət bəklərkən iştə aldığım cəvab! Qara Yusiflə Əhməd Cəlayir bəni gözəl tanıyolar, fəqət Yıldırım!.. Yıldırım isə şərab düşkünü... Zərər yoq, o da ayıldıqdan sonra tanır. Bən İrana ayaq basdım, ən böyük cəngavərlər qarşımda duramayıb Mazandaran çaqqalları kibi ormanlara qaçdılar. Moskofa hücum etdim, rus knyazları qorqudan şimal ayıları kibi ürküşüb dağılmağa başladılar. Hindistana yürüdüm. Sultan Mahmud ordusu Qanj nəhri kənarındakı qaplanlar kibi oqlarıma şikar olub diz çökdülər. Əvət bir gün gəlir ki, məğrur Yıldırım da paytaxtı Bursada Topal Teymuru qarşılar və o zaman... iştə o zaman sərxoşluğun nəticəsini və bənim kim olduğumu haqqilə anlar.

### *Pərdə*

## İKİNCİ PƏRDƏ

Gözəl bir köşk... Ortada fəvvarəli bir havuz, havuz kənarında Kışmır və İsfahan səccadələri ilə ipək döşəklər, qədifə (məxmər) yadıqlar və balişlar, masa və sandaliyələr... Bağça başdan-başa dürlü çiçəklərlə bəzənmiş, ta uzaqlarda sıra ilə ulu çinar ağacları nəzərləri oqşar. Kənardan eşidilən həzin bir kamança səsi ruhlara nəş'ə səpər. Bir tərəfdə şərablə dolu sürahi və bir qədəh, soyulmuş və soyulmamış alma və saftalı, digər tərəfdə qələm, dəvat, bir taqım dəftər və kitablar bulunur.

Ş a i r K i r m a n i yastığa yaslanaraq yazı ilə məşğul görünür. O l q a əlində böyük bir gül dәмəti gəlir. Arqa tərəfdən qədəh içərisinə bir gül bıraqlı geri çəkilir.

Ş a i r. (*başını qaldırır, dolu qədəhi alıb içmək istərkən heyətlə.*)  
Əcəba bu gül nerdən? (*Ətrafa baqar, Olqayı görüncə qələmi bıraqlır.*)  
Ah, nə böyük səadət!.. (*Ahəngi-məxsus ilə.*) Badə, gül, bir də gül bənizli mələk!.. (*Yerindən qalqıb sandaliyəyə oturur.*)

O l q a. Sizi rahatsız etdim, deyilmi?

Ş a i r. Bil'əkis, şairləri rahatsız və müztərib edən bir şey varsa, o da gözəllərdən uzaq bulunmaqdır.

O l q a. (*əlindəki dәмəti təqdim ilə*). İştə şu gülləri yalnız şair için topladım.

Ş a i r. (*alır*). O halda şair son dərəcə bəxtiyardır. (*Olqaya işarətlə.*) Müsəidənizlə şu qədəhi təbiətin ən canlı şe'ri şərəfinə içmək istərim. (*İçər*).

O l q a. Nuş olsun! Şu dəftərlər nə? Yoqsa yeni bir ilhammı var?  
 Ş a i r. Xayır, “Teymurnamə” yazıyorum.  
 O l q a. Pək gözəl. Böyük xaqanın tarixini yazmaq şərəfi hər kəsə  
 nəsib olmaz.  
 Ş a i r. Halbuki, eşq və gözəllik tarixi yazan şairlər daha yüksəkdir.  
 O l q a. (*gedəcək olur*). Müsəidənizlə...  
 Ş a i r. Gediormusunuz?  
 O l q a. Əvət.  
 Ş a i r. Nədənsə bu gün sizi pək düşüncəli görüyorum. Səbəbini  
 sora bilərmiyim?  
 O l q a. Səbəbi böyük bir haqsızlıq.  
 Ş a i r. Nasıl haqsızlıq!?  
 O l q a. Allah eşqinə, söyləyin, Orxan gerçəkdənmi Yıldırım  
 mühibbi? Sizcə o, Teymura xəyanət edərmi?  
 Ş a i r. Hiç ümid etməm.  
 O l q a. İştə Orxanın xəyanəti hər ağızda söyləniyor. Ah, nə qadar  
 böyük bir iftira, nə qadar fəna yanlış... Aman, əfəndim, Teymur sizə  
 qarşı böyük hörmət bəslər. Lütfən Orxanı müdafiə ediniz.  
 Ş a i r. Hiç tələş etməyin, əlimdən gəlidiyi qadar çalışırım.  
 O l q a. Əskik olmayınız. (Xəfif baş əyintisilə çəkilir).  
 Ş a i r. İzzət və şərəflə... (*Ətrafa*). Bəxtiyar Orxan! Səadət pərisi  
 üzərində qanat çalıyor da əsla xəbəri yoq. (*Qədəhi şərəblə doldurur.*  
*Bu sırada Teymurla Divan bəyi gəlir*).  
 T e y m u r. Yenəmi şərəb, möhtərəm şair? Yenəmi şərəb?  
 Ş a i r. Böyük cihangirin qanlı müharibələri ancaq qanlı şərəblə  
 yazıla bilir.  
 T e y m u r. Kinayəmi, yenə kinayəmi? Əylənmək istədiyən  
 cihangirin qəzəbi səni qorqutmuyormu?  
 Ş a i r. (*laübalı və tatlı təbəssümlə*). Hökmdarların hiddət və qəzəbi  
 böyük bir məmləkəti alt-üst edər, fəqət kiçük bir şairi qorqutamaz.  
 Əvət, bən yalnız gözəllərin itab və sərəzənişlərindən mütəəssir olurum.  
 Bəncə işvəkar bir qaşın çatılması, parlaq bir qılıcın çəkilməsindən  
 daha mə'nalı, daha kəskindir.  
 T e y m u r. Sən çox içiyorsun, halbuki məmləkət qanunu və türk  
 adəti bunu şiddətlə mə'n edər.  
 Ş a i r. Şairlər isə, adət və qanun çərçivəsini qırıb parçalamaqdan  
 daha çox zevq alırlar.



T e y m u r. (*məmnun qəhqəhəylə*). İştə səni bana sevdiren də şu rindanə xislət, şu qürur və əzəmətdir.

D i v a n b ə y i. Şair Kirmani böyük ruhşinasdır. O, pək gözəl biliyor ki, Teymur hökumətləri yıqar, məmləkətləri yaqar; ən məğrur hökmdarları əzər, ən şücaətli qəhrəmanları qəhr edər, fəqət dəyərlı şair və ədiblərə, alim və fazil şəxslərə qarşı da o nisbətdə hörmət və məhəbbət bəslər. İştə Səmərqəndin evləri, misafırxanələri deyil, şəhər ətrafındakı köşklər və bağçalar belə uzaqdan gələn fən və sənayeyi-nəfisə ərbabına kafi gəlmiyor. Yalnız Şərq devlətləri deyil, hətta Qərb hökumətləri də elçi və ticarət nümayəndələri göndərməkdən geri durmuyorlar.

T e y m u r. Tüccar və sənətkarlara daha çoq sühulət və hörmət göstərməli. Çünki cihan, ancaq ticarət və sənəət sayəsində rifah bulur.

D i v a n b ə y i. Əvət dün İspaniya səfiri də bu nöqtəni qeyd ediyordu və böyük xaqanın fəzilət və məharətlərini saydıqca dili ağzına sığmıyordu.

T e y m u r. Avropalıların dilləri başqa, yürəkləri daha başqadır. Hər halda məmləkətimiz arslanlar yurdu, qartallar yuvası olaraq qalmamalı. Bəlkə dünyada ən parlaq maarif və mədəniyyət ocağı, ən zəngin sənaye və ticarət mərkəzi olmalıdır. Əvət, qoy düşmanlarımız görsünlər ki, türk evladı yalnız basıb-kəsməkdən deyil, yaşamaq və yaşıatmaqdan da zevq alır. Yalnız yaqıb-yıqmaq deyil, yapmaq və yaratmaq da bilir. Bununla bərabər yapıqlarımız hiç bir şey deyil. Bu, yalnız mədəniyyətə doğru bir adım, gələcək için bir başlanğıcdır. Bizim başladıqlarımızı gələcək nəsil ikmal etməli. Yalnız beş-on şəhər deyil, bütün məmləkət tərəqqi və gözəlliklər için birər nümunə olmalı. Əvət, biz təməl daşı atıyoruz. İştə bu təməl üzərində möh-təşəm binalar qurmaq və bu şüarı çiçəkləndirmək... ancaq yeni nəslə, ancaq sarsılmaz gəncliyə aiddir.

D i v a n b ə y i. (*yazılan dəftərə baqaraq*). Əcəba şair imdi hanki veq'əni qələmə alıyor?

Ş a i r. İştə son səfərlər... Türküstan ordusunun Kışmir səhrasındaki müvəffəqiyyətləri və sarsılmaz xaqanın Hindistanı fəth etməsi...

T e y m u r. Ümidvaram, bu gün-yarın Mısır və Şam zəfərlərimiz də yazdığın tarixin ilavələri sırasına keçər. Məğrur Yıldırım inadında dəvam edərsə, o da tariximizə yeni bir fəsil artırmış olur.

D i v a n b ə y i. Fəqət bən bil'əkis, Yıldırım məsələsinə əsla tərəfdar olmaq istəməm. Çünki hər ikiniz Turan aləminin birer qütbüsünüz. Şu iki qütb bir-birilə çarpışırsa, ortada fəlakətli bir uçurum açılmış olur. Və bu nifaqdan istifadə edərək ətrafı saran əcnəbi dvlətlər türk dünyasına saldırmağa fürsət bulur. Bir də ordumuz bütün cihanı saracaq deyil a... Alınan ölkələri haqqilə idarə etsək daha böyük müvəffəqiyyətdir.

T e y m u r. (*məğrur qəhqəhəylə*). Allah bir olduğu kibi, padşah da bir olmalı, şan və şöhrət izləyən bir hökmdar qarşısında cihan... nədir?

E l m a s (*müztərib adımlarla gəlir*). Böyük xaqa! Sana şikayətim var.

T e y m u r. Kimdən?

E l m a s. Ədalətdən dəm vuran Teymurdan.

T e y m u r. Niçin, yavrum, Teymur bir xətamı işləmiş?

E l m a s. Əvət! Teymurun xətası kəndisi qadar böyükdür.

T e y m u r. Nə imiş əcəba?

E l m a s. Sən qəhrəman bir mücahidi məhv ediyorsun.

D i v a n b ə y i. (*Elmasın qolundan tutaraq*). Şaşırdımmı, qızım, nə söylüyorsun?

T e y m u r. Söylə, Elmas, hiç çəkinmə, o qəhrəman kimdir?

E l m a s. Bəni söylətməkmi istiyorsunuz? Əcəba Orxan nə yapmış ki, Səmərqənddən sürgün ediliyor.

T e y m u r. O asılmalydı, yalnız sənin ərin olduğu için sürgünə qərar verildi.

E l m a s (*həyəcanlı*). Niçin, ah, niçin?

T e y m u r. Çünki hökumətə xaindir. Yıldırımı qarşı məhəbbət bəslıyormuş...

E l m a s. Yalan, iftira!..

D i v a n b ə y i. Elmas!

T e y m u r. (*Elmasa*). Bən qürur və cəsarəti pək sevərim, hər halda hörmətə layıqsın.

E l m a s. Xayır, bən hiç bir nəvaziş istəməm. Yalnız ədalət istərim, ədalət!

Ş a i r. (*acı təbəssümlə, ətrafa*). Mə'sum bir maral yırtıcı qaplıandan ədalət umuyor. (*Teymura*). Əfəndim, Elmas bəyimə mərhəmət ediniz. Orxan xain olamaz.

T e y m u r. Siyasət başqa, mərhəmət daha başqa bir şeydir.  
Siyasətdə mərhəmət yox! Əvət, Orxan sürgün edilməli.

E l m a s. Ya bən! Ya qucağımdakı yavrucığaz nə olur? Ah,  
qəlbiniz daşdanmı yapılmış?

D i v a n b ə y i. (*qolundan tutaraq*). Qızım, sus!

T e y m u r. (*kəskin*). Orxan asılmalıdır.

E l m a s (*çılğınca*). O halda bəni də asdır, bəni də... (*Bihal olur-  
casına Divan bəyiə sarılır*). Ah, babacığım!..

D i v a n b ə y i. Üzülmə, yavrum, Əmir əfv edər.

D i l ş a d (*gəlir. Mənzərəyi görünmə, heyratlı*). Elmas! Bu nə hal?  
Ah, səni pək müzterib görüyürəm.

E l m a s (*mə'yus*). Xayır, hiç bir şey yox...

T e y m u r. Dilşad! Elmas təsəlliyyə möhtacdır.

E l m a s. Təsəllilərin ən gözəli ölümdür.

Q a r a q u ş sür'ətlə gəlir, əyilir.

T e y m u r. Nə xəbər?

Q a r a q u ş. Sərdar Aqbuğa orduya rəsm-keçid yapıdırıyor. Bütün  
ə'yan, əşraf hazır. Əcnəbi elçi və nümayəndələri də təşrifinizə mün-  
təzirdir.

T e y m u r. (*Divan bəyi ilə şair Kirmaniyə*). Əvət, gedəlim, beş  
dəqiqə bulunsaq, kafi.

Ş a i r. Qaraquş! Bunları topla, kütübxanəmə götür.

Qaraquş kitab və dəftərləri toplar, onları izlər.

D i l ş a d. Elmas! Çocuqmu oldun, niçin kəndini üzüyürsən?

E l m a s. Ah, Orxan məhv oluyor, ona xain deniliyor...

D i l ş a d. Xayır, o xain deyil. Ona hiç bir şey olmaz. Burada yalnız  
bir anlaşılmaz bir səbəb var.

E l m a s. İştə bu anlaşılmaz səbəblər bəni bəhr ediyör.

D i l ş a d. İnan, burada bir sirr var. Bən Teymuru eyi tanıyürəm, o  
böylə qaranlıq bilməcələrdən pək xoşlanıyor. Sən Orxandan əmin ol  
və əsla düşünmə!..

E l m a s (*ona sarılaraq*). Ah, nəcib ruhlu Dilşad! Bən yalnız sana  
inanıyürəm.

Bu sırada “Yaşasın Teymur! Yaşasın Teymur!” deyə Teymur uzaqlaşdığı tərəfdən gurultu və alqış sədaları eşidilir. O l q a qarşısındakı evdən çıxar. Dilşada doğru gəlir.

E l m a s (*onu görünəcə sarsılır, sinirli bir tevr ilə*) İştə!.. İştə bütün fəlakətlərə səbəb şu aşuftə prenses, şu xain afətdir.

D i l ş a d. Elmas! Onu biraq.

E l m a s. Rica edərim bəni qınama. Ah, keçən gün Qaraquşun söylədiklərini unuttunmu? (*Olqaya yaqlaşır, çılğınca*). Bana baq, Olqa! Sən bizdən nə istiyorsun? Artıq yetişir, dəf ol! Türküstan ovalarında, Səmərqənd bağçalarında yabancılara yer yox... Eşidiyormusun? (*Daha kinli*). Ah, bən bu sayğısız fitnəyi kəndi əlimlə boğmaq istiyorum. (*Boğazına sarılmaq istər*).

D i l ş a d (*mane olur*). Elmas, düşün ki, bu hal Əmirin sönməmiş qəzəbini daha ziyadə alevləndirir.

E l m a s. Alevləndirsən, kimsədən qorqum yox...

O l q a. Rica edərim, Elmas, bəni təhqir etmə! Bən də sənə kibi əsil bir ailəyə mənsubəm. Həm də buraya kəndi ixtiyarımla gəlmədim, sevgili ərin gətirdi. Bu sözləri bana söyləməkdənsə ona və Əmir Teymura söylə.

E l m a s. Ah, sən getdikcə şımarıyorsun. (*Sinirli və qızgın*). Xayı, bən kimsəyə söz söyləməm. Sən Teymurun da, Orxanın da əqlini çalmışsın. Bən sana kəndim cəza verirəm, kəndim... Bana baq, ya ana yurduna getməlisən, ya məzaristana... Eşitdinmi? Ah, sərsəri məxluq!

D i l ş a d. Elmas! Artıq yetişir, gedəlim. (*Qolundan tutub götürür*).

O l q a. (*yalnız*). Gedərim, əvət gedərim, fəqət yürəyində sağalmaz bir yara açib da öylə gedərim.

(*Sinirli adımlarla köşkə doğru yürür. Bu sırada Orxan qarşısına çıxar.*)

O r x a n. Olqa!

O l q a. Ah!

O r x a n. Nə oldun, səni qorqutdummu?

O l q a. Xayı, qorqutmadım. Sən bəni öldürdün, bəni məhv etdin...

O r x a n. Olqa! Nə demək istiyorsun?

O l q a. Ah, Elmas bəni rüsvay etdi, o bəni rəzil etdi.

O r x a n. Fəqət ntçin?

O l q a. Səni sevdiyim için...

Dilşad ağaclar arasında görünür, dinlər.

Orxan. Olqa! Bən şimdi Səmərqəndi tərki ediyorum. İstərsən hazırlan bərabər gedəlim.

Olqa. Xayı, istəməm.

Orxan. Niçin?

Olqa. Çünki sən də məhv olursun, bən də...

Orxan. Teymurdanımı ehtiyat ediyorsun.

Olqa. Ah, əvət.

Orxan. Tələş istəməz, sən bəni dinlə; Gürcüstandan gətirdiyim ağ əlbisəyi geyərsin, kim görürsə erkək zənn edər. Daha durma. Şimdi gəlirim, bərabər çıxarız.

Dilşad (*ətrafa*). İştə ən gözəl fürsət! (*çəkilir*)

Olqa (*mütərəddid*). Ah, Teymurun qəzəbi bəni pək qorqutuyor.

Yenə kənardan gurultu və alqış sədələri eşidilir.

Orxan. Hiç məraq etmə, qiyafətini dəyişdir də, ötəsi qolay...

Dəmirqaya (*gəlir*). Əmir təşrif ediyor.

Orxan (*Olqanın qulağına*). Daha durma, çabuq ol.

Olqa (*müztərib*). Ah, Orxan!

Orxan. Haydı, çəkil... Bəkliyorum. (*Olqa çəkilir. Dəmirqayaya*).  
Dəmirqaya! Yol hazırlığı nasıl?

Dəmirqaya (*alınının tərini silərək*). Hər şey yolunda... Bu saət çıqa biləriz.

Orxan. Gündüz pək sıcaq. Bəncə mehtablı gecədə səfər etmək daha xoş. Çünki hava bir qadar sərinləmiş olur.

Dəmirqaya. Nasıl istərsən öylə yaparız.

Orxan (*yola baqar*). Haydı, sən azcıq kənarda dur.

Dəmirqaya. “Dur” dersin dururum, nəmə lazım... (*Çəkilir*).

Teymurla Divanbəyi gəlir.

Teymur. Oğlum, sən buradamısan, işlər nə halda?

Orxan (*tə'zim ilə*). Bir az sonra çıxmaq istiyorum.

Teymur. Saqın xəbərler gecikməsin. Para lazım olduqca bildir və Yıldırım ölkəsinin hər tərəfində casuslar bulundur. Haydı, eyi yol, uğurlar olsun!

Orxan. Hər xüsusda əmin olunuz. (*Tə'zim ilə çəkilir*).

Divanbəyi. Sağlıqla, oğlum, Elmas için məraq etmə!

T e y m u r. (*Divan bəyiyə*). Yıldırıma bir məktub daha yaz, yarın Sobutay götürsün. Fəqət onun məktubu nə qadar qaba isə, bizimki də bir o qadar nəzakətli olsun.

D i v a n b ə y i. Bən də öylə düşünüyürəm. (*Yola baqar*). İştə Sobutay kəndisi də gəliyor.

Ş a i r K i r m a n i, A q b u ğ a v ə S o b u t a y g ə l i r, ə y i l i r l ə r.

T e y m u r. Qəhrəman Sobutay! Yarın bir məktub daha götürmə-lisin. Qoy Yıldırım anlasın ki, biz hər şeydən əvvəl barışıq və məhəb-bət tərəfdarıyız.

S o b u t a y. Xayı, o pək məğrur, pək inadçı adam.

T e y m u r. Bizim borcumuz itmami höcətdir. İnad edərsə, kəndisi zərər görür. Şimdi get, hazırlan, yarın həm məktubu, həm də lazım gələn tə'limatı Divan bəyidən alırsın.

S o b u t a y. (*tə'zim ilə*). İtaət, xaqanı! (*Gedər*).

T e y m u r. (*Aqbuğaya*). Cəsur Aqbuğa! Ordudan pək məmnun oldum. Biz də bir qaç gün sonra Mısıra doğru hərəkətə başlarız. Oğul-larımızdan Pir Məhəmməd Mirza Hindistanı, Şahrux Mirza Xarəzm və Türküstanı, Miranşah isə Azərbaycan və Gürcüstanı idarə edir. Digər sərdarlar da hökumətimizə tabe olan başqa ölkələrə baqar.

Sandaliyəyə oturlar.

Q a r a q u ş (*gəlir, əyilir*). Azərbaycandan, oğlunuz Miranşahdan Divan bəyiyə məktub.

T e y m u r. Pəki, kəndisinə ver.

Məktubu verir çıxar. Divan bəyi açar oqur.

A q b u ğ a (*şairə*). Bu məktubda bir sirr var.

Ş a i r. Şübhəsiz.

T e y m u r. (*ətrafa*). Xayı, bu məktub uğurlu bir şeyə bənzəmiyor. Kim bilir yenə nə uyğunsuzluq var.

D i v a n b ə y i. Məktubun məalını ərz etməyə müsaidlə buyuru-lurmu?

T e y m u r. Söylə!

D i v a n b ə y i. Yenə isyan!.. Yenə azərbaycanlılar oğlunuz Miran-şaha qarşı isyan etmişlər.

T e y m u r. Səbəb!?

D i v a n b ə y i. Səbəb Miranşahın gevşəkliyi... idarəsizliyi.

T e y m u r. (*qızgınca*). Ah, Miranşah, Miranşah! Əvət, onda azıq tədbir və siyasət bulunsaydı, kimsə izindən çıqmazdı. Orasını idarə edəcək sağlam və düşüncəli bir baş lazım. Heyhat ki, Miranşah kibi şaşqınlar o düşüncədən pək uzaqdırlar.

Ş a i r. Azərbaycan eşsiz bir cənnət bucağı, tükənməz bir sərvət ocağıdır. Lakin əfsus, binlərcə əfsus ki, Miranşahlar oyuncağıdır.

D i v a n b ə y i. Bəncə Azərbaycan xalqı yabancılara kölgə olmaqdan pək zevq alır və xarici tə'sirə daha çabıq qapılırlar.

T e y m u r. Pəki, burada xarici tə'sir nə ola bilər?

D i v a n b ə y i. Bir taqım qara qüvvələr...

T e y m u r. Məsələ, nə kibi?

D i v a n b ə y i. Qaraqoyunlu əmiri Qara Yusif kibi...

T e y m u r. Nədən bəlli?

D i v a n b ə y i. Məktubda örtülü işarətlər var. Ətrafdan gələn bə'zi casuslar orada Teymur nüfuzunu qırmağa çalışıyor və xalqı Yıldırım dostu Qara Yusif tərəfinə çəkmək istiyormuş. Hətta bu da kafı deyilmiş kibi Qara Yusif çetələri Türküstan ilə Ərəbistan arasındakı karvanların gediş-gəlişinə və ticarət işinə əngəllər çıxarırmış...

Teymur hiddətlə yerindən qalqır, yanındakılar da ona tabe olur.

T e y m u r. Ah, öyləmi, öyləmi!? Hiç zərər yoq, biz səfər üstündəyiz. Er-gec həpsinin halı sorulur, hər kəs kəndi azgınlığına görə cəza bulur. Xayır, Qara Yusifdə bir tilki qadar cəsarət yoq. Şübhəsiz ki, o həp Yıldırıma güvəndiyi için şu fitnələri qaldırıyor. (*Divan bəyiyə*). İkinci məktubu gecikdirmə. Hər halda Yıldırım onu bizə təslim etməli. (*Qızgın*). Ah, Yıldırım! Yıldırım! Bən sənənlə xoş keçinmək istərkən, sən çaqqalları, tilkiləri bənim üzərimə şımartıyorsun. Yoq\, bən hər sərsəriyə qarşı əyləncə olamam. Qara Yusif təslim edilməlidir, təslim! Yoqsa ikinci məktubunda da saymazlıq və soğuqluq göstərirsə, o halda Yıldırımın kəndisilə hesablaşmalıyım. (*Bir-iki adım yürür, təkrar dönər: kəskin və atəşli*). Əvət, Topal Teymuru saymayanlar, kəndi əllərilə kəndilərinə məzar qazmış olurlar. (*Gedər, onunla bərabər səhnədəkilər də çəkilir. Havanın ışığı bir qadar azalır*).

Dilşad (*Elmasla bərabər gəlir. Onun omuzunu oqsayaraq*). Elmas! Sən uslu və düşüncəli bir qadmsın. Fəqət pək gənc, pək sinir-

lisin. İnan ki, çox sürməz yenə Orxanı Bingül dərəsində zevqi səfa məclislərində görürsün.

E l m a s. Ah, bu gediş nə içinmiş? Yalnız onu bilsəydim.

Dilşad. Xayır, sən onu hiç bilmə! Hökumət sirrini bilənlər, yaxud bilib də açanlar Teymurun qəzəbindən əsla qurtulamazlar.

E l m a s. Orxan ləkələnməsin də, bən hər şeyə razıyım.

Dilşad. Hiç mərəq etmə, sən Orxanı bəndən istə!

E l m a s (*ona sarılararaq*). Ah, nə qadar alicənab və böyük ruh-lusunuz.

Orxan (*gəlir. Dilşada qarşı əyilir*). Manemi oldum?

Dilşad. Xayır.

Orxan. Elmas! Ümid edərim ki, bənim şu səfərimdən sıqılmaz-sın... Orxan xain deyil.

E l m a s. Xayır, artıq sıqılmam. Nəcib Dilşadın iki sözü bənim iztirablarımı susdurdu.

Orxan (*Dilşada işarətlə, ehtiramkar*). O, daima pərəstişə layiq bir fəzilət heykəlidir.

Dilşad. Elmas da, sən də bənim gözümdə qardaş qadar əzizsiniz.

H ə r i k i s i (*əyilir*). Təşəkkür edəriz.

Dilşad. Saqın, çox gecikmə. (*Mə'nalı təbəssümlə*). Həm də səndən bir şey istəriz.

Orxan. Nə arzu buyurulur?

Dilşad. Elmas yalnızdır. Gönlünü ona bıraqıb da öylə getməlisin.

Orxan. Onun əksini düşünsəniz, Orxanı təhqir etmiş olursunuz.

Dilşad (*ətrafə*). Nə yaldızlı yalan. (*Orxana*). Baqalım, təcrübə həqiqətlərin həqiqətidir.

Orxan. Hər halda vücud ayrılığı gönül ayrılığı demək deyildir. Artıq bana müsaidə...

Dilşad. Yalnız Elmas içinmi gəldin, minimini oğlunu görməyə-cəkmisin?

Orxan. Hiç onsuz olurmu? Buyurun gedəlim.

Dilşad. Gerçəkdən pək sevimli çocuq. Bənim də görəcəyim gəldi.

Gedərlər. Gün batar, ay işığı ətrafi sarmağa başlar.

Dəmirqaya (*gəlir; onların uzaqlaşdığı görünəcə*). Yahu, şu Orxan da hiç yol adamı deyil, sanki Elması hiç görməmiş. (*Dışarı çıxıb da təkrar içəri girən Olqayı görür, heyrətlə*). O kim? Nə gözəl də



geyinmiş. Sanki gürcü knyazıdır, kim bilir, bəlkə Gürcüstandan Teymura yeni misafir gəlmiş. Nəmə lazım, kim olursa-olsun bən qarışmam.

Orxan (*çabuq geri dönər*). Dəmirqaya!

Dəmirqaya. Buyur.

Orxan. Burada erkək qiyafətində bir dəliqanlı görmədinmi?

Dəmirqaya. Əcayib şey! Dəliqanlı qadın qiyafətində olmaz a!..

Təbii erkək qiyafətində olur.

Orxan. Nə isə şaşırıdım. Gürcü qiyafətli bir şəxs görmədinmi?

Dəmirqaya. Əvət, şimdiki buradan çıqdı.

Orxan. Atlar hazırımı?

Dəmirqaya. Əlbəttə, hazır.

Orxan. Haydı sən get, bən də gəliyorum.

Dəmirqaya. Pəki (*Bir-iki adım yürür, ətrafa*). Görünür yenə Elması bəklıyor. (*Omuzlarını ataraq*). Bəkləsin, nəmə lazım. (*Gedər*).

Olqa (*çıqar*). Orxan! Getmiyəlimmi?

Orxan. Əvət, gedəlim. (*Mütərəddid bir düşüncədən sonra, onun əlini yaqalar*). Bana baq, Olqa! Sən qal... İstərsən qal...

Olqa. Peşimanmı oldun?

Orxan. Xayır.

Olqa. Pəki, bu tərəddüd niçin?

Orxan. Çünki yol pək uzaq, həm də təhlükəsiz deyil...

Olqa. Xayır bən nə yoldan qorquyorum, nə də sənin düşündüyün təhlükələrdən. Artıq qərar verdim, geçdi. Parça-parça doğrasalar da geri dönməm.

Dilşad ağaclar arasında görünür.

Orxan. O halda gedəlim.

Olqa. Ah, əvət, gedəlim.

Sür'ətli adımlarla uzaqlaşırırlar.

Dilşad (*məğrur və məmnun*). Zavallı Olqa! Kəndi əlinlə kəndini fəlakət uçurumlarına yuvarladın, işte bənim aradığım da bu idi. (*Siddət və həyəcan ilə*). Əvət get, get də, dəf ol! Fəqət heyhat, çox sürməz ki, tatlı arzuların gözündə qalır. Qoca Teymurun dəmir pəncəsi köksünü didər, hiylə və xəyanətlə çarpan qəlbini Türkünstan qartallarına yedirir.

*Pərdə*

## ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Bursada Yıldırım Bayazid sarayında süslü bir salon. Gecə... hər tərəf mumlarla donatılmış... Bir guşədə çini saqsıda... hənuz açmamış hərdəmbahar<sup>1</sup> gülü gözə çarpar. Yeni doğmuş ayla yıldızlar da uzaqdan görünərək şairanə bir mənzərə ərz edər. Yucaboylu hərəm ağası qara ərəb N a z i m əllərini köksündə çapraz edərək düşünüb durur... Sultanın nədimlərindən qısaboylu, ufaq cüssəli bir masqara Cücə Əmir Teymur qiyafətində daxil olur. Səssiz adımlarla arqa tərəfdən hərəm ağasına yaxlaşır. Ayaqlarını yerə vuraraq hoplar, ta ənsəsinə (peysərinə) tatlı bir sillə eşq edər.

N a z i m (*diksinir, qızar, Cücəyi yaqalamaq istər*). Ah, azğın Cücə! Sapqın Cücə!

C ü c ə (*qaçar, bir guşədə istehzal qəhqəhələrlə hoplayaraq*). Əfv edərsin, Nazim ağa! Bən Cücə, sən qara qurbağa...

N a z i m (*daima sözləri ərəb şivəsinə uyğun bir tərzdə çəkərək, qızğın bir tevr ilə*). Allah, allah! Sən artıq hədyan ediyorsun.

C ü c ə. Rica edərim ağzını bozma! Qarşındakı Cücə deyil, bəlkə cihangir bir xaqandır.

N a z i m. İstər xaqan ol, istər şeytan. Ancaq həddini aşma, anladınmı?

C ü c ə (*sırıaraq*). Bağışla, Nazim ağa, azcıq sapıtdım.

N a z i m. Allah, allah! Bir boyuna baq da, utan, adəta mətbəx davşanlarına bənziyorsun.

C ü c ə. Əfəndimiz həzrətləri də tam mə'nasilə kəlisə mərdivəni... Qamətinə qurban olayım, bir az da uzansan Allahdan xəbər gətirəcəksin.

N a z i m. Allah, allah! Sən nə zəvzək hərifsən, hiç Məhəmməd ümməti də kəlisə mərdivəninə bənzetilirmi?

C ü c ə. Bağışla, bilmədim. Sən müsəlman bir ərəbsən, minarəyə daha çox bənzersin; çünki başının boşluğu, boyunun yucalığı, qəlbinin əyriliyi minarədən seçilməz.

N a z i m. Allah, allah! Sən kafir oldun, dinə sataşdın.

C ü c ə (*eyni ahənglə*). Vallah-billah, ey ərəb qardaş, sən də pək şaşdın.

N a z i m. Vay, sərsəm hərif, vay, dur bir səni yaqalayım. (*Yaqalamaq istər*).

C ü c ə (*qaçıb bir tərəfdə durur, qəhqəhəylə*). O sənin işin deyil, çünki səni yaratrkən Tanrı əqlini boyunun üstünə qoymuş. Əvət, sən əqli topuğunda bir qazsın, qaz...

<sup>1</sup> Həmişəbahar

N a z i m. Sən nəsin, sən? Çoq bildiyindən yastılaşıb qalmış bir tilkiyə bənziyorsun.

C ü c ə (*sırıtaq*). Bağışla, daha səninlə alay etməm. Ver əlini, bərişalım. (*Yaqlaşib əlini uzatır*).

N a z i m. İstəməm, rədd ol! (*Ətrafa baqır, təlaş ilə*). Ah, iştə Sultan əfəndimizlə hərəmi Meliça!..

C ü c ə (*baqar, istehzal güllüşlə*). Əvət, Serb kralının həmsirəsilə itaətli qulu Yıldırım Bayazid!

N a z i m (*şaşqın və qızğın*). Allah, allah! Hiç Sultan əfəndimizə qul denirmi? Halbuki o, yer yüzündə zilli–allah sayılır.

C ü c ə. Əvət, sən kibi uzunqulaqların bərəkətindən...

İstehzal qəhqəhələrlə çəkilir. Nazim arqasınca heyrətlə baqıb durur. Şu halda  
Yıldırım la Meliça gəlir. Nazim öyilir.

Meliça. Aman əfəndim, yenə nə olmuş? Pək rahatsız görünüyorsun?

Y ı l d ı r ı m. Bu gün yemək yeyirkən fəzlə şərab içdim də qafam bir dağ qadar ağırlaşmış...

M e l i ç a. Başdakı şərab ağrısını yenə şərab çıxarır. (*Ərəbə*). Nazim ağa! Bir az şərab gətir. Hanı ya, Serbistandan bənim adıma göndərilmiş şərablardan olsun.

Y ı l d ı r ı m. Bir də sədri–əzəm paşa gəlmişsə, xəbər ver!

N a z i m. Baş üstünə. (*Əyilir çıxar*).

Y ı l d ı r ı m. Bən Serbistan şərabını pək sevərim, çünki səni bəsləyən abü hava ona da başqa bir lətafət vermiş.

M e l i ç a. Serbistan bana ana qucağı isə, Yıldırım məmləkəti də mə'suq ağışu qadar munis və ruhaşınadır.

Y ı l d ı r ı m. Sevgili Meliça! Sözlərin də vücudun kibi lətif və zərifdir.

N a z i m (*gəlir*). Sədri–ə'zəm Əli paşa hazır. Əmri–hümayuna müntəzir.

Y ı l d ı r ı m. Söylə, buyursunlar. (*Nazim çıxar*). Əli paşa gerçək–dən dəyərli bir zat. Həm dindar bir hökumət adamı, həm də bir ailə ə'zası kibi saraya məhrəm və bizimlə həmpiyalə...

M e l i ç a. Əvət, o pək eyi adam. Ona qarşı bir qardaş kibi hörmət bəslərim.

Ə l i p a ş a (*gəlir, nəş'əli birp tevr ilə təmənnə edərək*). Səlam və ərzi–ehtiram!

Y ı l d ı r ı m. Əleykümsəlam! Buyurun, baqalım niçin gecikdiniz?  
Ə l i p a ş a. Topal Teymurun dünkü məktubuna cavab yazıyordum.  
Y ı l d ı r ı m. Nasıl yazdınız?

Ə l i p a ş a. Əmr etdiyiniz kibi. Əvvəlki məktubumuza nisbətlə daha soyuq, daha qızğın. (*Qoltuq cibindən çıxarır, təqdim edər*). Mütaliəsi arzu buyurulursa, işte!

Y ı l d ı r ı m. (*məktubu açır, aşırı dərəcədə gözlərinə yaqlaşdırır*). Əvət, pək gözəl.

Ə l i p a ş a (*ətrafa*). Hərif gerçəkdən kor. Az qalır ki, məktubu gözlərinə yapışdırsın. (*Yıldırma*). İnsaf eyi bir şeydir, əfəndim, gör bizdən kimi istiyor. Hiç Qaraqoyunlu əmiri kibi xeyirxah bir şəxs ona təslim edilirmi? Halbuki Qara Yusif, yaxud Sultan Əhməd Cəlayir bizim ən yaqın dostlarımızdır.

M e l i ç a (*heyətlə*). Aman, ya rəbbi! Şu Teymur da pək şımarıq hərif.

Y ı l d ı r ı m. (*mütaliyəyə davam ilə*). Zərər yoq, nə qadar şımarırsa o qadar ağır cavablar alır.

M e l i ç a (*ətrafa*). Zavallı Yıldırım! Kor olduğunu bütün cihana e'lan edəcək. (*Yıldırma*). Aman, əfəndim, gözlərinizi mə'nasız şeylərlə yormayınız.

Y ı l d ı r ı m. (*Əli paşaya*). Pək xoşuma getdi, əvət Teymura layiq bir cəvab.

Bu sırada N a z i m digər bir xidmətçiylə bərabər üzəri şərab, məzə və gül dәмəti ilə süslü bir masa gətirir. Xidmətçi çıxar.

Ə l i p a ş a. Rica edərim Teymuru bıraqınız, bunları buraya niçin gətirdilər?

Y ı l d ı r ı m. Təbii, içilmək için.

Ə l i p a ş a (*qədəhləri doldurur, Meliçaya*). Müsaidənizlə, yarım sərxoş isəm də, şövkətli Sultanımın ən sevgili hərəmi şərəfinə bir qədəh içmək istərim. Var olsun Meliça həzrətləri!

İçərlər.

M e l i ç a. Doğrusu səmimiyyət və nəzakətiniz bəni heyran ediyor.

Y ı l d ı r ı m. Əvət, Əli paşa əmsalsız bir vücuddur. (*Əli paşaya*). İşrət xüsusunda sevgili Meliça bana ilk rəhbər isə, sən də ikinci müəl-

limsin. Nə yapalım, şərab dinimizcə günah isə də, amma nəş'əli bir günahdır.

Ə l i p a ş a. Bəncə ibadət də lazım, işrət də. Tövbə qapısı daima açıqdır. (*Təkrar qədəhləri doldurur*).

M e l i ç a. Siz diplomatlar şərabı da şəriətə uydurub öylə içərsiniz.. Bana qalırsa şərabda hiç bir günah yoq; baxüsus Serbistan şərabı olursa!

Ə l i p a ş a (*nəş'əli və mə'nalı bir tevr ilə*). Əvət, baxüsus Serbistan şərabı olursa. (*Qədəhi qaldırır*). Yaşasın şanlı Yıldırım Bayazid!..

Y ı l d ı r ı m. Var ol, paşa həzrətləri!

(*İçərlər. Meliça bir yutum içər, qədəh dolu qalır*).

Ə l i p a ş a. Hanı ya, bizim Cücə nerdə? O hər aqşam məşhur bir hökmdar qiyafətində çıqardı.

Y ı l d ı r ı m. Nazim ağa! Cücə nerdə?

N a z i m. Bu saət. (*Əyilir, çıqar*).

Y ı l d ı r ı m. Gəlsin, baqalım, nə oyun çıqarır.

Ə l i p a ş a. Bən istədim ki, İspaniya kralı Üçüncü Genrix<sup>1</sup> qiyafətində gəlsin, çünki o Teymura qarşı pək yaltaqlıq ediyor. Hətta elçilər göndəriyor, onunla ticarət müahidələri yapıyor.

Y ı l d ı r ı m. Zənnimcə Teymurun kəndisini yansılarsa daha xoş, daha məqbul...

C ü c ə kəndisini izləyən iki m i s q a r a q i y a f ə t l i a r q a d a ş i l ə bərabər Teymur qiyafətində daxil olur. Ağır və komikcə adımlarla aqsayaraq onlara doğru ilərilər və bir heykəl kibi qarşılarında dikilib durur.

M e l i ç a (*gülməkdən kəndini alamıyaraq, heyrətlə*). Ah, qorqдум, nə əcayib şey! Əcəba bu kim, bu nə qiyafətdir?

Y ı l d ı r ı m. Dur, kəndisinə soralım.

Ə l i p a ş a. Topal Cücə? Sən kimsin və nəçisin?

C ü c ə (*məğrur və əzəmətli*). Bana xaqanlar xaqanı, Turğay oğlu Teymur derlər. Bən Yeşil şəhərdə dünyaya atıldım, Səmərqənddə nəşvü nüma buldum. Babam Barlas qəbiləsinin hökmranı, kəndim Gürkan nəslinin baş qəhrəmanı... (*Yanıdakı masqaralarda sürəkli qəhqəhələr...*)

<sup>1</sup> Yaxud Hanri

Y ı l d ı r ı m. (*istehzalı təbəssümlə*). Eşq olsun, eşq olsun!

C ü c ə. Bən on iki yaşında ikən kəndimdə bir fərasət və böyüklük duymağa başladım. Bənimlə görüşənləri ciddi bir vəqar və hörmətlə qəbul edərdim. On səkiz yaşında binicilik və avçılığa həvəs etdim. Vəqtimin çoqunu Qur'an oqumaqda, şahmat oynamaqda və at oynatmaqda keçirdim. Sonra Əmir Qazana yanaşdım, Hüseyn Kürd ilə savaşdım. İlyas Xocaya qoşdum, vəzirilə pozuşdum. Oradan uzaqlaşdım, türkmanlara əsir düşdüm. Sonra bir çoq arqadaşla buluşdum. Bəlucistanla vuruşdum. Gah qalib gəldim, gah məğlub oldum. Ayaqdan bir yara aldım, iştə böylə aqsaq qaldım. (*Aqsayaraq yürür, kəskin bir ahənglə*) Əvət bənim yaralı arslan, bənim Topal Qaplan.

Yanımdakı masqaralar istehzalı, narın və sürəkli qəhqəhələrlə gülər.

N a z i m (*heyrtlə, sözləri çəkərək, ətrafa*). Allah, allah!..

M e l i ç a. Aman, nə gözəl natiq!..

Ə l i p a ş a. Əvət, dəhşət, dəhşət!

Y ı l d ı r ı m. Sonra nə oldu? Söylə, baqalım, sonra?

C ü c ə. Sonra Cətləri boğdum, Cığatay elini Mavəraünnəhrdən qovdum, Səmərqəndə girdim, xalqdan hörmət gördüm. Qurultay çağırdım, sözümlü keçirdim. Bəlx şəhrinə vardım, Əmir Hüseynin işini bitirdim. Təkrar Səmərqəndə döndüm. Əmir e'lan olundum. Qəmərəddinlə çarpışıb qalib gəldim; qızı Dilşad ağayı aldım. Xarəzmə girdim, qələlərini devirdim. Azərbaycan qucağıma atıldı, Kürdüstan təslim olaraq qurtuldu. Ermənistan və Gürcüstan xərəcgüzərim oldu. Qaraqoyunlular isyan etdi, ayaq altında əzildi. Şah Mənsur tüğyan etdi, bir anda başı kəsildi. (*Son dərəcə məğrur*). Əvət bənim cihangiri dahi!.. Bənim hər bə allahi!..

Masqaralarda istehzalı qəhqəhələr.

N a z i m (*şaşqın, ətrafa*). Allah, allah!

Y ı l d ı r ı m. Əvət, iştə Cücə bir dahi!

Ə l i p a ş a. Daha doğrusu dahi bir Cücə.

Y ı l d ı r ı m. Sonra... Daha sonra?

C ü c ə. Bən devlətimi təhəmmül və mürüvvətlə idarə etdim. Xəlqi ümid ilə qorqu arasında tutdum. Bir çoq nifaqlara rast gəldim, əziyyətlər və möhnətlər çəkdim, acı sözlər və töhmətlər eşitdim. Fəqət bəni

tənqid edən şımarıq, qəlbi kor cahillərə əhəmiyyət belə vermədim. Yalnız çalışdım, təşəbbüs və fəaliyyətimlə hər kəsi susdurmağa müvəffəq oldum. Hər işdə vətəndaşlarımla müşavirə etdim. Xain və fitnəçi vükəlayı yanıma uğratmadım. Daima məyyətimdə əsalət və nəcəbət, əqil və kəyasət aradım. Daima ordu və rəiyyətin əhvalını eyiləşdirməyə çalışdım.

Y ı l d ı r ı m. Ya şu tökdüyün qanlara, şu qopardığın tufanlara nə mə'na verəlim?

C ü c ə. Bən həqq və ədalət nümayəndəsiyəm. Əgər bir məmləkətdə zülm və istibdad güclənirsə, kənardan baqıb duramam. Xəlqin əmniyyəti üçün zülmün kökünü qazımaq və o məmləkəti uslandırmaq istərim. İştə buna görədir ki, Xorasana girdim, bütün İramı devirdim, Moskof tərəflərini sardım, Hindistana vardım. Əvət, bənim böyük Teymur... Bənim sarsılmaz imperator!..

Masqaralarda istehzalı qəhqəhələr.

N a z i m (*ətrafa*). Allah, allah!

Ə l i p a ş a. Dəhşət, dəhşət!

M e l i ç a (*qalqar*). Artıq bən gediyorum.

Y ı l d ı r ı m. Niçin? Cücənin sözləri səni qorqutdumu?

M e l i ç a. Xayır! Lakin bu masqaralıqlardan içimə fənalıq gəliyor. Saydıqları yalan olsa belə, acı və dikənlidir.

Y ı l d ı r ı m. (*Cücəyə*). Haydı, rədd ol, həmən şu biçimdə qiyafətini də dəyişdir.

Cücə və arqadaşları məclisi tərk edərler.

Ə l i p a ş a. Aman, əfəndim! Cücə bu aqşam dəhşətdir, dəhşət!

M e l i ç a (*oturur*). Bırağ, dəf' olsun, insanın sinirlərinə doqunuyor.

Y ı l d ı r ı m. Pəki, şimdini nə istərsiniz?

Ə l i p a ş a. Müsaidə edilirsə, Şamdan gələn ərəb qızını, gözəl rəqqasəyi seyr edəlim.

M e l i ç a. Bən də eşitdim, hənuz görmədim.

Y ı l d ı r ı m. Nazim ağa! Şamlı qızı...

N a z i m. Hazır! (*Əyilir, çıxar*).

Ə l i p a ş a. Pək mədh ediyorlar. Ərəblərin rəqsləri də iqlimləri kibi atəşlidir.

Y ı l d ı r ı m. Əvət, gerçəkdən pək atəşli.

M e l i ç a (*istehzalı təbəssümlə*). Saqın, Paşa həzrətlərini yaqmasın! Doğrusu, pək şaşırıyorum. Sarayda serb və macar, rum və bolqar rəqqasələri dururkən bir də şamlı qızına nə ehtiyac vardı?

Y ı l d ı r ı m. Sənət və gözəllik hər kəsin kəndi zevqilə ölçülür. Saray rəqqasələri başqa, şamlı qızı isə daha başqadır.

Ə l i p a ş a. Əvət, gönül nəyi seversə, o, gözəldir. (*Ərəb musiqisilə ərəb rəqsi başlanır, şamlı qızının gəldiyini görünəcə.*) İştə atəşli baqışlar!

N a z i m (*rəqs bitdikdə rəqqasənin süzülüb getdiyini görünəcə kəndini alamıyaraq şaşqın və coşqun bir səslə.*) Allah, allah! Bu nə mələhət! Bu nə lətafət!

Y ı l d ı r ı m. (*mültəfit olaraq gülər*). Nə oluyorsun, yahu! Pəkmi xoşuna getdi?

N a z i m (*niyazkar*). Aman, sultanım, qüsürə baqmayınız.

M e l i ç a (*yarımqəhqəhəylə*). Zavallı adətə kəndindən keçmiş.

Ə l i p a ş a. Nə yapsın? İştə ərəb ruhu, ərəb zevqi! Yalnız o deyil, bən belə bayıldım.

M e l i ç a. Ya, öyləmi? (*İncə və nəş'əli qəhqəhadən sonra*). Aman, doktor çağıralım.

Y ı l d ı r ı m. Xayır, doktora hacət yoq, o getdiyi kibi Paşa həzrətləri ayıldı.

Ə l i p a ş a. Əvət, gerçəkdən öylədir. (*Meliça qalqır.*) Nə oldu, niçin qalqdınız?

M e l i ç a. Artıq gedirim.

Y ı l d ı r ı m. Əli paşa da yeməkdə bərabər bulunacaq.

M e l i ç a. Pək məmnun olurum. (*Gedir*).

Ə l i p a ş a. Əfəndimizin şu dərən səmimiyyətləri, bana bəxtiyarlıqdan daha yüksək bir nəş'ə verir.

Bu sırada C ü c ə hoplayaraq, mayallaq vuraraq əsil masqara qiyafətində girər.

Y ı l d ı r ı m. Yenəmi sən?

C ü c ə. Nə yapayım, məclis boş qalmaz a... Bu yerdən mələk çəkilincə şeytan girməli.

Ə l i p a ş a. Əhsən, əhsən! Cücə bu aqşam dəhşətdir, dəhşət!

Y ı l d ı r ı m. Haydı, al, mələyin içdiyi şu qədəhi yuvarla!

C ü c ə (*qədəhi alır*). Yaşasın həşmətli Serb kralının həmşirəsi Meliça! (*Şərabı burnunun üzərindən dökü verir.*)



Y ı l d ı r ı m. Nə yapıyorsun şaşqın hərif! Sən hənuz şərab içmə-sinidəmi öyrənəmədin?

C ü c ə (*Yıldırım mə'nalı baqışlarla süzərək*). Bən əşirətdən yetişmə bir çoban oğluyum. Nə etməli, şimdiyə qadar ancaq qımız və ayran içməsinə öyrənə bildim.

Y ı l d ı r ı m. (*ətrafə*). Acı bir kinayə!

C ü c ə. Şu yaqınlarda bir serb qızı alacayım, iştə o zaman şərab içməsinə də ondan öyrənirəm. (*Əli paşayı mə'nalı bir baqışla gözdən keçirir.*) Hətta bir taqım siyasilər kibi, namaz qılarkən belə sərxoş-luqdan vaz keçməm.

Ə l i p a ş a (*ətrafə*). Ah, bəni təhqir ha? (*Cücəyə, sinirli*) Şımarıq hərif, sən artıq həddini aşırırsun.

Y ı l d ı r ı m. Zərər yoq, o bu gün pək nəş'əlidir, xatirini qırma! Yalnız səninlə deyil, bənimlə də əyləniyor (*Cücəyə.*) Bana baq, Cücə! Bənmi eyi hökmdarım, Teymurmu?

C ü c ə. Aman verilirmi?

Y ı l d ı r ı m. Söylə!

C ü c ə (*sırtaraq Yıldırımın qucağına*). O, dəlidir, sən də abdal! (*Qəhqəhlə gülər*).

Y ı l d ı r ı m. Sus, ədəbsiz! O halda sən nə olursun?

C ü c ə (*sədri-ə'zəmə işarətlə*). Bən də sənəin quyruğunun quyruğu...

(*Qəhqəhə*)

Y ı l d ı r ı m. Pəki, sənəin quyruğun?

C ü c ə (*Nazimi göstərir*). İştə! Seyr edə bilərsiniz.

(*Qəhqəhə*)

N a z i m (*ətrafə*). Allah, allah! Şu hərif çıldırmış. (*Salonu tərək edər.*)

Y ı l d ı r ı m. Haydı, yetişir, dəf' ol! Sən bu aqşam zəhərli bir dikən, sərsəm bir eşək arısı, quduz bir köpəksin.

C ü c ə (*bayılırcasına qəhqəhələr qoparır, əlilə qarşıdakı pərdəyi göstərir və açar*). Əvət, bən zəhərli bir dikənəim, iştə mayıs çiçəkləri! Bən bir eşək arısıyım, iştə serb və macar kələbəkləri! Bən quduz bir köpəyim, iştə rum və bolqar mələkləri!

Qəhqəhələrə çəkilir. Alafraqqa musiqi başlanır. Rəqqasələr oynarlar. Rəqs bitdiyi sırada

N a z i m a ğ a sür'ətli adımlarla gəlir, Yıldırımın qulağına bir-iki söz söylər.

Y ı l d ı r ı m. (*rəqqasələrə, hiddətlə*). Kafi! (*Qızlar çəkilib. Nazim ağaya*). Bunları al da, söylə, hər üçünü gətirsinlər.

Nazim kəndisini bəkləyən xidmətçilə bərabər dərhal işrət masasını alıb götürür.

Ə l i p a ş a. Gələn kimdir əcəba?

Y ı l d ı r ı m. Teymurun adamlarından üç nəfər casus yaqalamışlar.

Ə l i p a ş a. Kim bilir, bəlkə casus deyil də əhli-namusdur.

Y ı l d ı r ı m. Zənn etməm, hiç zənn etməm. (*Qızğın.*) Ah, azğın hərif, bir tərəfdən elçi göndəriyor, bir tərəfdən casus...

Bu sırada iki silahlı y e n i ç ə r i mühafizəsi altında Orxan, O l q a və Dəmirqaya daxil olur.

Y ı l d ı r ı m. Teymur casusları sizmisiniz?

O r x a n. Əvət, öylə diyorlar.

Y ı l d ı r ı m. Buraya niçin göndərdiniz?

O r x a n. Göndərilmədik, kəndi arzumuzla gəldik.

Y ı l d ı r ı m. Bu gəlişdən məqsəd?

O r x a n. Məqsəd Topal Teymurunu atmaq, ulu cultanı tutmaq.

Y ı l d ı r ı m. Unutma ki, yalançıların cəzası ölümdür.

O r x a n. Bizcə yalançılıq ləkəsi ölümdən daha çirkindir.

Y ı l d ı r ı m. (*Olqaya*). Pəki, sən söylə, yavrum, Teymurdan niçin qaçdınız?

O r x a n. Çünki Teymur xudkamdır.

Y ı l d ı r ı m. Bırağ kəndisi söyləsin.

O r x a n. O, dilsizdir.

Y ı l d ı r ı m. (*Dəmirqayaya*). Adın nədir?

D ə m i r q a y a (*qalın səslə*). Dəmirqaya.

Y ı l d ı r ı m. Sən söylə baqalım, niçin gəldiniz?

D ə m i r q a y a (*laübali, Orxana işarətlə*). Orxan gəl, dedi, gəldik.

Y ı l d ı r ı m. Bir səbəb yoqmu ya?

D ə m i r q a y a. Əlbəttə var, fəqət gizli bir səbəbdir.

Y ı l d ı r ı m. (*məraqlı*). Gizli səbəbmi? O nə imiş?

D ə m i r q a y a. Onu Orxan bilir. Nəmə lazım, bən qarışmam.

Y ı l d ı r ı m. Ya! Qarışmazsın, öyləmi? Artıq anlaşıldı, əvət xəyanət. Cəllad, cəllad! (*Nazim çıxarkən*). Dün Teymurdan gələn elçi də hazır olsun, onun da boynu vurulmalı!

Ə l i p a ş a. Aman, Sultanım, əcələ ediyorsunuz?

Y ı l d ı r ı m. Xayır, həpsinin boynu vurulmalı! Artıq Topal həddini keçiyor.

Ə l i p a ş a. Rica edərim, hiç elçi boynu vurulurmu?

Y ı l d ı r ı m. (*qızğın*). Əvət vurulur, bən əmr edərsəm vurulur.

Ə l i p a ş a. Hiç olmasa bu hökmün icrasını yarına bıraqmal.

Y ı l d ı r ı m. (*daha qızğın*). Yetişir, iltimasa hacət yoq...

Bu sırada N a z i m gəlir, c ə l l a d və i k i y e n i ç ə r i l ə bərabər S o b u t a y daxil olur.

Y ı l d ı r ı m. (*Sobutaya*). Bana baq, bunları tanıyormusun? Doğru söylə, yoqsa ən yüngül cəza ölümdür.

S o b u t a y. Sobutay nə yalan söylər, nə də ölümdən qorqar.

Y ı l d ı r ı m. (*sinirli və qızğın*). Sözümə cəvab ver, bunları tanıyormusun?

S o b u t a y. (*kinli və əzəmətli bir baqışla Orxanı süzərək*). Türküstanda tanırdım, fəqət osmanlı paytaxtında xayır...

Y ı l d ı r ı m. Niçin?

S o b u t a y. (*Orxana işarətlə*). Çünki şu hərif vətən xaini. Bunlar da onun kölgəsi...

O l q a. (*qalpağını qaldırır, saçları dağılır*). Aman, Sultanım! Mərhəmət! Orxan xain deyil, yalnız Teymur gözündə ləkəlidir; çünki sizə qarşı məhəbbət bəslərdi, onunçün də Türküstanı tərək etdi.

O r x a n. Olqa! Sən sus!

Y ı l d ı r ı m. Şu qadın kimdir?

O r x a n. Moskof tərəflərinə hücum edərkən ölümdən qurtardığım bir qızcıgaz.

S o b u t a y. (*acı və istehzal təbəssümlə*). Daha doğrusu Teymur sarayını süsləyən bir çiçək və sənin qandırıb da uçurduğun şux bir kələbək... (*Kəskin*.) Lakin neredə olursa-olsun xəyanət cəzasız qalmaz.

Y ı l d ı r ı m. (*Sobutaya*). Sən sus! (*Yeniçərilərə*.) Şunu kəndi odasına götürün. (*Əli paşaya*.) Dəminki məktubu da ver, Teymura götürsün.

Sobutay verilən məktubu alır, yeniçərilərlə bərabər çıxar.

Ə l i p a ş a. Artıq məsələ aydınlaşdı.

Y ı l d ı r ı m. Xayır, daha var. (*Dəmirqayaya*.) Sən söylə! Dəmin gizli səbəb diyordun, o nə imiş?

Dəmirqaya. Daha gizli bir şey qaldımı ya? (*Olqaya işarətlə.*)  
Zatən həpsini açıb dökdü.

Yıldırım. Gizli səbəb yalnız onun dediklərimi?

Dəmirqaya. Daha nə olacaq, hiç qadınla səfərə çıxılırmı?  
Nəmə lazım, kəndi işləri...

Yıldırım. (*qızgım*). Nəmə lazım, nəmə lazım! Südəmər  
çocuqlar kibi iki sözdən fəzlə bir şey bilməz. (*Callada.*) Haydı, ilk  
öncə bunu dəf' et. (*Callad hazırlanır.*)

Olqa. Ah!..

Orxan (*kəskin*). Xayır. Bu həqsizlikdir. O dilsiz və düşüncəsiz bir  
zavallıdır. Əsil e'dam ediləcək bənim, bən...

Yıldırım. Cəsarət səni məğrur ediyor (*Callada.*) Pəki, əvvəl  
onu susdur.

Olqa. Aman, əfəndim, mərhəmət, mərhəmət! (*Şiddətli içqırıqlarla  
ağlar, Sultanın ayaqlarına qapanır.*)

Orxan (*şiddətli və istehzal qəhqəhələrlə gülərək*). Zavallı  
qızcıqaz! Sən həqli imişsin. Ah, Teymur, Teymur!..

Yıldırım. (*vəzifəsini bitirmək istəyən callada*). Dur, əl saqla!  
(*Orxana*). Niçin güldün, niçin Teymuru xatırladın?

Orxan. O bənim biləcəyim iş, sən yalnız e'dam etdirə bilirsən.

Əlipaşa. Xayır, bu səbəbsiz deyil.

Olqa. (*başını qaldırır. Göz yaşını silərək.*) Ah, səbəbini bən söylərim.

Orxan Qalq! Hiç bir şeyə ehtiyac yoq. Söyləmək lazımsa kəndim  
söylərim. (*Olqa qalqar*).

Yıldırım. Pəki, kəndin söylə! Şu qəhqəhələr niçindir, əcəba?

Orxan. Şu qəhqəhələr acı bir fəryaddan başqa bir şey deyil.  
Bütün dünya dəli Teymura səcdə edərkən, yalnız bən isyan etdim.  
Halbuki onun küçük bir təhqirinə dayansaydım, şimdi e'dama layiq  
görülməzdim.

Sükut...

Yıldırım. (*mülayim*). Bu sözlərin nə dərəcə doğru olduğunu  
bilmək istəməm. Bən hər ikinizi şu qızın göz yaşlarına bağışladım.

Olqa. Ah, kölgəniz əskik olmasın.

Əlipaşa. Əvət, göz yaşları mə'sumiyəti isbat için ən parlaq  
şahiddir...

Orxan. Lakin, bir rica etmək istərdik.

Yıldırım. Söylə.

Orxan. Məsələ yalnız bağlılanmaqla bitmir. Biz artıq Teymur məmləkətinə dönəməyiz, sədaqətimizə qarşı şübhə edildiyindən təbii burada qalacağımız da şübhəli. Əgər müsaidə buyurulursa Mısır-Şam tərəflərinə keçəriz. Orda bizi himayə edənlər bulunur.

Yıldırım. (*məmnun təbəssümlərlə yerindən qalqar*). Xayı, hiç bir yerə getməyəcəksiniz. Siz bənim oğlum, bu da qızımdır. Hər üçünü sədaqətinə şübhəm qalmadı. Haydı, Nazim ağa! Söylə, bir dairə ayırsınlar, misafirlərə ehtiram lazım.

Nazim cəllad ilə bərabər çıxar.

Orxan (*arqadaşlarilə bərabər əyilir*). Təşəkkür edəriz.

Yıldırım. Sədaqətiniz dərəcəsində mükafat görəcəksiniz. (*Əli paşa ilə məclisi tərk edir*).

Orxan (*ətrafa*). İştə ilk fəlakəti atladıq.

O l q a. Ah, pək qorquyorum. Sobutay Səmərqənddə işlərin üstünü açacaq. Teymurun qəhrü qəzəbi bəla yıldırımını kibi üzərimizdə patlayacaq. Ah, o bəni niçin gördü?

Orxan. Hiç məraq etmə, bən Sobutayı görürəm.. O pək nəcib qəhrəman. Kimsəyə bir şey söyləməz. Hətta Teymur duysa belə əhəmiyyət verməz.

Dəmirqaya (*bir tərəfdə*). Nəmə lazım, bən qarışmam. Ölürlər ölürəm, qalırlar qalırım.

O l q a. (*Saqsıda gördüyü yeşil fidancığazı göstərir*). Ah, o nə xoş, nə tərəvətli gül fidanı.

Orxan. İştə həmişəbahar gülü, baq, hənuz yeni-yeni qönçə verməyə başlayır.

O l q a. Əvət, pək gözəl...

Orxan. Bir gün gəlir ki, şu yeni qönçələr açar, bizim arzularımız da onunla bərabər çiçəklənməyə başlar.

N a z i m (*gəlir, əyilir*). Buyursunlar. (*Önlərinə gedər*).

Orxan. Gedəlim. (*Nazimi göstərir*.) İştə bu gecə qişafətli məxluq bizi uğurlu və parlaq bir sabaha də'vət edir. (*Gedirlər*).

*Pərdə*

## DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

Eyni səhnə... Gündüz... Qarşığı böyük pəncərədən saray bağçasını süsləyən yeşil ağaclar, rəngarəng çiçəklər nəzərləri oqşar. Salona qonmuş saqsıdakı fidanın dal budaqları əvvəlkinə görə daha böyümüş və tam mə'nasilə açılmış gülləri aradan bir xeyli zaman keçdiyini xatırlatır. Orxan bir tərəfdə əski osmanlı yavərləri qıyafətində olaraq əli alınnda düşünür.

O l q a. (*saray xanımlarına məxsus bir qıyafədə gəlir. Orxanı bir qədər süzərək*). Orxan!

Or x a n. Sənmisin, Olqa?

O l q a. Nə düşünüyorsun, mane oldum, deyilmi?

Or x a n. Xayırlar...

O l q a. Niçin böylə dalıb gediyorsun?

Or x a n (*gül fidanını göstərir*). İştə hər tərəfə gözəl qoqu və nur saçan şu gülləri görüyorsun? Baq, nə qədər dəyişmiş. Bunlar bir zaman yemyeşil tumurcuq halında idilər.

O l q a. Əvət, xatırlıyorum, casus deyə tam bizi yaqaladıqları gecəydi.

Or x a n. Bən o gecə, açmamış qönçələri gönlümüzdəki arzulara bənzətmişdim, deyilmi? İştə bu gün bütün istədiklərimiz yerini buluyor, onlar kibi çiçəklənməyə başlayır.

O l q a. Pəki, o halda bu düşüncələr nə?

Or x a n. Olqa! Biz artıq burayı tərkməliyiz.

O l q a. Niçin? Halbuki burada səadət var.

Or x a n. Xayırlar, bil'əkis səadət bizi başqa aləmdə gözlüyor.

O l q a. Fikrini hiç anlıyamıyorum. Sən Yıldırım kibi böyük bir padşah sarayında... Kəndin də ən sevgili yavərlərdən birisin. Daha nə istiyorsun? (*Gül fidanına yaqlaşır, qoqlamağa başlar.*)

Or x a n (*ətrafa*). Ah, Teymur ordusu tərəfindən Sivas qələsi alt-üst edilmiş, Yıldırımın oğlu öldürülmüş... Daha burda durulurmu?

O l q a. Orxan! Səndə bir sirr var; hər ay gizli məktublar yazıyorsun, əcəba onlar kimə və nəyə?

Or x a n. Sonra anlarsın, şimdi çabuq hazırlan! Nə olursa-olsun buradan çıqmalıyız.

O l q a. (*tələş ilə*). Allah eşqinə, nə olmuş, Yıldırımdan bir fənalıqımı gördün?

Or x a n. Xayırlar. Fəqət bir taqım padşahlar, hələ Yıldırım kibi sərxoşlar o dərəcə qorqunc ki, əsla inanılmaz. Əvət, kəndi qardaşını

vəhşicə parçalatan bir hökmdar, yarın ufaq bir bəhanə ilə bizə də qızar, bizim də qanımızı döktürür.

O l q a. Bən şu şübhələrə hiç bir mə'na verəmiyorum.

O r x a n. Dedim ya, sonra anlarsın. Hazırlan, ehtiyat için bir çarşaf da al, yolda lazım olur.

O l q a. Pəki, lakin...

O r x a n. Sus, iştə gələn var.

O l q a. (*baqar*). Əvət, sultanın hərəmi Meliça. (Məmnun təbəssümlərlə o gələn tərəfə doğru yürür.)

O r x a n. (*yalmız*). Vəzifə hər şeydən müqəddəsdir. Artıq sırası gəldi, Teymur mütləq hücumə başlayacaq.

M e l i ç a (*Olqa ilə bərabər gəlir*). Ah, Olqa, Olqa! Sizin bana munis olmanız, bilsən nə qadar gönlümü açıyır.

O l q a. Fəqət bən... Bənim gönlümdəki sevinc daha böyük, daha dərindir.

M e l i ç a. Sən nə qadar nəcib isən (*Orxana işarətlə*), yoldaşın da bir o qadar qəhrəman və nəzakətlidir.

O r x a n. Təşəkkür edərim.

M e l i ç a (*ətrafa diqqətlə*). İştə Yıldırım. Aman nə qadar halı pərişan...

O l q a. Əvət, bu günlər əfəndimiz pək düşünüyür.

O r x a n. Nasıl düşünməsin?! Hiç Teymur ordusunun qabalığı çəkilir şeymi?

Y ı l d ı r ı m. (*gəlir, tə'zim edərlər. Yanındakı Nazim ağaya*). Əli paşa nerdə? Çabuq buraya çağır. (*Nazim əyilir çıxar. Yıldırım sinirli*). Ah, Teymur! Teymur! Bən sənə bu dərəcə sayğısız olduğuna inanmazdım. (*Daha qızğın*). Lağımlar vasitəsilə kərastələri tutuşdurmaq, Sivas kibi bir qələyi yandırır havaya savurmaq sənə həddinmi? Ah, əsirlərin, qələ mühafizələrinin qafasını kəsdirməkmə? Ərtoğrul kibi bir evladı əlimdən almaqmı? Nə böyük cəsərət! Xayı, xayır... Bu dikənli zərbə, bu acı təhqir əsla unutulmaz. Ah, duyğusuz cəllad.

O r x a n. Ehtimal ki, bu hərəkət onu saymadığın için bir ixtar, tə'bir caizsə bir guşmaldır.

Bu sırada uzaqda aşıqanə bir ahənglə çoban qavalı-düdüyü çalınmağa başlar.

Y ı l d ı r ı m. (*çılğın*). Nasıl? Bir ixtarmı, bir guşmalmı? Ah, nələr, eşidiyorum!

Orxan. Əvət, ixtlas və sədaqətim şu acı həqiqəti söyləməyə bəni məcbur ediyor.

Yıldırım. Bən üzərimə gələn qocaman Səlib ordularını qəhr etdim. Fransa və Almaniya cəngavərlərini püskürtdüm. Lehistan, Avstriya və İtaliya əskərlərini bir hücumda əzdim. Hətta qorqusuz Jan kibi məşhur bir qəhrəmanı belə hiçə saydım. Şimdi Teymur kibi bir sərsərimi bəni qorqutacaq? Ah, kor olsun fələyin gözləri. Gör kimlər bana meydan oquyor.

Meliça. Aman, xaqanım! Kəndinizi pək üzüyorsunuz, vücudunuz bir qadar istirahətə möhtac.

Yıldırım. İstirahətmi!? Zəhərli dırnaqlar qəlbimi parçalarkən istirahətmi? (*Çılğın*). Ah, canavar! (*Meliçaya*.) Bizi yalnız biraq. (*Meliça Olqa ilə bərabər çəkilmək istərkən*.) Söylə o çobanı susdursunlar.

Meliça. Pəki. (*Getmək istər*.)

Yıldırım. İstəməz, biraq çalsın.

Meliça. Pəki... (*Salonu tərkdərlər*.)

Yıldırım. (*pəncərəyə yaqlaşır, çobanı dinlər. Həzin və yaralı bir ah çəkərək*.) Çal!.. Çal!.. Əvət, bəxtiyar çoban, çal!.. Nə Sivas kibi səhrin əlindən getmiş, nə də Ərtögrül kibi oğlun...

Əlipaşa gəlir, düdük susar.

Əlipaşa (*yapma bir təlaş ilə*). Əfəndimizi bir qadar kefsiz görüyorum...

Yıldırım. (*acı təbəssümlə*). Əvət, kefli vəzirlərin sultanı daima kefsiz olur.

Əlipaşa. Hər halda şevkətli xaqanın mərhəməti çəkərlərinin qüsurundan daha böyükdür.

Yıldırım. Bana baq, sən Sivas vəq'əsinə nə dersin?

Əlipaşa. Yalnız çocuqca bir təcrübə. Mə'nasız bir təcrübə...

Yıldırım. (*qızğın*.) Açıq söylə, nasıl mə'nasız?..

Əlipaşa. Çünki Teymur Sivas qələsinə təcavüz etməklə bərabər müharibəyi uzatmaqdan çəkinmiş... Görünür ki, əskərlərimizin şücaətini görmüş, eyicə bir dərs almış. Cəsarəti olsaydı, Sivası biraqıb da Mısır-Şam tərəflərinə keçməzdi.

Yıldırım. Sən sərxoşsun, bu gün-yarın Mısırı da alt-üst edər, Şamı da.



Orxan. Zətən etmiş.

Yıldırım. Ah, nə söylüyorsun?

Orxan. Hətta geri belə dönmüş və Aras çayını keçib Azərbaycana daxil olmuş. Əvət, o şimdi Qarabağın sərin yaylalarında, otlu-çiçəkli ovalarında istirahət və şənliyə məşğuldur.

Əlipaşa (*müztərib, ətrafa*). Ah, dəhşət, dəhşət!..

Yıldırım. (*Əli paşaya*). Pəki, bu xəbəri sən niçin şimdiyə qadar bana söyləmədin?

Əlipaşa. Çünki həm xəstəsiniz, həm də əhəmiyyətsiz bir şey...

Yıldırım. (*pək həyəcanlı və qızğın*). Nasıl!? Əhəmiyyətsizmi?! Xayır-xayır. Hiç də öylə deyil. Sən Teymura qarşı Mısır-Şam hökumətlərilə ittifaq yapacağına, Bursa meyxanəçilərinə şərab ismarlamağa məşğul olmuşsun.

Nazim (*gəlir, əyilir*). Şeyx Buxari həzrətləri.

Yıldırım. Gəlsin. (*Nazim çıxar, Yıldırım ətrafa*). Şeyx fazil və möhtərəm bir zat. Onun bu gəlişi hiç də mə'nasız deyil.

Şeyx Buxari (*köylü bir qadınla daxil olur. Tə'zimdən sonra*). Əfv edərsiniz, əfəndim, cəsarət ediyorum. Lütfən şu köylü qadını dinləyin. Anadolunun şu yoqsul anasına qulaq verin də, görün nələr söylüyor.

Yıldırım. (*qadına*). Söylə!

Qadın. Qocamla oğlum xaç qavğasında öldü, ah, ölürkən yüzlərini görmədim, məzarlarına belə həsrət qaldım. Bəni yaşatan ancaq bir təsəlli idi; onlar vətən uğrunda şəhid olmuşlardı.

Yıldırım. Dərdin nədir, onu söylə?!

Qadın. Yetişmiş bir qızım vardı, adı Lalə idi, onu yaşatmaq için hər zəhmətə qatlanırdım. Tarlamızı sürərkən bir tərəfdən alaca öküzü, bir tərəfdən də kəndimi qoşaraq heyvanla bərabər çalışıyordum. Laləciyimə, bir danəcik yavruma yeyəcək-geyəcək tədarik ediyordum.

Yıldırım. (*azacıq sərt*). Sonra?

Qadın (*həyəcanlı*). Sonra azğın yeniçərilər, sənin o qaba və sərxoş əskərlərin öküzümü aldılar. Bıraqlamaq istəmədim, incitdilər. Yalvardım, döydülər. Bən hiç... Əvət bən hiç... (*Yaralı fəryad ilə*). Qızım! Ah, yavrum! Canavarlar yardımsız bir quzuya hücum edərkən onu sardılar, ağlamasına, çırpınmasına baqmadılar, cəllad kimi alıb götürdülər. (*Çılğınca*). Ah, Laləciyim! Ah, yavrum. (*Yıldırımın ayaqlarına qapanır*).

Y ı l d ı r ı m. (*son dərəcə qızğın*). Cəvab ver, Əli paşa cəvab ver!  
Q a d ı n (*çılğın*). Ah, sərxoşlar! Canavarlar!  
Ş e y x B u x a r i (*ətrafa*). Sərxoş bir amirin məmurları da ancaq sərxoş olur.

Y ı l d ı r ı m. (*kəskin*). Bulunsun, şu qadının qızı bu saət bulunsun!  
O r x a n. Gəliniz, validə.  
Q a d ı n (*göz yaşını silərək*). Ah, yavrum... mələk yavrum! (*Təkrar hıçqırıqlarla ağlar*).

O r x a n. Gəliniz, xəyanət cəzasız qalmaz. (*Qadınla bərabər çıxar*).  
Ş e y x B u x a r i (*ətrafa*). Zavallı qadın! Bilməz ki, yalvardığı padşahın içdiyi şərəblər, yalnız yoxsul köylünün dökülən al qanlarından, qanlı göz yaşlarından tədarik olunur.

N a z ı m (*gəlir, əyilir*). Teymur elçisi!  
Y ı l d ı r ı m. Gəlsin! (*Sinirli*). Yenəmi elçi! Yenəmi Teymur elçisi!  
S o b u t a y. (*yazlıq əlbisədə gəlir, əyilir, məktubu verir*).  
Y ı l d ı r ı m. (*Əli paşaya*). Al, oqu! (*Sobutaya*) Bu məktub nerdə yazılmış?

S o b u t a y. Azərbaycanda, Qarabağ yaylasında...  
Y ı l d ı r ı m. Çıq bəklə, cəvabını şimdi alırsın.  
S o b u t a y. İtaət! (*Əyilir, çıxar*).  
Ə l i p a ş a (*qısa bir müaliədən sonra, heyrətlə ətrafa*). Dəhşət, dəhşət!

Y ı l d ı r ı m. Nə yazıyor, şimdi nə yazıyor?  
Ə l i p a ş a (*oqur*). Tanrı qulu Teymurdan Sultani-Rum Yıldırım Bayazidə.

Y ı l d ı r ı m. Uzun laf istəməm, yalnız məktubun məalını söylə!  
Ə l i p a ş a. Yazıyor ki, bən sizi bir türk xaqanı olaraq sayarım və zatınıza qarşı hörmət bəslərim, fəqət siz bəni saymazsanız aramız soğuyar və bu soğuluğun nəticəsi pək acı olur.

Orxan gəlir.

Y ı l d ı r ı m. Sonra? Sonra?  
Ə l i p a ş a (*yarımbaqışla məktubu süzərək*). İştə bu bənim son məktubum və son təklifimdir. Qaraqoyunlu əmiri Qara Yusif ordan uzaqlaşmalı... Şahzadələrinizdən biri mə'murən yanıma göndərməli. Bən ona evlad kibi baqacağımı şimdindən və'd eylərim, fəqət

məktubuma müvafiq cavab gəlməzsə, hücum edəcəyim şübhəsizdir. Ona görə də hazırlanmanızı ixtar edirəm.

Y ı l d ı r ı m. Müharibəmi? Ah, müharibəmi? (*Acı qəhqəhəylə.*) Gör bizi nə ilə qorqutuyor. Zavallı Topal! Görünüyor ki, qarşısındakını unutuyor. (*Pək qızğın*). Xayı, onun cavabı müharibədən başqa bir şey deyil.

Ş e y x B u x a r i. Zənnimcə qəzəb və hiddət əfəndimizi yanlış mühakimələrə sevk ediyor. Teymur da sizin qadar qəhrəman, sizin qadar cəsur və sarsılmaz bir hökmdar... Boş yerə türk evladının qanını dökdürməyin və ətrafınızı saran düşmanları kəndi fəlakətinizə güldürməyin.

Y ı l d ı r ı m. Xayı, mirim! Bən şimdiyə qadar sənin acı nəsihətlərini dinlədim. Əfsus ki, bundan sonra dinləmiyəcəyim, çünki şu məktubun məalı təhqirlərin ən acısıdır.

Ş e y x B u x a r i. Əvət, biliyorum acıdır, hətta bənim sözlərim ondan da acıdır. Fəqət onunla çarpışacağıma, kəndi nəfsinlə mübarizə et. Cəsarət ediyorum, mümkünsə rəqqasələrə uyma! Serbistan prenesi nüfuzuna qapılma! Və sərxoş vəzirlərə alət olma!

Ə l i p a ş a (*ətrafa*). Ah, bu nə həzyan?

Y ı l d ı r ı m. Əvət, şeyxim! Acı da olsa, sözlərində bir həqiqət var. Lakin Teymura qarşı susmaq əsla əlimdən gəlməz. Çünki o bəni tanımayı, yaxud tanımaq istəmiyor. Hər halda bən kəndimi ona tanıtmalıyım. Əli paşa cavab yaz.

Əli paşa kağız-qələm hazırlar.

O r x a n (*tə'zim ilə*). Müsaidə buyurulursa, bən də iki söz söyləmək istərim.

Y ı l d ı r ı m. Söylə!

O r x a n. Əfəndimizin iradəsi əlbəttə bir həqiqətdir. Şeyx həzrətlərinin tevsiyəsi isə daha xeyrxahanə bir məsləhətdir.

Y ı l d ı r ı m. Bən həpsini düşünüyorum, artıq bizimki məsləhətdən keçmiş. (*Qızğın*). Cavab yaz!

Ə l i p a ş a. Əmrinizə müntəzirəm.

Y ı l d ı r ı m. Yıldırım Bayaziddən kəlbi-əqur Teymura!

M ə c l i s d ə k i l ə r (*heyrat və dəhşətlə ətrafa*). Nasıl? Kəlbi-əqurmu?!

Y ı l d ı r ı m. Yazdınmı? Kəlbi-əqur Teymura.

Ə l i p a ş a. Əvət, kəlbi-əqur Teymura.

Y ı l d ı r ı m. Yaz, müharibəmiz müharibədir. Hər kim sözündən qaçarsa, qadını üç tələq ilə boş olsun.

Ə l i p a ş a (*yazır, ətrafə*). Ah, fəlakət! Dəhşət!

Y ı l d ı r ı m. Ötəsini kəndin bilirsən, iştə bənim deyəcəyəm şü!

Ş e y x B u x a r i (*müztərib və həyəcanlı*). Əfəndim! Əfəndim, müsaidə buyurun. Bu cəvab adabi-münazirəyə əsla müvafiq deyil. Həm də hiç bir hüsni-tə'vil qəbul etməz. Əvət, bu bir xəta, bu bir təcavüz ki, hiç bir hökmdarın şanına yaqışmaz.

Y ı l d ı r ı m. Artıq yetişir, rica edərim, kimsə qarışmasın.

Ş e y x B u x a r i (*yerindən qalqar, getmək istər*). Pəki, sultanım, qarışmam, lakin şü cəvabınızla böyük bir məs'uliyəti-tarixiyyə altında qalacaqsınız. Bana müsaidə...

Y ı l d ı r ı m. Buyura bilirsiniz. (*Şeyx Buxari çıxar. Yıldırım istehzalılı təbəssümlə qafasını oynadır.*) Əvət, bu məktubla Yıldırım böyük bir məs'uliyət bir məs'uliyəti-tarixiyyə altında qalacaqmış!..

O r x a n. Hər halda Şeyx bədxah bir şəxs deyil.

Y ı l d ı r ı m. Nə olursa-olsun, bənim iradəm qətidir. (*Qalqar*). Bana baq, Orxan! Sən bu vəqtə qadar bizdən hörmət və məhəbbət gördün... və o sayədə Anadoluda yaşayan tatar-türkmən qəbilələrinə böyük nüfuzun var.

O r x a n. Əfəndimizin lütfündən.

Y ı l d ı r ı m. İştə onlara icrayi-tə'sir etməli. Yarın orduya səfərbərlik əmr edəcəyəm. Baqalım Teymur bizə qarşı nə yapar? Fəqət saqın, vəzifəndə müsamiyə etmə! (*Çıqmaq üzrə bir neçə adım yürür*).

O r x a n. Bəncə vəzifə hər şeydən müqəddəsdir. Amirim uğrunda başdan keçməyə hazırım.

Y ı l d ı r ı m. Haydı, arslanım, iş başına! Unutma ki, səni daha böyük rütbələr bəklıyor. Əli paşa! Sən də məktubu elçiyə ver, bəndən son hədiyyə olaraq Teymura götürsün.

Ə l i p a ş a. Baş üstünə!

#### Ç ı q a r l a r.

O r x a n (*yalnız*). Ah, Teymur, kəlbi-əqur! (*Acı və istehzalılı qəhqə-həylə*). Əvət, daima sərxoşların təsəllisi həzyan, aciz və zəiflərin silahı

isə söyüş və qarğışdır. (*Yıldırımın getdiyi tərəfə kinli və qızgın*). Fəqət, ey məğrur və əyyaş sultan! Əmin ol ki, yarın, əvət yarın o qoca qəhrəmanın dəmir pəncəsində bir yılan kibi qıvrılacaqsın. Həm də umulmaz bir məğlubiyətlə zəbun və pərişan olacaqsın.

### *Pərdə*

## BEŞİNCİ PƏRDƏ

Anqara ovası, Teymur çadırı... Gündüz. Çadırın önündə qalın gevdəli, gülbüz, yaylı-  
oqlu iki nəfər növbət bəklilərək qonuşurlar.

Birinci növbətçi. Yahu bütün dünya çarpışıb vuruşmaqdan yoruldu da, şu Topal bir dürlü yorulmaq bilmir.

İkinci növbətçi. Yenə şikayətimi? Nə çabuq usandın, əzizim?!

Birinci növbətçi. Mısır və Şamda dökdüyümüz qanlar hənuz qurumamış. Şimdi də Anqara qavğası, Anqara bəlası!.. Nə demək? Beş gün rahatlanmaq yoqmu ya?

İkinci növbətçi. Pəki, Qarabağın çiçəkli ovalarında, Azərbaycanın o cənnət qadar gözəl ruhlu bir guşəsində sürdüyün zevq və səfalar yetişmədimi?

Birinci növbətçi. Nə demək! Biri üç ay yaşayışdan zevq alırsa, altı ay da hər bətməlimi?

İkinci növbətçi. Şuna baq, müharibə kəndisi də bir zevq deyilmi ya?

Birinci növbətçi. Bıraq Allahı seversin. (*Bir neçə adım aqsa-yaraq yürür.*) Şam ətrafında vuruşurkən ayağıma bir ox dəydi də hala aqşıyorum, hala gecələr ağrıdan uyuyamıyorum.

İkinci növbətçi (*gülərək*). Zərər yoq, saf mal sahibinə bən-zər. Teymur da aqsaqdır, sən də... Yalnız aranızda bir fər q var ki, sən qarğasan, o qaraquş...

Birinci növbətçi (*qızgın*). Sus bə, sərsəm hərif!

İkinci növbətçi. Pək gözəl, o qarğa olsun, sən qaraquş.

Birinci növbətçi. Xayır, onu da istəməm.

İkinci növbətçi. Pəki, o halda nə istərsin?

Birinci növbətçi. Nə istəyəcəyim, baq şu Anqara müharibəsi bənim hiç xoşuma getmiyor. Nə var, nə yoq, Teymur Yıldırımı yenəcəkmış... Pəki, bənim xeyrim nə olur? Mısırdə, Şamda hiç olmaz-

sa əlimizə paradan–maldan bir şey keçdi. Burda qalib gəlirsək. (*Əlini avucuna vuraraq.*) Söylə, baqayım, şu avcumu nə girəcək? Anqaranın quru, boş səhrasını?

İkinci növbətçi (*istehzalı qəhqəhəylə*). Vay, yəhudi dəllalı, vay! Sən müharibəyə yəğma içinmi gəldin?

Birinci növbətçi. Nə demək! Topal ad qazansın da arada bənim canım getsin, öyləmi?

İkinci növbətçi. Sus, artıq yetişir; şu sözlər bir türkə yaraşmadığı kibi, bir əskərə hiç yaraşmaz.

Birinci növbətçi. Nə demək? Sanki əskər insan deyilmi ya? (*Sinirli*). Əvət, nə demək! Ölüb–öldürən biz, gülüb–əylənən onlar! Çarpışıb–vuruşan biz, ad–san qazanan onlar! Ac–çıplaq qalan biz, zevqü səfayə dalan yenə onlar!

İkinci növbətçi (*gülərək*). Yahu, sayıqlıyormusun, onlar kimdir, əcəba?

Birinci növbətçi. Onlar, iştə saraylarda keyf sürən azğın padşahlar, dəli xaqanlar... Sərvət və səadət içində gülümsəyən qurnaz vəzirlər, yaramaz vəkillər... Eysü nuş ilə vəqt keçirən hoppa şah–zadələr, çilğın dərəbəylər...

İkinci növbətçi (*məğrur qəhqəhəylə*). Anlaşıldı, əvət anlaşıldı. Bu düşüncələr həp qorqalıqdan iləri gəliyor. (*Əlilə onun omuzuna vuraraq.*) Bana baq, hiç məraq etmə, bu gün–yarın Yıldırım basılır, yenə Səmərqəndə dönəriz.

Birinci növbətçi. Xayır, bu qavğadan gözüm hiç su içmiyor. Yıldırımı pək qəhrəman diyorlar.

İkinci növbətçi. Əcəba, onun nəsi qəhrəman imiş?

Birinci növbətçi. Nə demək! İştə qaç gündür yüz–yüzə duruyoruz. Hərif müharibəyi bıraqlıb da şikara çıqmış. Pəki, bundan nə çıxar? Demək o qadar məğrur ki, bizi saymaq belə istəmiyor.

İkinci növbətçi. Zərər yoq, o bizi saymazsa biz onu sayarız. (*Boru səsi eşidilir.*) İştə Əmir gəliyor. (*Baqar, heyratlı*). O nə? Sanki yüz–gözündən atəş saçılıyor.

T e y m u r müharibəyə məxsus qiyafətdə gəlir. D i v a n b ö y i, ş a i r K i r m a n i və A q b u ğ a onu izlər.

T e y m u r. (*son dərəcə kinli və qızğın bir ahənglə*). Teymur – kəlbi–əqur! Teymur – kəlbi–əqur! Öyləmi, ah, öyləmi?

Ş a i r. Ehtimal sərxoş imiş. Yoqsa qoca bir sultanın ağzından öylə söz çıqmaz.

D i v a n b ə y i. Əvət, ehtimal ki, sərsəm və xasta imiş, yoqsa şu hədyan əqli başında olan bir zata yaraşmaz.

T e y m u r. (*çilğın*). Əvət, ehtimal ki! Ehtimal ki?! Lakin bana da Turğay oğlu Teymur derlər. Onu sərxoşluqdan ayıltmaq, sayğısız qafasını uslandırmaq pək qolay... Ah, Yıldırım, Yıldırım! Nə qadar dəhşətli olsan, Hindistanda avladığım qaplanlardan müdhiş deyilsin.

Ş a i r. (*ətrafa*). Əvət, qaplan yırtıcıların ən vəhşisidir, fəqət qaplanları parçalayacaq daha böyük vəhşilər var ki, o da insanlardır.

T e y m u r. Qaraqoyunlu əşirəti İsfahan civarında bizə şəbxun yaptılar, əskərlərimdən üç bin kişi öldürdülər. Kəllələrdən qüllələr yaptırdım. Zərər yoq, bir az sonra Yıldırım da bəni tanıır. (*Pək kinli və sinirli*).. Ah, kəlbi-əqur! Kəlbi-əqur! Nə həzyan... nə cəsarət!..

Ş a i r. Əfsus ki, cəsurların həzyanı, həzyançıların cəsarəti qadar gülünc və mə'nasızdır.

T e y m u r. O həzyanlar hiç... hərifdəki azğınlığa baq ki, şimdi də bəni saymıyır, hər bə girişəcəyinə şikarə çıxıyır.

A q b u ğ a (*istehzalı təbəssümlə*). Əvət, gerçəkdən pək sayğısız... pək məğrur...

Ş a i r. Fəqət məğrurlar pək çabuq sərnigun olur.

S o b u t a y sür'ətli adımlarla gəlir, əyilir.

T e y m u r. Nə var, Sobutay?

S o b u t a y. Böyük xaqanın əmrilə ava çıxan on beş min nəfər Yıldırım əskəri bizimkilər tərəfindən ortaya alınmış və bir saldırişda həpsi əzilib dağılmış.

T e y m u r. Yıldırımdan nə xəbər?

S o b u t a y. Yalnız Yıldırım qəhrəmanca bir çevikliklə aradan çıqmış və beş-on nəfər məiyyətilə qaçıb qurtulmuş.

T e y m u r. Bən qəhrəmanları pək sevərim.

S o b u t a y. Bir də Yıldırım şikarda ikən su yollarını da kəsdik, təbii ordu susuz qalınca daha çabuq təslim olur.

T e y m u r. Pək gözəl tədbir. Bunu kim düşündü?

S o b u t a y. (*Aqbuğayı göstərir*). Böyük sərdar Aqbuğa.

T e y m u r. Zətən hər bə zamanı hiylə də müvəffəqiyyət vasitələrindən biridir.

Ş a i r. (*ətrafa*). Bən yalnız Kərbəladakı ərəb Şimirini tanırdım, məgərsə türkdən də Şimir çıxarmış!

T e y m u r. Aqbuğa! Daha durmaq lazım deyil, ordu hücumla keçməli. Saqın Yıldırımı yaralamasınlar. Ona söyləyəcək sözlərim var. Yigid Sobutay! Sən də qafil olma! Hər kim onu diri yaqalarsa, kəndisini böyük mükafat bəklilər.

A q b u ğ a. Xətti-hərəkətimiz nə yolda olacaq?

T e y m u r. Onların sağ cinahı açıqdır. İştə oradan bizim sol cinah mərkəzi əhatə etməli. Onların sol cinahı isə pək zəif. Əminəm ki, bizə qarşı duramayıb çabuc pozulur. Haydı, arslanım! Cəsarət və mətənət!..

Aqbuğa və Sobutay əskercə təmənna edər, sür'ətli adımlarla gedərlər.

Ş a i r. (*ətrafa*). Qardaş qardaş qanı içiyor. İştə siyasət və rəyasət bəlası!

T e y m u r. Orxan gəlmədi, bu bəni pək düşündürüyor. Hər halda o, bu gün bizim tərəfə keçməliydi.

D i v a n b ə y i. Kim bilir, bəlkə keçmiş də bizimkilər tərəfindən yaqalanmış...

T e y m u r. Hər tərəfə buyruq ver, ona ilişməsinlər. (*Şair Kirmaniyə*). Gəl, baqalım, şair! Sən də bir tərəfdə seyr et, müharibəyi yaqından tamaşa etmənin zevqi daha başqadır. (*Gedərlər*.)

E l m a s şaşqın və müztərib adımlarla gəlir. Teymur getdiyi tərəfə baqar.

E l m a s (*ətrafa*). Orxan, ax, Orxan! Sən Elması unutdun, fəqət Elmas səni görmək için hər b səhnələrində dolaşır. (*Teymur getdiyi yolu izlər*).

Birinci növbətçi (*arqadaşına*). Bu Divan bəyi qızı da pək tuhaf. Səmərqəndin gözəl köşklərini biraqıb da Anqara çöllərindən nə istiyor, bilməm ki?

İkinci növbətçi. Səncə qavğa meydanı yalnız erkəklərə məxsusmu?

Birinci növbətçi (*istehzal qəhqəhəylə*). Nə demək! O da mı qavğa etməyə gəlmiş?

İkinci növbətçi. Gülərsən ya... Hiç atalardan eşitmədinmi?! Çingizin anası bir qadın ola-ola at belinə bəndi. Bütün qomşu ölkələri sıqışdırdı və qocaman bir səltənət qurdu.



Birinci növbətçi. Nə demək, bu da Çingizin anasını?

İkinci növbətçi. Nə fərqi var, qadın qadıdır. Bu da o cinsdən, bu da o nəsildən. Arslanın erkəyi, dişisi olur?

Birinci növbətçi. Fəqət bana qalırsa, öydüyün şu dişi arslan müharibə için deyil, başqa bir av için gəlmiş olmalı... (*Yola baqar.*) Gözün aydın, iştə Dəmirqaya gəliyor.

İkinci növbətçi. O ki, Orxanla bərabər Yıldırım yanına qaçmışdı.

Birinci növbətçi. Nə demək! Orada yaşamamışlar da geri dönmüşlər.

E l m a s (*Dəmirqaya ilə gəlir*). Allah eşqinə söylə, Orxan nə oldu? Nerdə qaldı?

Dəmirqaya (*qalın və yonulmamış səslə*). Onun yanında...

E l m a s. O kimdir?

Dəmirqaya. Kim olur-olsun, nəmə lazım, bən qarışmam.

E l m a s. Ah, nasıl?! Orxan gəlmədimi? Səninlə bərabər deyilmi?

Dəmirqaya. Hiç Teymurun qorqusundan gələ bilirmi? Moskof qızını qaçırıb da Topala görünə bilirmi?

E l m a s. Yoq, Teymur onu bağışlar.

Dəmirqaya. Zənn etməm, hiç zənn etməm.

E l m a s. Sus, Allah eşqinə sus! Bütün qanım başıma toplanıyor, beynim alevlər içində yanıyor. Demək o buraya gəlmİYƏCƏK, öyləmi?

Dəmirqaya. Bən ki onun qəyyumu deyilim, istər gəlsin, istər gəlməsin. Nəmə lazım, bən qarışmam.

E l m a s. Nasıl olursa-olsun bəni Orxanın yanına götür.

Dəmirqaya. Dedim ya, bən qarışmam.

E l m a s (*ətrafa*). Aman, ya Rəbbi. Şu hərifin qəlbi daşdanmı yapılmış. (*Dəmirqayaya*) Bən buraya yalnız Orxan için gəldim. Nerdə olsa onu bulmalıyım.

Dəmirqaya. Acım, bir az yemək yeyəlim də, sonra...

E l m a s. Zərər yoq, gəl ye-iç, saqın, yaqanı biraqacaq deyilim.

Dəmirqaya. Nəmə lazım, hiç biraqma! (*Gedərlər*).

Bu sırada kənardan boru və çarpışma səsləri eşidilir.

Birinci növbətçi. Demək müharibə qızıqıdı, iştə çarpışıb vuruşuyorlar.

İkinci növbətçi. Əvət, gurultu getdikcə artıyor.

Birinci növbətçi. İştə, Orxan da Əmir ilə bərabər gəliyor.  
İkinci növbətçi. Görünür Dəmirqaya Elması aldatıyormuş.

Kənardan eşidilən gürlüti, çarpışma səsi azalır. Teymur, Divan bəyi, şair Kirmani və Orxan gəlirlər.

Teymur. Söylə, Orxan, nə yaptın?

Orxan. Bənim ilk yaptığım böyük bir qəbahətdir.

Teymur. Hənkə qəbahət?

Orxan. Olqayı Türküstandan qaçırdım, ona görə boynum vurulmalıdır.

Teymur. Onu sonra mühakimə edəriz. Bana Yıldırımından, Yıldırım ordusundan xəbər ver!

Orxan. Bursadakı işlər mə'lum. Hər ay xəbər yazıb göndərmişəm. Son həftələrdə isə Anadoludakı bəylərə gözəl rütbələr və'd etdim, həpsini tərəfimizə keçirdim. Oradakı tatar və türkmənlərin başçılarını qaçırdım, məhəbbətlərini qazandım. Bütün Anadolu əskəri bizim tərəfdə, şimdicə təslim olurlar. Yalnız Rumeli sancak bəyləri, yeniçərilər və serb əskərləri Yıldırım itaətində. Fəqət, orduda pozuqluq olunca, onlar da bir şey yapamazlar, çabuq şaşırırlar.

Elmas (*Dəmirqaya ilə bərabər gəlir. Orxanı görünəcə, şaşqın bir sevinclə*). Ah, Orxan!..

Divan bəyi əlilə sükut işarəti verir. Elmas çəkilib bir tərəfdə durur.

Teymur. (*Orxana*). Pək məmnun oldum; şimdiki söylə baqalım, gözəl prenses neredə?

Orxan. İştə qarşıda bəklıyor. Fəqət dəmin hüdudu keçərkən bizimkilər tərəfindən yaralanmış.

Elmas (*ətrafı*). Əvət, bu da yeni bir hiylə.

Teymur. Orxan! Sən bir əskərsin, fəqət işlədiyin xəyanət bir əskərə yaqışmaz. Əcəba xəbərsiz olaraq qızı qaçırmaq və bəni saymamaq böyük bir nankorluq deyilmi? Bunu yaparkən Teymurun hiddət və qəzəbini düşünmədinmi?

Orxan susur.

Niçin susdun, söylə?

Orxan. Böyük xaqanın mərhəməti bənim qəbahətimdən daha böyükdür.

T e y m u r. (*sərt*). Xayır, qəbahəti mə'zur görmək, fənalığı tərvic etməkdir.

Birinci növbətçi (*arqadaşına*). İştə Topal yenə çıldırıyor.

D i v a n b ə y i. (*Teymura*). Orxan gənkdir, yigidir.

T e y m u r. (*kəskin*). Xayır, böylə bir qəbahət için ən böyük cəza ölümdür.

E l m a s. Ah, ölümü?

T e y m u r. Əvət, Orxan yalnız e'dama layiqdir.

E l m a s. Mərhəmət, ah, mərhəmət!.. (*Teymura yaqlaşır*).

T e y m u r. (*çilgin*). Çəkil!

D i v a n b ə y i. Ah, gerçəkdənmi e'dam?

T e y m u r. Əvət, e'dam, e'dam..! Bıraq, hər kəs için ibrət olsun!

Ətrafda böyük şaşqınlıq və qorqunc bir sükut...

O r x a n. Xayır, xaqanım, xayır... Ölüm hər kəsi qorqutsa da Orxanı qorqutmaz. Bən vəzifə uğrunda bin dəfə ölüb-dirildim. Yıldırım bəni öldürtmək istərkən belə qəhqəhələrlə güldüm. Şimdi isə gülmək deyil, yalnız heyrət edərim. Həm də başqa əlləri qanımla ləkələndirmək istəməm. (*Belindəki xəncəri çıxarır. Kəndini vurmaq istər*). Ah, sən bəni alçaltıdın, fəqət bən... iştə!

T e y m u r. (*gur və kəskin səslə*). Orxan! Əcələ ediyorsun, bən səni alçaltmaq deyil, yalnız imtahan etmək istədim. (*Şən qəhqəhəylə*). Unutma ki, Teymur şahmat oynarkən belə, taxtadan yapılmış küçük bir piyadayı qeyb etmək istəməz. Halbuki sən cəsur və eşsiz bir qəhrəmansın. (*Yaqlaşır Orxanın omuzunu oqşar*). Əvət, sənəin məharət və cəsarətin işlədiyən qəbahətdən daha böyükdür. Olqay, o dəyərlı yadigarı mükafat olaraq sana bağışladım. Fəqət qəlbin onun, düşüncə və biləklərin bizim olsun.

Bu sırada O l q a gəlir və örtündüyü çarşaf omuzlarına sarqaraq baqıb durur.

E l m a s (*çilgin bir tevr ilə Teymurun qarşısına keçərək*). Xayır, xayır! Sən bunu əsla yapamazsın. Əvət, sən böyüksün, bütün dünyaya hökm edə bilirsin; fəqət Orxanın qəlbinə deyil! Unutma ki, bən anayam.

Ş a i r. (*ətrafa*). Əvət, ana qəlbi hər şeydən güclü və məhəbətlidir.

O l q a. (*köksünü sıqaraq, ətrafa*). Ah, bu oq yarası bəni məhv edəcək...

T e y m u r. Elmas! Səbr və mətanət lazım.

E l m a s. Xayır, xayır. (*Olqayı göstərir*). Sən ona bütün aldığın ölkələri bağışlaya bilirsən, fəqət bana verilən bir qəlbi əsla! Əsla! (*Orxana*). Niçin susdun, Orxan, cavab ver?!

O r x a n. Xaqan hüzurunda ədəb gözetiyorum.

E l m a s. Halbuki həyat yoldaşına xəyanət etməmək daha böyük ədəbsizlikdir.

O l q a. (*Teymur qarşısında diz çökərək*). Böyük xaqan! Bənim varlığım bir çoqlarının hissiyyatını zəhərliyor, bəni öldür də, hər kəs iztirabdan qurtulsun.

T e y m u r. (*onun qolundan tutub qaldırır*). Xayır Moskof çiçəyi, xayır... Bən yalnız qızgın arslanları, azğın qaplanları şikar edərim. Bənim oqum yalnız vəhşi qartalların qanilə boyanır. Sən şətərtli bir güvərçinsin, halbuki Teymur əsla güvərçin qanı tökmədi.

E l m a s. Güvərçinləri də şahinlər parçalar. (*Qoynundan ufaq bir xəncər çıxarıb vurmaq istər*).

D i v a n b ə y i. Elmas!

Orxan Elmasın biləklərini yaqalar, xəncər düşər.

O l q a. (*qırıq səslə, acı təbəssümlə*). Hiç tələş etmə... Elmas!.. (*Qanlı köksünü açaraq*). Bən... iştə yaralanmışım... Artıq kimsəyə... zəhmət vermiyəcəyim. Ah, ah, ahh... (*Bayılıb düşər*).

T e y m u r. (*növbətçilərə*). Yardım edin!

Olqayı qaldırırlar. Elmas çökür. Ətrafda gurultu və çarpışma səsləri yüksəlir.

Teymur Divan bəiyə.

Baq gör nə var?

D i v a n b ə y i. (*yola baqar*). İştə, Sobutay gəliyor.

S o b u t a y. (*gəlir, əyilir*). Böyük xaqana müjdələr.

T e y m u r. Nə olmuş?

S o b u t a y. Yıldırım ordusu bozuldu.

T e y m u r. Nasıl? Ətraflı söylə!

S o b u t a y. Onların sol cinahı az bir zaman bizə qarşı dura bildi. Sonra birdən-birə şaşırıb dağıldı. Şahzadə Məhəmməd də kəndi ehtiyat firqəsilə Amasya yolunu tutmuş.

T e y m u r. Yıldırım kəndisi nə halda?

S o b u t a y. Onu hiç sormayınız! Yıldırım gerçəkdən böyük qəhrəman. Hər kəsdən ziyadə çarpışıb vuruşdu. Ətrafındakı sipahilər və yeniçərilər də son dərəcə yigit... Bununla bərabər həpsi əsir. Həpsi təslimə məcbur oldu.

T e y m u r. (*Divan bəyi*). Əmr et, qaçanları qovmasınlar. Saqın, Yıldırıma bir şey olmasın. Həm də ehtiramda qüsür edilməsin.

D i v a n b ə y i. İtaət, xaqanın. (*Sobutayla bərabər gedər*).

Ş a i r. (*ətrafa*). Qəhrəmanlardakı fəzilət dəhşətləri qadar böyükdür.

T e y m u r. (*volta vurur, qızgın və sinirli*). Kəlbi-əqur!.. Kəlbi-əqur! Nə böyük cəsərət! Ah, məğrur!.. İdraksız! Teymurun təhəmmül və nəzakəti sənin kibi çoqlarını aldatmış. Lakin atəşli bir toqat həpsini sərxoşluqdan ayılmış. (*Çılğın*). Yıldırım, ah, Yıldırım! Kəndini dev aynasında görüb də şımardın. Fəqət düşünmədin ki, sirkə nə qadar tünd olursa, qabı daha çabuq çatlar.

Ş a i r. Əcəba böyük xaqanın bir-iki sözlə əsəbiləşməsi tuhaf deyilmi?

T e y m u r. İki sözmü? İki sözmü? Ah, şu həzyan zəhərli bir oq kibi rə'yada da beynimi dəliyor. Kəlbi-əqur! Kəlbi-əqur! Ah, nə sayğısızlıq! Xayır, böyük nəhrləri yataqlarından çıxaran, sarsılmaz və keçilməz dağları yaran Teymur hər acıyı unuttur da, fəqət şu iki sözü əsla! Əsla!

Ş a i r. Hər-halda Yıldırım sənin can qardaşım, qan qardaşıdır.

T e y m u r. Əfsus ki, qardaş yarası daha acı, daha qorqunc olur.

S o b u t a y. (*gəlir, əyilir*). Yıldırım hüzurunuza gəliyor.

T e y m u r. Buyursunlar.

Yıldırım iki nəfər Teymur əskəriylə gəlir. Aqbuğa ilə Divan bəyi də bərabər bulunur.

D i v a n b ə y i. İştə, Osmanlı sultanı Yıldırım Bayazid!

A q b u ğ a. Yalnız sultan deyil, həm də cəsür bir komandan!

T e y m u r. (*yer göstərir, təvazölə*). Buyurun, şevkətli Sultanım! Tanrı qulu Teymurdan daima ikram və ehtiram görəcəksiniz. Yorğunsunuz, rica edərim oturun. (*Oturmaz, Teymur ona cibindən bir kağız çıxarıb verir*). Lütfən şu məktubu oqurmusunuz?

Y ı l d ı r ı m. (*məktubu alır, aşırı dərəcədə gözlərinə yaqlaşdırır və Teymura iadə edər*). Zətən yazıldığı zaman oqunmuş.

T e y m u r. İştə, bən şu məktubdakı sözlərinizi unuttum və sizi əfv etdim. Yalnız əfv etmək deyil, hətta məhəbbətinizi də qazanmaq istərim. Əvət, məhəbbətinizi də qazanmaq istərim. (*Mə'nalı və məğrur bir tevr ilə şair Kirmaniyə baqar*). Əcəba, buna şair nə söylər?

Ş a i r. (*səmimi və coşqun bir ahənglə*). Məhəbbət! Məhəbbət!.. Əvət, bütün bəşəriyyəti xilas edəcək yalnız məhəbbətdir. Məhəbbətlə çırpınan bir çoban qəlbi, kin və ədavət püskürən bir sultan qafasından daha şərəflidir. Əgər dünyanın şanlı çarpışmaları, qanlı vuruşmaları nəticədə bir məhəbbət, fəvqəlbəşər bir məhəbbət doğurmayacaqsa... bütün həyata, bütün kainata nifrətlər olsun.

T e y m u r. Əcəba, məğrur Yıldırım nə düşünüyor?

Y ı l d ı r ı m. Düşünəcək bir şey yox. Əvət, sən qalibsin. Lakin bu qələbə türk əqvamını deyil, yalnız fürsət bəkləyən qomşu hökumətləri məmnun etdi. (*Acı bir köküs keçirdikdən sonra, çox mütəəssir və şiddətli*). Ah, daha doğrusu, İslam aləmini başsız qoydu.

T e y m u r. (*iki-üç adım aqsayaraq Yıldırıma doğru yürür, məğrur və gur bir səslə*). Hiç mərəq etmə, xaqanım! Sən kor bir abdal, bən də dəli bir topal! Əgər dünyanın zərrə qadar dəyəri olsaydı, yığın-yığın insanlara, ucu-bucağı yox məmləkətlərə... sənin kibi bir kor, bənim kimi bir topal müsəllət olmazdı.

*Pərdə*

SON

## MÜNDƏRİCAT

İblis .....	7
Afət .....	105
Peyğəmbər .....	141
Topal Teymur .....	252

Buraxılışa məsul: *Əziz Güləliyev*  
Texniki redaktor: *Rövşən Ağayev*  
Tərtibatçı-rəssam: *Nərgiz Əliyeva*  
Kompüter səhifələyicisi: *Rəşad Həmidov*  
Korrektor: *Pərvanə Məmmədova*

Yığılmağa verilmişdir 04.08.2004. Çapa imzalanmışdır 15.02.2005.  
Formatı 60x90  $\frac{1}{16}$ . Fiziki çap vərəqi 19. Ofset çap üsulu.  
Tirajı 25000. Sifariş 25.

Kitab "PROMAT" mətbəəsində çap olunmuşdur.